

JUSTIČNÍ STATKY VĚZNI A ZEMĚDĚLSTVÍ

Praha 2012

JUSTIČNÍ STATKY VĚZNI A ZEMĚDĚLSTVÍ

Autoři

PhDr. Ondřej Hladík

ThDr. Mgr. Šárka Steinová, Th.D.

Recenze

Ing. Jan Návrátil, CSc.

PhDr. Michal Pullmann, Ph.D.

Jazyková korektura

Mgr. Horymír Kubíček

Grafické řešení a sazba

Jana Kadlecová

Tisk

PressTerminal

Národní zemědělské muzeum Praha, ©ISBN 978-80-86874-42-5

Nakladatelství Mervart, © ISBN 978-80-74-65-020-8

ISSN 0862-8483

Obsah

1. Úvod	6
2. Stručná charakteristika pramenů.....	9
3. Vězeňství v letech 1945-1952.....	11
3.1. Od konce války do února 1948.....	11
3.2. Cesta k sovětizaci systému.....	18
4. Poválečné zemědělství.....	26
5. Vývoj nasazování vězňů na zemědělské práce v mezinárodním kontextu.....	40
6. Zakládání justičních statků.....	56
7. Justiční statky a hospodářská pomoc UNRRA.....	61
7.1. Chvalovice.....	65
7.2. Mikulov.....	66
7.3. Mírov.....	67
7.4. Mlékojedy.....	68
7.5. Nedražice.....	69
7.6. Slatinice.....	70
7.7. Zálezly.....	71
7.8. Zámorsk.....	73
8. Provoz justičních statků – předpisy a každodenní život.....	76
8.1. Vězeňští dozorcí a jejich povinnosti.....	77
8.2. Život vězňů.....	81
9. Základní charakteristika hospodaření na justičních statcích.....	88
9.1. Tradiční technologie zpracování půdy.....	92
9.2. Rostlinná výroba.....	96
9.2.1. Hlavní plodiny zařazené do osevního postupu.....	98
9.2.2. Léčivé byliny.....	107
9.3. Technické zázemí.....	110
9.4. Živočišná výroba.....	125
9.5. Evidence hospodaření.....	137
10. Justiční statky.....	141
10.1. Chvalovice.....	141
10.2. Javorník.....	156
10.3. Leopoldov.....	169

10.4. Mikulov.....	174
10.5. Mírov.....	183
10.6. Mlékojedy.....	190
10.7. Nedražice.....	196
10.8. Řepy.....	213
10.9. Slatinice.....	225
10.10. Šenov u Nového Jičína.....	234
10.10.1. Národní správce Josef Tenkrát aneb „kozol zahradníkem“.....	241
10.11. Zálezly.....	246
10.12. Zámorsk.....	259
11. Další zemědělská pracoviště odsouzených.....	270
11.1. Cínovec.....	270
11.2. Svatý Kříž u Chebu.....	271
12. Ukončení provozu justičních statků.....	281
13. Závěr.....	285
14. Summary.....	288
15. Použité prameny a literatura.....	289
16. Rejstříky.....	297

1. Úvod

České vězeňství prošlo v průběhu 20. století mnoha změnami, přičemž ne všechny lze hodnotit pozitivně. Za jednu z jeho nejtemnějších kapitol je možné vcelku oprávněně považovat počátek padesátých let, kdy vznikaly nechvalně proslulé likvidační lágry při uranových dolech na Jáchymovsku a později také v okolí Příbrami. Avšak i přes existenci těchto vězeňských táborů, zřizovaných podle sovětského vzoru, přežívala také zařízení, v nichž se po omezenou dobu dařilo udržovat při životě fragmenty z prvorepublikové tradice humanizace výkonu trestu.¹ Konkrétně se jednalo o využití práce v zemědělství jako účinné převýchovné metody. Nikoliv tedy trestní ústav jako prvoplánově represivní zařízení určené nepřátelům režimu, ale místo, kam sice po únoru 1948 rovněž doléhala ideologizace, ale ve specifické umírněné podobě. Tato skutečnost měla svoje důvody a jedním z úkolů této monografie je i jejich osvětlení.

Po přečtení úvodního odstavce každého více či méně erudovaného zájemce o soudobé dějiny, ať již se zabývá politikou, bezpečnostními složkami či jejich oběťmi, bezpochyby napadne otázka, zdali je vůbec možné, aby po převzetí moci komunisty takové místo existovalo? A pokud skutečně někde bylo, jak to, že o něm všechny dosavadní studie zabývající se vězeňstvím mlčí? Odpověď není složitá, tato samostatná zemědělská pracoviště, známá pod názvem justiční statky existovala pouze po krátkou dobu. Nepřežila totiž tlak na sovětizaci vězeňství jako součásti budovaného represivního celku, takže záhy upadla v zapomnění. Není se však čemu divit. Zařízení, jež místo postihu třídních nepřátel skýtala ještě v letech 1950 až 1952 poněkud lidštější podmínky v rámci zemědělských prací ve volné přírodě, častokrát navíc jen s velmi omezeným nebo téměř žádným dozorem, nemohla v atmosféře upevňování komunistické moci dlouho přežít.

Ačkoliv justiční statky vznikaly již po druhé světové válce, kdy navázaly na předchozí prvorepublikovou praxi, činí z nich právě v prvním odstavci uvedený rozpor zajímavé téma ke studiu. Skýtá totiž řadu zásadních otázek, jejichž zodpovězení by mohlo obohatit pohled na život v prvních letech po vzniku totalitního státu. Předkládaný text ale nemá představovat „revizionistický“ pohled na poúnorové vězeňství, na jehož základě by snad autoři chtěli tvrdit, že dosud publikované poznatky o nelidskosti zacházení především s odpůrci nového režimu nejsou realitou počátku 50. let 20. století. Tu dnes není možné nijak zpochybňovat podobně jako hrůzy holocaustu. Nicméně tyto poměrně známé skutečnosti zůstávají přece jen poněkud v pozadí a lze je chápat jako jakýsi axiom s tím, že právě jeho akceptace stojí u zrodu avizovaných badatelských témat.

Jaké otázky tedy justiční statky před historika soudobých dějin staví? K nejdůležitějším patří to, jak vlastně probíhal život odsouzených na hospodářských usedlostech v době počátku budování socialismu. S tím souvisí otázka, jak je možné, že se po omezenou dobu vymykaly plnému dopadu

---

1 Pod pojmem humanizace vězeňství je chápán výkon trestu, během něhož nejsou popírána lidská práva odsouzených, přičemž cílem není jen odplata a perzekuce, ale převýchova na základě penitenciárních přístupů a následně zařazení provinilce do společnosti.

ideologizace, případně, byla-li tato skutečnost úmyslným počínáním personálu, nebo jestli šlo o pouhou shodu okolností. Současně je nutné upozornit na jejich úlohu jako místa propagandy v době počínající kolektivizace venkova.

Opomenuta ale nemohou zůstat ani první poválečná léta. V souvislosti s justičními statky je totiž možné podrobněji nahlédnout do dění provázející konfiskace německého majetku, jeho následnou redistribuci a samozřejmě i nastínit činnost nejednoho „vykutáleného“ národního správce, ať již se jednalo o osoby civilní či příslušníky Sboru uniformované vězeňské stráže (dále SVS). Zároveň je možné ukázat, jakým způsobem byli tehdejší vězni zapojeni do hospodářské obnovy Československa.

Spektrum otázek je tedy široké, avšak z jejich předestřené přehledu a tématu justičních statků všeobecně, plynou dva částečně samostatné, ale zároveň prolínající se okruhy. Jedná se samozřejmě o problematiku vězeňství a zemědělství. Bylo proto potřeba navázat užší spolupráci mezi odbornými pracovišti, kterým jsou témata takřkajíc „každodenním chlebem“. Podnět vycházející z Kabinetu dokumentace a historie Vězeňské služby ČR proto směřoval k Národnímu zemědělskému muzeu v Praze a je třeba říci, že se mu dostalo velmi příznivé odezvy. Tato skutečnost tak bezpochyby stála u počátku společného rozsáhlého archivního výzkumu zahájeného v roce 2008. Na jeho konci je více než zřejmé, že bez interinstitucionální součinnosti by výsledná monografie nemohla být vyváženým přehledem obou uvedených oblastí, ale v závislosti na odborném zaměření autora by více či méně preferovala jedno z hledisek.

Předešlý popis vzniku spolupráce však vyznívá poněkud nadneseně. Jednalo se sice o komunikaci mezi institucemi, ale u jejího zrodu stála nezávazná debata mezi kolegy z dob studií – jak tomu ostatně často bývá. Autorský tým tak vlastně začal pracovat dříve, než došlo k jeho oficiálnímu ustavení. Z logiky věci pak vyplývá i rozdělení jednotlivých tematických okruhů. Šárka Steinová vzala na svá bedra nelehký úkol zmapovat poválečné zemědělství společně se způsoby hospodaření na justičních statcích. Ondřej Hladík si vytyčil úkol analyzovat záležitosti týkající se vězeňství a obnovy justičních statků za pomoci mezinárodní organizace UNRRA. Kapitoly věnované historii jednotlivých hospodářských usedlostí si pak oba jmenovaní rozdělili podle čistě osobních hledisek.²

Počáteční obavy o to, jestli bude na základě archivního výzkumu vůbec možné plánovanou publikaci sepsat, se s každým navštíveným archivem čím dál více rozptylovaly. Ačkoliv se původně nejevilo příliš pravděpodobné, že by se k justičním statkům dochovalo větší množství informací, skutečnost oba autory do poslední chvíle překvapovala. Kupříkladu do souboru dobové fotodokumentace přibýly poslední významné snímky ještě v době dokončování publikace. Rovněž tak pocit nejistoty, bude-li výsledek dostatečně reflektován odbornou veřejností, zvolna ustupoval s přibývajícými přípravnými studii a konferenčními příspěvky, které postupně získávaly čím dál větší odezvu.

Nyní však k tradičnímu úvodnímu poděkování. S ohledem na velké množství navštívených archivů však nelze zmínit jmenovitě všechny pracov-

---

2 O. Hladík zpracoval justiční statky Chvalovice, Javorník, Leopoldov, Mikulov, Mírov, Šenov u Nového Jičína a statek Cínovec. Š. Steinová justiční statky Nedražice, Řepy, Zálezly, Zámrska a statek Sv. Kříž u Chebu.

níky badatelen, bez jejichž převážně vstřícného přístupu a osobní invence, by tato kniha mohla být ochuzena o řadu cenných informací. Svoje nezastupitelné místo mají rovněž všichni, kteří svými postřehy a dotazy pomáhali vybrušovat závěrečnou podobu monografie. V neposlední řadě je pak nutné s povděkem připomenut i trpělivost nejbližších, s níž snášeli dlouhé hodiny, jež autoři strávili za zavřenými dveřmi svých pracoven.

Tolik tedy úvodem, jehož úkolem bylo představit dosud nepříliš známé téma dějin vězeňství poloviny 20. století a zároveň přiblížit důvody vzniku publikace, kterou právě držíte v ruce. Není tedy pochyb, že plány obou autorů byly smělé a nyní už musí posoudit shovívavý čtenář, nakolik se je podařilo naplnit.

V Praze 10. 5. 2012

2. Stručná charakteristika pramenů

Předkládaná monografie o justičních statcích je tématem, které si vyžádalo několikaletý archivní výzkum, jenž je možné označit za celorepublikový a v podstatě i mezinárodní. Tuto skutečnost zapříčinilo rozptýlení těchto vězeňských pracovních oddílů po celém území bývalého Československa. Snaha o co nejpodrobnější zmapování jejich existence proto autory zavedla nejen do Národního archivu v Praze či Archivu bezpečnostních složek, ale i do celé řady Státních okresních archivů.

Nejucelenějšími soubory zachycujícími krátké období existence analyzovaných vězeňských hospodářství jako celku jsou uloženy právě ve dvou jmenovaných archivech s celostátní působností. V Národním archivu je uložen rozsáhlý a nezpracovaný archivní fond Správa Sboru nápravné výchovy (dále S SNV), který poskytl mnoho zásadních informací ke zřízení i rušení justičních statků, zejména pak podrobné statistické přehledy sestavované ke konci roku 1952. Po velmi důkladném vytěžení tohoto zdroje se následně podařilo vypátrat ještě zásadní složku písemností vycházejících z činnosti právní komise ÚV KSČ, jež v roce 1951 zpracovala podrobný rozbor hospodaření. Je tedy zřejmé, že se jednalo především o celkovou sumarizaci údajů, nikoliv však o podrobný popis jednotlivých usedlostí.

Specifickou kapitolu představuje analýza dotačních programů organizace UNRRA (United Nations Relief and Rehabilitation Administration) směřující právě na justiční statky. Tyto záležitosti zachycuje rovněž archivní fond S SNV, avšak takto získané poznatky bylo nutné doplnit ještě výzkumem písemností vzniklých z činnosti jmenované mezinárodní organizace, které rovněž spravuje Národní archiv.

Další rozsáhlé informační kompendium přinesl Archiv bezpečnostních složek, kde je deponován fond E 1, obsahující písemnosti pocházející z činnosti vězeňských ústavů i velitelství SVS. Ten obsahuje v pěti inventárních jednotkách rozříštěné cenné dokumenty zahrnující jak statistické výkazy ke stavům odsouzených umístěných na justičních statcích, tak i konkrétní informace k událostem, které se na těchto usedlostech odehrály (kupříkladu vyšetřování údajně trestné činnosti Karla Kosiny, velitele justičního statku Chvalovice). Řadu nepostradatelných údajů doplnily i personální spisy několika příslušníků SVS přidělených do zemědělství.

Uvedené archiválie napomohly k utvoření celkového obrazu o vzniku, existenci a ukončení provozu justičních statků. Chyběl však náhled na studovanou problematiku očima regionálních úřadů. Tento nedostatek se povedlo alespoň částečně odstranit ve výše zmíněných Státních okresních archivech. Avšak s ohledem na jejich avizovaný vysoký počet není účelné je všechny vyjmenovávat, obzvláště když jsou vypsány v přehledu použitých pramenů a literatury. Z hlediska archivních fondů, které bylo možné pro vytýčený cíl využít, se hledané informace nacházely především mezi písemnostmi místních a okresních národních výborů. Jen díky nim se zpravidla podařilo odhalit původní majitele zemědělských usedlostí, osvětlit problematiku konfiskací a zdokumentovat jejich přebírání ministerstvem spravedlnosti. V několika případech došlo i k zachycení názorů a pohledů civilního obyvatelstva na události spojené s existencí vězeňských zemědělských pracovišť,

což umožnily obecní kroniky (Chvalovice, Javorník, Mírov).

Posledním zcela zásadním zdrojem informací byly dokumenty spravované Kabinetem dokumentace a historie Vězeňské služby ČR. K nim patří výroční zprávy velitelství SVS za léta 1950 a 1951, společně s úřední korespondencí zabývající se především hospodářskými záležitostmi. Rozsahem nevelké, ale obsahem nepřehlédnutelné jednotliviny pak pocházejí ze Státního oblastního archivu v Zámrsku, kde jsou součástí fondu Trestnice pro muže Valdice a ze Slezského zemského archivu v Opavě (fond Státní zastupitelství Opava). V samém závěru výzkumu pak přinesl překvapivý objev Archiv Kanceláře prezidenta republiky, díky němuž se podařilo doplnit soubor dobových fotografií. Takto zásadním dokumentem se stala zpráva o stavu vězeňství z roku 1949, jež měla za úkol podrobně informovat prezidenta republiky Klementa Gottwalda. Avšak zdali jí vůbec četl, zůstane nevyřešeným otazníkem.

Ještě je třeba zmínit na počátku inzerovanou „mezinárodnost“ heuristiky. Ta spočívala ve snaze doplnit poměrně chudou informační základnu o justičním statku Leopoldov v Archivu Zboru väzenskej a justičnej stráže, který shodou okolností sídlí tamtéž. Tato snaha bohužel nepřinesla uspokojivé výsledky, což bylo způsobeno především neodbornou skartací, k níž došlo na počátku 50. let 20. století, jež je natolik zásadní skutečností, že o ní bude pojednáno v kapitole zabývající se jediným slovenským justičním statkem. Koneckonců i diletantské zacházení s historickými dokumenty je součástí obrazu tehdejšího vězeňství, jehož předestření je mimo jiné cílem této publikace, ačkoliv je zaměřena především na jeden z jeho segmentů.

3. Vězeňství v letech 1945–1952

3.1. Od konce války do února 1948

Justiční statky, které jsou hlavním tématem předkládané studie, byly nedílnou součástí komplikované struktury poválečného vězeňství. Jakákoliv snaha o analýzu dané problematiky proto nemůže být vytržena z kontextu vývoje, jímž celý systém prošel během sedmi poválečných let. Časové vymezení následujícího exkurzu nejenže přesně definuje dobu existence zkoumaných samostatných zemědělských pracovních útvarů, ale současně tvoří i logický rámec jedné kapitoly historie trestání v Československu.

Zvolené období, ačkoliv je v této práci chápáno jako jeden celek, lze rozdělit do dvou částí, které vykazují určité diskontinuity. Předělem se stal únor 1948 jako symbol společenského zlomu, kdy začaly události nabírat jiný směr, než si mnoho lidí představovalo. Scelujícím prvkem je naopak organizační zařazení vězeňství do pravomocí ministerstva spravedlnosti, tak jak tomu bylo již od dob Rakouska-Uherska. Rok 1945 se pak jeví jako ideální počáteční bod celého výkladu, protože bez větších pochybností patří k jednomu z nejzásadnějších mezníků v dějinách 20. století. Pro obyvatele tehdejšího Československa znamenal řadu nadějí, ať už v očekávání návratu ke každodennosti první republiky nebo představoval možnost změnit dosavadní svět na lepší a spravedlivější místo pro život. Vězeňství pak přinesl očistění od praxe německé justice, která neměla nic společného s propracovanými prvorepublikovými zásadami výkonu trestu.

Možnost návratu rozvoje odbornosti personálu zmařily právě události února 1948, po němž již vše začalo směřovat k sovětzacímu systému. Definitivní tečkou se stalo předání vězeňství (nebo přesněji, té části vězeňství, která ještě spadala do resortu justice) do pravomocí ministerstva národní bezpečnosti v září roku 1952. Tato událost také ohraničuje pokus o stručnou charakteristiku změn dotýkajících se výkonu trestu před a po tom, co převzala moc komunistická strana.

Po skončení druhé světové války zůstala zachována dosavadní síť – 7 trestních ústavů,³ 34 věznic krajských soudů, 370 okresních soudních věznic a 2 polepšovny. V měsících po osvobození Československa jejich fungování i nadále upravovaly normativy z doby Protektorátu. Jednalo se o vládní nařízení č. 218/1939 Sb., o správě soudních věznic a trestních ústavů, které později doplnilo nařízení č. 380/1942 Sb.⁴ Obě se zabývala především systémem správy vyjmenovaných zařízení. Úvodní paragraf první zmíněné zákonné úpravy byl vlastně postulátem celého vězeňství již od druhé poloviny 19. století: „*Řízení a správa soudních věznic a trestních ústavů, počítajíc v to i ústav pro choré vězně, jakož i dozor na soudní věznice a trestní ústavy náleží k věcem justiční správy.*“⁵ Jeho platnost ale právě události zkoumaných let nejprve zpochybni-

3 Byly to trestní ústavy Ilava, Leopoldov, Mikulov, Mírov, Plzeň Bory, Řepy a Valdice.

4 Dušan JANÁK, *Organizace a řízení československého vězeňství 1945-1955*, in: *Vězeňství ve střední Evropě v letech 1945-1955*, příloha časopisu *České vězeňství* 3/2001, Praha 2001, s. 6-8.

5 Nařízení vlády č. 218/1939 Sb., o správě soudních věznic a trestních ústavů, § 1.

ly a posléze zapříčinily i definitivní opuštění této zásady. Nutno dodat, že ke škodě celé společnosti.

V dalších odstavcích citovaná norma přesně vymezila, komu příslušelo vedení vězeňských zařízení. Trestnice řídil přednosta za pomoci úředníků, zřízců a ostatních zaměstnanců. Dozorem byl pověřen ústavní komisař jmenovaný ministerstvem spravedlnosti s tím, že musel mít stejnou kvalifikaci jako tehdejší soudci. Krajské soudní věznice spravovali prezidenti krajských soudů, jimž příslušela i povinnost dohledu. Průběh výkonu trestu samozřejmě zajišťovali školení dozorcí. Nejmenší ústavy neboli okresní soudní věznice spadaly do pravomocí přednostů okresních soudů a vlastní provoz zajišťovali soudní podúředníci. Všeobecná správa náležela vrchním soudům a nejvyšším orgánem zůstávalo jako doposud ministerstvo spravedlnosti, jež současně vydávalo řády, směrnice a další služební instrukce.⁶

Struktura tedy zůstávala i po skončení války téměř stejná jako v 30. letech. Změnu tykající se nejvyšších úřadů, jimž příslušelo řízení vězeňství, přinesla novelizace z roku 1942. Spočívala však jen v přesunu záležitostí všeobecné správy na ministerstvo spravedlnosti. Vrchním soudům tak zůstala pouze povinnost přímého řízení, dohledu a zajišťování personálních záležitostí.⁷ V čele tohoto odvětví justice zůstával i nadále III. odbor ministerstva spravedlnosti (tzv. vězeňský).⁸

K prvním normativním úpravám po osvobození Československa došlo v říjnu 1945 vydáním dekretu prezidenta republiky č. 94/1945 Sb. o úpravě některých otázek organizace a služebních a platových poměrů sboru uniformované vězeňské stráže. Jím byli dosavadní dozorcí a úředníci převedeni do nového sboru, jehož organizační záležitosti přesněji vymezilo vládní nařízení č. 3/1947 Sb., kterým se upravují některé otázky organizace a služební a platové poměry Sboru uniformované vězeňské stráže. V roce 1945 vyšla ještě jedna úprava, zabývající se vězeňstvím. Jednalo se o dekret prezidenta republiky č. 112/1945 Sb. o správě soudních věznic a trestních ústavů, který však v záležitostech vedení nepřinesl nic nového. Pouze přenesl veškeré pravomoci tykající se všeobecného i vrchního dohledu na ministerstvo spravedlnosti.⁹

Součástí sítě vězeňských zařízení byly po druhé světové válce ještě dva méně známé typy ústavů, které v té době nespádaly do pravomocí justičních orgánů. Jednalo se o donucovací pracovny a správní věznice. Obě převzalo Československo v roce 1918 od Rakouska-Uherska. Původně byly určeny tomu „*Kdo bez zaměstnání a práce se potuluje nemoha prokázatí, že má prostředky ku své výživě nebo že jich poctivě nabýti hledí*“¹⁰, nebo pro „*Osoby schopné ku práci, které nemajíce příjmův a dovoleného výděлку, ohrožují bezpečnost osoby neb majetku mohou poukázány býti úřadem bez-*

6 Tamtéž, § 2, 3, 6, 7.

7 Vládní nařízení č. 380/1942, kterým se mění předpisy o správě soudních věznic a trestních ústavů, § 5, 6.

8 Alena KAFKOVÁ, *Cesta ke vzniku generálního ředitelství VS ČR (1865 – 1965)*, in: Historická penologie I/2010, Praha 2010, s. 12, 13.

9 D. JANÁK, citované dílo, s. 6, 7.

10 Zákon č. 89/1885 ř. z. o robotárnách a polepšovnicích, ve znění pozdějších předpisů, § 1.

pečnosti, aby ve lhůtě jim dané prokázaly, že žijí se způsobem dovoleným.“¹¹

Zásadnější změny přinesl až zákon č. 102/1929 Sb. o zřízení nucených pracovních kolonií a o změně některých ustanovení trestního práva.¹² Ten upravoval mechanismus zařazování do donucovacích pracoven tak, že o vhodnosti konkrétního jedince nejprve rozhodl soud. Umístění připadalo v úvahu, pokud si dotyčný již odbyl dva tresty za přestupky podle §1 až 6 zák. č. 89/1885 ř. z. O robotárnách a polepšovnicích, případně pokud byl odsouzen „...pro zločin spáchaný ze zahálčivosti nebo z ničemné lehkomyšlnosti nebo z hrubé zjištnosti viníka, který si odbyl již dvakrát trest na svobodě za trestný čin spáchaný z některé uvedené pohnutky a je cizímu majetku nebezpečný.“¹³ Po dobrozdání soudu náleželo nařízení k nástupu výkonu trestu politickým úřadům.¹⁴

Po roce 1945 docházelo k postupnému rozšiřování deliktů, za něž mohl být provinilec umístěn do donucovací pracovny. Jednou z norem, která se této problematice dotýkala, se stal zákon č. 15/1947 Sb. o stíhání černého obchodu a podobných pletich.¹⁵ Za přestupky proti němu mohl správní úřad rozhodnout, že trest bude vykonán v donucovací pracovně, jež tak převzala část provinilců příslušejících do správních věznic.

Z důvodu tlaku na splnění podmínek dvouletého hospodářského plánu došlo ve stejném roce ke snaze o zefektivnění využití potenciálu obyvatelstva Československa. Vyšel proto zákon. č. 87/1947 Sb. o některých opatřeních k provedení národní mobilizace pracovních sil.¹⁶ Tato norma kladla důraz na zásadní zvýšení pracovní výkonnosti a kázně, protože obsahovala i sankce hrozící tomu „Kdo se trvale a bezdůvodně vyhýbá práci v pracovním poměru nebo v dovolené samostatné činnosti, nebo kdo se nadměrným požíváním alkoholických nápojů opětovně přivádí do stavu vzbuzujícího odůvodněné pohoršení v pracovním prostředí.“¹⁷ Takové osobě hrozilo tříměsíční uvěznění. Zároveň měl ale soud uložit vedlejší trest umístění do donucovací pracovny, které následovalo po propuštění.

Konec těchto vězeňských zařízení přišel společně se zakládáním tá-

---

11 Tamtéž, § 3.

12 D. JANÁK, citovaná práce, s. 14.

13 Zák. č. 102/1929 o zřízení nucených pracovních kolonií a o změně některých ustanovení trestního práva, čl. II.

14 Tamtéž, čl. III.

15 D. JANÁK, citovaná práce, s. 15.

16 Hlavní úkoly citovaného zákona byly následující:

- a) ekonomické hospodaření pracovní silou;
- b) začlenění osob práce schopných a dosud nepracujících do práce;
- c) přechod osob, které mohou být postrádány na dosavadních pracovních místech, do odborů, kde jich je naléhavě třeba;
- d) návrat odborně vyškolených nebo vycvičených pracovních sil do původních povolání;
- e) zvýšení počtu žen výdělečně pracujících;
- f) začlenění osob se sníženou pracovní schopností do práce;
- g) zvýšení pracovní výkonnosti a kázně.

17 Zákon. č. 87/1947 Sb. o některých opatřeních k provedení národní mobilizace pracovních sil, § 37, odst. 1.

borů nucené práce (TNP), po jejichž vzniku v roce 1948 přestala po formální stránce existovat. Dosavadní donucovací pracovní se tak proměnily v zařízení, sloužící k mimosoudní perzekuci obyvatelstva (k této problematice podrobněji dále). Z formálního hlediska je však zrušily až novely trestního zákona (č. 86/1950 Sb.) a trestního zákona správního (č. 88/1950 Sb.), které nabylly účinnosti k 1. srpnu 1950.¹⁸

Ještě méně známým pojmem, než jsou donucovací pracovní, je dnes označení správní věznice. Ty přešly do pravomocí justiční správy nově vzniklého Československa v roce 1918, stejně jako v předešlých odstavcích analyzované ústavy. Jejich začátky v polovině 19. století lze spojovat s přijetím předpisů upravujících řešení přestupků nenaplňujících skutkovou podstatu trestného činu. Spadaly proto do kompetencí politických a policejních úřadů, potažmo do resortu ministerstva vnitra.¹⁹ Charakter provinění byl různorodý, zpravidla se jednalo o porušení obecních vyhlášek, která končila před okresním hejtmánem. Rovněž tak k nim patřilo zanedbávání povinné školní docházky, za něž například okresní školní rada v Třebíči ukládala rodičům absentujících dětí trest 6 až 48 hodin vězení. Situace na Českomoravské vysočině navíc ukazuje, že obzvláště v menších městech vždy nezřizovali celý při policejních komisařstvih či později státních policejních nebo okresních úřadů, jak uvádí historik Dušan Janák v citované práci, ale k výkonu trestu využívali věznic okresních soudů.²⁰

Po vzniku Protektorátu zabavilo vhodné správní věznice Gestapo a německá kriminální policie. Zbývající po celou dobu války řídila policie protektorátní. Na Slovensku panovala poněkud odlišná situace a část těchto zařízení získala Štátná bezpečnosť, ostatní pak i nadále sloužily potřebám okresních úřadů. Léta 1945 až 1948 vykazují značnou chaotičnost ohledně provozu a střežení. Nevznikla totiž žádná norma zabývající se touto problematikou. Po osvobození Československa převzal řízení Sbor národní bezpečnosti (SNB), který regionálně podléhal bezpečnostním referentům okresních národních výborů (ONV) a současně spadal pod centrální celorepublikové velení. Důsledkem roztržitého vedení bylo stírání rozdílů mezi správními a policejními věznicemi, doprovázené mimo jiné i chaosem v užívaných názvech. Bez jakýchkoliv jednotných pravidel, případně alespoň všeobecně užívaného úzu, se objevovala rozličná pojmenování – správní věznice, policejní věznice, věznice SNB, věznice ONV, věznice OV NB apod. Jednalo se však o zařízení sloužící totožnému účelu. Zcela nevyřešenou otázkou zůstává, kdo vlastně vykonával přímý dozor.

Změny, které přinesl únor 1948, se mimo jiné projeví ve snaze nové vládnoucí garnitury posílit trestní pravomoci národních výborů, z nichž se tak staly nové mocenské orgány. Jejich status ještě posílilo vydání zákona č. 247/1948 Sb. o táborech nucené práce v říjnu téhož roku. Na jeho základě mohli být provinilci proti trestnímu řádu správnímu zařazeni k výkonu trestu do TNP. Nová situace ale přinesla ohledně jejich umístování velké množství

18 D. JANÁK, citovaná práce s. 15-17.

19 Tamtéž, s. 24.

20 Státní okresní archiv (SOKA) Třebíč, f. Okresní soud Třebíč, inv. č. 899, sign. E, korespondence okresního hejtmána a školního rady s okresním soudem z let 1891-1897.

nejasností, s nimiž se ministerstvo vnitra a později ministerstvo národní bezpečnosti snažilo vypořádat s pomocí nejednoho nařízení. Přesto je dodnes nezřetelné, jak mělo být postupováno. Na jednu stranu vyšel v dubnu 1949 výnos, podle nějž znamenalo uložení správního trestu přerušení pobytu v TNP, což ukazuje na rozdílné chápání funkce těchto vězeňských zařízení. Naproti tomu dodatek Prozatímního řádu pro TNP z 1. ledna 1950 obsahuje ustanovení o tom, že pobyt v TNP má být pro správní vězně trestem.

Postavení správních věznic se ale uvedené normy nedotýkaly přímo, takže jejich funkce v represivním systému je těžko přesně definovatelná. Nicméně význam těchto zařízení pozvolna upadal a část z nich StB proměnila na věznice vyšetřovací, obzvláště pak v českých zemích. Na Slovensku, kde byla i nadále rozdílná situace, prozatím zůstávaly pod správou národních výborů. Na počátku 50. let pak probíhala složitá jednání mezi ministerstvy národní bezpečnosti, vnitra a spravedlnosti o budoucí podobě vězeňství jako celku. Jedním z výsledků se stala i dohoda, na jejímž základě převzala k 15. říjnu 1951 vedení slovenských správních věznic první ze jmenovaných institucí (celkem jich bylo společně s jedinou českou věznicí ONV ve Vodňanech 62). Všechny ostatní přestaly po tomto datu existovat.²¹

Posledním úřadem, který ve zkoumaném období spravoval jeden ze segmentů vězeňství, bylo ministerstvo národní obrany. Do jeho pravomocí spadaly vojenské věznice a trestnice jako zcela samostatné ústavy, nad nimiž měla dohled armáda. Vymykaly se tak kontrole justičních orgánů. Jejich existenci ukončila dohoda s ministerstvem národní bezpečnosti, které ke konci roku 1952 převzalo největší objekty v Bratislavě, Olomouci, Opavě a Praze.

K analýze vytýčené problematiky po roce 1945 ale nestačí pouze vyjmenovat všechny vězeňské ústavy a sepsat zákonná nařízení, která jejich provoz upravovala. Neopomenutelnou otázkou zůstává také to, v jakých podmínkách probíhal výkon trestu a jak vypadal život odsouzených. Shrnutí principů vymezujících pravidla výkonu trestu odnětí svobody je možné označit termínem „zacházení s vězni.“ Tento pojem se stal jedním z nejdůležitějších momentů předválečné modernizace dosavadních podmínek pobytu delikventů za mřížemi.²²

Jak již bylo řečeno, rok 1945 měl přinést návrat k prvorepublikové praxi, což ale platilo pouze pro vězeňská zařízení spadající do pravomocí ministerstva spravedlnosti, a ani v těch se vždy všechna ustanovení nedodržovala. Někdy ovšem ve prospěch odsouzených. Je nutné zmínit zejména nedbalý výkon služby dozorců či přímo překračování služebních předpisů v pracovních útvarech náležejících k trestním ústavům. Jeho důsledkem pak byly například nepovolené návštěvy odsouzených či příliš přátelské vztahy příslušníků SVS s pachatelé kriminálních deliktů.²³ Jednání vedoucí k porušování daných pravidel se objevovalo již v letech okupace, o čemž pojednává kapitola věnovaná justičnímu statku Šenov u Nového Jičína, konkrétně pak v části zabývající se

21 D. JANÁK, citovaná práce, s. 24-32.

22 Aleš KÝR, *Zacházení s vězni na území ČSR v letech 1945-1955*, in: *Vězeňství ve střední Evropě v letech 1945-1955*, příloha časopisu *České vězeňství* 3/2001, Praha 2001, s. 50.

23 Ondřej HLADÍK, *Čeněk Petelík – dozorce vězňů a jeho cesta na popraviště*, in: *Historická penologie* 2/2011, Praha 2011, s. 16.

osudy příslušníka SVS Josefa Tenkráta. Naproti tomu jsou zachyceny i přestupky opačného charakteru, jež vykazovaly jasné znaky násilného (někdy až brutálního) chování.

Podobné excesy jsou spojeny především s živelnou internací velkého množství německého obyvatelstva po květnu 1945. Záhy proto došlo k přeplnění soudních věznic i trestních ústavů, takže počty narychlo zajištěných jedinců zcela zastínily dosavadní kriminální delikventy. Kupříkladu na Pankráci jich bylo 90%, v Plzni na Borech 82% z celkového stavu.²⁴ Tato situace přinesla řadu komplikací, k nimž mimo jiné patřilo i nebezpečí šíření epidemií kvůli nedostatečným hygienickým podmínkám. Prezidia krajských soudů se snažila zamezit podobným rizikům, což lze doložit na příkladu Chebu, kde po polovině září 1945 žádali okresní správní komisi (OSK), aby přestala dodávat do věznice Němce a zřídila si internační tábor ve vlastní režii.²⁵ Snahy regionálních úřadů justiční správy ale zůstaly bez větší odezvy, pročež muselo zasáhnout ministerstvo spravedlnosti. Teprve po jeho urgencích v listopadu 1945 vydalo ministerstvo vnitra výnos, kterým bezpečnostním orgánům nařídilo vycházet vstříc předkládaným požadavkům: „*Ministerstvo spravedlnosti, přesto, že si je vědomo omezených možností úřadů a orgánů ministerstva vnitra, požádalo o odsunutí většího počtu zajištěných osob, které až dosud jsou umístěny ve vězeňských ústavech justiční správy. Svůj požadavek odůvodňuje jednak tím, že kapacita těchto ústavů zdaleka neodpovídá počtu internovaných osob v těchto ústavech t. č. umístěných, jednak že jejich zaplnění znemožňuje výkon trestu u osob lidovými neb řádnými soudy již odsouzených. Tomuto požadavku nutno věnovati plně pochopení.*“²⁶

Období druhé poloviny roku 1945 doprovázely kompetenční spory mezi ministerstvy spravedlnosti a vnitra o to, kdo bude zajišťovat dozor nad internovanými osobami. Lidé uvězněni na základě retribučních dekretů totiž nespádali pod dohled justičních orgánů, a měli je proto hlídat příslušníci právě zřizovaného SNB či členové různých ozbrojených formací.²⁷ Nelze však pochybovat o tom, že v souvislosti s procentuálním složením lidí přebývajících v trestních ústavech jejich práci nezřídka zastávali profesionální dozorcí. Na tuto skutečnost poukazuje i výše uvedená žádost chebského krajského soudu, v níž je přímo řečeno, že internační tábor OSK má být „*veden pod vlastním dozorem*“.²⁸ Podobným problémům mělo posléze předejít zřizování zvláštních oddělení určených pro Němce, na která by dohlíželi členové bezpečnostních složek. Zbytek věznice určený k výkonu vazby či trestu soudních delikventů pak spadal do pravomocí SVS.²⁹

---

24 Tomáš STANĚK, *Poválečné „excesy“ v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*, sešity ÚSD AV ČR 41/2005, Praha 2005, s. 80.

25 SOKA Sokolov, f. ONV Loket, inv. č. 159, sign. III/8, kart 40, žádost Prezidia krajského soudu v Chebu ze 17. 9. 1945.

26 SOKA Uherské Hradiště, f. Okresní soud Uherský Brod, inv. č. 301, sign. Pres. 16, kart. 400, informace Prezidia krajského soudu v Uherském Hradišti z 29. 11. 1945.

27 T. STANĚK, citované dílo, s. 77, 81.

28 SOKA Sokolov, citovaný pramen.

29 T. STANĚK, citované dílo, s. 82.

Je nepopíratelné, že ačkoliv hlídání Němců internovaných ve věznicích nebylo náplní práce profesionálních dozorců, často se na něm podíleli. Stejně jako ve zbytku společnosti se mezi nimi našli jedinci, kteří se v rámci „národní msty“ dopouštěli nelidského jednání. Často se takováto individua uchýlovala k rozličným formám mnohdy sexualizovaného násilí. Následkem surového bití a znásilňování se stala jak přímá úmrtí, tak i sebevraždy, které však příslušné výkazy zachycují jako stařeckou sešlost, srdeční slabost či nervové zhroucení.³⁰

Ačkoliv šlo o pohnutá léta (dalo by se říci přímo „vymknutá z kloubů“), není možné paušalizovat a tvrdit, že se tak chovali všichni. Mezi členy odborně školeného personálu působila i mnoho charakterně vystupujících dozorců dodržujících dané předpisy. Podzim 1945 navíc přinesl první změny k lepšímu. V důsledku dotvoření táborové soustavy s centralizovanou správou, příslušnými předpisy a kontrolou docházelo k postupné stabilizaci poměrů a uvolňování věznic spadajících pod justiční správu.³¹ Do nich se tak vracel běžný každodenní život „normálního“ trestního ústavu. Byl to však dlouhodobý proces, obzvláště pak v exponovaných severních a západních Čechách. Kupříkladu věznice okresního soudu v Lokti získala všechny prostory zpět až 1. listopadu 1946.³²

Mimo resort justice tedy po roce 1945 existovalo velké množství zařízení táborevého typu, která sloužila k soustředování německého obyvatelstva před odsunem či předáním k soudnímu řešení retribučních trestných činů. Jejich správa spadala do pravomocí ministerstva vnitra a standardní vězeňský systém řízený ministerstvem spravedlnosti se v tomto ohledu střetával s novou formou internace velkého počtu lidí. Nicméně podmínky života mnohdy protiprávně zadržovaných se diametrálně odlišovaly od zásad prosazovaných v prvorepublikovém Československu, ovlivnily je totiž ty nejhorší praktiky objevující se jako vedlejší produkt působení německé justice na našem území. Přestože tuto problematiku nelze jako jednu z temných kapitol vězeňství opomíjet, představuje samostatně komplikované téma a nebude proto v tomto krátkém exkurzu podrobněji analyzována. Je však možné odkázat na faktograficky bohatá díla historika Tomáše Staňka.³³

Po ustálení počtů internačních, sběrných a pracovních táborů začalo docházet na přelomu let 1945 a 1946 k postupnému návratu zákonnosti ve vězeňských ústavech. Na povrch ale vystupovaly i jiné problémy. V prvních poválečných měsících totiž velké množství lidí, doufajících ve spravedlivější budoucnost vstoupila do KSČ, k čemuž výraznou mírou přispěli navrátilci z koncentračních táborů, kde ne jeden z nich přijal za své názory internovaných komunistů. Současně však existoval ještě další důvod pro přijetí této ideologie za vlastní. Ten navíc postupně zastíňoval hojně rozšířené idealistické

---

30 Tamtéž, s. 83.

31 Tamtéž.

32 SOKA Sokolov, f. MěNV Loket, inv. č. 847, sign. 584.5, evid. j. 51, korespondence mezi okresním soudem Sokolov a ONV Sokolov ze 4. 3. 1949.

33 T. STANĚK, citované dílo; TÝŽ, *Tábory v českých zemích 1945-1948*, Šenov u Ostravy 1996; *Odsun Němců z Československa 1945-1947*, Praha 1991; *Retribuční vězni v českých zemích 1945-1955*, Opava 2002.

postoje. Jednalo se samozřejmě o kariérní růst spojený s touhou po moci.

Rovněž tak mezi uchazeči o práci v SVS se našla řada takovýchto jedinců. Je však otázkou, jestli vzrůstající infiltrace společnosti, které se komunistická strana v letech 1945 až 1948 dopouštěla, měla za následek postupné prosazení vstupu do KSČ jako neoficiální podmínky k přijetí. Osudy tehdejších zájemců o kariéru v resortu justice tomu nasvědčují a vyřčenou hypotézu proto nelze brát na lehkou váhu. Podobnou strategii v poválečných letech totiž zvolil ne jeden budoucí dozorce. Ta při získání místa pravděpodobně pomohla nejen pozdějšímu osvětovému důstojníkovi a nechvalně proslulému veliteli borské věznice Václavu Ladmanovi, ale i lidem, jejichž snaha o získání stranické legitimace nesouvisela s podáním přihlášky k SVS. Mezi nimi lze nalézt pestrou paletu osudů, od jedinců vykonávajících své služební povinnosti bez většího politického zápalu a snažících se „proplout,“ přes aktivní zastánce nové vládní ideologie až po nešťastníky, jejichž osudem se stala šibenice na dvoře pankrácké věznice.³⁴

Na druhou stranu je však nutné zohlednit celkovou situaci v justici před rokem 1948, o níž poučitelé představitelé moci prohlašovali, že do té doby podléhala „rejdům drtinovské kliky.“ Nekomunističtí zájemci o práci tedy zřejmě do řad SVS vstupovali, ale členství v KSČ představovalo určitou výhodu, respektive jakousi formu doporučení. Opomenout však nelze ani opačný pohled na tuto problematiku. Na místa řadových dozorců vězňů se nejvíce hlásili lidé z nižších sociálních vrstev, kteří měli k této ideologii nejbližší. Jako členové uniformovaného sboru se tak posléze stávali součástí soukolí směřujícího k ovládnutí ozbrojených složek státu.³⁵

3.2. Cesta k sovětizaci systému

Na počátku této kapitoly popsaný systém vězeňství spadajícího do resortu justice fungoval až do února 1948. Nová vládnoucí garnitura ale měla o jeho další existenci zcela odlišné představy. Začala je naplňovat vydáváním zákonů upravujících jak dosavadní organizaci, tak i podmínky výkonu trestu. Ještě v tomtéž měsíci došlo ke dvěma zásadním změnám, jejichž základem se staly zákon č. 319/1948 Sb. o zlidovění soudnictví a zákon č. 321/1948 Sb. o Sboru uniformované vězeňské strážce. V jejich důsledku převzalo povinnosti dosavadního III. odboru ministerstva spravedlnosti nově zřízené velitelství SVS. Nejvyššími představiteli takto zřízeného úřadu byli během sledovaného období tři velitelé – pplk. JUDr. Milan Kloss, jehož na krátkou dobu vystřídal štábní kapitán Karel Zaoral, a po něm v roce 1951 nastoupil plk. JUDr. Oldřich Mejdr.³⁶ Zároveň došlo k reorganizaci SVS, jenž měl nadále fungovat jako „*veřejný ozbrojený a jednotně organizovaný*.“³⁷ Citovaná norma dále specifikovala jeho hlavní úkol: „*Úkolem SVS je správní a strážní služba při výkonu soudní a jiné vazby, vykonávané ve vězeňských ústavech, a zajištění bezpečnosti a pořádku v jus-*

34 Pokus o charakteristiku příslušníků SVS přináší studie: O. HLADÍK, citované dílo, s. 48-50.

35 Tamtéž, s. 45.

36 A. KAFKOVÁ, citované dílo, s. 13, 14.

37 Zákon č. 321/1948 Sb. o Sboru uniformované vězeňské strážce, § 1, odst. 1.

*tičných budovách a v částech budov, užívaných justiční správou.*³⁸

Předešlá ustanovení sice znamenala organizační změny, ale teprve v kombinaci s dalšími paragrafy bylo zřejmé, že tato zákonná úprava má stát na počátku cesty k přeměně vězeňského personálu v ozbrojený pilíř nových představitelů moci. Příslušníci SVS proto byli vybaveni pravomocemi příslušníků SNB při použití zbraně (§ 7), podléhali vojenským soudům a platily pro ně stejné kázeňské předpisy jako v armádě (§ 8). Norma obsahovala i nařízení, které dávalo právní rámec čistkám probíhajícím v SVS již od únorového převratu: „*Úředníci SVS se doplňují ze zvlášť spolehlivých a lidově demokratickému zřízení oddaných československých státních občanů.*“³⁹

Zřízení velitelství SVS a záležitosti týkající se služby dozorců nebyly jedinými změnami. Zároveň došlo k izolaci vězeňství jako celku od vlivu justice. Ta totiž patřila k velmi konzervativnímu odvětví státní správy, což bylo kontraproduktivní vůči snahám bezpečnostních složek, jejichž potřebám měl být SVS co nejvíce přizpůsoben. Vznikly proto oddíly SVS při trestnicích a krajských soudních věznicích. Podřízenou složkou se staly stanice SVS při věznicích okresních soudů. Současně došlo i ke změně hierarchie vedoucích pracovníků jednotlivých ústavů, které přestaly být podřízeny prezidentům krajských a předsedům okresních soudů. Na jejich místo nastoupili velitelé oddílů SVS vykonávající zároveň funkci přednostů trestnic a krajských věznic. Na okresní úrovni pak analogicky převzali věznicové velitelé stanic SVS, podléhající regionálním nadřízeným z oddílů SVS.⁴⁰

Velitelé zákonem ustanovených organizačních složek SVS tak v praxi představovali protiváhu k vedoucím pracovníkům soudů. Již nespádali do jejich přímé pravomoci a z hlediska služebních povinností se zodpovídali pouze pražskému ústředí. Justičním činitelům zůstala jen funkce ústavních komisařů s povinností dozoru nad věznicemi,⁴¹ ale veškeré poznatky nebo stížnosti museli řešit postoupením velitelství SVS.

Na konci 40. let 20. století začaly vznikat odloučené pracovní oddíly vězňů zpravidla nazývané trestanecké pracovní tábory (TPT) – do té doby samozřejmě existovala pracoviště spadající přímo pod konkrétní trestní ústavy, zřizovaná na základě dekretu prezidenta republiky č. 126/1945 Sb. o zvláštních nucených pracovních oddílech. Naproti tomu provoz TPT v počátečním období neupravoval žádný předpis. Jako oficiální kategorie se objevil až v novele trestního zákona č. 86/1950 Sb., kde je přímo řečeno: „*Trest odnětí svobody se vykonává v trestních ústavech, soudních věznicích nebo v pracovních útvarech.*“ Současně došlo ještě podle trestního řádu (zák. č. 87/1950 Sb., § 323) k přesunutí dozoru nad věznicemi z ústavních komisařů na krajské a okresní prokurátory.

Uvedené zákony připravované od roku 1949 měly za úkol poskytnout vládnoucí garnituře nástroj k potlačení všech projevů nesouhlasu s nastolenou politikou a účinné likvidaci odpůrců. Do vězeňství zavedly kategorii vězňů nazývanou „třídní nepřítel,“ což v praxi znamenalo zcela neadekvátní

38 Tamtéž, § 1, odst. 2.

39 Tamtéž, § 4, odst. 3.

40 Zákon č. 319/1948 Sb. o zlidovění soudnictví, § 117, 118.

41 Tamtéž, § 120, odst. 1, 2.

přístup k odsouzeným spadajícím do této skupiny. Oproti běžným kriminálním delikventům se ocitli v naprosto bezprávném postavení a zažívali jen nelidské zacházení, či přímo týrán. Popsané kroky bezpochyby směřovaly k přizpůsobení výkonu trestu sovětským vzorům. Tento proces vyvrcholil převedením vězeňství do resortu ministerstva národní bezpečnosti v září roku 1952, kdy na základě rozhodnutí politického sekretariátu ÚV KSČ a vládního usnesení č. 206/1952 Sb. a zákona č. 66/1952 Sb. o organizaci soudů došlo ke zrušení SVS, jež nahradila Správa nápravných zařízení ministerstva národní bezpečnosti.⁴²

Léta po únoru 1948 nejsou spojena jen s vězněním na základě rozhodnutí soudu. Současně došlo k velkému rozvoji mimosoudních perzekucí obyvatelstva. Jak již bylo uvedeno v odstavcích věnovaných donucovacím pracovním, došlo ke zřizování TNP, do nichž zařazovaly komise národních výborů. Komunistická bezpečnost při tom zneužila dosavadních zkušeností s nucenou prací, jež do roku 1938 vykazovala charakter sociální prevence a sloužila k převýchově společensky neakceptovatelných jedinců, ovšem na základě soudního rozhodnutí. První kroky směřující k zahájení provozu TNP učinila StB se souhlasem nejvyšších míst KSČ v létě 1948. Východiskem se staly slovenské právní normy z let 1945 až 1948, na jejichž základě vznikl zákon č. 247/1948 Sb. o táborech nucené práce.

Tento normativ měl jeden hlavní účel – progresivní způsob perzekuce. Umožňoval proto internaci tří skupin obyvatelstva Československa, jejichž hromadné věznění bylo doposud z právního hlediska nepřipustné. Jednalo se o bezúhonné občany nepohodlné novému režimu, delikventy propuštěné z výkonu trestu a správní vězně. Paradigmatem trestních komisí ONV, rozhodujících o internaci jmenovaných skupin obyvatelstva, se stalo nepřátelství k lidově demokratickému zřízení. V pozadí tohoto postoje stál vládnoucí garniturou zaváděný třídní princip, legalizující užití nucených prací jako nástroje represe.

Zákon o TNP neřešil mnoho nejasností spojených s provozem táborů, což mělo být vyřešeno průběžným doplňováním norem, směrnic a interních předpisů. Rovněž tato skutečnost umožňovala další porušování již tak dosti omezené zákonnosti, která v rámci TNP ztrácela jakýkoliv opěrný bod. Tento politický pokus o legislativní legalizaci represí obyvatelstva podle sovětských vzorů naštěstí neměl dlouhého trvání. Již v roce 1950 se pro ÚV KSČ tábory staly okrajovou záležitostí, takže došlo ke stagnaci celého systému. Ukončení jejich existence způsobil jak příklon k soudnímu zaštitění perzekucí, tak i mezinárodní kritika, vyvolaná zejména zprávami Organizace spojených národů a Mezinárodní organizace práce z léta 1953. Činnost TNP proto ukončila novela trestního práva správního č. 102/1953 Sb.⁴³ Leč pracovní tábory z mapy Československa nezmizely, jen již nespadaly do pravomocí národních výborů, stala se z nich zařízení podléhající vězeňské správě.

Dalším nástrojem represivních složek státu se po únoru 1948 staly věznice StB. Jak vyplývá ze samotného názvu, neměly nic společného s justiční správou a plně podléhaly dohledu bezpečnostních orgánů. Důvodem k jejich vzniku byl tlak na převzetí kontroly nad celým průběhem vyšetřování Státní bezpečností, která začala ve stejném roce přebírat některé správní či

42 D. JANÁK, citované dílo, s. 7-9.

43 Tamtéž, s. 19-22.

okresní věznic. Současně vznikala samostatná oddělení trestních ústavů se zvláštním režimem a dozorem zajišťovaným příslušníky SNB. Mezi těmito centry surových výsledků nechvalně proslula například věznice oblastní úřadovny StB v areálu zemské donucovací pracovny v Praze Ruzyni, zřízená v září 1948. Z organizačního hlediska změnilo jejich dosavadní statut již zmíněné předání vězeňství do resortu ministerstva národní bezpečnosti v září 1952. Součástí tohoto kroku se stalo i podřízení věznic StB Krajským oddělením nápravných zařízení s jednotným názvem Útvar výkonu vazby.⁴⁴

Jak vyplývá z předchozích odstavců, neslo se období let 1948 až 1952 ve znamení úpadku odbornosti personálu, celkového ústupu od humanizace výkonu trestu a přehlížení penitenciárního přístupu k odsouzeným. Do popředí se naopak dostala ideologická hlediska doprovázená nenávisť směřující k třídním nepřátelům, což se projevilo zejména po vydání zákona č. 319/1948 Sb. Po jeho přijetí přestal být brán ohled na již beztak opomíjený systém kontroly poměrů ve vězeňských ústavech, jenž v předúnorovém období zaručoval ochranu práv i lidské důstojnosti odsouzených.⁴⁵ Vznikla tak kategorie nazývaná „mukl“ (muž určený k likvidaci), zahrnující jak všechny skutečné odpůrce režimu, tak i nevinně odsouzené oběti perzekucí.

Součástí nově zaváděných způsobů zacházení s odsouzenými se stala agenturně operativní práce (AOP), což ve zkratce znamenalo využívání agentů ve vězeňském prostředí. Po roce 1948 probíhala spíše nesystematicky a v ústavech spadajících do resortu ministerstva spravedlnosti ji prováděli především příslušníci StB disponující uniformou a služebním průkazem SVS. Jejich skutečnou totožnost znalo pouze vedení SVS. Ti následně získávali další spolupracovníky z řad dozorců, kteří posléze podepisovali sliby v kanceláři náčelníka kontrolního a bezpečnostního oddělení velitelství SVS por. Jaroslava Vaněčka. Cílem této činnosti mělo být získávání informací o přípravách útěků, nedostatků a závadách. Samozřejmě, že nechybělo ani zaměření na takzvané státobezpečnostní informace, které však nedostávalo k využití velitelství SVS, ale pouze StB. K dispozici však nejsou údaje o nasazení odsouzených, což vyvolává otázku, na jaké „objekty“ tato činnost cílila, zdali především na vězně nebo jestli směřovala k příslušníkům SVS.⁴⁶

Rok 1951 přinesl organizační změnu, směřující k větší propracovanosti AOP. Dne 10. ledna podepsal velitel SVS pplk. JUDr. Milan Kloss dohodu s kpt. Miroslavem Pichem-Tůmou, který stál v čele 6. sektoru (tzv. vězeňského) II. oddělení ministerstva národní bezpečnosti.⁴⁷ Vyplývá z ní, že uvedené oddělení bylo pověřeno „...*prováděním agentury ve všech vězeňských objektech v republice.*“⁴⁸ Jeho představený pak měl průběžně informovat velitele SVS o všech podřízených, určených k budování agenturních sítí

44 Prokop TOMEK, *Dvě studie o československém vězeňství 1948-1989*, Sešity ÚDV č. 3, Praha 2000, s. 59-66.

45 A. KÝR, citované dílo, s. 61-62.

46 P. TOMEK, citované dílo, s. 8.

47 Eduard VACEK, *Neslavný konec Miroslava Picha-Tůmy*, in. *Historická penologie 1/2005*, Praha 2005, s. 36-37.

48 Kabinet dokumentace a historie VS ČR (KDH), informace z MNB pro stálého zástupce ministra spravedlnosti dr. Karla Klose ze 17. 1. 1951.

ve věznicích.⁴⁹

Tato dohoda se ale nakonec obrátila proti velitelství SVS, které bylo v očích StB krajně nespolehlivým úřadem plným reakčních živlů. Jedna z dochovaných agenturních zpráv hovoří jasně: „*Je to odpad justice, který žádný ministerský odbor nechtěl.*“⁵⁰ Za stejně rizikového jako řadové zaměstnance považovala Státní bezpečnost i jmenovaného velitele SVS. Mezi jeho nejzávažnější prohřešky patřilo přijímání podřízených bez projednání na ÚV KSČ a přehlížení výsledků porad výboru závodní organizace strany.⁵¹ Vylíčená situace je mimo jiné ukázkou mocenských bojů vedených jednotlivými složkami komunistické administrativy, kdy se jako zásadní ukázalo mít přehled o dění v „konkurenčních“ úřadech. Není proto udivující, že velitelství StB přistoupilo v roce 1950 k agenturnímu rozpracování tohoto „objektu.“

Od problematiky zacházení s vězni jsme se přes zakládání agenturních sítí ve věznicích a na velitelství SVS dostali až k perzekucím, kterým se po únoru 1948 nevyhnuli ani dozorcí – jejich rozpracování je koneckonců rovněž projevem represivního přístupu mocenských orgánů. Nejedním příslušníkem SVS byl totiž na základě takto získaných poznatků zproštěn služby nebo převeden do výroby (v horším případě uvězněn). Činnost spolupracovníků StB ale představuje pouze špičku ledovce daleko rozsáhlejšího procesu, jehož počátek má stejné datum jako mocenský převrat uskutečněný v únoru 1948. Jak se však dotkl poválečného vězeňství, jak je změnil a co přinesl řadě zaměstnanců?

Personálně-organizační změny v SVS, které byly důsledkem perzekucí po převzetí moci komunistickou stranou, je možné rozdělit do dvou etap. První zahrnuje rok 1948 a vyznačuje se zejména živelným „vyakčňováním“ na základě rozhodnutí nově vzniklých akčních výborů Národní fronty (NF). Druhá pak probíhala od počátku roku 1949 v souvislosti s vydáním zmiňovaného zákona č. 321/1948 Sb. a vyvrcholila dvěma rozsudky smrti na počátku 50. let 20. století.

Uvedené akční výbory NF začaly ve vězeňství působit od 26. února 1948. Stejně jako v jiných institucích se ale ihned staly rozhodující mocensko-politickou silou. Primární účel, jemuž měly sloužit, výstižně zachycuje osnova školení Místních akčních výborů z roku 1949: „*Akční výbory NF se staly vrcholným orgánem politické vůle pracujícího lidu. Jako orgány politické dávají iniciativu nejenom při odstraňování reakčních živlů z národních výborů, nýbrž i při mobilisaci všech sil pracujícího lidu k uskutečnění těch opatření, která nás přibližují k socialismu.*“⁵² Nicméně jejich činnost představovala až do vydání zákona č. 213/1948 Sb., o úpravě některých poměrů na ochranu veřejných zájmů, jenž vešel v platnost 21. června 1948, protiprávní akty mocenské vůle.

---

49 Tamtéž.

50 Archiv bezpečnostních složek (ABS), svazek č. H 130, Nedatovaná agenturní zpráva označená „Velitelství SVS“.

51 O. HLADÍK, *Únor 1948 a jeho dopad na Sbor uniformované vězeňské stráže*, in: Historická penologie 1/2011, Praha 2011, s. 19.

52 Osnova školení místních akčních výborů NF, ÚAV NF 1949 [online], HTML ed., [citováno 23. 10. 2010], http://www.totalita.cz/vysvetlivky/akcni_01.php

V souvislosti s činností akčních výborů NF bezprostředně po 25. únoru 1948 je možné poukázat na tři varianty perzekucí dopadajících na vězeňské dozorce. Okamžité ukončení pracovního či služebního poměru, které by se mohlo zdát nejrozšířenější formou perzekuce, z počátku předstihovaly další dvě možnosti – přemístění k jinému útvaru a okamžité nucené složení dosavadní funkce. Po něm zpravidla následoval nedobrovolný odchod na dlouhodobou dovolenou s čekatelným nebo do trvalé výslužby. Přímé propuštění mělo zřejmý cíl odstranit nepohodlné jedince a týkalo se především dozorců s nižšími hodnostmi. Proti jedincům s vyšším služebním zařazením a úředníkům vězeňské správní služby představitelé moci v prvních měsících postupovali poněkud propracovaněji. Kupříkladu mezi řediteli čtyř nejznámějších českých věznic je zvolený postup vyakčnění nejasný jen u mírovského Jana Paveleka, který podle výroční zprávy odešel ze služby k 19. březnu 1948, chybí však jakákoliv bližší specifikace. Václav Průher z Valdic složil k 26. únoru úřad a následně byl přesunut na dlouhodobou dovolenou, plzeňského Karla Černého přeložili a Josef Bohdanec z pankrácké věznice musel koncem září přistoupit na pensionování.

Ačkoliv prameny přinášejí podrobné přehledy propuštěných a přeložených zaměstnanců čtyř jmenovaných věznic, není snadné určit přesný počet perzekuovaných z politických důvodů. Jejich odchod totiž nemusel být způsoben jen změnou dosavadního režimu. Základním údajem, který však nelze pojímat jako soupis čistkami postižených, je přehled celkového pohybu všech zaměstnanců zkoumaných ústavů. Ten obsahuje mimo jiné i jedince povoláné do různých kurzů, k nástupu vojenské služby nebo zemřelé apod. Jen pro představu, ve Valdicích činil roční úbytek 115 osob, na pražské Pankráci 261 osob, v Plzni 70 osob a na Mírově 105 osob. Při podrobnějším rozboru již počty lidí, u nichž lze uvažovat o možném postihu, nepůsobí tak hrozivě. Nicméně dokumenty pocházející z Mírova tuto možnost neposkytují, neboť neobsahují detailnější vzhled do struktury skupiny pracovníků opouštějících brány trestního ústavu.

Nejprve tedy k propuštěným a odeslaným na odpočinek. Ve zbývajících třech věznicích tvoří skupinu čítající 55 osob (Valdice 11, Praha Pankráč 20, Plzeň Bory 24). Z hlediska pracovního zařazení postižených je možné potvrdit výše vyslovenou hypotézu o tom, že okamžité vypovězení služebního poměru směřovalo spíše k příslušníkům s nižšími hodnostmi. Mezi pensionovanými se nacházel ředitel věznice, ústavní lékař, inspektor vězeňské strážní služby, 11 vrchních strážmistrů (vrch. strm.) a jeden štábní strážmistr (šstrm.). Zcela protikladný obraz poskytuje druhá polovina této kategorie. Vyhození představují podmnožinu čítající jednoho vrchního strážmistra, 4 podstrážmistry (pstrm.), 21 pomocných podstrážmistrů a 14 osob na pozici výpomocných dozorců sil.

Uvedená čísla se pravděpodobně blíží k celkovému počtu perzekuovaných během roku 1948, což dokládá i poznámka u dvou propuštěných plzeňských výpomocných dozorců: „*Rozhodnutím akčního výboru vězeňské stráže...*“ Stejně tak změna pracovního zařazení na místo pomocné zřízenécké síly nebo přesun do výrobního procesu je možné považovat za politicky motivovanou perzekuci, jež nakonec způsobila znechucení vedoucí až k podání výpovědi. Přesto existují případy, které by bylo třeba podrobněji analyzovat,

což je ovšem otázkou dalšího archivního výzkumu. Typický příklad představují příslušníci, kteří po 25. únoru sami dobrovolně rezignovali na svůj post. Vedla je k tomu nechuť sloužit novému režimu, nesnesitelná situace při výkonu služby, pramenící z nátlaku na akceptaci určitých postojů, nebo jen nezpůsobilost k vykonávání náročného povolání?

Druhou, nejméně početnou, kategorií postižených představují zaměstnanci a příslušníci SVS, kteří museli složit dosavadní funkci. Jak již bylo řečeno, zpravidla se jednalo jen o předstupeň dalšího úředního zákroku. Navíc je tento postup znakem počáteční činnosti akčních výborů. Naproti tomu největší počet lidí pracujících ve vězeňství postihlo přeložení.

Leč pronásledování příslušníků a zaměstnanců SVS nemělo konkrétní dopad jen na jejich další osudy, ale i na chod věznic, v nichž narůstal počet odsouzených, především z řad třídních nepřátel. Začaly se proto ozývat stížnosti na přeplněnost jednotlivých ústavů, provázené nedostatkem kvalifikovaných dozorcích sil. K řešení tohoto problému bylo přistupováno individuálně, podle místních možností. Dopady na výkon trestu se proto lišily. Od nárůstu přesčasových hodin ve Valdicích až po nasazování závodních stráží na venkovních pracovištích praktikované v Plzni. Počátek roku 1949 přinesl do věznic další obavy o budoucí kariéru a nejednoho dozorce, který v aktivní službě přečkal dosavadní čistky, prováděné akčními výbory jistě napadlo, jestli právě jemu nezůstane v ruce pomyslný „černý Petr“. Oprávněným důvodem pro tuto nejistotu byla právě zahájená reorganizace SVS na základě zák. č. 321/1948 Sb. Nové podmínky vyvolaly potřebu opětovně prověřit všechny příslušníky SVS.

Proto také zákon stanovil nutnost souhlasu ministra spravedlnosti převodem příslušníků SVS do nového sboru. Nyní tedy několik statistických údajů o celkových počtech propuštěných v důsledku zákona č. 321/1948 Sb. Data získaná rozbořem seznamu převedených na počátku roku 1949 ukazují, že na svých místech mohlo setrvat 1283 lidí a za nespolehlivé bylo považováno 160 pracovníků SVS. Zpráva o stavu vězeňství přináší zjištění, že oproti předchozí archiválii je třeba navýšit počet vyhozených o 13 osob. Celkem tedy perzekuci neuniklo 173 příslušníků z původního stavu 1647 zaměstnanců SVS. Zajímavé je procentuální srovnání obou čísel. Výsledky se od sebe odlišují o dvě procenta, takže je možné říci, že podmínky pro další pokračování v dosavadní činnosti nesplnilo 10,5 až 12,5% zaměstnanců. Za nejméně dotčené lze považovat krajské soudní věznice v Litoměřicích (1,8%) a Chebu (4%). Ztráty v dosavadních stavech mezi 5-10% postihly krajské soudní věznice Most, Plzeň, Tábor a trestní ústavy Mírov a Valdice. Naopak, nejhůře dopadli zaměstnanci krajských soudních věznic Kutná Hora (19,4%) a České Budějovice (22,2%). Ačkoliv citované ministerské nařízení přímo neuvádí, že důsledkem nepřevedení do nového sboru má být výpověď, ale jen přeřazení k regionálně příslušnému krajskému soudu, není pochyb o tom, co bylo skutečným cílem.

53

Jak vyplývá z dosud popsaných skutečností, probíhalo druhé kolo čistek v prvních čtyřech měsících roku 1949, kdy ho velitelství SVS ukončilo vydáním rozkazu č. 1 „*k očistě sboru a zabránění záškodníkům v plnění zločinných záměrů*“ z 28. dubna 1949. Ke zdárnému zajištění jeho provedení byl do věznic v jednodenním předstihu rozeslán telegram, nařizující slavnostní vyhlá-

---

53 O. HLADÍK, citované dílo, s. 5-11.

šení a sborovou odpověď shromážděným dozorcům: „*Budeme ochotně, přesně a obětavě vykonávat příkázané úkoly tak, abychom nezklamali očekávanou důvěru pracujícího lidu, ministra spravedlnosti a velitele sboru.*“⁵⁴ Přesto však pokračovaly i nadále postihy neuvědomělých příslušníků.

Vyvrcholením několikaletých perzekucí příslušníků SVS se staly politické procesy, jejichž účelem bylo zastrašit nejen odpůrce režimu, ale i celou společnost: „*Bylo vynaloženo úsilí poučit ve veřejných hlavních líčeních na souzených případech širokou veřejnost o nutnosti bdělosti a ostražitosti, přesvědčit nestraníky a ukázat skryté reakci, že každý pokus o rozvracení lidově demokratického řádu bude tvrdě rozdrčen.*“⁵⁵ V letech 1950 a 1951 tak byli popraveni dva dozorcí, kteří se stali obětí vykonstruovaných případů přípravy ozbrojené vzpoury a vyzvědačství. Jejich osud měl zastrašit další otevřené a aktivní odpůrce v řadách SVS. Lze však pochybovat, že po všech krocích, podniknutých k jejich odstranění, ještě mezi vězeňským personálem nějaký existoval.

---

54 SOKA Český Krumlov, f. Věznice okresního osudu Český Krumlov, neuspořádáno, kart. 4, nařízení velitelství oddílu SVS České Budějovice – vyhlášení rozkazu vel. SVS č. 1 z 27. 4. 1949; rozkaz vel. SVS č. 1 z 28. 4. 1949.

55 KDH, Výroční zpráva o činnosti soudů a prokuratur /včetně finančních prokuratur/ za rok 1950.

4. Poválečné zemědělství

Druhá světová válka změnila jak dosavadní politickou mapu, tak i velmocenské vztahy, vyvíjející se po celá staletí. Mocnosti, které do té doby zaujímaly dominantní postavení, byly buďto poraženy (Německo a Itálie), nebo natolik oslabeny, že již nemohly svoji někdejší roli plnit (Francie a Velká Británie). V této situaci vstoupili do nejvyšších sfér evropské diplomacie dva noví hráči, Sovětský svaz a Spojené státy americké. Po porážce Německa, jež naplnila jejich jediný společný cíl, se oba státy zaměřily na rozšiřování svého vlivu. Vznikly tak dva protichůdné bloky – sovětský a západní.

Závažné problémy se ale netýkaly pouze mezinárodní situace. Rovněž tak státy poškozené válkou stály před řešením vážných problémů. Výjimku nepředstavovalo ani Československo, jež utrpělo především značné materiální a finanční škody vyčíslené sumou 430 miliard korun.⁵⁶ Tato situace byla důsledkem systematického převádění českého pozemkového majetku do správ německých osídlovacích společností, což postihlo celkem 248 obcí. Současně došlo k vystěhování 80 000 obyvatel a vyvlastnění asi 16 000 zemědělských podniků s více než 630 000 ha zemědělské půdy. Navíc německá okupační správa zavedla systém v rámci válečného hospodářství povinné dodávky zemědělských výrobků. Část z nich zkonzumovali místní okupanti a část byla vyvezena do Německa.

Přísná kontrola hospodaření formou nucených výkazů ve všech zemědělských podnicích, totální dodávková povinnost, uvedený vývoz výrobků a přidělové lístky na potraviny měly za důsledek zbídačování českého obyvatelstva. Nízké použití průmyslových hnojiv, nedokonalá ochrana rostlin a používání opotřebovaných výrobních prostředků zase způsobovaly stupňované vyčerpávání půdy. Stejně tak snížení objemu rostlinné produkce se nepříznivě projevilo ve snížení stavů a užitkovosti hospodářských zvířat i v celkové hrubé zemědělské produkci. Za války poklesla plocha obilovin o 16 %, okopanin o 6 %, ale stoupla plocha řepky.⁵⁷ Hektarové výnosy plodin klesly asi o 20 %, stavy skotu o 11,3 %, stavy krav o 15,9 %, stavy prasat o 32,4 % a prasnic o 34,5 %. Stoupl však o něco počet koní. Hrubá zemědělská produkce se snížila ve srovnatelných cenách z asi 55 mld. Na 40 mld. Kč, tj. o 27,3 %, tržní zemědělská produkce z asi 23 mld. na 15 mld., tj. o 34,8 %.⁵⁸

Důsledek válečné ekonomiky, spojené s vyčerpáním půdy až do maxima se projevil v klesajících hektarových výnosech hlavních zemědělských plodin.⁵⁹ Ve srovnání s rokem 1939 v roce 1945 spadly u pšenice z 18,2 q na 15,3q, žita z 15,9 q na 14,5 q na 17,2 q a brambor z 116,4 q na 77,8 q. Současně došlo ke snížení stavů a užitkovosti hospodářských zvířat. Dále docházelo ke zhoršování ekonomického potenciálu drobného a středního rolnictva, což vyvolalo růst cen výrobních prostředků nutných pro zemědělství

56 František ČAPKA – Jaroslav VACULÍK, *Nástin českých dějin 20. století*, Brno 2002. s. 116.

57 Ivan DOSKOČIL, *Československé zemědělství 1945-1975*, Praha 1976. s. 15-29.

58 Tamtéž. s. 29.

59 Tuto situaci zapříčinila především absence materiálových a pracovních vkladů, kvalitních osiv, potřebné výživy a ochrany rostlin, účelné techniky a technologie

podstatně převyšující zisky z prodeje zemědělských výrobků.⁶⁰

Tolik ve zkratce k přehledu hospodářské situace v Protektorátu. Předložené statistické údaje dokazují, že po válce bylo bezpodmínečně nutné znovu uvést do chodu celou ekonomiku a zajistit zaměstnanost obyvatelstva. Téměř katastrofální hospodářská situace ale vyžadovala zahraniční pomoc. Ta zprvu přicházela především z USA a od Spojeneckých armád, přičemž se jako nejzásadnější projevila činnost organizace UNRRA.⁶¹

Na poválečný vývoj v Československu mělo vliv několik významných faktorů. Na prvním místě je třeba připomenout změnu politické atmosféry v Evropě, zvláště pak její posun „doleva“. Z vnitrostátního hlediska se klíčovým bodem utváření nové zahraničněpolitické linie u nás stala československo-sovětská smlouva o přátelství a spojenectví, uzavřená již 12. prosince 1943.⁶² O tu se následně opíral programový dokument první koaliční vlády Národní fronty Čechů a Slováků, který vycházel z březnových jednání v Moskvě a k jehož slavnostnímu vyhlášení došlo 5. dubna 1945 v Košicích. Tento dokument obsahoval tak hluboké a rozsáhlé společenské změny, že položil základ novému, lidově demokratickému státnímu zřízení. Zahrnoval šestnáct kapitol, které se týkaly politických, hospodářských, sociálních i kulturních otázek. Navíc se v něm objevilo nezpochybnitelné definování dalšího kurzu československé zahraniční politiky, jež spočívala v následování linie Sovětského svazu: „*Vláda bude od počátku uplatňovat praktickou součinnost se Sovětským svazem, a to ve všech směrech – vojensky, politicky, hospodářsky, kulturně.*“⁶³ A jako by tato proklamace nestačila, následovalo i vyjádření k vojenským záležitostem státu: „*Vláda oceňujíc výjimečné zásluhy Rudé armády o naše osvobození [...] chce ještě více upevňovat bojovou spolupráci čs. armády s Rudou armádou a vidí v ní vzor pro budování nové, skutečně demokratické, antifašistické čs. armády.*“⁶⁴

Důležitá XI. kapitola košického programu se týkala zemědělské otázky s tím, že přinesla slib konfiskace půdy provinilců z doby války, která bude skrze Národní pozemkový fond předána do rukou československých občanům „...*přičemž bude dána přednost těm, kdož se zasloužili v národně osvobozené boji: jako partyzáni, vojáci, podzemní národní pracovníci, oběti cizáckého teroru aj.*“⁶⁵ Nezmiňoval se však o jakémkoliv znárodňování, přestože s ním vláda počítala. Ekonomická část tohoto dokumentu zdůrazňovala několik hlavních bodů – urychleně obnovit národní hospodářství zpustošené válkou, položit základy nové politiky ve prospěch všeho pracujícího lidu a převést

---

60 Tamtéž. s. 29.

61 Karel ŽALOUDEK, *Encyklopedie politiky*, Praha 1999, s. 472.

62 Tato smlouva byla vůbec první sovětskou smlouvou svého druhu se středoevropským státem. Pro Moskvu měla především ten význam, že jí otevírala cestu do střední Evropy v době, kdy zde ještě nebyla jistá její pozdější vojenská přítomnost. Karel KAPLAN: *Československo v letech 1945-1948*, 1. část, Praha, 1991, s. 8.

63 *Košický vládní program: program nové čs. vlády Národní fronty Čechů a Slováků*, Praha 1984, s. 15.

64 Tamtéž, s. 11.

65 Tamtéž, s. 27.

pod národní správu veškerý majetek všech zrádců a kolaborantů. Nejdůležitější zásadou se stal lid jako jediným zdrojem státní moci, což ovlivnilo ustanovení nových regionálních orgánů státní i veřejné správy (národní výbory). Těm poté připadl úkol spravovat všechny veřejné záležitosti, přičemž musely společně s ústředními orgány dbát na bezpečnost obyvatelstva.

Košický vládní program se tak v rukou komunistické strany stal bičem na ostatní politické subjekty zapojené do Národní fronty. V následujícím období proto nemusela oficiálně bojovat o moc, jelikož k získávání podpory obyvatelstva Československa jí stačilo důsledné plnění tímto dokumentem stanovených cílů.⁶⁶

Jak už bylo řečeno, poválečné zemědělství stálo bezprostředně po ukončení druhé světové války před nelehkými úkoly. Muselo se zabývat naléhavými otázkami obnovy a dalšího rozvoje. Avšak brzy po válce se začala prosazovat politizace řízení celého odvětví, což jej negativně postihlo v hlavních životních sférách. Na prvním místě stály především radikální změny v systému státní správy, uskutečňované po roce 1945, které rozrušovaly dobře fungující předválečné polnohospodářství i samosprávu obcí. Lze samozřejmě pozorovat jasnou snahu státu o direktivní řízení výroby a o autoritativní přístup k rolnictvu spojený se zásahy proti jejich zájmovým organizacím. De facto tehdy došlo k okleštění do té doby dobře fungujícího pluralitně demokratického politického systému.

Prezident Edvard Beneš již během války prosazoval ideu, že po osvobození Československu vznikne systém tří stran: levicové (zahrnující všechny socialistické strany), strany středu (jejím základem by byla Československá strana lidová) a strany pravice (jejím základem měla být bývalá strana agrární). Tento plán ovšem narazil na odpor KSČ, která odmítla sloučení se socialistickými stranami a zároveň měla v úmyslu převzít mocenské pozice agrárníků.⁶⁷ Proto nepřipustila jejich obnovu stejně jako v případě ostatních konzervativců.⁶⁸ Její představitelé si totiž byli vědomi toho, že agrární strana, jakožto nejsilnější prvorepublikové uskupení, představuje vážné ohrožení vlastních mocenských plánů. Se svou orientací na malé a střední zemědělce se proto stala hlavní překážkou vzniku komunistické vlády v Československu. Za druhé republiky se navíc bývalý agrárník Rudolf Beran postavil do čela vlády a vstoupil do Strany národní jednoty. I tento fakt přispěl k tomu, že následně byli další agrárníčtí představitelé vystaveni vykonstruovaným obviněním z kolaborace s okupanty.

Rudolfa Berana zatklí 19. května 1945 a už 21. dubna 1947 si vylechl rozsudek za protinárodní činnost a kolaboraci. Od soudu odešel s trestem dvaceti let těžkého žaláře i přesto, že v jeho prospěch vypovídala řada svědků a on sám poukazoval na velké oběti agrární strany za okupace. Přesto ho proces neminul,

66 Libor VYKOUPIĽ, *Slovník českých dějin*, Brno 2000, s. 280.

67 Agrární stranou se rozumí Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu, která vznikla roku 1922 sloučením českých a slovenských agrárních stran. Strana obhajovala zájmy středních vrstev a družstev a velmi rychle si vytvořila početnou voličskou základnu. Skrze své představitele také ovlivňovala chod státu na vládní úrovni, její zástupci dále zasedali ve vedení zemědělských družstev, bankách a dalších klíčových podnicích.

68 F. ČAPKA – J. VACULÍK, citované dílo, s. 103.

avšak byl poznamenán využitím vynucených výpovědí. Na tuto skutečnost poukazují slova novináře Vladimíra Krychtánka, popraveného 22. dubna 1947: „Byl jsem převezen na ministerstvo vnitra, kde po uvedení pravdivých údajů mi vyšetřovací orgán v přítomnosti dalších pěti osob řekl: To se mám sebrat a jet na Hrad, aby ležili řád českého lva za zásluhy pro Berana? My potřebujeme od vás jiné výpovědi! Beran musí viset, aby nikdy nemohla být obnovena agrární strana, a vy nám k tomu musíte dopomoci! Potom jsem byl bit, až jsem padl na zem, dokud jsem neuvědomil výpověď...“⁶⁹

K vrcholu perzekuce příslušníků agrární strany došlo v únoru 1948, což jasně směřovalo k úplné likvidaci selského stavu. Jejich definitivní likvidace se však nestala zdrojem vážných politických sporů, neboť nikdo s výjimkou jich samotných neměl zájem o obnovení této strany.⁷⁰ Zákaz byl před veřejností odůvodňován mimo jiné i protistátním postojem, historickým přežitím či voláním po zpřehlednění veřejného života. Na venkově poté panovala tíseň, protože nikdo nevěděl, co bude následovat. Ke zjednodušení stranické struktury došlo se souhlasem většiny občanů, avšak ve skutečnosti tato redukce omezovala demokratičnost politického systému a stala se jedním ze zásadních kroků směřujících ke vzniku totalitního státu.

Národní fronta Čechů a Slováků jako politická základna vlády představovala v Československu koalici různých politických sil, které měly společný zájem na boji proti fašismu a osvobození země od něj. Toto politické uskupení sestávalo ze čtyř českých stran – Československé sociálně demokratické strany dělnické, Československé strany lidové, Československé strany národně socialistické a Komunistické strana Československa. Na Slovensku fungovaly nejprve dvě strany – Demokratická strana a Komunistická strana Slovenska (před volbami v roce 1946 vznikly ještě Strana Slobody a Strana práce).⁷¹ Utváření dalších politických subjektů nebylo dovoleno. Národní fronta představovala systém, v němž žádná organizace, jež se chtěla podílet na veřejném životě, nemohla mít svou základnu mimo její rámec, což představovalo faktické zamezení vzniku opozice. Prakticky tak došlo k likvidaci základů demokratického řízení státu. Nekomunistické strany viděly v Národní frontě zejména orgán koaliční politiky, v němž měly být na paritním základě řešeny rozpory vznikající z praktické politické činnosti. Považovali jí v podstatě za provizorium na přechodnou dobu. Naproti tomu komunisté zdůrazňovali trvalý charakter tohoto stavu, a to i v období, kdy začaly narůstat vážné rozpory.

Národní fronta v té době ještě neměla své vlastní orgány, ale byla pouze půdou ke sjednocování stanovisek politických stran, kde neplatil princip většiny, ale byl nutný souhlas všech účastníků. Komunisté si v tomto uskupení nárokovali vedoucí roli, k čemuž jim dopomáhala i vysoká politická a organizační aktivita, která výrazně převyšovala činnost všech ostatních partnerů.

V jednotlivých proudech oficiálního společensko-politického spektra

69 M. VESELÝ, *Rudolf Beran byl souzen za úspěšnou politiku agrární strany* [Online], Htm. ed., [citováno 20. 4. 2012], <http://www.multiweb.cz/agrarnivenkov/kolektivizace.html>.

70 Jaroslav ROKOSKÝ, *Zákaz agrární strany a pokusy o její obnovení v letech 1945/1948*, in: Blanka Rašicová (ed.), *Zemědělství na rozcestí 1945–1948*, Uherské Hradiště 1998, s. 78.

71 K. ŽALOUDEK, citované dílo, s. 277.

existovaly po druhé světové válce různé názory na zemědělství, na jeho další vývoj a postavení občanů spjatých jakýmkoli způsobem s půdou. Někteří chtěli navázat na předválečné kroky agrární strany. Jiní, především příslušníci levicových směrů (hlavně komunisté, sociální demokraté, ale i část národních socialistů), se snažili přijít s novými řešeními této otázky. Nicméně podobné návrhy se objevovaly již v době války, když londýnský exilová vláda připravovala program hospodářské obnovy země.⁷²

Jednotlivé subjekty Národní fronty také postupně vypracovaly a zveřejnily svůj zemědělský program. Komunisté oficiálně vyhlásili konkrétní představy v této oblasti na podzim roku 1946, kdy předložili návrh osnov šesti zákonů zabývajících se hospodářskými otázkami. Ty později vstoupily v platnost jako tzv. Hradecký program. I přes zevrubně vypracované plány ostatních stran ukázaly parlamentní volby roku 1946, že KSČ dokázala na rolnictvo zapůsobit nejvíce.

Již zmiňovaný Košický vládní program dal rovněž základ k revizi první pozemkové reformy, která se i přes to, že nebyla dokončena, uskutečnila ve třech etapách – konfiskace půdy nepřátel a zrádců bez náhrady v roce 1945; revize první pozemkové reformy zákonem o výkupu půdy z roku 1948; takzvaná nová pozemková reforma, která se spolu s revizí první pozemkové reformy uskutečnila až po převzetí moci komunisty v únoru 1948.

Nedílnou součástí tehdejšího právního řádu byly dekrety prezidenta republiky, které měly pravomoc ústavního zákona a nahrazovaly dosud neexistující zákonodárný orgán. Tyto normy se týkaly trestání některých zločinů a provinění spáchaných v době zvýšeného ohrožení republiky (tzv. retribuční), státního občanství Němců a Maďarů a konfiskace a zestátnění jejich majetku bez náhrady.⁷³ Další upravovaly způsob osídlení konfiskované půdy v pohraničí, občanství osob německé a maďarské národnosti a také znárodnění bank, pojišťoven, těžkého a filmového průmyslu. Bylo znárodněno celkem 27 odvětví výroby a 3119 závodů. Rovněž tak vtiskly novou podobu i školství, věda a kultura. Úhrnem došlo k vydání 143 dekretů, z nichž 17 patřilo mezi ústavní.

Prostředkem pro provedení první etapy pozemkové reformy se stal dekret č. 12/1945 Sb. O konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa. Vágní formulace této právní normy ale umožňovala v podstatě koholi obvinít z podpory německého válečného úsilí. Především ve vnitrozemí, kde bylo složité uspokojit žadatele o půdu, se obvinění z kolaborace nezřídka využívalo jako záminka k získání půdy. KSČ v této takzvané očistě viděla vhodnou příležitost k ekonomické likvidaci majetnějších vrstev a následně i k odstavení nekomunistických stran v Národní frontě.⁷⁴

72 Jana BUREŠOVÁ, *Zemědělská politika v Československu v letech 1945–1948 v kontextu vývoje ostatních evropských zemí sovětské sféry vlivu*, in: Blanka Rašicová (ed.), *Zemědělství na rozcestí 1945–1948*, Uherské Hradiště 1998, s. 63.

73 Potrestání zločinců a provinění bylo předmětem tzv. velkého retribučního dekretu (č. 16/1945 Sb.) a tzv. malého retribučního dekretu (č. 138/1945 Sb.). F. ČAPKA – J. VACULÍK, citované dílo, s. 101.

74 Jan RYCHLÍK, *Pozemková reforma v českých zemích v letech 1945–1948*, in: Blanka Rašicová (ed.), *Zemědělství na rozcestí 1945–1948*, Uherské Hradiště 1998, s. 12.

Možnost získat půdu, o níž se hlásily desetitisíce lidí, uvedla do pohybu rozsáhlé hnutí. Vznikaly rolnické komise, které ve spolupráci s mocenskými orgány státu zabezpečovaly rozdělení půdy uchazečům. Zde opět aktivně vystupovala KSČ, jejíž člen Julius Ďuriš stál od roku 1945 v čele ministerstva zemědělství. Mnozí lidé si jeho osobu a stranu spojovali v jedno a ve skutečnosti, že poprvé v životě měli v rukou vlastní půdu, viděli zásluhu ne vlády Národní fronty, ale právě ministra Ďuriše, potažmo pak komunistické strany.⁷⁵ Statistika uvádí, že se jednalo o 2 946 395 ha konfiskované půdy (tedy celou 1/3 veškeré zemědělské půdy). Na české země připadlo 2 400 499 ha a na Slovensko 545 946 ha. V českém pohraničí bylo přiděleno 908 040 ha zemědělských pozemků 109 040 osídleleckým rodinám, tedy průměrně 8,3 ha, v pohraničních krajích Slovenska to bylo 37 997 ha zemědělské půdy pro 7 119 osídlenců (průměrně 5,4 ha).

Příděly uchazečům ve vnitrozemí byly podstatně menší. V českých zemích se rozdělily průměrně 2 ha půdy (46 287 rodin, které obdržely celkem 95 535 ha půdy) a na Slovensku šlo průměrně o 2,5 ha půdy (50 590 rodin, jež celkem dostaly 129 886 ha půdy). Zbývající konfiskované pozemky obdrželi občané například na výstavbu rodinných domů, značnou část dostal i stát, armáda, závody apod.⁷⁶ Díky pozemkové reformě se tak podařilo alespoň z části pohraničí osídlit a udržet tam chod zásobování a života vůbec. V tomto období bylo uspokojeno celkem 303 tisíc zájemců a zásadním důsledkem se mimo velkých majetkových přesunů stala proměna sociální skladby vesnice – ve vnitrozemí byl počet statků omezen, v pohraničí došlo k jejich naprosté likvidaci. Ústřední postavou venkova se od roku 1946 stal střední rolník.⁷⁷

Zde je ovšem nutno upozornit i na negativní aspekty reformy. Rozdrobení půdy a její přidělování mnohdy nekvalifikovaným osobám se projevilo poklesem produktivity práce, zdražením výroby a zhoršením zásobovací situace. Už to, že ministerstvo zemědělství ponechalo v platnosti systém nuceného výkupu veškerých zemědělských přebytků zavedený za války, nestimulovalo rolníky k vyšším dodávkám. Ti se naopak snažili pokud možno zatajit maximum výroby, což vedlo k rozvoji černého trhu. Přesto Ďurišův odmítavý postoj ke zvýšení výkupních cen a zrušení systému tzv. odstupňovaných cen nadále trval.⁷⁸ Toto ekonomicky absurdní opatření znamenalo nejen značný nápor na státní rozpočet, ale také způsobovalo růst cenové hladiny, čímž trpěly především chudší městské vrstvy obyvatelstva.

Květnové volby v roce 1946 přinesly svými výsledky mnohá překvapení. Ukázalo se, že nejsilnější podporu získala komunistická strana (40,17 % hlasů). Situace ale vypadala jinak v Čechách, kde činil celkový součet hlasů

---

75 Jiří PERNES: *Politické a sociální předpoklady kolektivizace zemědělství v Československu*, in: Petr Blažek, Michal Kubálek (eds.), *Kolektivizace venkova v Československu 1948–1960 a středoevropské souvislosti*, Praha 2008, s. 80.

76 F. ČAPKA – J. VACULÍK, citované dílo, s. 120.

77 Tamtéž, s. 120-121.

78 Systém tzv. odstupňovaných výkupních cen znamenal, že malým rolníkům stát vyplácel za jejich dodávky vyšší výkupní ceny než zemědělcům větším. Mělo tak dojít ke kompenzaci vyšších nákladů, které drobní rolníci vkládali do zemědělské výroby.

43,3 %, zatímco na Moravě to bylo pouze 34,5 %. Naopak v nově osídlených pohraničních oblastech uštědřila KSČ svým soupeřům zdrcující porážku, přiklonilo se k ní 60 až 70 % občanů. Na Slovensku však vypadala situace zcela jinak. Zvítězila totiž Demokratická strana. Klement Gottwald zhodnotil popsané výsledky na zasedání ÚV KSČ v květnu 1946 takto: „*To nejdůležitější vidím v tom, že jsme u nás dokázali přesvědčit zejména vesnici i maloměstské vrstvy, že nová republika je pro ně prospěšná, kdežto na Slovensku jsme to nedokázali.*“⁷⁹ Zcela v intencích komunistické strategie proto následovalo tažení proti Demokratické straně Slovenska. Zřejmě vítězství KSČ umožnila nejen silná levicová orientace společnosti, ale také demagogická zemědělská politika, vliv na přerozdělování zabaveného německého majetku a prosazení zákazu některých prvorepublikových stran. Zanedlouho se navíc ukázalo, že nešlo jen o porážku soupeřů, situace ohrozila i snahy o návrat demokracie do Československa.

Po vítězství podřídila KSČ vše novému cíli, získat většinu národa v příštích volbách, čímž sledovala dosažení mocenského monopolu do dvou let. Tento záměr se promítl i do programu nové Gottwaldovy vlády, v kampani za zemědělské zákony a přípravě sociálně-demokratických reforem. Zároveň začali komunisté hovořit o specifické československé cestě k socialismu, která měla být parlamentní, demokratická, nekrvavá apod. Zdůrazňovali, že bude zachována Národní fronta, popírali zakládání kolchozů a slibovali zachování středních vrstev obyvatelstva. I přes tato ubezpečení ale začali podnikat kroky směřující k likvidaci Demokratické strany a všech odpůrců, zajišťovali své pozice v mocenských orgánech, zejména pak v bezpečnostních složkách a současně prosazovali svůj monopol na pravdu.⁸⁰

Po přijetí nového vládního programu se na pořad dne dostala další fáze pozemkové reformy. Zároveň s rychlým dokončením první etapy na konfiskované půdě došlo k vyhlášení revize reformy předválečné. Pojem „revize“ měl představovat především odstranění prvorepublikových nedůsledností.⁸¹ To znamenalo přehodnocení půdy, která patřila do záboru a přezkum přídělového řízení takzvaných zbytkových statků,⁸² což se týkalo 966 714 ha velkostatkářské půdy. V Čechách bylo postiženo 477 velkostatků a 1894 zbytkových statků, nacházejících se v 4918 obcích (tedy 63 % všech obcí). Většina této půdy ležela ve vnitrozemí. Drobným a středním rolníkům poté přidělili 127 025 ha půdy, přičemž pouhých 5 % zůstalo původním majitelům. Zbývající rozloha pozemků přešla do vlastnictví státu.⁸³

Závažnost agrární problematiky přiměla politické strany k formulaci

---

79 J. PERNES, citované dílo, s. 81.

80 F. ČAPKA – J. VACULÍK, citované dílo, s. 107.

81 Václav PRŮCHA a kol., *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918–1992*, 2. díl, Brno 2009, s. 179.

82 Pojem zbytkový velkostatek představuje samostatnou hospodářskou jednotku bývalých vrchnostenských dvorů s rozlohou nad 100 ha. Tyto statky vznikly po pozemkové reformě z 20. let 20. století. Ceny zbytkových velkostatků byly často velmi výhodné a obdrželi je členové a významní příznivci agrárníků. Prodej těchto velkostatků se stal účinným prostředkem získávání vlivu a někdy dokonce korupce.

83 F. ČAPKA – J. VACULÍK, citované dílo, s. 124.

ucelených zemědělských programů. Existovaly styčné body, jednalo se především o shodu v potřebě státní pomoci rolnictvu, požadavku urychlené mechanizace, elektrifikaci, chemizaci, zlevnění pozemků, scelování roztržštěných polností a podpoře tehdejšího zemědělského družstevnictví. Naproti tomu otázka vlastnických vztahů vyvolávala rozpory. Důvodem ke střetu byla reprezentace zájmů odlišných sociálních vrstev.

Krátce po vyhlášení „budovatelského“ programu připravilo ministerstvo zemědělství výše uvedený návrh šesti zákonů s tím, že za úhelny kámen byla považována norma zaměřená na druhou etapu pozemkové reformy. V době, kdy vrcholily spory o dokončení nového uspořádání majetkových poměrů, vyhlásil ministr Ďuriš na shromáždění rolníků soubor požadavků, které vešly v platnost jako takzvaný Hradecký program. Podle něj měla změny dovršit třetí etapa, omezující výměru půdy jedné rodiny padesáti hektary. Nutno podotknout, že princip tohoto uspořádání soukromého vlastnictví nebyl pro komunistickou stranu konečný, nýbrž představoval pouze prostředek k získání podpory malých a středních rolníků pro dosažení své maximální politické moci.⁸⁴

Jestliže s revizí první pozemkové reformy souhlasilo v podstatě celé politické spektrum, přesahovalo její pokračování vládní program a byla výhradně cílem komunistů. Stalo se proto předmětem ostrých a vleklých sporů KSČ s ostatními stranami. K jeho přijetí a realizaci proto došlo až po únoru 1948. Popřevratové události ale způsobily velké změny vlastnických vztahů na vesnici. Příznačné pro ně bylo, že postihly či úplně zlikvidovaly zbývající velké statky, oslabily soukromý sektor a hlavně posílily moc státu. Podstatně méně se v prvním období budování socialismu postihl dotkl soukromé malo-výroby.

Kromě sporu o „Hradecký program“ se politické strany dále neshodly na takzvané milionářské dávce. Tato mimořádná daň byla vybírána z velkého majetku oficiálně jako zdroj finančních prostředků pro kompenzaci škod způsobených suchem v létě 1947. Neměla valný národohospodářský význam, zato však značný vliv politický. Populistický boj za její prosazení, vedený komunisty v kampani pod heslem „*Ať platí bohatí!*“, posloužil spolu s Hradeckým programem jako ideologická příprava pro uchopení moci v únoru 1948.⁸⁵

Na přelomu let 1947 a 1948 se vláda postupně dostávala do krize. Došlo k rozdělení Národní fronty na komunisty a blok demokratických stran, mezi nimiž se pohybovali sociální demokraté v marné snaze dosáhnout vzájemného konsensu. Jak se vyostřoval boj o moc, tak rostl i tlak KSČ na nasazení vyhroceného kurzu proti nepřítelům. Ten spočíval jednak v protěžování jejich privilegovaných členů například při přidělování živnostenských či zemědělských závodů v pohraničí. Za druhé se pak vyznačoval realizací výzev komunistického vedení, aby všichni členové ve státním aparátu plně využívali svých pozic k tvrdým postihům odpůrců lidové demokracie.⁸⁶

Od začátku roku 1948 se komunisté, v obavách o výsledky nadcházejících letních voleb, zaměřili především na mimoparlamentní metody ucho-

84 J. BUREŠOVÁ, citované dílo, s. 66.

85 K. ŽALOUDEK, citované dílo, s. 261.

86 F. ČAPKA – J. VACULÍK, citované dílo, s. 110.

pení moci. Zorganizovali sjezd závodních rad, který měl prosadit komunisty požadovanou úpravu platů státních zaměstnanců.⁸⁷ Zasedání rolnických komisí bylo zase svoláno na podporu nové pozemkové reformy. Teprve personální přesuny v tehdy již silně infiltrované policii (tedy Sboru národní bezpečnosti) konečně stmelily všechny demokratické strany, neboť v nich vyvolávaly oprávněné obavy z policejních zásahů do voleb.

Svolané sjezdy a komunistická neústupnost vedla ministry ostatních stran Národní fronty k tomu, aby 20. února 1948 podali demisi. Jako důvod uvedli nesplnění vládního usnesení komunistickým ministrem vnitra Václavem Noskem ve věci personálních změn v SNB v Praze. Vyvolaná vládní krize pouze ulehčila KSČ její cestu k definitivnímu převzetí moci. Dle parlamentních zvyklostí odstoupivší ministři předpokládali, že prezident buďto jejich demisi nepřijme a donutí KSČ k ústupu, nebo ji přijme a bude vytvořena nová, úřednická vláda. Komunisté ale přiměli Edvarda Beneše, aby přijal demisi těchto ministrů a obsadil jejich místa členy či stoupenci KSČ. Toto rozhodnutí prezident učinil pod tlakem akčních výborů Národní fronty,⁸⁸ masových demonstrací, veřejných schůzí a manifestací organizovaných KSČ. Hrozilo také nebezpečí občanské války, neboť komunisté disponovali poměrně silnými skupinami vyzbrojených lidových milicionářů. V případě prezidentova vzdorování se také nedala vyloučit invaze sovětských vojsk, která stála připravena na maďarsko-slovenské hranici. Československý „Únor 1948“ se tedy nezrodil jako vnitropolitická událost izolovaná od světového dění. Naopak byl plodem studené války, kdy postoj velmocí definitivně určil výsledek střetnutí.

Převzetím moci komunisty skončila krátká poválečná éra, ve které byl učiněn pokus o znovuoobnovení parlamentní demokracie a právního státu. Takzvané vítězství pracujícího lidu, jak označovala KSČ tento převrat, znamenalo vznik vlády jedné strany. Sociální demokracie byla posléze nuceně spojena s KSČ. Další dvě politické strany: Československá strana socialistická a Československá strana lidová sice dále existovaly v rámci Národní fronty, ale již neměly žádnou politickou moc a její členové se postupně stávali terčem perzekuce. Tento mocenský monopol se v marxisticko-stalinské terminologii nazýval „diktatura proletariátu.“⁸⁹

Potvrzením únorového převratu měly být volby do Národního shro-

---

87 Závodní rady byly orgány zaměstnanců závodů, které se pod patronací komunistů vytvářely v československých podnicích po druhé světové válce. Vznikaly již během osvobození Československa v podnicích patřících Němcům, Maďarům a kolaborantům, později v podnicích podléhajících národní správě. Rozhodující úlohu v nich měli komunisté, kteří je také využili během února 1948 k nátlaku na ostatní strany Národní fronty. K. ŽALOUDEK, citované dílo, s. 511.

88 Akční výbory Národní fronty byly orgány, které vytvořila komunistická strana za účelem převzetí politické moci. Přestože neměly žádné legální oprávnění (nebyl právně kodifikován ani způsob jejich vytváření, ani jejich kompetence) byly zřizovány na všech úrovních, od závodů, úřadů až po okresy, ministerstva a parlament. Jejich hlavním úkolem byla „očista veřejného života a potlačení reakce“. Na základě jejich rozhodnutí byli zbavováni svých míst političtí odpůrci KSČ od úředníků až po poslance. Do konce března bylo zbaveno funkcí na 30 000 osob, z toho asi 12 000 státních a veřejných zaměstnanců. Žaloudek, F. ČAPKA – J. VACULÍK, citované dílo, s. 127.

89 Karel VODIČKA, *Politický systém české republiky*, in: *Historie a současnost*, Praha 2003, s. 48.

máždění v květnu 1948. Počítalo se s přizpůsobením nejvyššího zákonodár-
ného sboru pouťorovému stavu, což v praxi znamenalo prosazení naprostá
převahy poslanců KSČ. Na návrh K. Gottwalda byla ve volbách předložena
jednotná kandidátka Národní fronty, s níž mohli občané projevit svůj nesou-
hlas vhozením bílého lístku. Oficiální výsledky vyhařovaly, že pro navrže-
né uspořádání se vyslovilo 89 % voličů. Podrobnější údaje však uveřejněny
nebyly, protože ve skutečnosti na mnoha místech nezískala kandidátka ani
nadpoloviční většinu hlasů.⁹⁰

Dne 7. června 1948 odstoupil z funkce Edvard Beneš, a to přede-
vším z toho důvodu, že nesouhlasil s novou lidově demokratickou ústavou.
O týden později zvolilo nové Národní shromáždění prezidentem republiky
svého dosavadního předsedu vlády Klementa Gottwalda. Po nástupu tohoto
„prvního dělnického prezidenta“ vycházely veškeré hlavní impulzy pro dění ve
státě z rozhodnutí a nařízení KSČ, potažmo Komunistické strany Sovětského
svazu. Lidé byli mobilizováni především pomocí všudypřítomné politické agi-
tace, která měla pracující vést k plnění pracovních úkolů, což podporovalo
rozvíjení soutěžení. Tyto kroky bezprostředně souvisely s budováním hospo-
dářského modelu bez ekonomických stimulů, zato s ideologickým působením.
Mimo již zmíněné personální čistky došlo ke změnám v činnosti kulturních
institucí, radikální proměně tisku a obrovským změnám ve školství.⁹¹

V květnu 1949 došlo na IX. Sjezdu KSČ k vytyčení takzvané gene-
rální linie výstavby socialismu. Zde K. Gottwald stanovil 10 bodů, které měly
být uskutečněny v tomto období přechodu „od kapitalismu k socialismu.“
Ty zahrnovaly mimo jiné dokončení postátňování průmyslu, plánovité řízení
hospodářství, industrializaci Slovenska, kolektivizaci venkova apod. K radika-
lizaci zemědělské politiky, jež byla také vyhlášena, mělo dopomoci využívání
nových legislativních norem, do té doby téměř výhradně aplikovaných v eko-
nomickém odvětví.

V pouťorovém období se zemědělství stalo vážným ekonomickým
problémem. Objem výroby dosahoval 87 % předválečné úrovně a zaostávalo
tak za průmyslem, což mělo řadu příčin, které je možné spatřovat v odsunu
Němců, poklesu obdělávané půdy, odchodu pracovních sil a první etapě po-
zemkové reformy. V jejím důsledku totiž došlo k rozdrobení zemědělské půdy
a posílila méně produktivní malovýroba na úkor velkovýroby. Po únoru 1948
navíc již nic nestálo v cestě socializaci vesnice. Byla provedena avizovaná
revize prvorepublikové reformy, která se dotkla 1 007 197 ha zemědělské
a lesní půdy. V březnu téhož roku komunisté odhlasovali pozemkovou refor-
mu týkající se statků o rozloze více než 50 ha jako zmiňovanou třetí etapu
pozemkové reformy, která splynula s počátky združstevňování vesnice. Bylo
jí rozděleno na 253 483 ha veškeré půdy.⁹²

V rámci všech tří etapoválečné pozemkové reformy proběhlo pro-

90 F. ČAPKA – J. VACULÍK, citované dílo, s. 129.

91 Z vysokých škol bylo během roku 1948 vyloučeno na 4 500 studentů,
80 profesorů a 27 docentů přišlo o místo. Dále byla zavedena výuka marxismu-
leninismu, jakožto určující filozoficko-vědní nauky. Došlo k zavedení tříměsíčních
dělnických kurzů a ročních speciálních, např. právnických škol, jejichž absolventi byli
určeni na místa okresních a krajských prokurátorů. Tamtéž, s. 131.

92 Tamtéž, s. 140.

centuální rozdělení zemědělské půdy následovně – 59,8 % obdrželi do vlastnictví drobní přidělci; státu a především státním statkům připadlo 20 %; obcím, družstvům a národním podnikům 13,6 %; jednotná zemědělská družstva získala 6 %; státní lesy 0,6 % půdy.⁹³ Odlišný obraz, z pohledu individuálních vlastníků méně příznivý, získáme, budeme-li sledovat, jak byla půda rozdělována v jednotlivých etapách reformy (tabulka č. 1).

	1. etapa	2. etapa	3. etapa
soukromí rolníci	72,70%	25,80%	3,60%
státní statky	11,30%	55,60%	42,00%

Tab. č. 1. Přehled rozdělování půdy během pozemkové reformy

Z uvedené tabulky vyplývá, že s nastolením moci komunistickou stranou šlo ruku v ruce i omezování soukromého vlastnictví půdy. Následné upevňování jejich pozic pak doprovázelo posilování státního a družstevního sektoru v zemědělství. Zatímco v první etapě obdržely státní statky pouze 11,3 % pozemků, v druhé už to byl téměř pětinasobek. Přestože ve třetí fázi došlo k určitému poklesu přidělených polností a získaly „pouze“ 42 %, připočtením dosavadních výměr, které do té doby připadly vznikajícím JZD, dospějeme k působivému číslu 76,6 % půdy pro nesoukromý sektor.⁹⁴

Uvedená čísla korespondují s vědomě a dlouhodobě praktikovanou taktikou pozvolného oslabování soukromého sektoru, respektive selského stavu. Dělo se tak ještě v době, kdy KSČ oficiálně odmítala úvahy o možné socializaci zemědělství. Způsoby vyvlastnění majetku stejně jako metody jeho přidělování předznamenaly pozdější kolektivizaci a v mnohém se staly její základem.

Obavy rolníků o jejich osud znatelně narůstaly s tím, jak se šířily zprávy o chystaném ustavování kolchozů a likvidaci soukromého vlastnictví. Zemědělská politika, konkrétně organizační formy a celý způsob provedení kolektivizace, zaujímala celý půlrok přední místo v jednání komunistického vedení, během nichž se vyskytly tři zásadní sporné body. Prvním z nich se stalo určení základní organizační jednotky kolektivizace. Na vesnici tehdy existovala rozvětvená síť různých družstev, ať již zemědělských, spotřebních, výkupních či jiných (na konci roku 1948 jejich celkový stav dosahoval počtu 13 712).⁹⁵ Nakonec bylo rozhodnuto, že se stanou základnou dalšího rozvoje socializace venkova.

Další názorový střet se týkal charakteru a řízení těchto družstev. Jedny hlasy zdůrazňovaly požadavek po jejich samostatnosti, další (ty nakonec získaly převahu) volaly po státem ovládaných a řízených institucích. Na pořadu dne bylo i tempo, s jakým bude kolektivizace probíhat. K. Gottwald navrhoval po dobu dvou až tří let vytvářet vhodné podmínky a pak provést

⁹³ Lubomír SLEZÁK, *Vratká stabilita poválečného zemědělství*, in: Blanka Rašicová (ed.), *Zemědělství na rozcestí 1945–1948*, Uherké Hradiště 1998, s. 97.

⁹⁴ Tamtéž, str. 98.

⁹⁵ F. ČAPKA – J. VACULÍK, citované dílo, s. 141.

celou akci rychle v masovém měřítku.⁹⁶ Záměrně proto docházelo ke ztotožňování zavádění centrálně administrativního systému řízení se združstevňováním, které se ale ve skutečnosti od vlastní kolektivizace značně odlišovalo. Základní rozdíl spočíval v tom, že při využití druhého ze jmenovaných postupů by vznikly samostatné a samosprávné organizace, pracující v podmínkách tržního hospodářství, což samozřejmě nenaplnělo představy o zamýšlené podobě socialistického venkova.⁹⁷

Celkový přístup k zemědělské otázce byl mimo jiné předznamenán rezolucí „Informačního byra komunistických a dělnických stran“ v roce 1948.⁹⁸ Zde byla zdůrazněna nutnost rychlého přechodu na socialistickou přestavbu vesnice. Dne 23. února 1949 vydala vláda zákon č. 69/1949 Sb. o jednotných zemědělských družstvech. Tato právní norma slučovala všechna dosavadní družstva na venkově a orientovala je na společnou výrobu: „V zájmu zajištění blahodárného rozvoje zemědělského družstevnictví a odstranění dosavadní roztržštěnosti družstevní činnosti v zemědělství jako dědictví minulosti budou zakládána na podkladě dobrovolnosti jednotná zemědělská družstva, která mají sjednotiti dosavadní různá zemědělská družstva a přinésti významný prospěch pracujícím zemědělcům. Jednotná zemědělská družstva jsou lidovými družstvy podle § 157 ústavy.“⁹⁹

Od dubna téhož roku započala kampaň propagující zakládání družstev. Ta v rozporu s dikcí citovaného zákona zneužívala argumenty o dlouhodobé tradici českého družstevnictví v pozitivním slova smyslu, takže je zcela evidentní účelovost tohoto kroku. Následně vzniklá JZD již také neměla dosavadní charakter. Zachovala si pouze několik formálních znaků, kterými se snažila vyvolat dojem předchozího stavu. Jednalo se především o správní záležitosti, jako byla například podoba názvu, zavedení členských schůzí, valné hromady, představenstva, dozorčí rady a revizní komise.¹⁰⁰ Ve skutečnosti vše probíhalo organizovaně dle rozhodnutí vládnoucích míst, řídicích jejich chod. Není proto překvapující, že v nich neplatil družstevní zákon z roku 1873, ale Vzorové stanovy, které vydala Ústřední rada družstev a schválilo je ministerstvo zemědělství.

Na veřejných schůzích se ale optimismus komunistů rozplynul, neboť pokusy o založení JZD se velmi často setkávaly s odporem zemědělců. V řadě obcí měly dokonce dramatický průběh. Rolníci agitátory často vyháněli, zhasínali světla během jednání, zaujímal pasivní postoj a nediskutovali či přímo

96 K. KAPLAN, citované dílo, s. 117.

97 J. BUREŠOVÁ, *Kolektivizace jako destruktivní proces v životě venkova*, in: Petr Blažek, Michal Kubálek (eds.), *Kolektivizace venkova v Československu 1948–1960 a středoevropské souvislosti*, Praha 2008, s. 110.

98 Rusky „Информационное бюро коммунистических и рабочих партий“, zkráceně „Informbyro“. Vzniklo jako navázání na činnost za války rozpuštěné „Kominformy“ v roce 1947. Stalo se tak na konferenci v městečku Szklarska Poreba na polské straně Krkonoše s cílem koordinovat činnost evropských komunistických stran (Bulharsko, Francie, Itálie, Československo, Sovětský svaz, Maďarsko, Polsko, Rumunsko, do roku 1948 Jugoslávie). K ukončení činnosti došlo v roce 1956.

99 Zákon č. 69/1949 Sb. o jednotných zemědělských družstvech § 1, odst. 1).

100 J. BUREŠOVÁ, citované dílo, s. 111–112.

odmítali účast. Nečekaný odpor donutil vedení země k ústupu od původního plánu. Masové zřizování JZD bylo zastaveno a funkcionáři se orientovali na vytváření několika málo družstev v okresech demonstrujících přednosti tohoto způsobu hospodaření. Avšak uvedený postup trval pouze do počátku roku 1950. Tehdy bylo rozhodnuto o urychleném vybudování výrobních zemědělských družstev, aby se tak naplnila slova K. Gottwalda z IX. Sjezdu KSČ v květnu 1949: „*Nebude u nás socialismu bez přechodu vesnice k socialismu.*“¹⁰¹

Celý proces kolektivizace zemědělství trval zhruba 12 let a je možno jej rozdělit do čtyř etap.¹⁰² V prvotním období (1949-1950) byla zdůrazňována zásada dobrovolného vstupu do JZD a první družstva vznikala z iniciativy samotných rolníků. Rozvíjely se především dvě základní formy, označované jako JZD I. a II. typu. Většina JZD, která vznikla v tomto období, ale zůstávala pasivními a nevyvíjela žádnou hospodářskou činnost.

V následujícím období (1953-1955) docházelo k přechodu JZD na vyšší typy, dále ke společnému obdělávání půdy a živočišné výrobě, doprovázené nuceným výkupem zemědělských strojů. Typické pro toto období bylo také rozorávání mezí, hospodářsko-technická úprava půdy (HTÚP), takzvané scelování pozemků a svod dobytka do společných stájí. Ovšem ukázalo se, že jen vlastní združstevnění samo o sobě nevede ke zvýšení výroby. To se projevilo jak špatnými hospodářskými výsledky JZD, tak nespokojeností jejich členů. U rolníků totiž došlo k výraznému poklesu životní úrovně. Logicky tak následoval jejich útek ze zemědělství především do oblasti průmyslu a stavebnictví.

V téže době proto přibývalo administrativních metod, sloužících jako prostředek, jenž měl rolníky donutit ke vstupu do JZD. Od léta 1952 se připravovala kampaň hromadné kolektivizace vykazující charakter frontálního útoku na vesnice. V každém okrese či kraji ji řídily speciální tří až čtyřčlenné náborové komise, které denně dojížděly do vybraných obcí, a tam navštěvovaly rolníky v jejich domácnostech. Častokrát je až do nočních hodin persvadovaly o výhodách „společného hospodaření.“ S trvajícím odporem selského stavu se stupňoval i tlak na ně, a proto je období let 1950 až 1953 považováno za nejkrutější etapu poválečné historie československé vesnice.¹⁰³ Nelze však přehlížet doposud poněkud podceňované události, k nimž docházelo po roce 1956.

Následkem výše zmíněných faktů se však od roku 1953 celkové tempo kolektivizace výrazně zpomalilo. Vzhledem k útěku rolníků z JZD a rozpadu 117 družstev byla KSČ nucena věnovat větší pozornost této problematice. Zemědělská výroba v roce 1953 dosáhla jen 88 % předválečné úrovně. Stagnovala mechanizace, přibývalo neobdělávané půdy a ustrnula chemizace. K záchranným opatřením patřilo například snížení norem povinných dodávek a zvýšení výkupních cen. Pozornost byla věnována především upevňování

---

101 F. ČAPKA – J. VACULÍK, citované dílo, s. 141.

102 Jiří JELÍNEK, *Zemědělské družstevnictví*, in: Ludmila Němcová a kol., *Vybrané kapitoly z českého družstevnictví*, Praha 2001. s. 139-142; F. ČAPKA – J. VACULÍK, citované dílo, s. 140-142.

103 K. KAPLAN, citované dílo, s. 121.

stávajících JZD, budování materiální základny a zlepšení ekonomické situace.

Závěrečná etapa ve vývoji kolektivizace zemědělství byla vyhlášena v červnu 1955. Již od následujícího roku bylo patrné oživení a zakládání nových družstev. Vzrostl tak nejen jejich počet, ale byla rozšířena i členská základna JZD. V roce 1955 u nás existovalo na 500 tisíc družstevních rolníků. Jejich počet však několikanásobně převyšovali drobní a střední hospodáři, kterých byly téměř 2 miliony. Hesla „Za socialistický okres“ a „Za socialistický kraj“ vedla k honbě stranických a státních orgánů za prvenstvím v dokončení kolektivizace zemědělství.¹⁰⁴

Snad právě v souvislosti s touto situací je od roku 1956 možné hovořit o další vlně nátlaku na do té doby přežívající „kulaky“, spojenou s jejich perzekucí. Ta opět spočívala v kriminalizaci, přičemž odsouzení ke kratším či delším trestům vězení doprovázelo propadnutí veškerého majetku. Druhým a v této době hojně využívaným způsobem postihu se stalo nedobrovolné přesídlení celých rodin, zpravidla na druhou stranu republiky. Zabavení hospodářských usedlostí pak bylo naprostou samozřejmostí a tajný návrat domů představoval spáchání trestného činu.

Někteří členové KSČ se ale ke konci 50. let začali ohrazovat proti postupům, které byly vůči selskému stavu uplatňovány. V době pozvolného uvolňování poměru došlo k odsouzení administrativního nátlaku na samostatné zemědělce, který přispíval k jejich zbídačování, ale na druhé straně také napomohl kolektivizačním snahám. Je však nezpochybnitelné, že původní idea o dodržování leninské zásady dobrovolnosti družstevního hnutí v praxi vyzněly do ztracena. Celý proces kolektivizace zemědělství byl ukončen v roce 1959. Do té doby v Československu vzniklo 12 560 jednotných zemědělských družstev a jejich podíl na celkové výměře zemědělské půdy činil 71,4 %.¹⁰⁵

---

104 F. ČAPKA – J. VACULÍK, citované dílo, s. 157.

105 J. JELÍNEK, citované dílo, s. 142.

5. Vývoj nasazování vězňů na zemědělské práce v mezinárodním kontextu

Tato kapitola, přestože chronologicky nenavazuje na předchozí text, zabývající se vývojem zemědělství po druhé světové válce, je nutným historickým exkurzem, který prováže doposud poměrně nezávisle pojaté výklady problematiky, ovšem s neoddiskutovatelným vztahem k hlavnímu tématu této knihy. Další řádky se tedy stanou tematickým průsečíkem, pročez seznámí čtenáře s tím, jaké byly před vznikem justičních statků souvislosti mezi venkovní prací na polnostech a trestem odsouzených zločinců. Jak je ale u podobných studií dobrým zvykem, je nutné objasnit historický vývoj, dokazující, že analyzovaná vězeňská hospodářství po skončení války nevznikla jako převratná novinka. Opak je pravdou, při jejich zřizování bylo možné navázat na dlouhou tradici. Vraťme se proto nyní zhruba o sto let zpátky.

Nasazování trestanců na zemědělské práce se jako vhodný převýchovní prostředek začalo v rámci výkonu trestu objevovat od poloviny 19. století. Nejednalo se však o všeobecně akceptovanou samozřejmost. Tehdy ještě doznívala rezidua předchozích období, kdy byli delikventi využíváni převážně na těžké nucené práce, k nimž patřila kupříkladu stavba hradeb, vlečení lodí či veslování na galérách.¹⁰⁶ Avšak ani později nesledovalo zaměstnávání odsouzených vždy jen ušlechtilé cíle. V evropských i amerických dějinách 19. a 20. století je totiž možné nalézt nejedno období, kdy se jednalo spíše o spíše zneužívání „otrocké“ práce za účelem vylepšování hospodářské situace. Nezasvěcenému pozorovateli sice může připadat, že bez ohledu na nepopiratelné metodologické odlišnosti existovalo jedno nerozdílné využívání levných pracovních sil, a to nezávisle na vytýčených cílech. Podrobnější pohled ale jasně říká něco jiného. V podstatě souběžně koexistovaly dvě zcela odlišné roviny, jejichž vzájemnou hranici ukazuje právě to, k čemu směřovaly – zjednodušeně řečeno, zlom nastává v bodě oddělujícím od sebe činnost, jejímž hlavním účelem se stala tvorba zisku a de facto stejně vypadající úsilí, ovšem směřující k nápravě jedince za použití v konkrétní době progresivních penologických přístupů.

Z předchozího teoretického vymezení tématu kapitoly plyne, že první z obou poloh má více méně negativní konotaci, kdežto druhá naopak. Kvůli komplexnosti předkládaného nástinu historického vývoje nasazování odsouzených v zemědělství nelze vynechat žádnou z nich, přestože zneužívání jejich pracovních sil je z hlediska rozvíjející se humanizace výkonu trestu prokazatelnou slepou uličkou. Nejprve se proto zmiňujeme o nepříliš pozitivních přístupech k výkonu trestu, které jsou spojeny s vězeňstvím posledních přibližně třiceti let 19. a první poloviny 20. století. Teprve poté je možné vylíčit i kladnou stránku problematiky, jež se stala vzorem a vlastně i počátečním metodologickým rámcem sledovaných justičních statků.

Příkladem může být poměrně dobře zdokumentované vězeňství na americkém jihu po skončení Občanské války, kdy se státní správa věnovala především problémům spojeným s rozvráceným hospodářstvím a provoz

---

¹⁰⁶ Victor LEITMAIER, *Österreichische gefängniskunde: mit berücksichtigung des ausländischen gefängniswesens*, Wien 1890.

trestních ústavů zůstával stranou zájmu zodpovědných úředníků. Bylo proto nutné vyřešit financování výkonu trestu a jako řešení se nabízelo pronajímání odsouzených či přímo celých věznic soukromým podnikatelům. Od roku 1875 tak začaly vznikat v podstatě nevolnické káznice. Pobyt v nich přinášel delikventům pouze fyzicky zničující práci, nadměrnou brutalitu dozorců a život v nelidských podmínkách. Nepomohlo ani jmenování inspektorů s povinností dohlížet nad dodržováním podmínek zakotvených ve smlouvách uzavřených se soukromými subjekty.

Životní podmínky a práci odsouzených ve státě Mississippi zachycuje zpráva z konce 19. století: „*Ti na farmách a veřejných stavbách museli snášet takové nedůstojné zacházení, které se vymykal nejen zákonu, ale i civilizované lidskosti. Dozorci se nezdálo, aby se uchýlovali k mrskání vězně po holých zádech, dokud neodmlel, zatímco jej drželi čtyři silní muži, přičemž šlo často o 300 ran bičem, což mělo v nejednom případě za následek smrt. Práceschopní muži k ní byli nuceni až do svého konce a někteří zemřeli připoutáni řetězy ke svým druhům... Když pracovali v bažinách či na polích, byla jim odírána čistá voda a byli nuceni pít z bažin a louží, na nichž dřeli [...] Některé postavily do bažiny po kolena a museli rýt půdu plnou kořenů, přičemž byli k sobě připoutáni řetězy, které se jim zařezávaly do masa.*“¹⁰⁷ K tomuto naturalistickému vyličení nelehkého osudu amerických vězňů není třeba dalšího komentáře. Každopádně jsou to podmínky nesrovnatelně horší, než v trestnicích na území tehdejších Čech. Přes ostrou kritiku zůstal nájemní systém nezměněn až do 20. let 20. století, kdy byl zrušen. Náhradou se ale staly jen o něco málo mírnější veřejné práce nazývané podle způsobu zabezpečení delikventů „chain-gangs“ – pracovní skupiny odsouzených připoutaných k sobě řetězy.

V některých jižních státech nahrazovalo pronájem zřizování takzvaných „*plantážnických věznic*“, vznikajících z výše uvedených důvodů proměnou starých plantáží na produktivní farmy. Jejich charakteristickým znakem se stali takzvaní „*bachařovi pomocníci*“, jejichž původ je možné hledat ve starším systému otrokářských dozorců využívaných před občanskou válkou. Šlo o vybranou privilegovanou skupinu trestanců, kteří během dne vykonávali dozor nad ostatními. Za to se jim dostávalo velkých privilegií včetně ubytování odděleného od ostatních delikventů. V Louisianě, Arkansasu a Mississippi dokonce nosili nabitě zbraně, což poznamenalo i jejich slangové označení „*shooters*.“¹⁰⁸

Stejně tak ve 20. století je možné nalézt podobné příklady, kdy se bezpochyby nejednalo o snahu převychovávat vězně pomocí polnohospodářských prací. Mezi nimi je třeba připomenout zejména zemědělské dvory zřizované při koncentračních táborech v průběhu druhé světové války, jejichž jediným účelem se stalo vylepšování zásobovací situace oddílů SS.¹⁰⁹ Jeden z nich byl zřízen i v terezínské pevnosti a shodou okolností, v nichž nelze hledat žádné souvislosti, se nacházel nedaleko pozdějšího justičního statku v Mlékojedech. Přestože od těchto událostí, souvisejících s vytyčeným téma-

107 James A. INCIARDI, *Trestní spravedlnost*, Praha 1994, s. 544.

108 Tamtéž, s. 544-545.

109 K hospodářským strategiím SS v průběhu druhé světové války: Hermann KAIENBURG, *Die Wirtschaft der SS*, Berlin 2003.

tem jen zcela okrajově, nelze sledovat přímou cestu vedoucí až k poválečným vězeňským zemědělským pracovištím, zřizovaným od roku 1945, nešlo je kvůli vytvoření širšího kontextu vynechat.

První poválečná léta nejsou spojena jen se zakládáním justičních statků, zastupujících avizovaný kladným přístup, byť doprovázený řadou nedostatků. Současně vznikaly výše zmíněné internační tábory pro německé obyvatelstvo, jež bylo kromě jiného nuceně nasazováno na práce rozličného charakteru, mimo jiné i v zemědělství, a to tím nejhorším způsobem. Jako pronajímaná nedobrovolná námezdní síla za smluvní plat, což ve vztahu k prvorepublikovým vězňům kritizoval v polovině 30. let Jindřich L. Janeček, ředitel věznice v Mikulově: „*Nejhorší ze systémů, t. zv. „výchovných“ ve všech ústavech je pronájem chovanců za úplatu. Najímajícimu se jedná o nejvyšší zisk a používá proto všech prostředků, jimiž by vybičoval pracovní sílu.*“¹¹⁰ Připomeňme ještě, že mluvil o lidech, kteří nástupem do trestního ústavu stanuli před soudem či chovancích polepšovny! Nikoliv o velkém množství obyvatel tehdejšího Československa, kteří se v rámci kolektivní viny dostali do bezvýhodné životní situace, čímž jistě nelze zlehčovat provinění nejednoho z nich.

Kde tedy hledat kořeny snahy o nápravu delikventů touto cestou? Průkopníkem byl sir Walter Frederick Crofton (1815-1897), jenž se v roce 1854 stal spoluzakladatelem a prvním nejvyšším představitelem irské vězeňské služby.¹¹¹ Tento významný reformátor ve své práci zohlednil starší myšlenky na zřízení takzvaného „přechodného ústavu“, objevující se před polovinou 19. století v Německu, Francii a Itálii. Zároveň využil praktické zkušenosti s tehdy užívaným „progresivním systémem“ výkonu trestu, který zdokonalil a vytvořil nový progresivní systém irský. Podle něj měl být trest rozdělen do čtyř fází. První období prožíval vězeň v samovazbě, aby mohl zpytovat svědomí za příčinění duchovních a učitelů, přičemž vykonával jednoduché monotónní práce, jež ho nevytrhovaly z přemítání nad vlastními prohřešky.

Navazovala druhá fáze, během níž vězeň přes den pracoval společně s ostatními, ale v noci zůstával izolován. Cílem měla být příprava na „svody světa“ po propuštění, prozatím pouze kontaktem s dalšími pachateli kriminálních trestných činů. Součástí tohoto stádia trestu byl systém spočívající v měsíčním známkování, který umožňoval po zisku určitého množství bodů přestup do vyšší třídy, což skýtalo určité výhody – půlden otevřených dveří na cele, zaměstnávání na lehčí práci jako kuchyně nebo prádelna, vyšší mzda apod.

Třetí stupeň byl novinkou oproti předchozímu progresivnímu systému. Spočíval v umístění odsouzeného do zmíněného přechodného ústavu, který lze spojit s prací na zemědělských pozemcích. Jeho smyslem byla příprava k návratu do společnosti pomocí práce a ubytování mimo věznic. Je zřejmé, že zaměstnávání chovanců na polích patřilo mezi nejuhodnější způsoby přípravy začlenění do společnosti. Jednalo se vlastně o otevřené oddělení, kam byli vězni zařazováni na zkoušku. Pokud uspěli, navazovala čtvrtá fáze,

---

110 Jindřich L. JANEČEK, *Co je to Mušlov a jaký je v něm život*, in: Mikulovský kraj, ukázkové číslo z 19. 12. 1936.

111 A Brief History Of The Irish Prison Service [online], oficiální internetové stránky irské vězeňské služby (Irish prison service), [citováno 15. 3. 2012], http://www.irishprisons.ie/about_us-history.htm.

kteřá spočívala v podmíněném propuštění na základě takzvaných „tickets of leave“, plnicích úlohu jakýchsi propustek. K návratu do trestnice ale stačily drobné prohřešky, jako styk s lidmi se špatnou pověstí.¹¹²

Na území habsburské monarchie směřoval vývoj k obdobným cílům, ale vykazoval jisté zpoždění s tím, že stejně jako v Irsku vycházely první popudy od vzdělaných a humanisticky zaměřených reformátorů. Přesto mohlo ke změnám oproti předcházejícímu nasazování na nucené práce rozličného charakteru dojít jen na základě úředních nařízení. Ta začala vycházet již od 80. let 18. století, krátce před vydáním josefínského trestního zákoníku. Za pomyslnou první vlašťovkou, již se podařilo vypátrat, lze označit rozhodnutí, které mimo jiné určovalo vězně jako síly vhodné k zalévání stromů na šancích. Poprvé tak státní správa nesledovala jen vlastní zájmy prostřednictvím fyzicky náročných prací a objevuje se pozitivní snaha směřující k nápravě provinilce skrze vzbuzení zájmu o osud živého organismu, byť to byla jen městská zeleň.

Vlastní průběh výkonu trestu na konci 18. století ale není možné příliš idealizovat. Popsaná skutečnost byla opravdu jen prvním signálem blížících se změn, k nimž vedla ještě dlouhá cesta, trvajících dlouhých sto let. K zásadnímu zlomu došlo po roce 1870 ve slovenském Leopoldově, kde tehdy funkci ředitele převzal mladý právník Emil Tauffer, který před tím cestoval po Evropě a analyzoval poměry ve vězeňství jednotlivých států. Na základě takto získaných zkušeností zavedl v Leopoldově tehdy velmi moderní irský progresivní systém, což vedlo i ke zřízení prvního a v podstatě jediného přechodného trestního ústavu na území pozdějšího Československa.¹¹³ Navíc se mu podařilo prosadit zakotvení nových vězeňských pravidel do Uherského trestního zákoníku z roku 1878.

Přechodný ústav byl zřízen v bezprostřední blízkosti věznice před hlohoveckou branou. Světlo světa tak spatřila tehdy ojedinělá zemědělská kolonie pro 70 delikventů, kteří bydleli ve dvou samostatných budovách ohrazených pouze plotem. Z administrativního hlediska sice spadali pod sousedící ústav, ale jinak se těšili velkým privilegiím, k nimž patřila větší volnost pohybu zpravidla bez přímého dozoru a civilnější oblečení. K zařazení na toto otevřené pracoviště museli odsouzení odpykat polovinu trestu, což ovšem samo o sobě nestačilo. Současně přemístění podmiňovalo dobré chování a splnění všech parametrů ukazujících na dostatečné výchovné působení dosavadního výkonu trestu.¹¹⁴

V Čechách sice nedošlo k vybudování přechodného ústavu, ale zemědělské práce nezůstávaly opomíjeny. Jako příklad může posloužit ženské trestnice v Řepích, která zahájila provoz roku 1865. Její součástí byl statek, k němuž náležela řada pozemků, které původně plnily účel hospodářského zájmu zemského sirotčince vystavěného Kongregací sester řádu svatého Karla Boromejského. Vězeňkyně na nich každodenně pracovaly a zároveň pečovaly o klášterní zahrady, kde pěstovaly zeleninu. Mimo to se věnovaly ještě úpra-

---

112 V. LEITMAIER, citované dílo.

113 *Leopoldovský kalendář na rok 1949*, Leopoldov 1949, s. 89-90.

114 Jozef CHREŇO, *Přechodný ústav v Leopoldově*, in: Zborník príspevkov k dejinám väzenstva na Slovensku, M. Letáková (ed.), Bratislava 1998, s. 108-109.

vám ústavního parku.¹¹⁵ Počátkům pozdějšího justičního statku se ale bude podrobněji věnovat příslušná kapitola.

Na základě předložených poznatků je možné říci, že druhé polovině 19. století se především zásluhou akceptování irského progresivního systému rozšiřovalo využívání zemědělských prací vězňů v tom nejpozitivnějším smyslu. Analyzovaná problematika se dokonce stala jedním z témat projednávaných na mezinárodní úrovni, a to zásluhou kongresů Mezinárodní komise pro trestní právo a vězeňství (Comision internationale Pénale et Penitentiare). První odborný seminář této organizace, zabývající se moderními penologickými trendy, proběhl roku 1872 v Londýně.¹¹⁶ Hned druhý ročník, který se konala o pět let později ve Stockholmu, měl na programu právě podporu rozšiřování zaměstnávání odsouzených v polnohospodářství, u něhož účastníci vyzdvihli kladný vliv při snaze o naplnění výchovných cílů uloženého trestu.¹¹⁷

Před koncem 19. století ale k největšímu rozvoji tohoto způsobu výkonu trestu došlo ve Švýcarsku, a to nejen ve formě přechodných ústavů. V roce 1891 začali budovat celý vězeňský ústav zaměřený výhradně na zemědělství. Jednalo se o pracovní kolonii Witzwill poblíž města Gampelen, jež vznikla ze starého zchátralého dvorce. O jejím nezvyklém režimu se zmínil významný činitel meziválečného vězeňství JUDr. Emil Lány,¹¹⁸ který s určitou nadsázkou napsal následující: „*Podivná trestnice! Není tu ani zamčené brány, ani ohradní zdí, nikde není vidět uniformy ani zbraně.*“¹¹⁹ Duchovním otcem a ředitelem Witzwillu se stal významný činitel švýcarského vězeňství Otto

---

115 Jaroslav HÁJEK – Jiří SVOBODA, *Knihy o Řepích*, Praha 2006, s. 55.

116 Ondřej HLADÍK, *Mezinárodní kongres pro trestní právo a vězeňství v Praze*, in: *Historická penologie II/2005*, Praha 2005, s. 1.

117 J. CHREŇO, citovaná práce, s. 108.

118 JUDr. Emil Pavel Lány se narodil roku 1879 v Černilově. Po absolvování gymnázia v Hradci Králové vystudoval práva v Praze a Vídni. V letech 1902-1903 vykonal dobrovolnou vojenskou službu v Dalmácii a poté v důstojnické škole zásobovacího sboru v Praze. Od roku 1905 byl advokátním koncipientem v Praze a od roku 1910 žil v Kolíně. Za první světové války působil jako zásobovací a justiční důstojník na srbské a italské frontě. Od roku 1920 působil na ministerstvu spravedlnosti a byl pověřen organizací vězeňství. Od roku 1926 přednášel na Kriminologickém ústavu při právnické fakultě Univerzity Karlovy. O dva roky později se stal delegátem u Mezinárodní komise pro trestní právo a vězeňství. V roce 1937 byl jmenován prezidentem Vrchního soudu ČSR. V této funkci působil dva roky a poté odešel do výslužby. Roku 1944 jej zatkl Gestapo kvůli spolupráci s odbojem a byl převezen do pankrácké věznice. Dne 5. května 1945 tragicky zahynul před věznicí. Jeroným LÁNY, *Kytička na hrob mého otce k 50. výročí jeho tragické smrti*, in: *České vězeňství 2/1995*, Praha 1995, s. 17.

119 Knihovna Institutu vzdělávání VS ČR, Zpráva ministerského rady JUDr. Emila Lányho o návštěvě německých trestnic v Mannheimu, Heilbronnu, Ludwigsburgu a Hohenspergu, dále švýcarské trestnice ve Witzwillu, Bellechasse, Hindelbanku, Aarburgu a Regensdorku a rakouské věznice zemského trestního soudu ve Vídni v září 1926.

Kellerhals.¹²⁰ Ten také v době své profesionální kariéry vycházel ze zásady: „Člověk napraví půdu a půda napraví člověka.“¹²¹ Švýcarsko tedy pokročilo ještě dál než vzpomínaný ředitel Tauffer v Leopoldově, jehož zásluhy o modernizaci vězeňství ale nelze podceňovat. Přesto je zcela oprávněné považovat zemi helvétského kříže za opravdového novátora a příklad pro ostatní evropské státy.

O tom, že se nasazování vězňů na zemědělské práce stávalo od posledního dvacetiletí 19. století samozřejmou součástí vězeňských systémů evropských států, informoval tehdy mladý právník JUDr. Vladimír Solnař,¹²² ve zprávě ze studijní cesty, kterou absolvoval v letech 1923 a 1924. Tento pramen přináší řadu pozoruhodných podrobností o organizaci výkonu trestu v několika evropských státech. Nevyhýbá se ani problematice zemědělství a byla by škoda nevyužít této možnosti k porovnání s podmínkami v Československu jak v letech první republiky, tak i v době existence justičních statků.¹²³ Následuje proto exkurz věnovaný přehledu této problematiky ve 20. letech 20. století v mezinárodním kontextu.

V. Solnař samozřejmě nemohl vynechat Švýcarsko, jež bylo proslulé právě uvedenými zemědělskými koloniemi: „*Zemědělská kolonie ve Witzwillu založila pověst moderního Švýcarského vězeňství...*“ Ihned v úvodu příslušné části své relace ale neopomenul vysvětlit důvod této situace: „*Skutečnost, že v ústavách prodlévají odsouzenci k trestům krátkodobým, jakož i střízlivý a praktický životní názor podporovaný každodenním bojem s drsnou přírodou*

---

120 O Witzwillské věznici a švýcarském vězeňském systému podrobně pojednal v knihách:

Otto KELLERHALS, *Die Domäne und Strafkolonie Witzwil: Ihre Vergangenheit, ihre Entwicklung und Vorschläge für die Zukunft*, Bern 1904; TÝŽ, *Witzwil: Ein Beispiel von Innenkolonisation durch die Arbeit von Gefangenen und Arbeitslosen*, Bern 1925; Karl HAFNER – Emil ZÜRCHER – Otto KELLERHALS – Moritz TRAMER, *Schweizerische Gefängniskunde*, Bern 1925.

121 Anton FÁBRY, *Vznik a vývin väzenstva*, in: Zborník k dejinám väzenstva na Slovensku II., M. Letáková (ed.), Bratislava 1993, s. 17.

122 JUDr. Vladimír Solnař se narodil 21. srpna 1899 ve Zlonicích. Po vystudování Právnické fakulty Univerzity Karlovy působil v letech 1922-1933 v soudní službě. Mezi tím roku 1926 habilitoval pro právo a trestní řízení. Od roku 1933 byl mimořádným profesorem a členem římského Istituti di Studi legislativi. Po druhé světové válce se V. Solnař stal řádným profesorem a zabýval se hlavně trestním právem, trestním řízením a kriminologií. Téměř dvacet let vedl katedru trestního práva PF UK v Praze. V průběhu jeho působení na fakultě vzniklo oddělení a později i katedra kriminalistiky. Od roku 1946 byl již jako mezinárodně uznávaná osobnost mimořádným členem České akademie věd a umění, v roce 1952 pak řádným členem ČSAV. Zemřel v Praze 8. března 1976. Od roku 1925 spoluredigoval časopis Právník. Mezi jeho nejvýznamnější práce patří: *Z dějin českého zemského práva trestního* (1921), *Neurčité odsouzení* (1925), *Zločinnost v Českých zemích v letech 1914-1922* (1931), *Pojišťovací podvod* (1936), *Základy trestní odpovědnosti* (1957), *O trestní ochraně proti rozkrádání* (1965) a učebnice *Československé trestní řízení* (1963), *Československé trestní právo* (1964, 2. vyd. 1969).

123 Nebude-li uvedeno jinak, vychází rozbor nasazení vězňů v zemědělství v Belgii, Chorvatsku, Itálii a Švýcarsku z následujícího pramene: SOA Praha, fond Trestnice pro ženy Řepy, kart. 162, zpráva ze studijní cesty JUDr. V. Solnaře z let 1923-1924.

snad způsobily, že Švýčari nesnaží se dosáhnout resocialisace odsouzených výchovou intelektuální nebo mravní ve škole, např. ve Witzwillu je školní vyučování odměnou – nýbrž především vhodnou prací.“ Citovaná skutečnost sice s ohledem na určité podceňování vzdělávání odsouzených poněkud omezuje přínos švýcarského systému pro rozvoj humanizace výkonu trestu, ale přes to nelze převažující pozitivum přehlížet.

Jak tedy fungovala kolonie ve Witzwillu? Charakter ústavu s omezeným dohledem společně s absencí jakýchkoliv ohradních zdí napovídá, že se nejednalo o zařízení pro těžké zločince. Do zemědělství byli zařazováni výhradně prvotrestanci odsouzení k odnětí svobody v rozsahu nepřekračujícím tři roky – šlo tedy převážně o lehčí či neúmyslné trestné činy. V době návštěvy V. Solnaře činil jejich stav 370 osob, které hlídalo 59 dozorců. Převážná většina pracovala na rozsáhlých polnostech ve skupinách po 6 až 12 mužích. Každou z nich měl na starosti jeden dozorce, vykonávající rovněž funkci jejich předáka: *„Nemají být strážci trestanců, nýbrž především mají působiti svým pracovním příkladem a být vězňům vůdci.*“ Menší část pak zaměstnávala péče o dobytek na dvou samostatně stojících statcích. Existovaly samozřejmě i řemeslnické dílny, zajišťující samozásobitelnost věznic.

Fyzická zátěž odsouzených byla poměrně velká, obzvláště pro trestance, kteří obstarávali dobytek, a tudíž vstávali časněji než ostatní. Ti však měli i některé výhody – dostávali lepší stravu v oddělené jídelně. Navíc jim tato práce po splnění všech povinností skýtala více svobodného pohybu bez neustálého dozoru oproti vězňům zaměstnaným na polích. I přes nezpochybnitelnou náročnost tak bylo zařazení k hospodářskému zvířectvu vyhledávanou záležitostí, takže jí ředitel mohl využívat jako jednu z odměn v rámci udržování kázně.

Jak již zmiňují předešlé řádky, nebyla školní docházka po dosažení věku 22 let povinností. Přesto měla řada vězňů o další vzdělávání zájem, o čemž svědčí hojně navštěvované kurzy cizích jazyků (zejména angličtiny), které však nesloužily jako záminka k vyhýbání se každodenním povinnostem. Výuka probíhala vždy až po skončení pracovní doby nebo v neděli. Zájemci o rozšiřování obzorů mohli rovněž využívat ústavní knihovny čítající 3000 svazků. Za další velmi pokrokovou záležitost, související s provozem věznice, byl považován moderní přístup k postpenitenciární péči. Propuštění trestanci měli vždy problém se zařazením do společnosti či alespoň s nalezením adekvátního zaměstnání, což je samo o sobě důležitým preventivním krokem před návratem na „šikmou plochu.“ Ředitelství ústavu proto zřídilo samostatné hospodářství Nusshof pro 30 lidí, určené právě bývalým vězňům, jimž se nepodařilo najít vhodný způsob obživy.

Druhým švýcarským zemědělským vězeňským ústavem byla trestnice v Bellechasse, která však měla daleko přísnější režim, neboť v ní trávili soudem vyměřený čas pachatelé závažnějších trestných činů. Ta vznikla právě podle vzoru Witzwillu, takže se ve způsobu organizace práce příliš neodlišovala. Za zmínku však stojí to, že tužší poměry se nevztahovaly jen k odsouzeným, ale dopadaly i na dozorce. Dotýkaly se především neomezeného pohybu. Zaměstnanci měli volno každý druhý víkend, a to od sobotní páté hodiny odpoledne do nedělního večera (do 23 hodin). Překvapivě ještě těžší podmínky služby platily pro ženy, jež si směly odpočinout pouze každý třetí víkend – od

poledne v sobotu do stejného času v pondělí. Mimo tuto dobu nesměl nikdo opustit ústav bez zvláštního povolení ředitele. Vskutku přísný vojenský režim!

Další zemí, kde se plně rozvinul systém zemědělských prací vězňů, byla od konce 19. století Itálie, což umožňovaly vhodné klimatické podmínky pro celoroční pobyt venku. Probíhal třemi způsoby. Jednak nepříliš vhodným pronajímáním trestanců soukromým subjektům, za druhé na ústavních pozemcích velkých trestnic, a co je z hlediska tématu této knihy nejdůležitější, v zemědělských koloniích. Poslední z vyjmenovaných možností přinesl italský trestní zákon z roku 1889, který připouštěl, aby trestanec odsouzený na dobu minimálně tří let, mohl v případě vzorného chování a po odpykání poloviny trestu (nejméně však 30 měsíců) přejít do zemědělského ústavu, čímž vznikly přechodné ústavy.¹²⁴ Ke změně došlo až ke konci první světové války, kdy kvůli nutnosti posílení narušeného hospodářství vyšlo královské nařízení č. 2038 ze dne 29. listopadu 1917, rozšiřující možnost užití trestanců pro všechna pracovní odvětví. Důsledkem této zákonné úpravy se stalo setření dosavadního specifického charakteru přechodných ústavů, z nichž se stala standardní zařízení určená k výkonu trestu.

Dosti již teorie a nyní několik informací k italské praxi. Ve 20. letech disponovala tato středomořská země 12 zemědělskými koloniemi a celková rozloha obhospodařovaných pozemků přesahovala 20 000 ha. Největší ústav tohoto typu se nacházel v Castiadas na Sardinii, kde si vězni museli nejprve poradit s nepříznivými podmínkami: *„Na Sardinii vše bylo získáno plodnou prací vězňů po ustavičném a úporném zápase s živly, proti nekonečným překážkám, především proti hroznému metle malárie, která udolávala grandiosní postup [...] Všude vítězila lidská práce, kde dříve byly močály, tam dnes zvedají se pyšné vegetace; mocný hlas práce nastoupil místo hlubokého odloučení opuštěných končin...“* Slibný a ziskový provoz se začal rozvíjet až poté, co trestanci s vypětím sil přemohli nepřízeň přírody. Spočíval především v chovu dobytka, vinařství, sýrařství, zahradnictví, pěstování obilovin i lučních travin, oliv a dobývání mořské soli. Opomenout nelze ani výrobu dřevěného uhlí. Odsouzení vykonávali popsané práce ve skupinách po deseti mužích, na něž dohlíželi vždy dva ozbrojení dozorcí. Ti však měli na rozdíl od Švýcarska na starosti výhradně dohled.

Po návštěvě Středomoří obrátíme nyní pozornost západním směrem. Ve středu zájmu bude Belgie, kde nebyl důraz na zemědělství natolik silný, jako v Itálii či Švýcarsku. Důvodem se stala především ta skutečnost, že místní odborníci (především pak lékaři) soustředili veškerou pozornost zejména na rozvoj penitenciární antropologie, jež se zrodila právě v této zemi. Jedná se však o komplikovanou problematiku směřující ke kategorizaci vězňů podle mnoha antropologicko-psychologických hledisek, takže se jí další řádky nebudou zabývat.¹²⁵

---

124 Termín přechodný ústav – „le case di pena intermedie“ přináší až všeobecný služební řád z roku 1891, čl. 14, částka a).

125 Průkopníkem tohoto oboru byl Dr. L. Vervaeck, který se později stal předsedou antropologické služby v Bruselu. V roce 1930 mimo jiné vystoupil v Praze na mezinárodním kongresu pro trestní právo a vězeňství s příspěvkem „Mezinárodní spolupráce v pozorování změn zločinnosti a ve zkoumání příčin. Ondřej HLADÍK, *Mezinárodní kongres pro trestní právo a vězeňství v Praze*, in: Historická penologie II/2005, s. 4.

Přesto ani v rámci belgického systému nebyla práce vězňů na polnostech zcela opomíjena. Jako jedna z výchovných metod, určených zejména mladistvým delikventům, se stala součástí výkonu trestu v ústavu pro provinilce ve věku od 16 do 21 let (Écoles prisons), který se nacházel v Merxplasu nedaleko hranic s Holandskem. Avšak umístění nedospělých delikventů do tohoto otevřeného oddělení není možné považovat za samozřejmost. Nejprve museli všichni absolvovat povinnou vstupní antropologickou zkoušku a následovalo ještě rozhodnutí „Commision d'orientation professionelle“ (komise pro profesní zařazení). Teprve to umožňovalo odpykání trestu v podstatně volnějším režimu, než jaký panoval v uzavřených trestnicích.

Poslední analyzovanou zemí, jejíž příklon k využívání zemědělských prací jako nápravné metody nelze přehlédnout, je Chorvatsko (v době návštěvy V. Solnaře bylo součástí státního útvaru nazývaného „Království Srbů, Chorvatů a Slovinců“ – zkráceně „Království SHS“). Tato země byla navíc jako součást habsburské monarchie poměrně úzce spojena se středoevropským prostorem, což se odrazilo i v postupném přebírání modernizačních trendů, což navíc umocňuje to, že u zrodu progresivního vězeňského systému na jihu tehdejšího Mocnářství stál reformátor E. Tauffer. Po konsolidaci poměrů v Leopoldově jej totiž roku 1877 odeslali do chorvatské Lepoglavy, aby jako nový ředitel reorganizoval tamější výkonu trestu. Po úspěšném splnění úkolu se ale do Horních Uher nevrátil a ve svých novátorských počinech pokračoval v bosenské Zenici, kde se podílel na vybudování regionálně největší a do dnes funkční věznice (provoz zahájen roku 1886).¹²⁶

Není pochyb, že právě díky jeho vlivu vznikl za ohradní zdí lepoglavské věznice první přechodný ústav na území pozdější Jugoslávie, zaměřený na polní práce a chov dobytka. Toto otevřené pracoviště se setkalo s příznivými ohlasy nejen kvůli pozitivnímu přístupu k prosazování pokrokových přístupů k zacházení s vězni, ale především proto, že významně přispíval k soběstačnosti věznice.

Podle vzoru předešlého vězeňského pracoviště vybudovali roku 1912 druhý chorvatský přechodný ústav, který patřil k trestnici ve Varaždínu, ale rozkládal se čtyři kilometry od ní. Na nemalé výměře pozemků, zahrnující čtyři vinice, 600 jiter lesů, 160 jiter polí, pracovalo v letních měsících 100 vězňů.¹²⁷ Během dne nepodléhali žádnému dozoru a jedinou podmínkou, jež je omezovala, byl návrat na ubikace do deváté hodiny večerní. Aby se však mohli stát součástí zemědělského provozu, museli splňovat již dříve uvedené podmínky s tím, že hlavní rozhodnutí náleželo řediteli společně s úřednickou konferencí.¹²⁸ Na chod nemalého hospodářství dohlíželi všeho všudy dva do-

---

126 *Leopoldovský kalendář*, s. 91.

127 Plošná míra. 1 rakouské jitro = 0, 5756 ha.

128 Úřednická konference byla poradním orgánem ředitele trestnice. Takto fungovala také v trestnicích první československé republiky. Ředitel svolal dvakrát týdně správní úředníky, domácího lékaře, duchovního správce a učitele. Konference jednala o závažnějších záležitostech trestanců a osobní, disciplinární a služební záležitosti dozorců. Jednotliví členové konference měli pouze poradní hlasy, ale v případě nesouhlasu většiny členů s ředitelem trestnice musel být zápis do příslušného spisu s odůvodněním. SOA Zámorsk, fond Trestnice Valdice, inv. č. 113. kart. 746, Vězeňské předpisy II. - Služební řád pro úředníky mužských trestnic z 11. 5. 1927, hlava B, § 15.

zorci, kteří obývali služební byty zřízené přímo na statku.

Tolik tedy k tématu polnohospodářských prací odsouzených na přelomu 19. a 20. století s ohledem na reformy výkonu trestu. Předchozí souhrn informací ale nelze označit za vyčerpávající a všeobjímající analýzu. I v dalších evropských státech běžně existovala větší či menší hospodářství zřizovaná při trestních ústavech.¹²⁹ Přesto umožňuje položit otázku, jak se dosavadní praxe a mezinárodní zkušenosti promítly do vězeňského systému budovaného po vzniku samostatného Československa. O významu zemědělství jako neopomenutelné součásti výchovných programů nebylo v odborných kruzích nejmenších pochyb. V. Solnař tuto skutečnost zohlednil i v závěrečné části zprávy ze své studijní cesty: *„Vzrůst zemědělských ústavů jest z nejcharakterističtějších znaků moderního vývoje vězeňství; skutečnost i přesvědčení orgánů ústřední vězeňské správy v cizině svědčí tomu, že jde tu o zařízení, jehož budoucnost je slibná.“* Současně upozornil na to, že československý trestní zákon umožňuje zřizování takovýchto pracovišť, které doporučoval budovat především u ústavů pro mladistvé, donucovacích pracoven a polepšoven určených dospělým. Svůj postoj zdůvodňoval prospěšností pro chovance: *„... neboť má zvykati vězně práci a to přirozeně takové, jakou na svobodě bude moci vykonávati. Že to bude často práce pod širým nebem, zemědělská v nejširším smyslu, včetně ostatních druhů výroby prvotné, o tom při hospodářské struktuře našeho státu nebude pochyby.“* U již existujících přechodných ústavů pak pouze konstatoval, že se jedná o osvědčenou záležitost, přičemž myšlenku rozvinul ještě dále v ohledu postpenitenciární péče: *„...kdyby už v tomto stadiu výkonu trestu mohlo býti kus půdy přiděleno trestanci do quasi – pachtu, který by mohl popř. trvati i po propuštění a přejítí snad později v omezené vlastnictví (pod podmínkou řádného života na svobodě).“*

Rovněž tak E. Lány považoval otázku zřizování zemědělských pracovišť u trestních ústavů za důležitou složku vězeňského systému. Stejně jako V. Solnař absolvoval několik studijních cest po evropských státech, během nichž studoval klady a záporny zahraničních justičních správ. Ministerstvu spravedlnosti následně překládal podrobné cestovní zprávy, v nichž neopomíjel podrobně analyzovat, jak tuto problematiku řešili jinde. Je tedy zřejmé, že budování nových či rozšiřování starších vězeňských hospodářství mělo v odborných kruzích velkou podporu. Teoretické poznatky však nezůstávaly pouze „na papíře“, protože 20. a 30. léta 20. století byla příznivým obdobím pro jejich uvádění do života. Navíc se nejednalo o žádnou novinku, jak plyne z předchozího textu. Všechny navrhované kroky představovaly zahraničními poznatky obohacené navázání na praxi i normativy z let Rakouska-Uherska.

Nyní však od teoretičtější pojatých úvah k tomu, jakým způsobem probíhalo nasazování vězňů do zemědělství po roce 1918. Ve věznicích a trestních ústavech existovaly dva způsoby organizace práce. Prvním bylo

---

129 Pro vytvoření představy, jak takové ústavní hospodářství vypadalo, je možné zmínit věznicí v německém Mannheimu. V roce 1926 odsouzení pracovali na 10 ha půdy, chovali 8 kusů hovězího dobytka a 10 až 20 prasat. Takto získané produkty sloužily především k obohacení vězeňské kuchyně.

Knihovna Institutu vzdělávání VS ČR, citovaný pramen.

odbornou veřejností nepříliš dobře přijímané pronajímání pracovních sil.¹³⁰ Nejenže přinášelo střet zájmů podnikatele s výchovnou složkou trestu, jak uvedl citovaný Jindřich L. Janeček, ale zároveň docházelo k protestům dělníků, kteří se obávali ohrožení vlastního postavení. Trestance považovali za konkurenční levnou námezdní sílu, kvůli níž nebudou mít dostatek příležitostí k obživě. Proto musel žadatel o zapůjčení odsouzených předložit potvrzení příslušné politické správy o tom, že neohrozí místní trh práce. Teprve potom mohlo dojít k uzavření smlouvy obsahující přesně stanovené podmínky, včetně výše poplatků, jež musel uhradit. Nicméně podobné problémy provázely zaměstnávání odsouzených již od 19. století.

Druhou možností zaměstnávání na polnostech byla práce ve prospěch vězeňských zařízení. Tehdejší hygienické normy totiž zdůrazňovaly prospěšnost obměňování pracovního prostředí, takže doporučovaly střídání dílenské výroby s pobytem na zemědělských pozemcích. Tato skutečnost přispěla k dalšímu rozvoji ústavních hospodářství či alespoň zahrad.¹³¹ Vstříc vyšly i předpisy týkající se výkonu trestu. Zákon č. 562/1919 Sb. o podmíněném odsouzení a podmíněném propuštění vymezil činnost přechodného ústavu, respektive stanovil podmínky pro odsouzené, kteří do něj měli být zařazeni. Taktéž přesně specifikoval účel tohoto zařízení: „V přechodném ústavě je trestanec pod mírnějším dohledem a má zvykatí svobodnějšímu pohybu i volnější práci.“¹³² Cíl se tedy oproti druhé polovině 19. století nezměnil a citovaná pasáž tak opět poukazuje na recepci rakouského vězeňského systému.

Záležitosti upravující podmínky zaměstnávání vězňů neřešily pouze zákony, které problematiku zastřešovaly. Bylo nutné vydávat i normativy, na jejichž základě mohli zaměstnanci justiční správy řídit provoz trestnic a vymezovat pravidla výkonu trestu. Ministerstvo spravedlnosti proto připravovalo vlastní směrnice, mezi něž patřily i domácí řády věznic z 20. a 30. let 20. století. K zemědělským pracím odsouzených přinášely opakovaně následující ustanovení: „K pracem venkovským jest určiti – krom případů naléhavé nutnosti – jen trestance, kteří sami k práci takové se hlásí a jsou důvěry hodní; od ostatních dělníků budiž oddělení.“¹³³ Tedy ne zcela samozřejmě zařazení, což je logické, neboť pachatelé závažné trestné činnosti mohli jen těžko užívat výhod volnějšího pohybu s omezeným dozorem. Zajímavý je však poukaz na dobrovolnost, svědčící o vyspělých penologických metodách.

Bylo již uvedeno, že vězeňská zařízení po roce 1918 rozšiřovala starší hospodářství či přímo zakládala nové. Nejvíce informací o jejich existenci se podařilo shromáždit v případě dvou z nich. Prvním je leopoldovský přechodný ústav, který po vzniku Československa sloužil i nadále svému dosavadnímu

---

130 František V. PROCHÁZKA, *O žalářích, jeho dějinách a organizaci*, Praha 1925, s. 21.

131 kol., *Ministerstvo spravedlnosti v prvním desetiletí republiky*, Ministerstvo spravedlnosti, Praha 1928, s. 64.

132 Zákon č. 562/1919 Sb. o podmíněném odsouzení a podmíněném propuštění, § 16, odst. 2.

133 SOA Zámorsk, fond Trestnice Valdice, inv. č. 113. kart. 746, domácí řád pro mužské trestnice z roku 1921, § 10; Tamtéž, domácí řád pro věznic krajských soudů z roku 1936, § 10.

účelu, a to i přes zrušení trestnice a zřízení dělostřeleckých kasáren v roce 1918. Tato skutečnost ale přece jen poznamenala jeho provoz, zejména kvůli nutnosti dodávat vězně z l'avy. V meziválečných letech museli opět vybraní jedinci splňovat poměrně přísná kritéria. Tuto možnost měli delikventi odsouzení na déle než jeden rok, ovšem po uplynutí dvou třetin vyměřeného trestu. Doživotní vězni, jimž zákon umožňoval podmíněné propuštění po 15 letech (o čemž rozhodovala komise působící při krajském soudu v Nitře) tak měli šanci na přemístění do zemědělství po 10 letech.

Na nevyhovující situaci přechodného ústavu, který se v té době nacházel v sousedství vojenských kasáren a nemohl tak dostatečně plnit účel, kvůli němuž byl zřízen, opakovaně upozorňovalo ministerstvo spravedlnosti. Po několika urgencích proto došlo k nápravě, takže roku 1923 se z leopoldovské pevnosti opět stala trestnice, což mělo příznivý vliv i na několik let upozaděné zemědělské pracoviště. Mohlo tak dojít k rozvoji hospodářství, jež tehdy začalo vynikat ve výnosech (v roce 1928 vykázalo zisk přesahující 145 000 korun). Roku 1926 došlo navíc v souvislosti s probíhající pozemkovou reformou k rozšíření výměry polností o pozemky původně náležející uherskému šlechtickému rodu Erdödy. Tato skutečnost umožnila i dobudování vlastního areálu, konkrétně výstavbu sýpek, chlévů a kůlen. V této podobě sloužil vězeňství jako jediné zařízení tohoto druhu v Československu až do počátku druhé světové války a coby součást Slovenského štátu i poté, ale v již poněkud změněných podmínkách.¹³⁴

Zbývá ještě objasnit, kolik vězňů mohl přechodný ústav pojmout a jak velké měl pozemky. Tato informace je dochována pouze k roku 1928, kdy tato samostatná zemědělská kolonie, koncipovaná maximálně pro 70 osob, disponovala 76 hektary polností. O tom, že pracoviště plnilo svůj účel nad očekávání dobře, svědčí mimo jiné i porovnání počtů podmíněčně propuštěných a vrácených zpět do jiných trestnic. V roce 1928 se jich tímto způsobem na svobodu dostalo 69 a kvůli různým prohřeškům nevyhovělo pouhých šest osob.¹³⁵

Druhým zemědělským pracovištěm odsouzených meziválečného období, které svou rozlohou přesahovalo běžné ústavní zahrady, byl statek v Liticích u Plzně. Nicméně zaměstnávání provinilců z borské věznice na tomto hospodářství má ještě starší tradici. Již koncem 19. století, kdy patřilo do majetku Thurn-Taxisů, žádal „*knížecí nájemce*“ Antonín Šimandl správu trestního ústavu o zapůjčení 16 až 20 lidí na polní práce na měsíce duben až říjen za denní mzdu 45 korun (nejprve nabízel 40 korun).¹³⁶ Musel rovněž doložit potvrzení politické správy, prokazující, že neohrožuje zájmy místního dělnictva. To mu ale bez větších komplikací vystavilo okresní zastupitelstvo v Plzni: „...a že vyhověním žádosti páně Šimandlově žádná konkurence hospodářskému dělnictvu nevzejde proto, že se v okrese zdejším a zejména v okolí města

---

134 Jozef CHREŇO, *Prechodný ústav v Leopoldove*, in: Zborník príspevkov k dejinám väzenstva na Slovensku, M. Letáková (ed.), Bratislava 1998, s. 109, 110.

135 *Vězeňství v Československé republice*, Ministerstvo spravedlnosti, Praha 1930, s. 15-19.

136 Archiv věznice Plzeň (AV Plzeň), sign. K2-SLO, kart. 2, žádosti velkostatku Litice z 13. 1. a 19. 1. 1897.

*Plzně dělnictva toho druhu citelně nedostává.*¹³⁷ Jen díky této korespondenci je navíc možné doložit, že šlo o již zaběhlý postup zajištění dostatku sil na letní období: „...vidím se po příkladu mého předchůdce J. Lisýho nucen slušně žádati...“¹³⁸

Na tuto praxi, o níž se bohužel nedochovalo více údajů, které by umožnily přesnější časové vymezení spolupráce s litickým statkem, navázal v roce 1924 nový ředitel trestnice František Kočí. Ten se po svém nástupu do funkce snažil o rozšíření zaměstnávání vězňů, takže kromě budování řemeslnických dílen chtěl využít i nabídky k odkoupení jmenovaného hospodářství od správy Thurn-Taxisovského panství. Obrátil se proto urgentním dopisem na ministerstvo spravedlnosti, v němž chtěl nadřazené přesvědčit, že se jedná o ideální příležitost k zajištění celoroční práce pro odsouzené. Tento argument ještě doplnil poukazem na možnost zisku pro státní pokladnu. Přesto nejprve neuspěl. Uskutečnění svého plánu dosáhl až po delším jednání, ale v poněkud jiné podobě.¹³⁹ Zemědělský areál nakonec získalo ředitelství ústavu do pachtu jako zbytkový statek od města Plzně. Delikventi posléze pracovali na polnostech o výměře 209 ha.¹⁴⁰ Jejich přesný počet ale nelze určit, vycházet je možné pouze z údaje, že v Liticích, ústavních zahradách a u soukromníků pracovalo na konci 20. let 40 až 50 osob.¹⁴¹

Z hlediska organizační struktury podléhal litický statek hospodářskému úředníkovi z věznice a na chod prací dohlížel jemu podřízený šafář, který měl dostatečnou zemědělskou praxi. Z nich je znám pouze jeden. Od března roku 1928 tuto funkci vykonával Josef Moulis, jenž do té doby zastával stejnou pozici v nepříliš vzdáleném Vlčtejně. Jeho denní program byl však velmi náročný, s výjimkou nedělí a svátků musel na vše dohlížet od čtvrté hodiny ranní až do osmi večer (v létě). Zato mu náležel služební dvoupokojový byt přímo v areálu a měsíční mzda 350 korun společně s naturálními požitky.¹⁴² Jeho manželka měla na starosti dojení, udržování pořádku, drůbež a kuchyni, čímž do rodinného rozpočtu přispívala částkou 100 korun měsíčně.¹⁴³

Ředitelství trestnice ale nemělo šťastnou ruku při výběru hospodářského správce statku, takže přes velká očekávání došlo záhy k závažným problémům. To, že tyto události se promítly i do chodu věznice svědčí výroční zpráva za rok 1928: „Příčinou finančních neúspěchů hospodaření na statku

137 Tamtéž, potvrzení výboru okresního zastupitelstva v Plzni z 29. 1. 1897.

138 Tamtéž, žádosti velkostatku Litice z 13. 1. 1897.

139 Lukáš PALEČEK, *130. výročí narození právníka a humanisty JUDr. Františka Kočího*, in: Historická penologie 3/2010, s. 16.

140 kol., *Ministerstvo spravedlnosti v prvním desetiletí republiky*, Ministerstvo spravedlnosti, Praha 1928, s. 64.

141 kol., *Vězeňství v Československé republice*, Ministerstvo spravedlnosti, Praha 1930, s. 14.

142 Měsíční naturální požitky byly následující – 75kg žita, 75kg pšenice, 2kg sádra a 100kg brambor. K tomu denně 3l mléka a po dobu šesti měsíců od března 30 vajec měsíčně. Dále pak 900kg hnědého uhlí a půl metráku palivového dříví čtvrtletně. AV Plzeň, sign. K3-SLC, kart. 3, vyznění velitelství trestnice v Plzni o přijetí J. Moulise na místo šafáře z 1. 3. 1928.

143 Tamtéž.

z největší části byl diletantský způsob hospodaření na statku a nedostatek odborné i charakterové zdatnosti hospodářského úředníka Bohumila Hladíka, který pouze jalovými slovy a sliby ve vlastním zájmu hleděl udržeti statum quo. Pouze omezováním jeho dispozic v r. 1928 a ostrým dohledem bylo zabráněno, aby schodek za hospodářský rok 1927/28 nedosáhl schodku z hospodářského roku 1926/27 (232.000 Kčs).“¹⁴⁴ Nezodpovědný úředník zapříčinil svým přístupem za období let 1925 až 1928 celkové ztráty 529 020 Kčs. Do řešení situace se nakonec vložilo ministerstvo spravedlnosti, které nařídilo předat statek do podpachtu, což mělo zamezit dalším škodám.

Ředitel věznice následně uspořádal výběrové řízení, v němž se sešli čtyři nabídky. Jako nejvhodnější kandidát byl vybrán Karel Müller z obce Čeminy na severním Plzeňsku. Vítěz soutěže převzal statek na počátku března 1929, čemuž předcházelo ještě potvrzení výsledku ministerstvem spravedlnosti.¹⁴⁵ O dalším způsobu organizace práce vězňů se však nedochovaly žádné informace. Jisté však je, že povinnost jejich zaměstnávání byla zakotvena ve smlouvě o podnájmu.

Další události ukázaly, že šlo o více než prozíravé rozhodnutí. Uchránilo totiž plzeňskou věznicí od finančních ztrát v důsledku hospodářské krize, což se ovšem nedá říci o K. Müllerovi, který se naopak dostal do nemalých ekonomických potíží: *„Při výsledcích obhospodařování statku ve vlastní režii [...] není nadsázkou tvrzení, že při ponechání si statku za zemědělské krize v r. 1930 byl by tento rok skončil milionovou ztrátou pro justiční správu. Podpachtýř statku, ač vysoce příčinnivý odborník, zápasil s velkým finančními obtížemi, jednak vzhledem k trvajícím zemědělské a všeobecné krizi, jednak vzhledem k poměrně vysokému podpachtovnému.“¹⁴⁶ Avšak přes velké problémy vydržel v Liticích až do přelomu let 1937 a 1938, kdy vypršela dohoda mezi věznicí a městem Plzeň uzavřená v roce 1924.¹⁴⁷*

Zašlé dobové fotografie hospodářství v Liticích a vězňů, kteří na něm pracovali, ukazují, že svým charakterem se významně přibližovalo pozdějším justičním statkům. Lze je proto společně s hospodářstvími v Leopoldově, Mikulově a Řepích označit za jejich přímé předchůdce. Zemědělské pozemky ale pochopitelně neměly jen čtyři vyjmenované ústavy. I další prvorepublikové věznice disponovaly polnostmi či alespoň zahradami, které nezřídka dosahovaly značných rozloh. O velikosti a hospodářských výsledcích největších z nich vypovídají obě citované publikace ministerstva spravedlnosti z let 1928 a 1930. Přestože u jednotlivých trestnic nejsou uvedeny vždy všechny potřebné údaje, lze si z nich vytvořit alespoň základní představu o výměře, množství vězňů zaměstnaných v zemědělství nebo o ročních příjmech z této činnosti na přelomu 20. a 30. let 20. století (Leopoldov, Mikulov a Řepy jako pozdější justiční statky následující přehled nezahrnuje, tyto údaje jsou součástí příslušných kapitol):

---

144 AV Plzeň, Sbíрка nově vytvořených a získaných materiálů týkajících se historie vězeňství a věznice na Borech, výroční zpráva věznice za rok 1928.

145 Tamtéž.

146 Tamtéž, výroční zpráva věznice za rok 1930.

147 Tamtéž, sign. K3-SLC, kart. 3, opis dopisu městského úřadu v Plzni z 27. 10. 1938.

Mužská trestnice v Kartouzích u Jičína (Valdice)

Na polních a zahradních pracích bylo zaměstnáno průměrně 24 vězňů. V roce 1928 dosáhli celkového zisku 52 083 korun a 45 haléřů.

Mužská trestnice Ilava

Celkový zisk ze zahradních a polních prací za rok 1928 činil 15 986 korun a 90 haléřů.

Mužská trestnice Mírov

Celkový výtěžek z polního hospodářství a chovu dobytka za rok 1928 byl 19 764 korun a 10 haléřů.

Státní polepšovna „Komenského ústav“ v Košicích

Vlastnila zemědělské hospodářství s pozemky přesahující výměru 200 ha v obci Opátka, která se nachází přibližně 30 km severozápadně od Košic. Toto zemědělské pracoviště bylo svým charakterem nejbliže statku v Liticích. Současně měl ústav k dispozici velké ovocnářské, zelinářské a květinová zahrady, kde se mohli chovanci vyučít v oboru zahradnictví. Celkový zisk z ústavního hospodářství i zahrad za rok 1928 činil 140 474 korun 83 haléřů.¹⁴⁸

Konec první československé republiky spojený se zábořem pohraničí Německem a následné období republiky druhé přinesl celou řadu nepříliš pozitivních změn, které se dotkly celé společnosti. Neznamenal však ukončení ústavních hospodářství a zahrad při věznicích. Léty osvědčený systém přežil celou druhou světovou válku, ale již od roku 1938 byl poznamenán řadou nepříznivých okolností. Hned zpočátku začaly v okleštěné zemi vznikat kárné pracovní tábory pro nepřizpůsobivé občany, nikoliv však již jako součást převýchovného procesu v duchu humanizačních zásad. Leč ústup od dosavadních zásad se projevoval nejen v rezortu justice. Je možné jej chápat jako všeobecně rozšířený postoj neočekávaným vývojem zklamaných lidí, kteří se začali obracet zády k dosavadním ideálům demokracie.¹⁴⁹

Popsaná změna zasáhla i významné osobnosti vězeňství. Jedním z nich byl i tehdy již bývalý ředitel mikulovské trestnice Jindřich L. Janeček, jehož výše citovaný výrok dokládá, s jakým nadhledem přistupoval k podmínkám výkonu trestu. Po říjnu 1938, kdy měl za sebou hořké zkušenosti s evakuací mladistvých chovanců z Mikulova zabíraného německou armádou, jeho korespondence prozrazuje výraznou změnu postojů, spočívající v příklonu k autoritativněji pojatým postupům. Stal se z něj horlivý propagátor zakládání pracovních (barákových) táborů jako výdělečného a hospodářství země prospěšného podniku. Projekt obhajoval mimo jiné i kritikou převládající falešné humanity.¹⁵⁰ Bez jakýchkoliv pochybností naprosté popření dosavadních zásad!

Přestože vysvětlení důvodu takto radikální změny postojů člověka, jenž po celý život propagoval rozvoj odbornosti vězeňského personálu a penologie všeobecně, příliš nekoresponduje s hlavním tématem této knihy, jedná

148 kol., *Vězeňství v Československé republice*, Ministerstvo spravedlnosti, Praha 1930, s. 14-49; kol., *Ministerstvo spravedlnosti v prvním desetiletí republiky*, Ministerstvo spravedlnosti, Praha 1928, s. 64-65.

149 Jan GEBHART – Jan KUKLÍK, *Druhá republika 1938-1939*, Praha 2004, s. 36-50.

150 O. HLADÍK, *Vznik ústavu pro mladistvé provinilce a choré vězně ve Valdicích*, in: *Historická penologie 3/2007*, Praha 2007, s. 16-17, 22.

se o natolik zásadní moment, že jej nelze ponechat bez pokusu o vysvětlení. Vodítkem mohou pocity obyvatel Československa, které přibližují tehdejší intelektuální elity ve svých pamětech. Velmi sugestivně vylíčil atmosféru přelomu let 1938 a 1939 akademik Václav Černý. Toto období ve své knize charakterizoval následně: „*Těch pět měsíců druhé republiky, chvíle v našem životě nejneuvěřitelnější, fantastickému snu podobná: jako bychom žili na Měsíci, jako bychom měli každou chvíli procitnout anebo sletět do prázdna!*“¹⁵¹ Právě předchozí citace v sobě ukrývá nejpravděpodobnější odpověď. Celkové roztrpčení a pocit naprostého zmaru byl akcelerátorem myšlenkového obratu.

Okupace Československa samozřejmě nepřinesla zlepšení. Do té doby přežívající pracovní nasazování odsouzených do zemědělství jako součást nápravného procesu dostalo další tvrdou ránu. Během druhé světové války se v Protektorátu neustále prohlubovaly hospodářské problémy, z nichž pramenila nutnost úspor a samozásobitelnosti trestních ústavů, takže penologické přístupy čím dál více ustupovaly ekonomickým hlediskům. Za druhé pak byl systém i přes snahu mnoha českých dozorců „nakažen“ praxí okupační správy. To se projevovalo jak přebíráním věznic či alespoň jejich částí pro potřeby německých bezpečnostních složek (např. vyšetřovací věznice Gestapa zřízená na pražské Pankráci), tak i zřizováním pracovních táborů či přímo poboček koncentračních táborů v odstoupených částech republiky, což se projevilo jako zásadní zkušenost po osvobození v roce 1945, jak popisuje stať věnovaná vězeňství v poválečných letech.

Výklad o vývoji zemědělské práce vězňů se tak i s několika odbočeními podařilo dovést až do května 1945, který byl počátkem nové éry nejen ve vězeňství. Současně je také prvním rokem existence pracovišť nazývaných justiční statky, jež jsou hlavním předmětem zájmu předkládané studie. Je proto na místě obšírný výklad ukončit a nadále se věnovat pouze příčinám jejich vzniku, stejně jako analýzou krátkého období trvání těchto pracovních útvarů s tím, že nelze opomenout zákonné normy usměrňující provoz, ekonomická hlediska, dopady politických zvrátů a v neposlední každodenní život vězňů odpykávajících si svůj trest na těchto specifických usedlostech.

---

151 Václav ČERNÝ, *Křik koruny české. Paměti II. 1938 – 1945*, Brno 1992, s. 65.

6. Zakládání justičních statků

Z předcházející kapitoly je patrné, že zaměstnávání vězňů v zemědělství se stalo nedílnou součástí prvorepublikového vězeňského systému. Není proto překvapující, že i po skončení druhé světové války byla práce na hospodářských pozemcích nadále součástí převýchovného procesu: *„Poněvadž práce v přírodě jest jedním z neúčinnějších výchovných prostředků při výkonu trestu na svobodě a ústavní ochranné výchovy, nutno při budování organizace této složce výkonu trestu věnovati největší pozornost.“*¹⁵² Proto ministerstvo spravedlnosti v rámci reorganizace počítalo se získáním většího množství vhodné půdy poblíž trestních ústavů a soudních věznic.¹⁵³ Bylo však nutné zohlednit odlišnosti mezi jednotlivými typy těchto zařízení. Ty totiž přinášely rozdílné postupy při využívání nově získaných polností.

V případě soudních věznic, kam byli umisťováni provinilci s krátkodobějšími tresty nebo vyšetřovanci zajištění vazbou, se uvažovalo jen o zřizování nepřilíš vzdálených ústavních zahrad. Na nich pak měli delikventi pěstovat zeleninu pro vylepšení jídelničky, případně také květiny. Výměra půdy se pak přímo odvíjela od průměrných počtů odsouzených. Je nutné dodat ještě to, že ministerský výnos se vztahoval zejména na krajské soudní věznice. Velikost okresních věznic většinou vůbec neumožňovala jejich zřízení. Jako příklad mohou sloužit západočeské Přeštice, kde se k 30. prosinci 1949 v místním žaláři nacházelo 11 mužů a 8 žen; ve dvou případech šlo o jedince s trestem do 14 dnů, dalších 16 vyšetřovanců teprve čekalo na soudní přelíčení. Také počet dozorců nedovoloval příliš mnoho. Celý provoz zajišťovali všeho všudy dva příslušníci SVS!¹⁵⁴ Popsaná situace se nijak nelišila od většiny okresních měst.

Zcela jinak vypadaly podmínky v trestních ústavech s poměrně ustálenými počty vězňů, kteří v nich navíc strávili delší čas. Proto ministerstvo navrhovalo získání rozsáhlejších hospodářských celků, neboť v těchto případech bylo možné zahájit soustavnější a rozsáhlejší zemědělskou výrobu. Největší pozornost směřovala ke čtyřem z nich: Mírovu – doporučovalo se rozšíření dosavadního výměru půdy vhodné k zahradnickým a zemědělským účelům, případně i polnímu hospodářství; Mikulovu – měly být zajištěny zahradnické pozemky vhodné pro práci mladistvých v nejbližším okolí ústavu, zájem směřoval především k pěstování květin a zeleniny; Plzni – pro prvotrestance a napravitelné recidivisty se předpokládalo zajištění polního hospodářství

---

152 Státní okresní archiv Uherské Hradiště, f. Okresní soudu Uherský Brod, inv. č. 301, sign. Pres. 16, kart. 401, výnos Prezidia vrchního soud v Brně z 11. 7. 1945.

153 Ministerstvo spravedlnosti tak učinilo výnosem č. j. 15061/45 – III/2 ze dne 23. 6. 1945. Tento konkrétní dokument se bohužel nepodařilo objevit, avšak jeho obsah se zachoval jako součást nařízení Prezidia vrchního soudu v Brně, pres. č. 13684 – 16v/45 ze dne 11. 7. 1945. Stejný dokument vydalo i Prezidium vrchního zemského soudu v Praze, které tak učinilo o dva dny dříve, tedy 9. 7. 1945. Tamtéž; SOkA Mladá Boleslav, f. MěNV Mladá Boleslav, inv. č. 467, UZ 204, kart. 155, informace správy krajské soudní věznice v Mladé Boleslavi o výnosu Prezidia vrchního zemského soudu v Praze z 9. 7. 1945.

154 SOkA Plzeň-jih, f. Okresní prokuratura Přeštice, Zpráva ústavního komisaře o podrobné prohlídce věznice, inv. č. 12, sign. Spr., kart. 2.

většího rozsahu v blízkém pohraničí; Valdicím – s ohledem na předpokládané umístění nepolepšitelných recidivistů se zpočátku počítalo jen s menším hospodářstvím, případně pouze rozšířením ústavních zahrad.

Současně se v rámci chystaných změn počítalo i s vybudováním dalšího přechodného ústavu po vzoru slovenského Leopoldova, určeného pro delikventy z českých zemí. K tomuto účelu mělo být zajištěno rozsáhlejší hospodářství s areálem vhodným k ubytování odsouzených, větší výměrou polností, lesem a rybníkem. Co se týče umístění nového vězeňského zařízení, jako nejvhodnější se jevílo pohraničí, Jihlavsko nebo Svitavsko.¹⁵⁵ Tento plán ale až do roku 1948 nedošel naplnění. S ohledem na nastíněný vývoj vězeňství po únorovém převratu by proto byl na místě předpoklad, že ve změněných podmínkách již nápravná hlediska ustoupila represivnímu účelu, pročež tento záměr zůstal definitivně stranou zájmu. Poměrně překvapující je tak návrh zachycený v nařízení ministerstva spravedlnosti z 1. února 1949,¹⁵⁶ které přinášelo novou organizaci výkonu vazby i trestu. Z něj plyne přeměna dosavadního justičního statku Nedražice v západních Čechách právě na přechodný ústav. Nadále však měl zůstat podřízen plzeňské věznici jako zvláštní oddělení. Přesto je tato informace v analyzovaných dokumentech zcela ojedinelá a nevyskytuje se ani v písemnostech pocházejících přímo z nedražické agendy. Bezpochyby ušlechtilá myšlenka očividně zůstala jen nerealizovaným záměrem, bez větší šance na úspěch, což dokládá i jedno ze závěrečných ustanovení: „*S dodáváním trestanců do přechodného trestního ústavu v Nedražicích [...] bude započato v době, která bude dodatečně oznámena.*“¹⁵⁷

Informace o pokusu zřídit v Nedražicích přechodný ústav se ale poněkud vymyká tématice této kapitoly. Proto nyní zpět do poloviny roku 1945, kdy byly položeny normativní základy pozdějších justičních statků. Jak již zmiňují předchozí odstavce, pokládalo ministerstvo spravedlnosti v prvních poválečných měsících rozvoj vězeňského zemědělství za jeden z důležitých bodů reorganizace. Tyto kroky s sebou ale nesly jednu zásadní otázku. Jakým způsobem zajistit potřebné polnosti a hospodářské budovy. Nalézt uspokojivou odpověď nepředstavovalo v poválečném Československu velký problém. Majetky zabavované podle dekretu prezidenta republiky č. 12/1945 Sb. o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců nepřátel českého a slovenského národa, představovaly snadné a efektivní řešení.

Příslušní funkcionáři justiční správy (presidenti krajských a přednostové okresních soudů, ústavní komisaři, zatímni správcové trestnic na Mírově a v Mikulově) proto dostali za úkol co nejrychleji zjistit, zdali jsou v jejich regionu vhodné konfiskované pozemky, respektive hospodářské celky. Do celé akce se měli zapojit především vězeňští úředníci znalí zemědělské problematiky ve spolupráci se správními a rolnickými komisemi národních výborů. Jejich hlášení následně zpracovali u nadřízených soudů s tím, že závěrečné zprávy

155 SOkA Uherské Hradiště, citovaný pramen.

156 Podkladem k chystané reorganizaci byl především zákon č. 319/1948 Sb., o zlidovění soudnictví, doplněný zákonem č. 48/1931 Sb. o trestním soudnictví nad mládeží a dekretem prezidenta republiky č. 126/1945 Sb. o zvláštních nucených pracovních oddělech. Příslušné paragrafy ale byly ve znění první z uvedených norem.

157 SOkA Uherské Hradiště, citovaný pramen.

měla obdržet prezidia Vrchních zemských soudů v Praze a Brně do 1. srpna 1945 (případně alespoň předběžné vyrozumění). Toto datum jasně ukazuje spěch provázející přípravnou fází zakládání justičních statků. Rovněž tak to dokládá forma citovaného nařízení, jež ve svém záhlaví nese označení „velmi nutné“. Nadepsaný ministerský výnos tak bez nejmenších pochyb stál u zrodu nové kategorie vězeňských zemědělských pracovišť.¹⁵⁸

Záhy začaly na Vrchní zemské soudy docházet požadované informace o možných zemědělských usedlostech vhodných ke zřízení vězeňských pracovišť. Současně však bylo nutné získat souhlasné stanovisko k přidělu půdy od místně příslušných národních výborů, které však měly spolupracovat již při jejím vyhledávání, jak je uvedeno výše. Ne všechny návrhy byly nakonec realizovány. Jedním z těch, co zůstaly pouze v rovině úvah, je plán věznice krajského soudu Mladá Boleslav, jejíž vedení chtělo využít ke zřízení justičního statku dnes již neexistující usedlost Zalužany.¹⁵⁹ V tomto případě ale není zřejmé, zdali došlo k zamítnutí až během projednávání problematiky po shromáždění všech podkladů na vrchních soudech, nebo jestli neúspěch zapříčinil nesouhlasný postoj místního národního výboru. Tato informace se totiž dochovala pouze v podobě žádosti adresované tomuto úřadu, avšak bez reakce osvětlující výsledek.

Plán na zřizování vězeňských zemědělských provozů měl tedy v druhé polovině roku 1945 vysokou prioritu. Rychlému uskutečnění napomáhala i nevalná poválečná ekonomická situace v zemi a velké množství Němcům konfiskovaných zemědělských usedlostí, v jejichž prostorách také většina justičních statků vznikla. Převážně k tomu došlo mezi léty 1945 a 1946 s tím, že „zakladatelské období“ skončilo až k počátku roku 1950. Zároveň však vězeňská správa využila již existujícího hospodářství při trestnicích v Mikulově. Rovněž tak další dva případy mají jiný původ, kdy jejich základem nebyl majetek zabavený podle dekretu prezidenta republiky č. 12/1945 Sb. Jednalo se o slovenský Leopoldov, jenž zahájil činnost po zrušení přechodného ústavu a Řepy u Prahy, které do roku 1949 patřily kongregaci Milosrdných sester sv. Karla Boromejského.¹⁶⁰ Jejich celkový počet nakonec činil 12 samostatných polnohospodářských komplexů, z toho 11 v dnešní České republice a jeden na Slovensku.

S výjimkou mikulovského prvorepublikového ústavního hospodářství se o prvenství v předání do správy ministerstva spravedlnosti dělí tři justiční statky – Mírov, u nějž lze uvažovat o měsících srpnu a září 1945; Šenov u Nového Jičína (20. září 1945); Mlékojedy (22. září 1945). Postupně pak přibývaly další, Nedražice a Zálezly u Stříbra, Slatinice u Mostu, Javorník nedaleko Trutnova, Šenov poblíž Nového Jičína, Chvalovice ležící mezi Znojmem a rakouskou hranicí, Zámorsk, Mírov, Mikulov a Řepy. Posledním objektem, v němž byl zřízen justiční statek, se stal Leopoldov.

Z regionálního hlediska tak většinou vznikly dva justiční statky pro jednu oblast – Slatinice a Mlékojedy v severních Čechách, Nedražice a Zálezly

---

158 SOKA Uherské Hradiště, citovaný pramen.

159 SOKA Mladá Boleslav, citovaný pramen.

160 Národní archiv Praha (dále NA Praha), f. S SNV, sv. 24/2, neuspořádáno, předání justičního statku Řepy,

v západních Čechách, Zámrsr a Javorník ve východních Čechách, Mikulov a Chvalovice na jižní Moravě, Mírov a Šenov u Nového Jičína na severní Moravě. Jedno vězeňské hospodářství pak bylo ve středních Čechách (Řepy) a na Slovensku. Výjimku představovaly jinak agrárně orientované jižní Čechy. Souvislost je možné hledat v absenci většího trestního ústavu na jejich území, i když nelze opomíjet velké krajské soudní věznice (Tábor, České Budějovice).

Zajímavým jevem je existence více justičních statků v těsné blízkosti. Tak tomu bylo na západě Čech, kde vzdálenost mezi nimi činila pouze 3,5 kilometru. Vysvětlení je možné najít v citovaném výnosu ministerstva spravedlnosti, kde se pro plzeňskou trestnici počítalo s velkým statkem v pohraničí. Je pravděpodobné, že k dispozici nebyla vhodná usedlost, takže dvě menší v bezprostředním sousedství představovaly náhradní řešení.

Do výčtu zemědělských pracovišť ve vězeňství, která však nespádala do kategorie justičních statků, patřily ještě čtyři výkrmný prasat tvořící součást trestních ústavů Plzeň-Bory, Valdice, krajské soudní věznice v Uherském Hradišti a okresní soudní věznice v Kutné Hoře.¹⁶¹ Postupně vznikaly také další pracovní útvary, mezi nimiž stojí za zmínku ústavní hospodářství v Ilávě o rozloze sedm hektarů.¹⁶² Jejich podrobný výčet ale není cílem předkládané studie. Dále pak existovaly ještě statky ve Svatém Kříži u Chebu a na Cínovci. Těm se však kvůli jejich specifickému postavení bude věnovat zvláštní kapitola.

Dosavadní řádky by mohly vést k nesprávnému názoru, že o zaměstnávání vězňů v zemědělství projevovalo zájem jen ministerstvo spravedlnosti, jehož hlavním motivem byla jejich náprava. Ve stejné době ale řešila československá vláda nelehké úkoly spojené s poválečnou obnovou země. Vězni se tak dostali do středu zájmu jako levná pracovní síla, jež může významně přispět k nápravě škod vzniklých v době okupace či osvobozovacích bojů a zároveň v rámci zemědělství napomoci při konsolidaci narušeného zásobování.

Čtyři měsíce po vydání citovaného ministerského výnosu proto vešel v platnost dekret prezidenta republiky č. 126/1945 Sb. z 27. října 1945 o zvláštních nucených pracovních oddílech. Tento normativ přináší v § 3 ustanovení týkající se charakteru činnosti, k níž měli být odsouzení využiti: „*Oddílů bude použito zejména k provádění prací nutných k obnově hospodářského života nebo k jiným pracím konaným ve veřejném zájmu, např. k odstraňování válečného materiálu a trosk, k opravě a stavbě veřejných budov a jiných veřejných zařízení, zvláště dopravních, k pracím v zemědělství a lesnictví, k regulaci řek apod.*“¹⁶³ Ministerstvo spravedlnosti, pro něž toto zákonné ustanovení znamenalo oporu při zřizování nových zemědělských pracovišť, jej uvedlo do praxe 20. listopadu 1945 vydáním „*Instrukce o výkonu trestu ve zvláštních nucených pracovních oddílech.*“ Jejimi ustanoveními se posléze řídil rovněž

161 KDH, SVV – skupina III, podskupina g), nařízení velitelství SVS z 20. 5. 1952, neuspořádáno.

162 Stav prasat ve výkrmnách byl k 28. 7. 1952 následující:

Plzeň-Bory 180 kusů, Valdice 135 kusů, Uherské Hradiště 30 kusů, Kutná Hora jen odchovna selat. Celkový dodávkový úkol těchto výkrmen byl cca. 400 000 kg masa. NA Praha, citovaný pramen.

163 Dekret prezidenta republiky č. 126/1945 Sb. z 27. října 1945 o zvláštních nucených pracovních oddílech, § 3.

provoz justičních statků.¹⁶⁴

V závěru této kapitoly, která se snažila objasnit příčiny, souvislosti i právní základy vzniku justičních statků zbývá otázka, kdy vlastně toto slovní spojení začalo být využíváno jako oficiální název specifické kategorie vězeňských pracovišť. Odpověď není jednoduchá, v žádném z nalezených pramenů se totiž přímo nevyskytuje informace o tom, že toto pojmenování vchází v platnost. Rovněž tak uvedené normativy pracují pouze s termínem „pracovní oddíl.“

Při pokusu zodpovědět tuto otázku došlo k poněkud překvapivému zjištění, že do roku konce roku 1946 se nikde pojmenování justiční statek neobjevuje a zemědělská pracoviště jsou vždy specifikována jako „statek věznice“ nebo „velkostatek“ apod. Hledaný název je poprvé zachycen v korespondenci ministerstva spravedlnosti k připomínkovému řízení ohledně chystané „Prozatímní směrnice pro statky justiční správy“ z února 1947.¹⁶⁵ Z tohoto dokumentu je patrná i geneze nově vytvořeného pojmenování zkrácením komplikovanější úřední formulace. Vydání prvního provizorního předpisu týkajícího se těchto pracovních oddílů navíc poukazuje na to, že se jedná o jeden z prvních momentů, kdy se termín „justiční statek“ objevuje jako oficiální označení. V letech totiž 1945 a 1946 převážně probíhaly přípravné kroky společně s přebíráním prvních hospodářských celků, které se poté zabíhaly v jakémsi zkušebním provozu, takže formální stránka věci zůstávala spíše stranou zájmu.

---

164 ZA Opava, f. Státní zastupitelství Ostrava, inv. č. 252-256, kart. 15.

165 KDH, citovaný pramen, korespondence k hospodářským směrnicím ze 17. 2. 1947.

7. Justiční statky a hospodářská pomoc UNRRA

Justiční statky se po zahájení provozu potýkaly s nedostatečným vybavením mechanizací, nízkými stavy domácího zvířectva a opomenout nelze i v některých případech rozsáhlé stavební úpravy nutné k úspěšnému fungování specifických vězeňských zařízení. Tyto adaptace, uskutečňované těsně po skončení války, bezpochyby představovaly velkou zátěž. Pomoc přišla, stejně jako v jiných směrech poválečné regenerace Československa, od organizace UNRRA. Nešlo ale o přímé financování jednotlivých úseků hospodářství. Úvěry poskytované orgánům státní správy pocházely z peněz získaných prodejem dováženého zboží. Také ministerstvo spravedlnosti spadalo do rozpočtové kapitoly UNRRA (titul 7, §3 „Zemědělská obnova“). Všechny takto získané prostředky mělo k dispozici vězeňství, které je využila především na rozvoj justičních statků, konkrétně se jednalo o rozpočtové položky 543 – znovuvybavení usedlostí hybnou silou a zemědělskými stroji, 546 – dodávky dobytka, 551 – obstarávání zemědělských budov.¹⁶⁶

První finanční dotace určené pro stavební úpravy samostatných vězeňských hospodářství obdrželo ministerstvo spravedlnosti již v roce 1946. Na tehdejší poměry se jednalo o poměrně velkou částku činící tři miliony korun, určenou na rekonstrukci justičních statků. Ty se podle ministerských úředníků nacházely ve velmi špatném technickém stavu. Při posuzování této informace je ale nutné postupovat s určitou opatrností. Právě proto, že vznikaly z konfiskovaných usedlostí, na nichž jejich původní majitelé hospodařili až do poslední chvíle, není příliš pravděpodobné, že by během válečných let nechali rodinný majetek úplně zpustnout – lze však předpokládat určité procento škod způsobených armádou, jak se stalo v Mlékojedech, či určité chátrání areálů v důsledku narušeného hospodářství. Jako reálnější se však jeví možnost účelového tvrzení použitého ve zprávě o hospodaření s prostředky UNRRA sepsané roku 1950.¹⁶⁷ Tuto variantu dokládá i fotografie z předválečného období, na níž je zachycena hospodářská usedlost v Javorníku nedaleko Trutnova.¹⁶⁸ Její stav v roce 1936 dokazuje, že se za necelých deset let, během nichž jejich původní vlastníci pokračovali v dosavadní činnosti, nemohla proměnit v neobyvatelnou ruinu, jak naznačuje citovaný dokument.

Naopak lze souhlasit s tvrzením, že ministerstvem spravedlnosti přebírané konfiskované statky trpěly naprostým nedostatkem jakéhokoliv vybavení, o domácím zvířectvu nemluvě: „*Zdejší velitel oddílu (justiční statek Zámorsk – pozn. aut.) byl nucen si nejen náčiní, ale i veškeré nástroje a stroje nutné pro hospodaření, jakož i vozy vypůjčovat od místních zemědělců, kteří pochopitelně měli protipožadavky a tudíž celková situace byla velmi svízelná.*“¹⁶⁹ Tato skutečnost souvisela s již mnohokrát popsaným poválečným ra-

166 NA Praha, f. S SNV, sv. 24/1, neuspořádáno, výkaz předpokládaných výdajů zemědělské obnovy justičních statků ve III. čtvrtletí 1949 z 27. 6. 1949.

167 tamtéž, Ministerstvo spravedlnosti – Hospodaření prostředky UNRRA z 15. 2. 1950.

168 SOKA Trutnov, f. Archiv obce Javorník, inv. č. 1, kn. č. 1., taktéž: Ondřej HLADÍK – Šárka STEINOVÁ, *Justiční statky – vězni a zemědělství*, in: Historická penologie 2/2009, Praha 2009, s. 7.

169 NA Praha, f. ÚV KSČ – právní komise, inv. č. 171, zpráva o průzkumu trestního ústavu pro mladistvé a justičního statku v Zámorsku, 1951.

bováním majetků náležejících původně Němcům, kteří v té době byli buďto „zajištěni“ v internačních táborech nebo již odsunuti. Samostatnou otázkou je, jak k tomuto stavu přispěly aktivity národních správců, kteří na zabavených hospodářských usedlostech působili od konce války. O tom, že jejich činnost nemusela být vždy v souladu se zněním zákona, svědčí mimo jiné výslech Miroslava Huška, jenž se vztahoval k létům 1945 až 1946, kdy vykonával tuto funkci v Javorníku.¹⁷⁰

Z důvodu finanční náročnosti doplnění usedlostí potřebným inventářem došlo roku 1947 k navýšení úvěru UNRRA o další milion korun, ale ke způsobu využití těchto finančních prostředků v letech 1946 až 1948 se dochovalo jen velmi málo písemností. Objevené dokumenty hovoří o nevyčerpané částce 1 039 247 korun k 1. lednu 1949.¹⁷¹ Během sledovaného období tedy IV. odbor ministerstva spravedlnosti do nově zřizovaných justičních statků investoval nemalou částku 2 960 753 korun. Zůstatek úvěru měl být během roku využit následujícím způsobem: dodávka hnojiv a prostředků k hubení hmyzu (rozp. pol. 542) – 31 331, 90 Kčs; znovuvybavení usedlostí hybnou silou a zemědělskými (rozp. pol. 543) – 118 185, 30 Kčs; dodávky dobytka (rozp. pol. 546) – 1 206 524, 60 Kčs; obstarávání bydlišť pro zemědělské pracovníky a dočasných zemědělských budov (rozp. pol. 551) – 16 759, 80 Kčs.¹⁷²

Avšak již v době, kdy vznikl návrh jak zbytek peněz využít, se situace zcela zásadně změnila. Na základě usnesení vlády z 26. října 1948 o zintenzivnění živočišné výroby uložilo ministerstvo zemědělství justičním statkům úkol zvýšit dodávku vepřů v roce 1949 o 2 500 kusů. To se ale zpočátku jevilo jako zcela neřešitelný problém, obzvláště protože dosavadní kapacita vepřinů činila pouze 250 kusů zvířat. V konceptu zprávy ministerstva spravedlnosti o hospodaření s prostředky UNRRA určené ministerstvu financí je tento problém specifikován následujícím způsobem: „*Tento úkol znamená mnohonásobné zvýšení původní kapacity justičních statků a jeho splnění bude umožněno (opraveno na „je podmíněno“ – pozn. aut.) rozsáhlými adaptacemi a novostavbami vepřinů. Tyto stavební práce spolu s vnitřním zařízením předstávají pro r. 1949, kdy budou dokončeny, několikamilionový náklad, který bude možno krýti jenom z malé části ze zbytků prostředků akce UNRRA.*“¹⁷³

K vyřešení tohoto problému se ve dnech 14. a 28. března 1949 sešli zástupci obou zainteresovaných ministerstev.¹⁷⁴ Prvním bodem jednání se stal způsob využití zbylých prostředků z úvěrů UNRRA. Jejich rozdělení podle stávajících rozpočtových kapitol bylo s ohledem na nově vzniklou situaci, spojenou se zmiňovaným vládním programem, zcela nevyhovující. Představitelé

---

170 SOKa Trutnov, f. ONV Vrchlabí, neuspořádáno, Protokol o výslechu Miroslava Huška na stanici SNB v Doksanech ze dne 8. 3. 1949.

171 NA Praha, f. S SNV, sv. 24/1, neuspořádáno, Návrh na použití zbytku z prostředků UNRRA v r. 1949, nedatováno.

172 NA Praha, citovaný pramen, Výkaz zbytků z prostředků UNRRA k 31. 12. 1948, 15. 2. 1949.

173 Tamtéž, ministerstvo spravedlnosti – hospodaření prostředky z akce UNRRA na zemědělskou obnovu justičních statků ze 4. 3. 1949.

174 Ministerstvo spravedlnosti zastupoval dr. Ing. Košťál a účetník tajemník JUC. Čeloud. Ministerstvo financí dr. Fafl a dr. Řezník.

ministerstva spravedlnosti argumentovali následujícím způsobem: „...*justiční statky potřebují naléhavě strojní zařízení, aby mohly plnit úkoly jim uložené v rámci zvýšení živočišné výroby, a že na opatření strojního zařízení jest pamatováno v rozpočtu na r. 1949 poměrně nízkými částkami a v některých případech jako u provádění plánu živočišné výroby podle usnesení vlády ze dne 26. října 1948 nebylo na takové výdaje v rozpočtu pamatováno vůbec.*“ Popsaný problém se dotýkal zejména Chvalovic, Slatinic, Nedražic, Zálezel, Mírova a Zámrsku.

Dalším bodem programu mezirezortní porady bylo financování výstavby výkrmen vepřů, stájí pro telata a drůbežáren. Z průběhu jednání totiž vyplynulo, že dosavadní rozpočet je již vyčerpán.¹⁷⁵ Na základě předložené dokumentace odsouhlasil dr. Řezník z ministerstva financí nároky vznesené zástupci justice. Výsledkem jednání se pak stala dohoda o převedení dosud nevyužitých prostředků UNRRA z jiného rezortu – konkrétně nevyčerpaný úvěr ministerstva zdravotnictví. To ale nešlo uskutečnit hned. Takže k zachování plynulosti plnění všech uložených úkolů uvolnilo ministerstvo financí, na měsíce květen a červen 1949, mimořádný úvěr 600 000 korun.¹⁷⁶

K převodu příslibených peněz nakonec došlo 27. dubna 1949. Ministerstvo financí tak učinilo na základě usnesení 42. schůze vlády ze dne 22. dubna 1949. Obnos nakonec opravdu pocházel ze zdrojů ministerstva zdravotnictví, které během let 1947 a 1948 nevyužilo částku 2 673 000 Kč, určenou na obnovu skladišť a chladiřen (tit. 22, §3., rozp. pol. 447).¹⁷⁷ Celkově tak z rehabilitačních programů UNRRA připadlo na justiční statky 6 673 000 Kčs, s tím, že převážná většina této částky byla vyčerpána do roku 1949. Zůstatek na počátku následujícího roku činil 254 610,10 Kčs, ale v převážné většině šlo o peníze určené k zaplacení již provedených stavebních akcí, takže fakticky zůstávalo na účtu ministerstva spravedlnosti 24,40 Kčs.¹⁷⁸ Následující tabulka přehledně ukazuje investice do jednotlivých rozpočtových položek v letech 1946 až 1949, přičemž zachycuje k roku 1949 výrazný nárůst výdajů na položku 551, pod níž spadala výstavba vepřinů a dalších hospodářských budov (tab. č. 2).

Dosavadní řádky se zabývaly snahou zodpovědných úředníků o získání dostatečných prostředků z programů UNRRA k financování rozvoje vězeňského zemědělství. Nedostatek písemných pramenů pro první poválečná léta pak zapříčinil nedostatečný rozbor všech aspektů, jak na úrovni politické, tak i hospodářské. Proto také došlo k poměrně jednostrannému zdůraznění roku 1949, kdy začaly být realizovány úkoly spojené s rozšiřováním živočišné výroby.

---

175 NA Praha, citovaný pramen, zápis o projednání potřeby prostředků UNRRA na II. čtvrtletí 1949 z 28. 3. 1949.

176 Tamtéž, spěšný spis ministerstva financí č. 5176 – informace o jednání z 28. 3. 1949.

177 Tamtéž, informace ministerstva financí presidiu ministerstva zdravotnictví z 27. 4. 1949.

178 Tamtéž, ministerstvo spravedlnosti – hospodaření prostředky UNRRA z 15. 2. 1950.

Rozpočtová položka	1946		1947		1948		1949		zůstatek k 1. 1. 1950	
	Kčs	h	Kčs	h	Kčs	h	Kčs	h	Kčs	h
542			300 442	90	31 889				32 331	90
543	440 401	70	801 844	60	275 939		329 060	30	104 491	40
546	283 362	40	272 449	80	34 663	20	894 504	10	312 020	50
551	5872	70	365 468		145 419	20	2 233 822		79 663	90
celkem	732 636	80	1 740 205	30	487 910	40	3 457 386	40	254 861	10

Tab. č. 2. Investice do justičních statků v letech 1946-1949

Zbývá ještě osvětlit investice do jednotlivých vězeňských hospodářství, ale ani v tomto případě nezůstaly zachovány dokumenty zachycující léta 1946 až 1948. Počátkem následujícího roku 1949 si ministerstvo financí vyžádalo předložení programu výdajů placených z úvěru UNRRA. Ministerstvo spravedlnosti zareagovalo rozesláním spěšného spisu č. 4792 ze 4. března 1949. Podle něj museli na všech justičních statcích nejpozději do 15. března sestavit přehledy plánovaných nákladů, rozdělené do pěti následujících kapitol:

1. Výkaz objednaných a dosud nedodaných hospodářských strojů, přístrojů vozů.
2. Výkaz hospodářských strojů nezbytně nutných v nejbližší době, sestavený podle pořadí jejich důležitosti s poznámkou, zda jsou potřeba ke zvýšení chovu vepřů.
3. Výkaz chovného zvířectva, jehož nákup je plánován na rok 1949, rozdělený na:
  - 3.1 nákup selat a chovných vepřů v rámci zřízení výkrmen podle stanoveného úkolu,
  - 3.2 ostatní chovné zvířectvo, zejména drůbež a dobytek.
4. Výkaz nákladů na stavební akce spojené se zvýšením chovu prasat. Do rozpočtu bylo nutné zahrnout jak dodaný a nedodaný materiál, tak i pravděpodobný počet pracovních hodin.
5. Výkaz stavebních prací mimo akcí na zvýšení výkrmu vepřů se zřetelem na drůbežárny a teletníky.¹⁷⁹

Bohužel, ne ve všech případech jsou tyto výkazy k dispozici, chybí u statku Javorník. Stranou zůstávají rovněž Řepy předané justici až na podzim roku 1949 a slovenský Leopoldov. Nicméně pro zbývajících devět statků existují alespoň základní údaje o požadavcích na peníze pocházející z akce UNRRA, což umožňuje načrtnout vcelku spolehlivý přehled připravovaných investic. Při rozboru finančních dotací je třeba začít na nejmenším justičním statku v Šenově. Velitelství stanice SVS v Novém Jičíně, pod něž hospodářství spadalo, informovalo ministerstvo spravedlnosti o tom, že „*Potřeba investic na justičním statku v Šenově není pro rok 1949 žádná.*“¹⁸⁰ Je tedy otázkou, zda také v Javorníku neplánovali žádné investice a tudíž se nedochovalo výkazy. Toto tvrzení ale nelze nijak doložit, takže jde čistě o hypotézu.

¹⁷⁹ Tamtéž, hospodaření úvěry státního rozpočtu na r. 1949.

¹⁸⁰ Tamtéž, informace velitelství stanice SVS Nový Jičín ministerstvu spravedlnosti z 8. 3. 1949.

Následující řádky přinesou souhrn peněžních prostředků, o něž bylo žádáno jednotlivými justičními statky v rámci úvěrů UNRRA, včetně podrobných tabulek, které umožní nahlédnout do jejich hospodaření. Omezující je ale nemožnost porovnání předložených plánů se skutečnou výší přidělených dotací. Přesto má tento nepřilíhý „zábavný“ přehled jistě své místo v hospodářských dějinách poválečného zemědělství a vězeňství.

7.1. Chvalovice

Z návrhů na zajištění potřeby úvěrů zemědělských stavebních i nestavebních investic vyplývá, že ve Chvalovicích roku 1949 plánovali z prostředků UNRRA financovat následující:

Výkaz č. I – v předešlém roce objednané hospodářské stroje v hodnotě 13 350 Kčs (tabulka č. 3).

Výkaz č. II – celkem 561 120 Kčs. Jeho součástí byl také pokus zahrnout mezi nutné výdaje služební motocykl, nákladní automobil a psací stroj, což nebylo schváleno, takže konečná částka činila 417 100 Kčs.

Výkaz č. III – chovné zvířectvo za 335 400 Kčs (tabulka č. 4). Za povšimnutí stojí objednávka 30 kusů morčat za 2400 Kčs, což je jinak ojedinělá záležitost.

Výkaz č. IV – výstavba nového vepřince v celkové výši 42 230 Kčs. Z toho materiál 32 580 Kčs, řemeslné práce 5 698 Kčs, režijní práce 3 952 Kčs.¹⁸¹

Výkaz č. V – celková rekonstrukce justičního statků, která zahrnovala v exteriéru stavbu drůbežárny, nové ohradní zdi, adaptaci sýpky, zřízení garáže, skladu, siláží, hnojiště, kůlny a omítnutí budov. Ve vnitřních prostorách potom zřízení koupelny, umývárny, prádelny a kanalizace, přičemž jen za řemeslné práce se počítalo s částkou 63 958 Kčs.¹⁸²

Ze schválených stavebních akcí se dochoval jen jeden účet na 280 Kčs za 8m³ písku určeného na stavbu nového vepřince.¹⁸³

Druh	ks	Dodavatel	Cena
Rádlo	2	Hastík, Starý Šaldorf	1 000,-
Košský postroj	1	Hanzal, Oblekovice	1 350,-
Kladívkový šrotovník	1	Hosp. družstvo, Znojmo	11 000,-
Celkem			13 350,-

Tab. č. 3. Stroje a nástroje objednané v roce 1948

181 Tamtéž, výkaz o potřebě zemědělských investic pro justiční statek Chvalovice z 11. 3. 1949.

182 Tamtéž, rozpočet na opravu justičního statku ve Chvalovicích v roce 1949.

183 Tamtéž, účet za stavební materiál z 11. 7. 1949.

Druh	ks	Cena
a. selata a chovné prasnice		
Prasnice o váze cca 150kg	6	28 800,-
Selata o váze cca 12kg	80	76 800,-
b. ostatní chovné zvířectvo		
Jalovice	10	220 000,-
Husy	50	5 000,-
Kachny	30	2 400,-
Morčata	30	2 400,-
Celkem		335 400,-

Tab. č. 4. Výkaz chovného zvířectva

7.2. Mikulov

Z druhého justičního statku na jižní Moravě zaslali na ministerstvo spravedlnosti skromnější plány investic, než z předešlých Chvalovice.

Výkaz č. I – v roce 1948 objednané a dosud nedodané hospodářské stroje v celkové hodnotě 15 000 Kčs (tabulka č. 5).

Výkaz č. II – hospodářské stroje nezbytně nutné ke zvýšení živočišné výroby za 69 000 Kčs (tabulka č. 6).

Výkaz č. III – nákup chovného zvířectva plánovaný na rok 1949 činil 237 000 Kčs (tabulka č. 7).

Výkaz č. IV – náklady na výstavbu nového vepřince 370 715,20 Kčs, z toho bylo v předešlém roce uhrazeno 16 946,40 Kčs. V rozpočtu bylo počítáno také s platy za práci vězňů, kteří měli obdržet celkem 48 000 Kčs.

Výkaz č. V – ostatní stavební práce na justičním statku zahrnující stavbu drůbežárny, oplocení výběhu, opravu stájových dveří a venkovních omítek dohromady za 78 000 Kčs. V této částce byla započítána také rezerva na nepředvídatelné výdaje 2 951 Kčs.¹⁸⁴

Dochovaný účetní materiál přináší informaci proplacení stavebních prací a materiálu za 23 497,80 Kčs.¹⁸⁵

Druh	ks	Dodavatel	Cena
Kladívkový šrotovník Ursus T 32	1	Moragro Brno	10 710,-
Elektromotor	1	Ústřední prodejna elektromotorů UP 13	3 479,-
Montáž a doprava			811,-
Celkem			15 000,-

Tab. č. 5. Stroje a nástroje objednané v roce 1948

¹⁸⁴ Tamtéž, výkazy z 10. 3. 1949, zasláné z justičního statku Mikulov na základě výnosu ministerstva spravedlnosti č. 4792/49-IV/3.

¹⁸⁵ Tamtéž, účty mikulovského justičního statku, 8. – 19. 7. 1949.

Druh	ks	Cena
Sazeč brambor	1	8 000,-
Rozmetadlo hnojiv	1	5 000,-
Vlečný vůz za traktor	1	40 000,-
Secí stroj	1	10 000,-
Kompresor na huštění pneumatik	1	4 000,-
Celkem		69 000,-

Tab. č. 6. Nezbytně nutné hospodářské stroje

Druh	ks	Cena
a. selata a chovné prasnice		
Selata	120	162 000,-
b. ostatní chovné zvířectvo		
Kuřata	150	3 000,-
Krávy	6	72 000,-
Celkem		237 000,-

Tab. č. 7. Výkaz chovného zvířectva

7.3. Mírov

Mírovské výkazy byly sestaveny a odeslány dne 12. března 1949. Plány zemědělských investic vypadaly takto:

Výkaz č. I – roku 1948 byl objednan lis k mlátičce u Hospodářského družstva v Mohelnici a vůz na odvoz mléka, který měla zhotovit stolařská dílna trestního ústavu. Ani u jednoho z objednaných výrobků není uvedena cena.

Výkaz č. II – hospodářské stroje nezbytně nutné ke zvýšení živočišné výroby za 40 925 Kčs (tabulka č. 8).

Výkaz č. III – chovné zvířectvo v celkové ceně 227 000 Kčs (tabulka č. 9).

Výkaz č. IV – správa justičního statku Mírov stavbu vepřínu plánovala již delší dobu. Avšak při předkládání staveních plánů měla problémy s referentem technického oddělení ONV Zábřeh, který před zasláním výkazu zamítl celkem šest návrhů. Nakonec měl být postaven vepřín podle typizovaného projektu V4, zapůjčeného dne 11. března ministerstvem zemědělství. Ten však příliš nevyhovoval místním podmínkám, což vedlo k nutnosti stavby zvláštní stodoly pro uskladnění zásoby krmiv. Rozpočet k tomuto bodu proto ještě neexistoval.

Výkaz č. V – mezi další stavební akce patřila stavba stodoly, vodovodu, kůlny pro výběh hovězího a vepřového dobytka v hodnotě 1 005 000 Kčs.¹⁸⁶

¹⁸⁶ Tamtéž, výkaz úvěrové potřeby zemědělských investic justičního statku Mírov z 12. 3. 1949.

Mezi písemnostmi mírovského justičního statku nebyly nalezeny žádné schválené a proplacené účty nebo faktury.

Druh	ks	Cena
Secí stroj Unikum	1	8 610,-
Rozmetadlo na umělá hnojiva Novitas	1	5 760,-
Kladívkový šrotovník Ursus D24	1	15 585,-
Elektromotor na hosp. soupravy	1	9 570,-
Kára na jetel	1	1 400,-
Celkem		40 925,-

Tab. č. 8. Nezbytně nutné hospodářské stroje

Druh	ks	Cena
a. chovné prasnice a selata		
Selata	30	104 000,-
Prasnice	6	27 000,-
Kanci	1	17 000,-
b. ostatní chovné zvířectvo		
Koně	3	75 000,-
Kuřata	200	4 000,-
Celkem		227 000,-

Tab. č. 9. Výkaz chovného zvířectva

7.4. Mlékojedy

Návrh na investice plánované v akci UNRRA na rok 1949 sestavili v Mlékojedech dne 11. března 1949.

Výkaz č. I – správa statku roku 1948 neobjednala žádné hospodářské stroje. Výkaz č. II – k hospodářským strojům nutným pro rok 1949 oznámila správa justičního statku, že plánuje učinit objednávku u Hospodářského družstva skladištního a výrobního – strojní oddělení Žalhostice. Předpokládaná částka činila 13 000 Kčs (tabulka č. 10).

Výkaz č. III – chovné zvířectvo celkem za 77 200 Kčs (tabulka č. 11).

Výkaz č. IV – stavební materiál potřebný na adaptaci starých vepřinů 16 700 Kčs. Projekt na nový vepřín byl zadán Krajskému architektonickému atelieru v Ústí n. Labem, avšak v době sestavování rozpočtu nebyl dokončen. Jeho původní verze, schválená Krajským národním výborem v Ústí n. Labem 24. února 1949, musela být na základě směrnic ministerstva zemědělství přepracována. Výkaz č. V – další stavební úpravy plánované v roce 1949 zahrnovaly do-

stavbu stodoly, nový strop ve stáji pro telata a zřízení nového hnojiště. Na základě výnosu ministerstva spravedlnosti č. 4 368/49 – IV/3 z 25. února zakoupila správa justičního statku část stavebního materiálu ze zbouraných domů v Mlékojedech č. p. 40 a 46 za 6 000 Kčs. Dále byl plánován nákup stavebnin za 20 000 Kčs. Při stavebních pracích se počítalo s využitím odsouzených z nedaleké litoměřické věznice.¹⁸⁷

Kolik peněz z prostředků UNRRA bylo nakonec z požadovaných 126 900 Kčs do Mlékojed investováno, není možné přesně zjistit. V archívech je k dispozici pouze informace o dodání 30 kusů selat Přeštického černostrakatého prasete za 47 565 Kč. Doprava z Přeštic do Litoměřic cenu navýšila o dalších 1 950 Kčs. Celkem tedy přišly justiční statek na 49 515 Kč, což představuje pouhých 39% původního návrhu.¹⁸⁸

Druh	ks	Cena
Úplný polní válec HV SL	1	6 800,-
Potahový močůvkovač „Hubálek“	1	6 200,-
Celkem		13 000,-

Tab. č. 10. *Nezbytně nutné hospodářské stroje*

Druh	ks	Cena
a. chovné prasnice a selata		
Selata	30	57 000,-
b. ostatní chovné zvířectvo		
Kuřata	110	2 200,-
Dojná kráva	1	18 000,-
Celkem		77 200,-

Tab. č. 11. *Výkaz chovného zvířectva*

7.5. Nedražice

Nedražice spadaly společně s justičním statkem Zálezly (a po nějaký čas i Slatinice) do správy trestního ústavu v Plzni. Pro všechna tři jmenovaná hospodářství byly sestaveny výkazy v Plzni dne 12. března 1949.

Výkaz č. I – v listopadu 1948 byl u Hospodářského družstva Stod objednán traktorový pluh se dvěma radlicemi za 9 000 Kčs.

Výkaz č. II – nezbytně nutné hospodářské stroje plánované v roce 1949 v cel-

¹⁸⁷ Tamtéž, výkaz úvěrové potřeby zemědělských investic justičního statku Mlékojedy z 11. 3. 1949.

¹⁸⁸ Tamtéž, vyúčtování za dodání selat odeslané správou justičního statku Mlékojedy na ministerstvo spravedlnosti 22. 7. 1949.

kové ceně 81 000 Kčs (tabulka č. 12).

Výkaz č. III – chovné zvířectvo za 388 400 Kčs (tabulka č. 13).

Výkaz č. IV – nebyly plánovány žádné stavební akce v souvislosti s rozšiřováním živočišné výroby.

Výkaz č. V – plány na stavební úpravy nesouvisějící s výkrmem vepřů obsahovaly opravu krávinu a vybudování teletníku. Celkové náklady činily 414 113 Kčs s tím, že během roku 1948 byl zakoupen stavební materiál za 7 780, 50 Kčs.¹⁸⁹

V případě Nedražic nebyl nalezen žádný účetní materiál dokládající alespoň přibližnou výši investic pocházejících z úvěru UNRRA.

Druh	ks	Dodavatel	Cena
Výfuková řezačka	1	Agrostroj Pelhřimov	30 000,-
Pračka na brambory	1	Hospodářské družstvo Plzeň	5 000,-
Mačkadlo na brambory	1	Hospodářské družstvo Plzeň	1 000,-
Vlečný vůz za traktor	1	Hospodářské družstvo Plzeň	45 000,-
Celkem			81 000,-

Tab. č. 12. Nezbytně nutné hospodářské stroje

Druh	ks	Cena
a. chovné prasnice a selata		
Selata	140	189 000,-
Plemenný kanec	1	15 000,-
Prasnice	15	180 000,-
b. ostatní chovné zvířectvo		
Kuřata „Koroptví vlašky“	200	4 400,-
Celkem		388 400,-

Tab. č. 13. Výkaz chovného zvířectva

7.6. Slatinice

Jak již bylo zmíněno, výkazy potřeby zemědělského úvěru byly sestaveny 12. března 1949 ve věznici Plzeň Bory po konzultaci se správou justičního statku.

Výkaz č. I – roku 1948 došlo k objednání hospodářských strojů v celkové ceně 45 000 Kčs (tabulka č. 14).

Výkaz č. II – na rok 1949 nebyl plánován nákup dalších hospodářských strojů a zařízení.

¹⁸⁹ Tamtéž, výkaz úvěrové potřeby zemědělských investic justičního statků Nedražice, Slatinice a Zálezly z 12. 3. 1949.

Výkaz č. III – chovné zvířectvo za 475 000 Kčs (tabulka č. 15).

Výkaz č. IV – náklady na výstavbu nové výkrmny vepřů podle směrného stavebního plánu V2 ve výši 178 350 Kčs.

Výkaz č. V – žádné další stavební akce v roce 1949 správa justičního statku Slatinice neplánovala.¹⁹⁰

Dochované účty potvrzují proplacení stavebního materiálu na nový vepřín ve výši 37 414 Kčs. Není jasné, jestli byl do akce UNRRA zahrnut také požadavek na 43 400 Kčs za zavedení telefonní linky Českou poštou – Krajskou správou spojů v Ústí n. Labem.¹⁹¹

Druh	ks	Dodavatel	Cena
Vlečný vůz za traktor, 3t	1	F. Hepner, Nymburk	40 000,-
Raketová pumpa	1	Hosp. druž. Stříbro	5 000,-
Celkem			45 000,-

Tab. č. 14. Hospodářské stroje objednané v roce 1948

Druh	ks	Cena
a. chovné prasnice a selata		
Selata	120	162 000,-
Plemenný kanec	1	15 000,-
Prasnice	6	72 000,-
b. ostatní chovné zvířectvo		
Kuřata „Koroptví vlašky“	300	6 600,-
Březí jalovice	20	11 000,-
Celkem		475 000,-

Tab. č. 15. Výkaz chovného zvířectva

7.7. Zálezly

Poslední justiční statek spadající pod správu plzeňské věznice plánoval z úvěrů UNRRA následující investice.

Výkaz č. I – v roce 1948 objednané a dosud nezaplacené hospodářské stroje celkem za 152 695 Kčs (tabulka č. 16).

Výkaz č. II – další hospodářské stroje plánované na rok 1949 v ceně 197 800 Kčs (tabulka č. 17).

¹⁹⁰ Tamtéž, citovaný pramen.

¹⁹¹ Tamtéž, vyúčtování za stavební materiál a zavedení telefonní linky do justičního statku Slatinice, 5. 7. – 21. 7. 1949.

Výkaz č. III – chovné zvířectvo za 943 000 Kčs (tabulka č. 18). Před sestavováním plánu na rok 1949 bylo zakoupeno 254 selat za 411 924, 80 Kčs. Výkaz č. IV – dostavba výkrmen vepřů. Plánované náklady byly 861 667 Kčs. Především rok byly vyplaceny částky 747 523 Kčs na mzdy a za stavební materiál.

Výkaz č. V – žádné další stavby správa statku neplánovala.¹⁹²

V případě Zálezel nebyl nalezen účetní materiál dokládající alespoň přibližnou výši investic pocházejících z úvěru UNRRA.

Druh	ks	Dodavatel	Cena
Kompletní všrub	1	E. Novák, Žinkovy	13 695,-
Traktorový pluh tříradlicový	1	Agrostroj Bächer, Roudnice n. L.	9 000,-
Kultivátor za traktor	1	Hosp. družstvo Stříbro	4 000,-
Stroje přidělené NPF Plzeň			126 000,-
Celkem			152 965,-

Tab. č. 16. Stroje objednané v roce 1948

Druh	ks	Dodavatel	Cena
Rozmetadlo na umělá hnojiva	1	Hosp. družst. Stříbro	5 800,-
Pařáky	2	Hosp. družst. Plzeň	5 000,-
Výfuková řezačka	1	Agrostroj Pelhřimov	30 000,-
Pětídílné traktorové brány	1	Hosp. družst. Stříbro	14 000,-
Plečka na řepu	1	Hosp. družst. Stříbro	3 000,-
Obraceč na seno	1	Hosp. družst. Stříbro	6 000,-
Pohrabovačka	1	Hosp. družst. Stříbro	4 000,-
Traktor Škoda 30	1	Škoda n. p., Plzeň	130 000,-
Celkem			197 800,-

Tab. č. 17. Nezbytně nutné hospodářské stroje plánované na rok 1949

¹⁹² Tamtéž, výkaz úvěrové potřeby zemědělských investic justičních statků Nedražice, Slatinice a Zálezly z 12. 3. 1949.

Druh	ks	Cena
a. chovné prasnice a selata		
Vepři do 40 kg	100	205 750,-
Selata	400	540 000,-
Plemenný kanec	1	15 000,-
Prasnice	15	180 000,-
b. ostatní chovné zvířectvo		
Housata	30	2 250,-
Celkem		943 000,-

Tab. č. 18. Výkaz chovného zvířectva

7.8. Zámorsk

Správa jediného justičního statku určeného pro mladistvé v Zámorsku plánovala na rok 1949 následující investice:

Výkaz č. I – v roce 1948 došlo k objednání hospodářských strojů za 87 345,80 Kčs (tabulka č. 19).

Výkaz č. II – nezbytné nutné hospodářské stroje plánované na rok 1949 v celkové ceně 214 673, 20 Kčs (tabulka č. 20).

Výkaz č. III – chovné zvířectvo celkem za 127 600 Kčs. V měsících lednu a únoru 1949 bylo nakoupeno 114 selat za 156 614 Kčs a jedna prasnice, jejíž hodnota činila 7 699,20 Kčs. Zvířectvo nakoupené před sestavováním plánu není zahrnuto do tabulky č. 21.

Výkaz č. IV – plánované náklady na stavební činnost spojenou se zvýšením výkrmu vepřů činily 408 000,- V roce 1948 a počátkem roku 1949 bylo již proinvestováno 67 631 Kčs.

Výkaz č. V – součástí dalších plánovaných stavební úprav bylo zřízení napáječky v kravíně, výběhu pro hovězí dobytek, kolejniček s vozíky na vyvážku hnoje, znovuvybudování teletníku, provedení řádných ventilací a úprava žlabu na krmení. Dohromady v celkové výši 108 000 Kčs. V roce 1949 již proběhly adaptační práce na zřízení míchárn v kravíně za 6 735 Kčs.¹⁹³

Druh	ks	Dodavatel	Cena
Vlečný traktorový vůz TV 35	1	Karosa. Chlumec n. Cidl.	39 406,60
Secí stroj 22/120 mm	1	Agrostroj, Brandýs n. L.	12 000,-
Šrotovník Ursus T 32	1	Agrostroj, Mělník II.	12 000,-
Plečka Stella 30A nahrnovací	1	Hosp. družst. Vysoké Mýto	2 443,20
Vyoravač brambor V-04	1	Hosp. družst. Vysoké Mýto	5 469,-
Hospodářské vozy	2	Trestní ústav Mírov	16 000,-
Celkem			87 345,80

Tab. č. 19. Stroje objednané v roce 1948

¹⁹³ Tamtéž, výkaz úvěrové potřeby zemědělských investic justičního statku Zámorsk z 12. 3. 1949.

Druh	ks	Cena
Elektromotor 10 HP	1	7 000,-
Elektromotor 6 HP	1	4 000,-
Mlátička s lisem - samovazem	1	77 000,-
Čerpací zařízení pro zahradnictví a zelinářství	1	36 873,20
Samovazač	1	28 000,-
Železný pluh č. 8	1	1 500,-
Obracecí železný pluh č. 8	1	3 000,-
Traktorový vlečný vůz	1	19 000,-
Obracecí harka dvouradlicová	1	3 000,-
Talířové brány za traktor	1	8 000,-
Rozmetadlo na umělá hnojiva	1	6 000,-
Secí stroj na jetel	1	1 500,-
Žací lišta k traktoru Zetor 15	1	nezjištěno
Lehký válec	1	6 000,-
Decimální váha pro výkrm vepřů	1	2 800,-
Celkem		214 673,20

Tab. č. 20. Nezbytně nutné hospodářské stroje plánované na rok 1949

Druh	ks	Cena
a. chovné prasnice a selata		
Selata	80	115 000,-
Plemenný kanec	1	10 000,-
b. ostatní chovné zvířectvo		
Kuřata Leghornky	130	2 600,-
Celkem		127 600,-

Tab. č. 21. Výkaz chovného zvířectva

Předešlý vyčerpávající přehled plánovaných zemědělských investic v celkové výši 7 738 622 Kčs ukazuje, že požadavky z justičních statků výrazně převyšují možnosti úvěru UNRRA. Ministerstvo spravedlnosti mělo totiž na rok 1949 k dispozici částku 3 712 247 Kčs. Přestože nešlo o zanedbatelnou sumu, tvořily dotace přibližně polovinu nutných výdajů (50, 7%). Nemohly proto pokrýt všechny nutné náklady, jak ukazuje poslední souhrnná tabulka. V ní je možné porovnat plánované výdaje jednotlivých hospodářství, rozdělené do pěti kategorií podle předkládaných výkazů (tabulka č. 22).

Finanční prostředky získané prodejem zboží UNRRA tedy nepokryly všechny výdaje nutné k úspěšnému zahájení provozu justičních statků a napl-

nění vládního usnesení z konce roku 1948. Přesto je možné říci, že stejně jako v jiných odvětvích, tato včasná mezinárodní pomoc významně přispěla ke konsolidaci poměrů ve válkou rozvráceném vězeňství a zemědělství. Závěrem ještě jeden emotivně laděný citát z dobového tisku, který shrnuje průběh akce UNRRA a symbolicky tak uzavírá jeden úsek poválečných dějin Československa: „*Velké dílo mezinárodní solidarity končí svou úlohu. Pomohlo všemu československému lidu a zapsalo se nesmazatelným písmem na první stránku historie republiky.*“¹⁹⁴

Státek	Výkaz I	Výkaz II	Výkaz III	Výkaz IV	Výkaz V	Celkem
	Kčs					
Chvalovice	13 350	417 100	335 400	42 230	69 358	877438
Mikulov	15 000	69 000	237 000	370 715	78 000	769 715
Mírov		40 925	227 000		1 005 000	1 272 925
Mlékojedy		13 000	77 200	16 700	20 000	126900
Nedražice	9 000	81 000	388 400		414 113	892513
Slatinice	45 000		475 000	178 350		698350
Zálezly	152 695	197 800	943 000	861 667		2 155 162
Zámorsk	87 346	214 673	127 600	408 000	108 000	945619
Celkem	322 391	1 033 498	2 810 600	1 877 662	1 694 471	7 738 622

Tab. č. 22. Plánované výdaje na rok 1949

194 Severočeská Mladá fronta, 19. 6. 1947, s. 1.

8. Provoz justičních statků - předpisy a každodenní život

Na počátku roku 1951 byla zařazením dosavadního přechodného ústavu v Leopoldově mezi justiční statky dovršena síť těchto samostatných pracovních oddílů. Jak tedy probíhal výkon trestu, jakými předpisy byl jejich provoz řízen, kolik příslušníků SVS na ně bylo přidělováno, kdo z odsouzených mohl být umístěn v jejich zdech a jak probíhal každodenní život? To jsou otázky, na které by měly odpovědět následující řádky. Nejprve však několik slov k proměně pohledu mocenských špiček na jejich účel, zejména se zaměřením na dopad únorového převratu.

Důvody, které vedly ke zřizování justičních statků v roce 1945, již analyzovala kapitola zaměřená na jejich zakládání. Nyní tedy uvádíme pouze ve stručném shrnutí, že to byla prospěšnost zemědělské práce v ohledu převýchovy vězňů společně s nutností revitalizace poválečného hospodářství. Změnil se však tento pohled po převzetí moci komunisty? Z ekonomického hlediska nejsou rozdíly příliš patrné, nadále totiž přetrvávala snaha docílit soběstačnosti věznic a přispívat k obnově země, jak dokládá výše uvedená citace z „Instrukce o výkonu trestu ve zvláštních nucených pracovních oddílech“ vydané v listopadu 1945.¹⁹⁵ Stejně tak se podobné formulace objevují v dokumentech právní komise ÚV KSČ, které vznikly o šest let později: „... není zproštěn ze zřetele ani druhý velký úkol hospodářský t. r. spolupůsobit při zajišťování výživy pracujících, a proto se snažíme odstraňovat všechny překážky tento úkol brzdící.“¹⁹⁶ S ohledem na zásobovací situaci panující na počátku 50. let 20. století je zřejmé, že únor 1948 v tomto směru nemohl přinést zásadnější obrat.

Rovněž tak z hlediska převýchovy pachatelů trestné činnosti se na první pohled příliš nezměnilo. Stanovisko vězeňské správy po skončení druhé světové války osvětlila citace ministerského nařízení z července 1945.¹⁹⁷ Mohlo by se ale zdát, že po zvratu politického kurzu Československa, jež bylo na počátku 50. let nezpochybnitelnou součástí východního bloku, došlo i k posunu nahlížení na druhý z analyzovaných účelů justičních statků. Tento pohled, podepřený řadou poznatků o proměně vězeňství v represivní složku a v mocenskou oporu vládnoucí garnitury, není zcela nesprávný, avšak je třeba ho poněkud doplnit. V teoretické rovině totiž důraz na výchovné hledisko přetrvával i později. Opět jej zachycují písemnosti právní komise ÚV KSČ, tedy pocházející z agendy nejvyššího stranického orgánu: „*Justiční statky sledují hlavně úkol výchovný...*“¹⁹⁸

Nejednalo se však o záležitost, která by zůstala uzavřena ve vakuu horních pater mocenské hierarchie. Tyto myšlenky lze zaznamenat i na úrovni celorepublikových porad velitelů justičních statků, kde se setkávaly

---

195 Viz pozn. 162.

196 NA Praha, f. ÚV KSČ – právní komise, inv. č. 171, přehled o justičních statcích, jejich sídlech a stavech dobytka z 25. 7. 1951.

197 Viz pozn. 151.

198 NA Praha, citovaný pramen.

s každodenním životem, být jen ve formě ideologií prosáklých školení: „*Musíme se zabývat výchovou vězňů pro život. Soudruzi my jsme se ještě nepostarali o to, aby vězni mohli dělat zkoušku na traktoru apod. Proč by vězeň nemohl mít vůdčí list? Je třeba, abychom udělali z justičních statků ústavy vybrané, kde bychom vězně vyškolili pro práci v zemědělství.*“¹⁹⁹ Zdánlivě se jedná o tedy navázání na snahy zachytitelné i v předcházejících obdobích. Při bližším pohledu je ale mezi stanovisky z roku 1945 a z počátku 50. let zřejmá dichotomie, kterou lze spatřovat jak v původu, tak i účelu, přestože nelze vyloučit ani určité prolínání. Zatímco po osvobození Československa vycházely kroky směřující k nápravě delikventů z poznatků získaných na mezinárodním poli v meziválečných letech, po únoru 1948 se nejdůležitějším, nekriticky přejímaným a povinným vzorem stal Sovětský svaz. Tato skutečnost se samozřejmě dotýkala i vězeňství, v jehož praxi se tak odrážela tehdejší sovětská literatura, která s podobnými postuláty pracovala. Návaznost je patrná i v případě justičních statků: „*V SSSR mají zemědělské kolonie. Mají tam obrovské množství vězňů, kteří jsou na svých pracovištích odborníci. Zemědělské kolonie obhospodařují velké pozemky a vězni jsou tam vybraní.*“²⁰⁰

Z rozdílných příčin plyne i odlišnost sledovaných cílů. Zatímco vězeňství v období první republiky a po krátkou etapu let 1945 až 1948 sledovalo pojmem „převýchova“ delikventa zařazení konkrétního jedince zpět do života stávající společnosti, jejíž pravidla nacházela alespoň částečně oporu v základech položených současně se vznikem samostatné republiky roku 1918, byla situace po roce 1948 nesouměřitelná. Ideálem sice i nadále zůstal napravený pachatel, ale nyní již v podobě nového socialistického člověka, jehož práce očistila, přičemž během trestu dostatečně vstřebal, pochopil a přijal komunistickou ideologii. Po propuštění na svobodu pak měl takto zocelen významně přispět k budování „světlejších zítřků,“ třeba jako během věznění vyškolený traktorista. Vznikla tak v podstatě paradoxní situace, kdy bezpochyby pozitivní myšlenka vycházející ze starších tradic, po určitý čas přežila změnu režimu, který jinak zcela zvrátil dosavadní běh událostí, a to jen díky tomu, že se ocitla na průsečíku zájmů dvou naprosto nekompatibilních vizí o účelu a fungování vězeňského systému.

8.1. Vězeňští dozorcí a jejich povinnosti

Nyní však obraťme pozornost od širšího kontextu přímo k problematice justičních statků. Další, v úvodním odstavci této kapitoly nastíněnou otázkou, jsou záležitosti personálního zajištění justičních statků. Na každém působil příslušník SVS ustanovený na místo správce/velitele, jenž se při své činnosti řídil jak výše uvedenou „Instrukcí,“ tak i „Prozatímní směrnicí pro statky justiční správy“ vydanou ministerstvem spravedlnosti v lednu 1947. Její plné znění se do současnosti pravděpodobně nedochovalo, ale text je možné alespoň částečně rekonstruovat z korespondence ohledně připomínek

---

199 ABS, f. E 1, inv. č. 69, kart. 42, zápis z porady vedoucích justičních statků z 19. 9. 1950.

200 ABS, citovaný pramen.

ředitelství trestního ústavu v Mikulově k tomuto nařízení.²⁰¹

Velitel justičního statku měl řadu povinností, které ho každodenně plně vytěžovaly. Do jeho pravomocí spadalo hospodaření a technické záležitosti v rovině běžné údržby, nikoliv však nové investiční záměry. Při stanovení rozsahu pravomocí se vězeňská správa řídila zásadou, že *„...není třeba souhlasu ministerstva spravedlnosti k takovým opatřením řádného hospodaření, které vyplývají z nařízení vydaných jinými centrálními úřady nebo úředními místy k tomu povolányi.“*²⁰² Čímž bylo myšleno především zajištění potravin, otopu, hnojiv, krmiv a pohonných látek, ovšem pouze v případech, kdy předem proběhlo schválení kontingentů nebo došlo ke zvláštnímu povolovacímu řízení. Omezenější možnosti měl při nákupech obnášejících větší finanční částky, tehdy mu příslušelo pouze odborné dobrozdání k vhodnosti konkrétního materiálu.

Existoval ale ještě další důvod k samostatnosti v provozních záležitostech. U úředníků vězeňské správní služby se totiž nepředpokládala dostatečná odborná způsobilost v zemědělských otázkách, takže nemohli mít stejnou zodpovědnost za provoz, jako tomu bylo v případě řemeslných ústavních dílen. Hospodářské usedlosti proto tvořily přidružené správní celky se specifickými podmínkami.

Rovněž tak velitel justičního statku měl kvůli velkému množství každodenních úkolů výjimečné postavení. Po služební stránce byl z titulu své funkce podřízen přímo ministerstvu spravedlnosti, přestože jinak patřil do stavu nadřízené věznice. Důvod této výsady je zcela zřejmý, omezit možnost přidělování dalších služeb v rámci ústavu, což by představovalo neúměrnou zátěž, ohrožující plnění povinností v pracovním oddílu. Ohledně této funkce stojí za povšimnutí i to, že prozatímní instrukce počítala s možností jejího vykonávání civilní osobou.²⁰³ Tato možnost ale s největší pravděpodobností zůstala nevyužita, protože dostupné prameny vždy uvádějí příslušníka SVS.

Kromě řady povinností měli ale velitelé i jednu výhodu, příslušel jim totiž služební byt nacházející se přímo v hospodářském areálu. Podobně na tom býval rovněž jeho zástupce. Ostatní dozorcí, obvykle přidělování na dobu dvou až tří měsíců, stejně jako k jiným pracovním útvarům, sdíleli pouze kasárenské ubytování. Kolik příslušníků SVS ale sloužilo v zemědělských pracovních oddílech? Jejich počet samozřejmě závisel na velikosti konkrétní usedlosti a stavech odsouzených. Obvykle se jednalo o tři až čtyři jedince, ale například na nejmenší usedlosti v Šenově sloužil jen velitel bez zástupce a v případě potřeby mu z krajské soudní věznice v Novém Jičíně poslali dozorce na výpomoc. Naproti tomu na jedné z nejrozsáhlejších usedlostí v Javorníku přechodně pracovalo dalších pět valdických zaměstnanců. To jsou ale okrajová čísla, průměrně je možné hovořit o uvedených třech až čtyřech dozorcích na jeden justiční statek.²⁰⁴

Život dozorců spočíval především v plnění fyzicky náročných úkolů

---

201 KDH, SVV – skupina III, podskupina g), korespondence ministerstva spravedlnosti ze 17. 2. 1947.

202 Tamtéž.

203 Tamtéž.

204 NA Praha, f. S SNV, sv. 24/2, neuspořádáno, předání justičního statku Řepy.

spojených se zemědělským provozem. Tato skutečnost měla dva hlavní důvody. Jednak se justiční statky nacházely převážně v menších obcích bez patřičných možností k využití volného času, který navíc v podstatě neexistoval, a za druhé je významně omezovala únava z každodenních náročných úkolů. Rozdělování práce vypadalo v ideálním případě tak, že velitel každodenně ústně předal příkazy na další den. Současně platila zásada plné zainteresovanosti: *„...aby je práce těšila a aby se statkem srostli [...] Proto je také nutno, aby každý příslušník na justičních statcích měl mimo střežení odsouzených přidělen určitý úsek k dohledu, za který by byl plně zodpovědný. Například polní práce, krmení dobytka, mléčnou produkci, pořádek ve skladech a sýpkách apod.“*²⁰⁵ Navíc museli absolvovat předepsané politické přednášky a školení, což souviselo s rozvojem „stranického života.“ Kvůli odlehlé poloze vězeňských hospodářství se však nezřídkada dařilo uložené povinnosti obcházet, nebo na ně prostě nezbyl čas (jak napovídají předchozí řádky).²⁰⁶

Takzvaný stranický život proto po celou dobu existence justičních statků kontrolní orgány považovaly za naprosto nedostačující, což způsoboval mimo jiné i zmatek v rámci nejednotného zařazení dozorců do místních a závodních organizací (MO a ZO) KSČ. Dočasně přidělovaní příslušníci SVS byli přirozeně zapojeni v ZO KSČ nadřazených věznic, ale vzdálenost ústavů s sebou nesla nedostatečné možnosti jejich kontroly. S obzvláštní nevolí vyšších velitelů se setkávalo jejich prohlášení, že na tak krátké období se nevyplatí vstup do MO KSČ příslušné obce. Dlouhodobě sloužící velitelé naproti tomu v MO KSČ působili, pokud ovšem existovala, mnohdy však zcela formálně. Pod větší dohled se dostali pouze dozorcí na hospodářstvích v Mírově, Mikulově, Řepích a Zámrsku, která se nacházela v těsném sousedství věznic. Zároveň od nich bylo po únoru 1948 očekáváno, že se mimo službu stanou propagátory zemědělské velkovýroby a podpoří tak kolektivizaci vesnice. Z tohoto pohledu ale komunistické vedení země vyloženě zklamali, jak dokládá i zpráva právní komise ÚV KSČ z roku 1951. Ta přináší zdrcující kritiku personálu, který nijak nepodpořil zakládání JZD v pohraničních regionech.²⁰⁷

Zmíněná komise, která v roce 1951 provedla hloubkovou kontrolu justičních statků, kvůli popsáním skutečnostem doporučila několik kroků vedoucích k nápravě zjištěných nedostatků. V první řadě navrhovala kádrové prověření velitelů a nahrazení nevhodných politicky vospělými příslušníky SVS. Patrná je tak návaznost na dosavadní čistky ve vězeňství. Současně měl odbor pro soudnictví sekretariátu ÚV KSČ projednat s velitelstvem SVS vznik nových útvarových stranických organizací. Jako samozřejmost se pak jeví zvýšení důrazu na kontrolu činnosti zástupců velitelů věznic pro věci politické.²⁰⁸ Zdali k uskutečnění těchto nařízení nakonec došlo, není zcela zřejmé, ale s ohledem na utužování poměrů je to velmi pravděpodobné.

Mimo náročnou práci a povinnosti vyplývající z ideologických hledi-

---

205 KDH, SVV – skupina III, podskupina g), justiční statky – závady a jejich odstranění, 30. 6. 1952.

206 Tamtéž.

207 NA Praha, f. ÚV KSČ – právní komise, inv. č. 171, zpráva o průzkumu hospodaření na justičních statcích z roku 1951.

208 KDH, citovaný pramen.

sek dozorcí pravidelně užívali jednu z výhod, kterou jim služba na justičních stacích přinášela. Byly to naturální požitky přidělované od 1. dubna 1948 podle § 146 zákona č. 103/1926 Sb. o úpravě platových poměrů státních zaměstnanců²⁰⁹ a § 37 vládního nařízení č. 3/1947 Sb., kterým se upravovaly některé otázky organizace a služební a platové poměry sboru uniformované vězeňské stráže. Ministerstvo spravedlnosti je však podmínilo vybíráním „in natura“. Finanční náhradu neboli relutum umožňovalo pouze ve výjimečných případech. Vyjmenované normy se však vztahovaly pouze na příslušníky SVS vykonávající nejen dozor, ale i zemědělské práce. Rozsah takto rozdělovaných dávek stanovila směrnice pro zaměstnance podniku „Státní lesy a statky“ takto:

- palivové dříví ve výměře 12 m pro svobodné a 18 m pro ženaté příslušníky SVS,
- půl litru mléka denně na zaměstnance a všechny rodinné příslušníky do nejvyšší výměry 1 005 l ročně,
- 9 kg mouky měsíčně na zaměstnance a všechny rodinné příslušníky do nejvyšší výměry 648 kg ročně,
- 20 arů pole na brambory.²¹⁰

Na podzim roku 1948 ale ministerstvo spravedlnosti vydalo další nařízení, jímž podmínky odebírání naturálních požitků zpříšňovalo. Stanovilo povinnost platit 60 haléřů za 1 litr mléka a 1 korunu za 1 kilogram mouky. Současně však vyčíslilo i finanční náhrady za neodebrané potraviny a nevyužívané polnosti:

- 275 Kčs za 1 metr palivového dříví,
- 4,90 Kčs za 1 litr mléka,
- 6 Kčs za 1 kg mouky,
- 1000 Kčs za 20 arů půdy.²¹¹

Příslušníci SVS sloužící na justičních stacích tak měli oproti svým kolegům působícím ve věznicích možnost přilepšovat svým rodinám v jinak nepřilíš uspokojivé zásobovací situaci panující v poválečném Československu. Tu však vykupovali významně fyzicky náročnější náplní práce. Současně jim naturální požitky částečně pomáhaly řešit problémy s absencí obchodů s potravinami v nevelkých obcích, jež na některých usedlostech způsobovala komplikace. V roce 1952 proto dozorcí z Javorníku žádali velitelství SVS o povolení k dennímu odprodeji mléka: „*Nemáme zde možnosti nákupu, protože jsme vzdáleni daleko od města a není nám jiným způsobem si stravu*“.

---

209 Zákon č. 103/1926 Sb., § 146 uvádí: „*Vládní nařízení určí, zda, v jaké míře a za jakých předpokladů přísluší zaměstnanci nárok na úřední nebo naturální byt, na služební oděv, případně na ekvivalent za ně nebo na jiné naturální příjmy. Zaměstnanec jest povinen přiměřenou náhradou za naturální byt, případně za jiné naturální příjmy*“.

210 KDH, SVV – skupina III, podskupina g), nařízení ministerstva spravedlnosti z 13. 4. 1948.

211 Tamtéž, nařízení ministerstva spravedlnosti z 11. 9. 1948.

*přílepišti.*²¹² Z následné korespondence je zřejmé, že jim bylo vyhověno, protože hospodářství, kde působili, nemělo problémy s plněním předepsaných dodávek.²¹³

Na justičních statcích ale nepracovali pouze příslušníci SVS. Jak zmiňuje výše uvedená instrukce, počítalo se i s působením civilních zaměstnanců. Ti vykonávali především administrativní či technické práce a v jednom případě je doložen i šafář. Byl jím Václav Venig, který tuto funkci vykonával v Nedražicích. Je zřejmé, že se na něj nevztahovala nařízení služebních řádů, podle nichž se řídili dozorcí. Jeho činnost upravovaly předpisy pro Československé státní statky (ČSSS), pochopitelně s určitými úpravami. Avšak celkové postavení a jeho případné změny nesmělo ministerstvo spravedlnosti řešit samostatně. V případě vydání dalších směrnic je totiž nejprve muselo schválit ministerstvo práce a sociální péče. Ukázkou takové modifikace byly záležitosti odměňování. Roku 1951 byl pro potřeby vězeňských zemědělských pracovišť ze mzdového řádu ČSSS vypuštěn § 11, umožňující odprodej mouky. Nicméně další naturální požitky v rozsahu stanoveném uvedeným platovým nařízením zůstaly nedotčeny.²¹⁴

8.2. Život vězňů

V kapitole zabývající se předpisy i každodenností života na justičních statcích není možné opomenout, jaké podmínky měli odsouzení, kteří na ně byli zařazováni. Před pokusem o analýzu struktury vězeňské populace je však potřeba odhalit, kolik odsouzených na justičních statcích celkem pracovalo. Tento údaj je ale dostupný pouze k létům 1950 a 1952. V prvním roce jich bylo 497 (454 muži, 13 ženy, 12 chovanci – mladiství ze Zámrsku)²¹⁵ a v polovině roku 1952 přesahovaly stavy 600 osob.²¹⁶

O jejich charakteru a kategorizaci vypovídají dva prameny dokládající postupnou proměnu struktury vězeňské populace. První se vztahuje k létům 1949 až 1950, jež je možné specifikovat jako „vrcholné období.“²¹⁷ Z něj vyplývá, že na počátku padesátých let převažovali řádně se chovající provinilci po odpykání alespoň poloviny trestu. Svým způsobem justiční statky vlastně plnily funkci jakéhosi předvýstupního oddělení, což dokládá i již zmíněný úmysl proměnit nedražické hospodářství v trestný přechodný ústav korespondující s těmito zemědělskými pracovišti prováděním výkonu trestu, což dokládají právě venkovní práce s omezeným dozorem. Vybraní jedinci se přes den dokonce směli pohybovat zcela bez dohledu. Pastevci dobytka pracující ve větších vzdálenostech od vlastního hospodářství podléhali pouze namátkovým kontrolám

212 NA Praha, f. S SNV, sv. 24/1, neuspořádáno, žádost příslušníků SVS ze 4. 4. 1952.

213 Tamtéž, rozhodnutí ministerstva spravedlnosti k žádosti příslušníků SVS z 23. 4. 1952.

214 KDH, citovaný pramen, výnos velitelství SVS ze 6. 3. 1951.

215 KDH, Výroční zpráva SVS za rok 1950.

216 NA Praha, citovaný pramen, zpráva o justičních statcích z 28. 7. 1952.

217 Do tohoto období je možné počítat ještě rok 1951, kterým však doba konjunktury justičních statků skončila a v roce 1952 začali první z nich postupně zanikat.

prováděným příslušníky SVS a jen ti nejlepší z vězňů mohli samostatně dovážet mléko do mlékáren vzdálených až 15 kilometrů.²¹⁸

Druhý dochovaný dokument poukazuje na změny, k nimž začalo docházet v průběhu roku 1951, případně počátkem roku následujícího. Tehdy probíhala postupná proměna charakteru umístovaných vězňů a justiční hospodářství se zvolna transformovala na ústavy pro slabé, nemocné a přestarlé odsouzené se zdravotní klasifikací C a D, tedy ty, kteří nemohli být zaměstnáni v těžkém průmyslu či uranových dolech: „*Zdravotní stav vězňů je dosti špatný, neboť jsou do tohoto ústavu (Mikulov – pozn. aut.) dávání vězňů, kteří pracovali v jáchymovských nebo uhelných dolech a tam již nemohou práci vykonávat...*“²¹⁹ Z předešlých let našťastí přetrvávalo zařazování veterinářů a dalších zemědělských odborníků na tyto statky. Díky jejich schopnostem se stále dařilo udržovat dobré výsledky justičních statků, z nichž postupně mizeli fyzicky zdatní jedinci. Výjimkou zůstávala usedlost v Zámrsku, určená mladistvým delikventům, kde byly specifické podmínky.²²⁰

Nicméně se zdá, že předložená fakta jsou odrazem zaběhlé praxe. Avšak teorie vycházející z nařízení velitelství SVS představovala protiklad k realitě. Jasně hovořila o nedostatku kvalitních pracovních sil v zemědělství. Zároveň určovala, jací odsouzení připadají v úvahu pro výkon trestu v rámci samostatných hospodářství. Jedním z nejdůležitějších ukazatelů se stal třídní původ, na jehož základě neměli odsouzení zklamat důvěru projevenou právě zařazením do těchto útvarů. Ve srovnání se staršími pravidly došlo také ke snížení minimální „odsezené“ proběhlé délky trestu z jedné poloviny na třetinu. Teorie s praxí se shodovala pouze ve stejném názoru na nutnost přidělování polnohospodářských odborníků a zručných řemeslníků z řad vězňů.²²¹ Nevyřešenou otázkou tak zůstává, jestli šlo o snahu nadřízeného orgánu zamezit rozšiřujícímu se nežádoucímu jevu. Ten však vycházel z celospolečenského zaměření na potřeby těžkého průmyslu, takže rozpor byl v době mobilizace dostupných pracovních sil za účelem zvýšení těžby uranu zřejmý.

Dalším rozporem deklarovaných pravidel a zachycené skutečnosti je charakter jednotlivých skupin vězňů, kteří na justičních statcích vykonávali svůj trest. Základ skutečně tvořili pachatelé méně závažných kriminálních či retribučních trestných činů, ale zůstává otázkou, jestli z jáchymovských táborů přemísťovali do Mikulova i vážně nemocné odsouzené z řad třídních nepřátel, což vyvolává oprávněné pochybnosti, nebo spíše jen „běžné“ delikventy. Naproti tomu je nepochybné, že další významná kategorie sestávala z kulaků, na něž dopadla perzekuce během kolektivizace venkova, a ti bezpochyby nesplňovali požadovaná hlediska. Leč příčina je zřejmá, jednalo se samozřejmě o nutnost doplňovat stavy vězňů lidmi s praxí v zemědělství, bez nichž by byla častokrát avizovaná prosperita justičních statků nedosažitelným cílem. Z nastíněné struktury se pak zcela vymykali čtyři čle-

218 KDH, Výroční zpráva SVS za rok 1950.

219 ABS, f. E 1, inv. č. 11, kart. 4, zpráva okresní prokuratury v Mikulově o prohlídce vězeňských ústavů a odloučených pracovních oddílů z 8. 2. 1951.

220 NA Praha, f. ÚV KSČ – právní komise, inv. č. 171, zpráva o průzkumu hospodaření na justičních statcích z roku 1951.

221 NA Praha, f. S SNV, sv. 9, neuspořádáno, nařízení velitelství SVS z 16. 1. 1952.

nové protektorátní vlády, umístění do Javorníku, Nedražic a Zálezel. K nim ale podrobněji v kapitolách zabývajících se vyjmenovanými usedlostmi.

To, jací lidé se dostávali na justiční statky, nikoliv však co by pachatelé kriminální trestné činnosti, ale jako oběti perzekuce selského stavu nejlépe přiblíží nástin životního příběhu jednoho z nich. Jeho smutným hrdinou je sedlák Josef Novotný z obce Svatojánský Újezd nacházející se nedaleko Lázní Běláhrad. Společně se svým zetěm Josefem Machytkou ze sousední Chotče patřil mezi místní autority s mocí zasahovat do věcí veřejné správy. Oba navíc disponovali pozemky, jejichž výměra přesahovala 15 ha, takže spadali do kategorie vesnických boháčů.²²² Největším prohřeškem tohoto zemědělce se stal odpor proti kolektivizaci a nesouhlas s třídním rozepisováním dodávkových povinností (přesto je vždy svědomitě plnil). Nemůže proto překvapit, že se v červnu 1951 objevil ve zprávě novopacké prokurátorky Věry Pechové jako jeden z hlavních viníků bojkotu všech socializačních snah v obci: *„V souvislosti se zdárným vývojem socializace zdejšího venkova zaměřena je zvýšená pozornost kompetentních veřejných činitelů na zneškodnění venkovských boháčů Machytky v Chotči a Novotného v Újezdě Svatojánském, kteří v posledních dnech byli odhaleni jako záměrní narušovači veškerého úsilí pokrokových složek těchto obcí, které působením obou těchto kulaků změnilo se na střediska nebezpečné reakce.“*²²³

Situace vyvrcholila 15. srpna 1951, kdy oba jmenované muže zatkl a převezl do vazby okresního osudu v Nové Pace. Nikdo z nich netušil, že domů se vrátí až za několik let. Rozběhl se koloběh výsledků směřujících k procesu, který se měl stát výstrahou pro zemědělce v celém okolí. Vyšetřovatelé se činili, takže 24. srpna bylo předloženo vykonstruované trestní oznámení založené především na údajné rozsáhlé hospodářské kriminalitě. Jeho text samozřejmě obsahoval celou řadu ideologických frází jako například: *„nepřátelé drobných a středních rolníků a všech poctivých lidí“* nebo *„vesnický boháč jako bašta zbytků kapitalismu u nás je oporou všech imperialistických rejdu“* a jiné smyšlené dehonestující floskule.

Žaloba okresní prokuratury spatřila světlo světa 25. září a předem připravený proces začal 4. října v zasedací síni ONV v Nové Pace. Ještě téhož dne si J. Novotný i J. Machytky vyslechli rozsudek, jímž jim byl uložen trest tři roky odnětí svobody nepodmíněně. Prvního ze jmenovaných právě kvůli jeho znalostem a vyššímu věku (narodil se v roce 1888) umístili na justiční statek v Javorníku. Právě stáří a zemědělská praxe ho uchránily od nasazení v jáchymovských dolech, jak se stalo J. Machytkovi. Ze vzpomínek J. Novotného navíc vyplývá, že pro něj život na justičním statku znamenal úlevu oproti každodenní těžké práci na rodinném hospodářství. Jeho dcera pak tuto situaci popsala jednoznačně: *„Jemu se to tam líbilo.“* Dokonce uvažoval o trvalém přesunu do Javorníku poté, co ho místní zvěrolékař přemlouval, aby zůstal i po propuštění.²²⁴

Postoj vězněného kulaka J. Novotného ukazuje zajímavý pohled na

---

222 Jiří URBAN, *Venkov pod kolektivizační knutou – okolnosti exemplárního „kulackého“ procesu*, Praha 2010, s. 21.

223 Tamtéž, s. 140.

224 Tamtéž, s. 144-182.

životní podmínky odsouzených na justičních statcích. Pro městského člověka jistě nepředstavovaly ulehčení v jeho dosavadních povinnostech, ale pro stárnoucího zemědělce, jehož celý život spočíval především v nekonečně se opakujících fyzicky vyčerpávajících úkonech, mohl znamenat výrazné ulehčení, a to i přes ztrátu osobní svobody. To koneckonců dokazuje i smířlivý přístup J. Novotného. Zároveň je tato skutečnost zřejmým důvodem minimálního počtu útěků z těchto pracovních oddílů.

Jak již bylo řečeno, lidé spadající do stejné kategorie jako J. Novotný, se stali nutností pro úspěšný provoz justičních statků. Tato skutečnost se promítala především do organizace práce vězňů, která vycházela ze stejné zásady jako u příslušníků SVS – každý měl být co nejméně zainteresován na hospodaření. Byly proto sestaveny skupiny odsouzených, jež byly rozděleny do jednotlivých provozů (chov selat a skotu, drůbežárna, zelinářství, vinařství apod.). V čele každé pak stál vězeň-specialista na konkrétní obor. Jemu příslušelo pod dohledem dozorce v rámci platných vězeňských předpisů řídit činnost ostatních.²²⁵ Je proto pochopitelné, že ne jeden z nich pocházel právě z kategorie perzekuovaných kulaků, neboť nikdo jiný neměl pro podobný úkol potřebnou kvalifikaci.

Obdobně tomu bylo i u zemědělské techniky. Ke každému traktoru či jinému stroji stanovili konkrétní zodpovědnou osobu dohlížející na jeho technický stav. Avšak využití mechanizace při polních pracích představovalo určité organizační obtíže. Nejkomplikovanější situace panovala právě v případech traktorů. O souhlas s jejich řízením odsouzenými totiž muselo velitelství SVS žádat další úřady. Teprve v květnu roku 1951 se kladně vyjádřila ministerstva dopravy a národní bezpečnosti, avšak svoje stanovisko spojila s několika podmínkami. Při výběru vhodných řidičů předem vyloučili vězně, jejichž trestná činnost souvisela s dopravou. Schválené adepty následně při jízdě po silnici doprovázel příslušník SVS, jenž u sebe musel mít také jejich řidičský průkaz.²²⁶

S prací vězňů souvisela i otázka jejich odměňování. Ta však nebyla ještě počátkem 50. let uspokojivě vyřešena. Odsouzení dostávali pouze kapesné a při dobrých pracovních výsledcích navíc nízké prémie. Tuto skutečnost stranické orgány hodnotily jako nevhodnou, protože: *„...zvýšování výkonů a rozvinutí soutěživosti chybí z jejich hlediska (vězňů – pozn. aut.) nejdůležitější vzpruha.“*²²⁷ Právní komise ÚV KSČ tudíž v návrhu ke zlepšení situace na justičních statcích jednoznačně nařídila legislativnímu odboru ministerstva spravedlnosti, aby problém urychleně vyřešil. Očekávaným výsledkem mělo být nejen povzbuzení pracovního úsilí, ale i zkvalitnění průběhu převýchového procesu.²²⁸ Vylíčené stanovisko představitelů vládnoucí garnitury je opět dokladem prolínání sovětských teoretických postojů k účelu výkonu trestu, jak uvádějí předešlé odstavce. Zároveň však šlo o důsledek prolínání se staršími vlivy, což je charakteristickým znakem krátkého období existence justičních statků.

---

225 NA Praha, f. ÚV KSČ – právní komise, inv. č. 171, zpráva o průzkumu hospodaření na justičních statcích z roku 1951.

226 KDH, SVV – skupina III, podskupina g), nařízení velitelství z 22. 5. 1951.

227 NA Praha, citovaný pramen.

228 Tamtéž.

I když byl výkon trestu v samostatných pracovních oddílech z důvodu explicitního upřednostňování dodržování všech výrobních plánů za účelem dosažení co nejlepších hospodářských výsledků přece jen jiný než v trestních ústavech, neunikli vězni po únoru 1948 nutnému ideologickému nátlaku, byť v omezené míře. Zřejmé je to především z hodnocení jejich politické výchovy. Za největší nedostatek bylo paradoxně považováno „přílišné rozptylování“ vězňů každodenními náročnými úkoly polnohospodářského provozu (současně však docházelo k neustálému zdůrazňování vynikajícího umístování justičních statků mezi regionálními zemědělskými družstvy). Další komplikace představoval i nedostatek prostor vhodných ke konání školení, zřízení knihoven či promítání propagačních filmů.²²⁹ Zdá se však, že s výjimkou umístování budovatelských hesel a pěticípých rudých hvězd na viditelná místa, nikdo neměl příliš chuti k odstraňování vytčených nedostatků.

Ačkoliv by bylo možné hovořit o řadě dalších aspektů vězeňské každodennosti, je jedním z nejdůležitějších strava, její množství a samozřejmě i kvalita. Právě ta totiž mnohdy pomáhala k udržování klidu mezi odsouzenými, nebo naopak podporovala náchylnost k vyvolávání nepokojů, kdy mohlo špatné jídlo sloužit jako rozbuška.²³⁰ V neposlední řadě pak přispívala k ochotě vykonávat svěřené pracovní úkoly. Stejně tak tomu bylo na justičních státcích, kde měli odsouzení určité výhody oproti jiným trestním ústavům. Výroční zpráva SVS z roku 1950 k tomu říká následující: „*Stravování jest obdobné jako ve vězeňských ústavech a je zlepšeno ještě použitím výrobků z vlastního hospodářství, pokud to dovolují zásobovací předpisy.*“²³¹ Naznačené rozdíly je možné porovnat opět na základě písemností z již zmiňovaného Javorníku a věznice okresního soudu v Českém Krumlově, kde je k dispozici řada jídelních lístků od počátku února do poloviny května roku 1949. Avšak je nutné postupovat obezřetně, neboť jde o úřední dokumenty ukazující, jak měla vězeňská strava vypadat, tak aby odpovídala normě. Její naplňování je pak zcela jinou kapitolou. I přesto tyto jídelní lístky přinášejí poměrně zajímavý vhled do stravování odsouzených na konci čtyřicátých let 20. století.

Nejprve tedy k pokrmům podávaným v krumlovské okresní věznicí. Během sledovaných necelých čtyř měsíců tvořila základ snídaní bílá káva a chléb, zpravidla samotný. K tomu je třeba upřesnit, že nešlo o pravou zrn-

229 Tamtéž.

230 K nejnámějším vězeňským vzpourám v Československu, které vyvolala špatná strava, patří takzvaná nudlová aféra, k níž došlo v polovině 50. let v táboře Vojna u Příbrami. Dodnes o ní hovoří nejednen pamětník. K nim patří i generálporučík v. v. Radovan Procházka: „...jsem se zapletl do záležitosti, které se říká „nudlová aféra“. Na svátek nezávislosti USA 4. července došlo k takzvané vzpouře vězňů. Situace ze začátku neměla žádný politický podtext. Strava byla čím dál horší, až nám dali jen nudle, a z toho vypukla bouře, že nudle se jíst nebudou. Shodou okolností to vyšlo na 4. července, což velitelství neobyčejně vyhovovalo. Já jsem od počátku nebyl pro demonstrování. Dostavili jsme se na apelac, odmítli stravu a přestali vyjednávat. Situace se vyhrotila tak, že na nás poslali vojenskou posádku, která přijela s tankama. Doplatil jsem na to, že jsem odmítal ustoupit, takže i když jsem zpočátku stál na konci, nakonec jsem zůstal stát v první řadě.“ Přepis rozhovoru s Radovanem Procházkou z 5. 3. 2007 [online], [citováno 3. 5. 2012], <http://www.pametnaroda.cz/data/witness/68/recording/242-transcript.htm>

231 KDH, Výroční zpráva SVS z roku 1950, s. 65.

kovou kávu, ale o kávovinovou náhražku. V případě stejně vypadajících večeří docházelo také k občasnému zpestření gulášovou polévkou (jednou až dvakrát měsíčně) a zcela výjimečně dostali vězni syrečky – celkem dvakrát. Jinak vyhlížela situace v případě obědů, které představovaly poměrně pestrý jídelníček. Převládající potraviny v něm tvořily různě upravované brambory. Mezi polévkami převažovala bramboračka, ta byla celkem v 37 případech. Následovala polévka z kostí (pravděpodobně vývar) s nudlemi či kapáním (22x) a několikrát také polévka hovězí, ojediněle zápražková s brambory nebo kapáním. Mezi hlavními chody se nejčastěji objevovaly škušánky s cukrem (11x). Ze sladkých jídel občas ještě knedlíky s marmeládou, vzácněji vdolky společně s lívanci. Následovaly vařené brambory s různými omáčkami, samozřejmě bez masa – nejčastěji česneková (7x), rajská (5x), cibulová (3x), okurková (2x), hořčičná (2x). Častou složku stravy tvořily ještě další pokrmy bezmasé, mimo již popsaných mezi ně patřila bramborová kaše nebo brambory se zelím, případně jinou vařenou zeleninou, knedlíky se zelím a zapečené flíčky s houbami. Masitou stravu zastupovaly guláše, dršťky, ojediněle sekaná, karbanátky, pa-jšl, roštěná, španělský ptáček.²³²

Nezvyklým případem, jenž v dobovém kontextu stojí za větší pozornost, byl 17. duben, kdy je v jídelním lístku zaznamenáno: oběd – vepřová s knedlíkem a se zelím; večeře – chléb, dvě vejčička, bochánek. Stalo se tak protože na tento den připadla roku 1949 velikonoční neděle. Reflexe církevního svátku je přinejmenším překvapující ve spojení s vězeňskou stravou rok po uskutečnění komunistického převratu.²³³ Lze snad hledat souvislost s určitou setrvačností předcházejících zvyklostí a odlehlostí Českého Krumlova od center politického dění?

Jídelní lístek na červen 1952 z justičního statku Javorník ukazuje, že snídaně se od okresní věznice nijak nelišily. Obdobná situace panovala i u obědů, ale skladba potravy byla o něco pestřejší s tím, že častěji obsahovala masité pokrmy. Opomenout nelze ani pravidelnější zařazování čerstvé zeleniny a mléčných výrobků. V případě polévek se opět velmi často objevuje bramboračka (6x), ale častěji měli vězni polévku zeleninovou a zápražkovou (7x). Dále pak hovězí vývar, těstovinovou a ojediněle i gulášovou. Mezi hlavními chody jsou jako poměrně často zaznamenány různé druhy gulášů. Masité pokrmy řídčeji doplňovalo hovězí maso s rajskou či křenovou omáčkou a v pevné věznici nezvyklá vepřová pečeně s knedlíkem a zelím. Další pokrmy sestávaly především z produktů statku, krev s brambory a se zelím, ovesné vločky apod. Stranou nezůstávala ani sladká jídla – buchty, koláče s marmeládou, knedlíky s marmeládou či nudle s mákem. Lze navíc konstatovat, že docházelo k méně častému opakování stravy, což ale může být důsledkem toho, že přehled pochází z letního měsíce a přes zimu nebyla zdaleka tak pestrá.

Podstatný rozdíl však vykazují večeře. Pravděpodobně z důvodu celodenní fyzicky náročné práce v zemědělství dostávali odsouzení i večer teplé jídlo a jen výjimečně se objevuje studený pokrm složený z chleba a salámu (častěji byl ještě doplněn vařenými brambory), zcela ojediněle pak samotná houska. Jak tedy večeře vězňů na justičním statku nejčastěji vypadala? Sklá-

232 SOKa Český Krumlov, f. Věznice okresního soudu Český Krumlov, neuspořádáno, kart. 4.

233 Tamtéž.

dala se zpravidla z vařených brambor doplněných zmíněným salámem, hlávkovým salátem, syrečky, tvarohem s cibulí či jinou sezónní zeleninou. Jednou měli dokonce špekáčky s chlebem. Nápoje opět zastupovala černá káva občas nahrazovaná podmáslím.²³⁴

Analyzované prameny samozřejmě nevypovídají o kvalitě a množství překládaných pokrmů. Přesto je zřejmé, že delikventi na justičních statcích měli s ohledem na celodenní namáhavou činnost plnohodnotnější a pestřejší stravu než delikventi odpykávající si svůj trest v soudních věznicích či trestnicích. To je pravděpodobně další důvod nepatrného množství uskutečněných útěku. Většina odsouzených si navíc cenila možnosti pobývat v těchto otevřených vězeňských zařízeních s omezeným dozorem a poměrně volným pohybem. Při jakýchkoliv problémech jim totiž hrozil návrat do nadřízené věznice. K tomu bezpochyby přispívalo i jídlo fungující jako již zmíněný stabilizátor situace.

Jako problém se při snaze o analýzu poměrů na justičních statcích projevil nedostatek jiných než úředních pramenů. Jedinou zachycenou vzpomínkou je vyprávění bývalého praporčíka protektorátního četnictva Aloise Stani, jehož roku 1949 věznil v Mlékojedech. Z něj vyplývá, že na panující poměry nemuseli mít všichni stejný názor. Sám k tomu řekl: *„Pracovali jsme na poli ve skupině deseti vězňů, okopávali zeleninu, později sváželi obilí. Já, Jirka a Vratislav jsme pracovali v jedné skupině. Byli jsme příkladně pilní, proto jsme ukládali obilí ve stodole. Prach, horko, mizerné jídlo, vlastně polévka z odpadků, v ní mrtvé mouchy a kousek chleba, nijak nám na síle nepřidávaly. Bylo ale nutné v této práci vydržet. Pomalu ochabovala bdělost našich strážců...“*²³⁵ Jen připomeňme postoje J. Novotného.

Kromě špatné stravy přinášela vzpomínka A. Stani i informaci o jednom z mála podařených útěků, který se na justičních statcích uskutečnil. Došlo k němu 15. srpna 1949, ale pokud je pravda to, co A. Staňa uvedl, bylo pátrání po třech uprchlících přinejmenším vlažné. Museli se sice schovávat a cestovat bez jídla, ale po týdnu dorazili tři uprchlíci k jeho manželce na Šumavu, kde bez problémů přespali (posléze všichni překročili státní hranici).²³⁶ Je však pravděpodobné, že by Státní bezpečnost nechala bez povšimnutí bydliště jednoho z utečenců, které se navíc nacházelo poblíž hranice s Bavorskem? Příliš pravděpodobně to nezní. Na druhou stranu ale ve zmatené situaci konce 40. let nelze vyloučit, že k tomu skutečně došlo. Při snaze o zhodnocení publikovaných vzpomínek je rovněž nutné upozornit na minimum uskutečněných útěků i přes celou řadu příležitostí, jež odsouzení měli. Tato skutečnost naznačuje, že vylíčený příběh nelze chápat jako verifikovaný popis dění na všech justičních statcích po celou dobu jejich existence, což ovšem nevylučuje pravdivost subjektivního pohledu.

---

234 NA Praha, f. S SNV, sv. 24/1, neuspořádáno, zpráva o prohlídce justičního statku Javorník ze 14. 6. 1952.

235 Alois Staňa: z Čech až na konec světa [online], [citováno 3. 5. 2012], <http://www.policista.cz/clanky/reportaz/822/>.

236 Tamtéž.

9. Základní charakteristika hospodaření na justičních statcích

Zemědělskou výrobu, její objem a strukturu ovlivňují *přírodní podmínky*, které sehrávají limitující roli pro zemědělské využívání daného území, zaměření a účinnost výroby. Naše přírodní předpoklady lze označit za *průměrné až horší*. Území tehdejšího Československa dělíme do pěti zemědělských výrobních oblastí – kukuřičnou, řepařskou, obilnářskou, bramborářskou a horskou.²³⁷

Krátce po roce 1918 vznikla kategorizace zemědělského území tehdejší Československé republiky do čtyř výrobních oblastí – oblast řepařská, oblast obilnářská, oblast obilnářsko-bramborářská a oblast pícninářská. Ty byly rozděleny na základě tehdy známých přírodních, půdních, klimatických a výrobních hospodářských podmínek (poloha, cena výrobků, pracovní poměry), složení kultur (pole, louky, pastviny, úhor), skladby pěstovaných plodin a odrůd. Došlo také k zohlednění nutných nákladů společně s výnosy. Základní stavební jednotkou nové kategorizace se staly tehdejší soudní okresy.

Významný rozvoj poznání produkčních schopností stanoviště nastal po druhé světové válce. V 50. letech 20. století se území ČSR rozdělilo v rámci geonomického průzkumu a rajonizace zemědělské výroby do systému typů a podtypů, které vznikly syntézou půdních, klimatických a terénních podmínek.²³⁸ Základem se staly hodnoty genetického půdního typu, půdního druhu, průměrné roční teploty vzduchu, průměrného ročního úhrnu srážek, polohy, reliéfu terénu, nadmořské výšky a v neposlední řadě i zpracovatelnosti půdy. Výrobní typy byly charakterizovány převládajícími hlavními okopáními: kukuřicí, cukrovkou, bramborami, odpovídajícími daným klimatickým poměrům. Na tomto základě došlo k vymezení výrobního typu kukuřičného, řepařského, bramborářského a v horských oblastech výrobního typu horských hospodářství.

Podle dochovaných archivních dokumentů se rozčlenění justičních statků na jednotlivé výrobní oblasti ještě dělily podle prvorepublikového rozdělení, což v reálu znamenalo, že Řepy, Mlékojedy, Slatinice a Mikulov byly podle výše popsaných zemědělských výrobních kategorií zařazeny do řepařské, statky Nedražice, Zálezly, Chvalovice, Mírov a Šenov do obilnářské a poslední justiční statek Javorník do horské oblasti.²³⁹

Prvořadým úkolem justičních statků bylo zajistit pevnou krmivovou základnu, zejména sestavit vhodný pícninářský osevňovací postup, zlepšit kvalitu trvalých luk a pastvin, zavést plynulý pás zeleného krmení a podle možnosti pěstování meziplodin. Rostlinná výroba v této fázi pak mohla kvalitně navazovat na živočišnou výrobu a ta jí mohla opět vracet část živin v chlévském

237 Vládní nařízení č. 183/1947 Sb., jímž se určují zemědělské výrobní oblasti; 16. vládní nařízení č. 53/1955 Sb., kterým se doplňuje a mění vládní nařízení č. 183/1947 Sb., jímž se určují zemědělské výrobní oblasti

238 František HAMERNÍK a kol., *Rajonizace zemědělské výroby v ČSSR*, Praha 1960, s. 746.

239 NA Praha, f. S SNV, sv. 24/2, neuspořádáno, justiční statek Zámorsk, justiční statky-plánování na rok 1951.

hnoji, čímž značně přispívala k zlepšení úrodnosti půdy a zvýšení výnosů. Všechna tato základní opatření byla velice důležitá a tvořila tak spolu nedílný jednotný celek. Velký význam zde samozřejmě sehrálo zavedení již zmíněného vhodného osevního postupu. Ovlivňovaly ho zejména plány rozvoje následujících odvětví:

- polního hospodářství (výměra a poměrné zastoupení jednotlivých plodin, jejich výnosy),
- chovu hospodářských zvířat (početní stavy a užitkovost, krmivová základna),
- pastvin a luk (plánování zlepšení a využití),
- vedlejších odvětví, vyžadujících pozemkovou plochu (sady, zahrady, vinice atd.).²⁴⁰

Výběr a rozsah pěstovaných plodin se řídil podle směrnic celostátního výrobního zemědělského plánu a osevní postup byl sestaven tak, aby umožňoval plnění navrhovaných úkolů a předepsaných dodávek rostlinných výrobků. Při tom se však muselo přihlížet i k potřebě vlastního zásobování (osivo a sadba, přírodní dávky).²⁴¹ Zároveň nesmělo zůstat opomenuto zajištění dostatečného množství krmiva pro živočišnou výrobu, což směřovalo především k rozšiřování chovu skotu.

ZAJIŠŤUJME KRMIVOVOU ZÁKLADNU PODLE PLÁNU

Dobudování základny krmivové působy a její rozvoj v průběhu hospodářského plánu
Vzhledem k tomu, že základna krmivová působy a její rozvoj v průběhu hospodářského plánu je základem úspěšného hospodářského plánu, je třeba ji zajišťovat a rozvíjet.

RELANCE KRMIVY NA LETNÍ A ZIMNÍ KRMIVY ÚROVNĚ

Podle plánů na rok 1955 je třeba zajišťovat základnu krmivovou působy a její rozvoj v průběhu hospodářského plánu. Pro zajištění základny krmivové působy je třeba zajišťovat a rozvíjet základnu krmivovou působy a její rozvoj v průběhu hospodářského plánu. Pro zajištění základny krmivové působy je třeba zajišťovat a rozvíjet základnu krmivovou působy a její rozvoj v průběhu hospodářského plánu.

Dobudovat		Udržovat	
Krmivo	Úroveň	Krmivo	Úroveň
Krmivo	20 55	Krmivo	4 8,3
Krmivo	15 9	Krmivo	4 -
Krmivo	10 5	Krmivo	30 -
Krmivo	2 35	Krmivo	- 0,15
Krmivo	4 35	Krmivo	- 6

PŮCI BUDOVÁNÍ NA BUDOVÁNÍ

Pro zajištění základny krmivové působy je třeba zajišťovat a rozvíjet základnu krmivovou působy a její rozvoj v průběhu hospodářského plánu. Pro zajištění základny krmivové působy je třeba zajišťovat a rozvíjet základnu krmivovou působy a její rozvoj v průběhu hospodářského plánu.

Podle plánů	Podle plánů	Podle plánů	Podle plánů	Podle plánů	Podle plánů	Podle plánů	Podle plánů
1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962
100	100	100	100	100	100	100	100

240 kol., *Praktická agrotechnika*, Praha 1955.

241 NA Praha, citovaný pramen.

Podle přiměřeného počtu plemenných, užitkových a tažných hospodářských zvířat sestavovali krmný plán a podle něho pak byl stanoven plán pícninářský spojený s určením přiměřené plochy nevhodnějších pícnin. Statky musely zajistit dostatečné množství zelené píce pro letní období a dostatek sena (jetelovin, jetelotravních a vojtěškotravních směsek) a šfavnaté píce (krmných okopanin a silážních pícnin) pro zimní období. Je zřejmé, že se při sestavování osevních postupů přihlíželo k místním výrobním a hospodářským podmínkám a klimatu. Každý pozemek měl být proto ohodnocen příslušnou bonitu půdy, reliéfem, stupněm zaplevelenosti apod. Podle popsaných kritérií posléze docházelo k nasazení nevhodnějších osevních postupů.

Během nedlouhého období existence justičních statků se ale takto specifikované kategorie pozemků měnily, což souviselo se změnami v jejich výměře (ta se sice zpravidla rozrůstala, ale někdy docházelo i k menším úbytkům). Je totiž evidentní, že po celé sledované období nebyla rozloha stejná, přičemž je za zásadní mezník možné opět označit rok 1948, respektive jeho dopad na soukromé vlastnictví v následujících letech: „...ale docházelo stále k postupnému přebírání jednak půdy opuštěné osídlenci a jednak půdy ze soukromého sektoru ve vnitrozemí.“²⁴² Nešlo však vždy jen o fyzické osoby, velký přírůstek přineslo mimo jiné i zabavení majetku Boromejek v Řepích roku 1949. Důsledkem popsaných skutečností se samozřejmě stalo přehodnocování plánovaných osevních ploch.

První období, vymezené léty 1945 až 1948, po ustavení základní sítě justičních statků další výrazné změny nepřineslo. Vězni pracovali na půdě dosahující k 31. prosinci rozlohy 715 ha, z čehož polnosti činily 565 ha. Naproti tomu rok následující přinesl zásadní obrat. Od jeho počátku začala výměra výrazně narůstat, takže pozemky posléze dosáhly velikosti 1 227,41 ha a přírůstek tak dosahoval 72% původního rozsahu.²⁴³ V roce 1950 došlo k dalšímu rozšíření, avšak již ne tak výraznému. Výměra dosáhla 1 424,63 ha, což představovalo téměř 100% zvýšení oproti stavu před dvěma lety.²⁴⁴ Poslední zvětšení plochy pozemků přinesl rok 1951, jenž skončil s bilancí 1 474,39 ha, což také představovalo maximální rozsah.²⁴⁵ V posledním roce existence těchto zemědělských pracovních oddílů je naopak možné zaznamenat sestupnou tendenci, neboť byly první dva z nich zrušeny, ale o tom bude podrobněji pojednáno později (přehled o charakteru pozemků a jejich držbě ve sledovaném období je uveden v následujících tabulkách č. 23 a 24 – neobsahuje zastavěné pozemky).

---

242 KDH, výroční zpráva o vězeňství za rok 1950.

243 Archiv Kanceláře prezidenta republiky, f. Kancelář prezidenta republiky sign. PT 11/53, zpráva o vězeňství za rok 1949.

244 KDH, citovaný pramen.

245 KDH, výroční zpráva o vězeňství za rok 1951.

Přehled způsobu vlastnictví půdy v roce 1949 v ha	
Justiční správa	1 018,29
Připachtovaná půda	60,68
Povinný pacht	55,91
Půdní rezervy NPF	92,53
Celkem	1 227,41

Tab. č. 23.

Přehled celkové plochy půdy justičních statků v ha			
	1949	1950	1951
Orná půda	993,11	125,89 ¹	1 171,87
Louky	130,26	127,03	130,53
Pastviny	89,05	83,51	80,36
Zahrady, vinice, sady	14,99	31,29	21,60
Lesy		13,99	19,73
Vodní plochy		5,64	5,75
Celkem	1227,41	1418,64	1429,84

Tab. č. 24.

Pro stanovení poměru hlavních skupin plodin v osevním plánu, které byly pěstovány na výše vymezených rozlohách, platily následující zásady. Obiloviny v oblasti kukuřičného typu neměly přesahovat 50% orné půdy, v oblasti řepařské 47%, v oblasti bramborářské 52% a oblasti typu horského hospodářství 50% orné půdy. Při snižování plochy obilí muselo být postupováno tak, aby nevznikaly velké rozdíly mezi jednotlivými okresy a obcemi, zejména pak při porovnání sousedních obcí krajů a okresů. Okopaniny v oblasti kukuřičného typu mohly přesáhnout 25% orné půdy, neměly však klesnout pod 20%, v oblasti řepařského typu mohly dosáhnout 35%, neměly, klesnou pod 28% orné půdy, v oblasti bramborářského typu mohly přesáhnout 25% a v oblasti horského typu mohly přesáhnout 20%. Podíl krmných plodin na orné půdě v oblasti kukuřičného typu činil od 20-25%, v oblasti řepařského typu od 12-20%, v oblasti bramborářského typu od 15-25% a v oblasti horského typu od 25-30% orné půdy.²⁴⁶

246 NA Praha, citovaný pramen.

V roce 1952 došlo v rostlinné výrobě ke změnám vyplývajícím ze zvýšené potřeby obilovin pro rostoucí potřebu městského obyvatelstva a z nutnosti zvětšit pěstování technických kultur pro nezávislost průmyslu na dovozu technických surovin, což vyžadovalo podstatné rozšíření orné půdy. Na základě výše popsaných skutečností došlo po roce 1952 ke zvýšení pěstování technických plodin z 5 % na 9 %. U justičních statků to činilo již v roce 1952 celkem 8, 78 %, čehož měla celorepubliková zemědělská výroba dosáhnout až o rok později. Převážná část orné půdy obhospodařované vězni byla zejména věnována následujícím technickým plodinám: cukrovce, aromatickým rostlinám – kmínu, čekance a léčivým rostlinám. Samozřejmě, že se zvětšováním tohoto podílu, se zmenšila osevní plocha obilovin. Pracovní oddíly odsouzených tak v roce 1952 pěstovaly obiloviny pouze na 46,29 % orné půdy. Pokud však měla být v roce 1953 navyšována produkce obilovin a současně snížena jejich plocha, zůstalo jedinou možností směřující k tomuto cíli zvětšení hektarových výnosů.²⁴⁷

9.1. Tradiční technologie zpracování půdy na justičních statcích

Kromě správného stanovení osevních ploch záleželo i na vhodném použití agrotechnických opatření. Podle dochovaných záznamů v naturálních denících a jiných zápisech se dá tradiční technologie zpracování půdy na justičních statcích rozdělit na následující části:

- podmínka hned za kosou,
- hluboká orba provedená na sto procent již na podzim,
- včasné provedení všech kultivačních prací,
- použití šlechtěného osiva a sádí,(sadbý?)
- použití přirozených a minerálních hnojiv v dávkách určených pro jednotlivé plodiny se zřetelem k půdním rozborům,
- zvýšení a prohloubení mechanizace,
- zavlažování pozemků, kde k tomu byly vhodné podmínky,
- přechod k trávopornímu 6 až 12honnému osevnímu postupu.²⁴⁸

---

247 ABS, f. E 1, inv. č. 10, kart. 42, úkol justičních statků v zemědělské výrobě.

248 Tamtéž

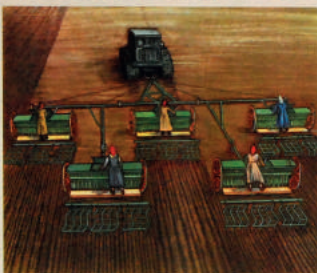
VYUŽITÍM STROJŮ PŘEVEDEME VČAS JARNÍ PRÁCE

Traktor s bránou na orbu hlubokou

Pro zvládnutí orby, zejména v období, kdy se začíná ohřívání půdy, je nutné, aby byla orba hluboká, nebo alespoň středně hluboká. To znamená, že hloubka orby musí být alespoň 10-12 cm. Pokud je orba mělká, půda se zahřeje pomaleji a rostliny se budou vyvíjet později.

Orba hluboká umožňuje, aby voda v půdě zůstala déle, což je důležité pro udržení vlhkosti v půdě. To znamená, že hloubka orby musí být alespoň 10-12 cm. Pokud je orba mělká, voda se vypaří rychleji a půda se bude vysušovat.

Pro zvládnutí orby, zejména v období, kdy se začíná ohřívání půdy, je nutné, aby byla orba hluboká, nebo alespoň středně hluboká. To znamená, že hloubka orby musí být alespoň 10-12 cm. Pokud je orba mělká, půda se zahřeje pomaleji a rostliny se budou vyvíjet později.

1. Využití strojů, které umožňují orbu hlubokou a středně hlubokou.
2. Použití strojů, které umožňují orbu hlubokou a středně hlubokou.
3. Použití strojů, které umožňují orbu hlubokou a středně hlubokou.

Agregáty s více řadami, které umožňují orbu hlubokou a středně hlubokou.

AGREGÁT PRO FAKTOR DT 54

Parametr	Ukazatel	Ukazatel	Ukazatel
Průměrná rychlost	1,2 km/h	1,2 km/h	1,2 km/h
Průměrná rychlost	1,2 km/h	1,2 km/h	1,2 km/h
Průměrná rychlost	1,2 km/h	1,2 km/h	1,2 km/h
Průměrná rychlost	1,2 km/h	1,2 km/h	1,2 km/h

Haršovnice s více řadami

Haršovnice s více řadami, které umožňují orbu hlubokou a středně hlubokou.

Haršovnice s více řadami, které umožňují orbu hlubokou a středně hlubokou.

Diagrama, které ukazuje, jak hloubka orby ovlivňuje vlhkost v půdě.

Diagrama, které ukazuje, jak hloubka orby ovlivňuje vlhkost v půdě.

Archiv NZM, sbírka plakátů, inv. č. 337 (728), Využitím strojů provedeme včas jarní práce

Základním požadavkem bylo upravit půdu do takového stavu, aby poskytla plodinám optimální podmínky pro růst a dosažení vysokých výnosů. Dále pak příznivě ovlivňovat vláhové a tepelné poměry v půdě a následkem toho i chemické a biologické pochody, v neposlední řadě pak hubit plevel, škůdce a likvidovat choroby.

Základní zpracování půdy představovala podmínka od 5 do 12 cm hloubky nebo mělká orba od 10 do 18 cm či střední orba od 18 do 24 cm hloubky před přípravou k setí nebo sázení podle požadavků rostlin v daných půdních a podnebních podmínkách. Podmínkou se tedy rozumělo mělké zpracování po sklizni stébelnatých plodin zanechávajících na stanovišti strniště (obiliny, luskoviny, některé technické plodiny, směsky na zeleno i zrno, pícniny).

Archiv NZM, f. Firemní literatura, Traktor Škoda 30, podmítání strnišť

Její význam spočíval především ve vytvoření kypré povrchové izolační vrstvy půdy za účelem přerušení vztlávnosti vody a omezení neproduktivního výparu, v boji proti škodlivým činitelům (plevelům, chorobám a škůdcům), provzdušnění půdy, urovnání povrchu a podpoře biologické činnosti. I když měla podmínka vícestranný význam, za nejdůležitější se považovalo především zlepšení hospodaření s půdní vodou a boj proti plevelům. Podmítka musely justiční statky zajistit vždy co nejdříve po sklizni.²⁴⁹

Archiv NZM, f. Firemní literatura, traktor Škoda 30, hluboká orba jednoradličným pluhem

249 Josef HŮLA a kol., *Zpracování půdy*, Praha 1997. s. 10-12.

Dále pak následovala orba, která měla zajistit kyprost zeminy obsahující zapracované posklizňové zbytky. Zvláště důležité bylo použití pluhů s předradličkami, příznivě působících na stav půdní struktury a obsah vláh, vzduchu, živin a mikroorganismů. Při zapojení předradličky se orniční vrstvy navzájem nemísily. Povrchová zhutnělá nebo rozprášená padala na dno brázdy a spodní přicházela nepromísená na povrch, což zlepšovalo strukturu v celém profilu. Orba s předradličkou nikdy nezanechávala rozpadlé skývy, jež způsobovaly velké vzdušné prostory na spodu ornice, jak se často stávalo při obvyčejné orbě v těžších půdách.

Prováděla se buď letní, seťová, podzimní nebo jarní orba. Letní se používala k mezipločinám nebo k druhé plodině následující po včas sklizené předplodině. Seťová orba se prováděla k ozimým obilninám a k ozimé řepce. Zde hrál důležitý faktor termín, protože se muselo pohlížet na příznivou vlhkost. Podzimní pak byla vhodná pro plodiny seté a sázené na jaře (jarní obilniny, okopaniny, luskoviny a olejninny), jarní patřila pouze k nouzovým opatřením, když nedošlo k podzimní orbě. Podle dochovaných archivních materiálů se doporučovalo orat pluhem s loupací radličkou. Dokonce se zde upozorňovalo konkrétně na firmu Agrostroj, která dodávala předradličky u pluhů řady U22 a U27 a zároveň i brožuru „*Význam a použití pluhů s předradličkami.*“

Úkolem předseťové přípravy půdy se rozuměl soubor obdělávacích zásahů, vytvářející příznivé podmínky pro kvalitní uložení osiva nebo sadby, pro vcházení rostlin a jejich další vývoj. To znamenalo především urovnat povrch, zamezit neproduktivnímu výparu vody, podpořit biologické procesy a v neposlední řadě provádět odplevelování. K základním zpracovatelským zásahům v předseťové přípravě patřilo smykování, vláčení, kypření a válení.

Archiv NZM, f. Firemní literatura, Traktor Škoda 30, válení

Smykování sloužilo k odstranění nerovností půdy vznikajících při orbě a jiných hlubších zásazích. Naopak vláčení se využívalo jak v předseťové přípravě, tak i při ošetřování porostů během vegetace. Úkolem kypření bylo nakypření a provzdušení vrchní části ornice, přičemž hloubka se určovala podle požadavků následných plodin. A nakonec válení sloužící k utužování

a zpevnění zeminy, čímž se zmenšovala její nakypřenost a zvyšoval tak kapilární vzestup vody k povrchu. K předseťové přípravě půdy se na justičních statcích používala klasická nářadí (smyky, brány, kypřiče a válce).²⁵⁰

9.2. Rostlinná výroba

Nový plán osevu a hnojení se sestavoval vždy na každý rok. Jeho opis předkládal správce justičního statku správě příslušné věznice a ta zase ministerstvu spravedlnosti.²⁵¹ Mezi důležité činitele při vypracování plánu osevních ploch bezpochyby patřil dlouhodobý střídavý osevní postup podle již výše zmíněných výrobních oblastí na základě půdních a klimatických podmínek. Nejdříve se jednotlivým justičním statkům zaslaly tzv. vzorné osevní postupy. Samozřejmě také muselo být přihlíženo nejen ke geonomickým podmínkám, ale také k zajištění živočišné výroby. Například nemohli justičním statkům Javorník a Mírov uložit celý úkol pěstování lnu, když oba vykazovaly vysoké stavy skotu a prasat, takže by hrozil nedostatek krmné a stelivové slámy a brambor.

Mezi obilniny pěstované na rozsáhlých pozemcích justičních statků patřilo především žito ozimé, ječmen ozimý, zimní pšenice a oves, v menší míře i kukuřice. Ty nepatřily jen k důležitým chlebovinám, ale samozřejmě byly i velice důležitým krmivem. Jejich zrno poskytovalo lehce stravitelné hodnotný zdroj potravy, dále pak i hodnotnou zelenou hmotu, vhodnou k silážování.²⁵²

Tak jak už bylo výše popsáno justiční statky Řepy, Mlékojedy, Slatinice a Mikulov se řadily do řepařské zemědělské výrobní oblasti,²⁵³ kde se využívalo osevního postupu přehledně zpracovaného v tabulce č. 25.

šestihonný postup		osmihonný postup		devítihonný postup	
1	jetel červený	1	½ jetel červený	1	vojtěška
			½ vojtěška		
2	ozimá a jarní pšenice	2	½ ozimá a jarní pšenice	2	vojtěška
			½ vojtěška		

250 Tamtéž. s. 12.

251 NA Praha, f. S SNV, sv. 24/2, neuspořádáno, zpráva o prohlídce justičního statku Javorník.

252 Václav KOHOUT a kol., *Obecná produkce rostlinná*, Praha 1993.

253 NA Praha, citovaný pramen, plánování na rok 1951.

3	řepa	3	řepa	3	ozimá a jarní pšenice
4	ječmen	4	ječmen	4	řepa
5	½ pícniny	5	pícniny, olejníny	5	ječmen
	½ okopaniny				
6	½ ozimy	6	ozimy	6	luskoviny, olejníny, brambory
	½ jařiny				
		7	řepa, brambory	7	ozimá pšenice
		8	ječmen, ozim	8	řepa
				9	ječmen

Tab. č. 25. Přehled osevních postupů na statcích
Mikulov, Mlékojedy, Řepy, Slatinice

Největší počet justičních statků, konkrétně Nedražice, Zálezly, Chvalovice, Mírov a Šenov patřilo do tzv. obilnářské oblasti s osevním postupem zpracovaným v následující tabulce č. 26.

osmihonný postup		osmihonný postup	
1	vojtěška	1	vojtěška
2	vojtěška	2	vojtěška
3	kukuřice	3	brambory, kukuřice
4	ozimy	4	ozimy, jařiny
5	řepa	5	pícniny, olejníny
6	ječmen	6	ozimy
7	pícniny, brambory	7	řepa
8	ozimy, jařiny	8	jařiny

Tab. č. 26. Přehled osevních postupů na statcích Chvalovice, Mírov, Nedražice, Šenov, Zálezly

Z českých justičních statků zbývá již jen podkrkonošský Javorník spadající do horské oblasti. Osevní plán této specifické oblasti ukazuje tabulka č. 27.²⁵⁴ K Leopoldovu tyto informace nejsou k dispozici.

šestihonný postup		osmihonný postup		devítihonný postup	
1	jetelotrávy	1	jetelotrávy	1	vojtěška
2	jetelotrávy	2	jetelotrávy	2	vojtěška
3	řepa	3	řepa	3	ozimá, jarní pšenice
4	ječmen	4	ječmen	4	řepa
5	½ pícniny	5	pícniny, olejniny	5	ječmen
	½ okopaniny				
6	½ ozimy	6	ozimy	6	luskoviny, olejniny, brambory
	½ jařiny				
		7	řepa, brambory	7	ozimá pšenice
		8	ječmen a ozim	8	řepa
				9	ječmen

Tab. č. 27. Přehled osevních postupů na statku Javorník

9.2.1. Hlavní plodiny zařazené do osevního postupu

Ozimé žito

V minulosti patřilo žito k nejvíce pěstovaným obilninám, například v roce 1929 přesahovalo milion hektarů osetých polností na území ČSR. Není příliš náročné na předplodinu, a proto je možné jej řadit jak po zlepšujících předplodinách (luskoviny, jeteloviny, rané brambory, řepka), tak i po horších předplodinách, jakými jsou např. obilniny. Základním požadavkem je včasná sklizeň předplodiny tak, aby mohla být provedena předseťová příprava a zásev v požadovaném agrotechnickém termínu. Pěstuje se na půdách s nižší úrodností, čemuž odpovídala bonita půdy justičních statků v Nedražicích, Zálezlech, Javorníku a Mírově, poslední dvě jmenované usedlosti obhospodařovaly půdu na velmi rozptýlených pozemcích, což velice stěžovalo práci. Správné založení porostu se tak stalo jedním ze základních předpokladů dosažení úspěchu při pěstování této obilniny. Používalo se tradičního způsobu předseťové přípravy, spočívající ve střední orbě provedené minimálně 2 týdny před setím a následné mechanické přípravě pozemku pro setí (smykování, vláčení, apod.).

Finanční náročnost předseťové přípravy je možné vyčíslit na základě výkazů půdních investic z justičního statku Zálezly (tabulka č. 28).²⁵⁵

254 Tamtéž.

255 Tamtéž, justiční statek Zálezly, výkaz půdních investic.

Druh prací, osiva, hnojiva	Množství		Mzda za jednoho	Celkem
	ha	q	Kčs	Kčs
hluboká orba	11,76		46,-	541,-
smykování	10,76		31,4	337,9
vláčení	13,76		31,-	426,-
válcování	2		25,-	50,-
hnojení umělými hnojivy	23,52		27,-	635,-
Zavláčení umělých hnojiv	9,76		20,-	195,2
setí	11,76		23,-	270,5
zavláčení	11,76		20,-	235,2
úklid pole 9 hodin			10,3	92,7
dovoz umělého hnojiva a osiva		56,5	14,-	42,-
osivo, čes. norma E3		20,15	454,4	9 154, 40
siren amon.		17,5	410,6	7 185, 50
sůl draselná		19,5	169,6	5 275, 20
struska klad.		19,5	207,6	4 048,20
míchání a příprava		37	2,7	99,9
nakládání umělých hnojiv		56,5	0,69	39,-
celkem				28 612,30

Tab. č. 28. Investice do předseťové přípravy na statku Železly

Žito nezbytně vyžaduje dodržení správného agrotechnického termínu pro setí pro příslušnou oblast. Mezním datem pro zasetí ozimého žita se na justičních statcích stalo 20. září.

Pokud bylo zaseto později, nestačilo včas zakořenit a odnožit, což by způsobilo nezanedbatelné škody pro přezimování. V roce 1952 se tak stalo na justičním statku Javorník, kde „...sníh napadl na nezamrzlou půdu a zima způsobila značný výskyt sněžné plísně, žita jsou na Javorníku velmi napadena a není vyloučeno, že bude je nutno zaorati.“²⁵⁶ Ozimé žito seli do dobře ulehlé

²⁵⁶ Tamtéž, justiční statek Javorník, justiční statky-zpráva o prohlídce.

půdy. Při seťové orbě pluhem s předradličkou za pluh zavěsili brány, aby tak uvláčeli ornici v jednom sledu. V horských a vlhkých oblastech zaselí osivo do hloubky 2-4 cm, pakliže byla půda těžší, volili menší hloubku. Setí prováděli do řádků s dodržováním co nejmenší meziřádkové vzdálenosti. To umožňovalo vytvoření optimálního úživného prostoru rostlinám. Po zasetí půdu jen zavláčeli, aby hrudky mohly dobře zachycovat sníh, který by chránil mladé rostlinky před ostrými zimními větry.

Ozimá pšenice

Vedle žita zaujímala u nás jedno z nejvýznamnějších míst ozimá pšenice, plodina velmi výnosná, ale také velmi náročná na půdu. Vyžaduje hodně tepla a dostatek vláhy, proti mrazům je ve srovnání s žitem méně odolná; lépe ale snáší neprodyšnou sněhovou pokrývku, méně ji napadá plíseň sněžná, koření hlouběji, netrpí tolik střídáním mrazů a oblevami. Pro ozimou pšenici však museli zvolit takové předplodiny, které zanechávají kyrou, čistou a na živiny bohatou půdu, uvolňující brzy pozemek, aby zůstal v delším předseťovém klidu. K nim patří ozimá řepka, jarní luskovinné směsky, ozimé směsky, rané brambory a zeleniny a porosty jednosečných jetelů. Půda pro ozimou pšenici musela být připravena do konce října, což v praxi znamenalo provést seťovou orbu nejpozději čtrnáct dnů před setím do střední hloubky 20-25 cm, případně i hlouběji, pluhem s předradličkou. Těsně před setím se půda usmykovala a převládala, případně prokypřila kultivátorem do hloubky setí.²⁵⁷

Finanční náročnost předseťové přípravy je možné vyčíslit na základě výkazů půdních investic z justičního statku Zálezly (tabulka č. 29).²⁵⁸

Druh prací, osiva, hnojiva	Množství		Mzda za jednoho	Celkem
	ha	q	Kčs	
hluboká orba	13,47		65,3	879,6
střední orba	5,5		46,-	253,-
válcování	7,5		25,-	187,5
vláčení	36,38		31,-	1 127,80
hnojení umělými hnojivy	35,94		27,-	970,4
zavláčení umělých hnojiv	8,56		20,-	171,2

257 Josef HŮLA a kol., *Zpracování půdy*, Praha 1997, s. 13.

258 NA Praha, f. S SNV, sv. 24/2, neuspořádané, výkaz půdních investic justičního statku Zálezly.

setí, 50% za neděli	6,43		34,5	221,8
setí, 50% za neděli	9,84		23,-	226,3
zavláčení, 50% za neděli	6,43		30,-	192,9
zavláčení po setbě	14,12		20,-	282,4
pšenice ozimá, stup. B-E4		32,06	553,-	17 729,20
siren amon.		4	410,6	1642,4
kainit		27,7	162,6	4504,-
struska		25,25	207,6	5241,9
vápnodusík		1,5	525,6	788,4
povoz změlých hnojiv a osiva		90,51	14,-	126,-
příprava umělých hnojiv		31,7	2,7	85,6
nakládání umělých hnojiv		58,45	0,69	40,3
celkem				14 239,40

Tab. č. 29. Investice do předsetové přípravy na justičním statku Zálezly

Jarní ječmen

Pro krátkou vegetační dobu lze ječmen pěstovat v největším zeměpisném rozpětí, takže představoval plodinu vhodnou pro všechny justiční statky.²⁵⁹ Vzhledem ke krátké vegetační době, slabšímu kořenovému systému a své biologické povaze citlivě reaguje na stresové podmínky všeho druhu a tedy i na každou pěstitelskou chybu, což nezdědko působilo komplikace. Nároky ječmene na teplotu a vláhu nejsou velké, ale zato je citlivý na kvalitu půdy, protože 90% kořenů se nachází v hloubce do 30 cm. Jarnímu ječmeni nejlépe vyhovuje stará půdní síla, nejvhodnějšími předplodinami jsou okopaniny (cukrovka, brambory, kukuřice na siláž příp. i na zrna) a řepka. Po sklizni předplodin provedly na justičních statcích podmínku radličkovými kypřiči, a to do hloubky 6-8 cm na lehkých půdách a 8-12 cm na těžších půdách. Pokud byla správně provedená, šetřila půdní vláhu a napomáhala hubení plevelů. Při použití tradiční technologie přípravy polností musela být provedena podzimní středně hluboká orba nejpozději do poloviny listopadu. Její hloubka ale neměla být příliš velká, aby tak došlo k rychlému rozkladu

²⁵⁹ NA Praha, f. S SNV, sv. 24/2, neuspořádáno, stručná sdělení o justičních statcích.

chrástu a uvolnění dusíku brzy na jaře. Předseťovou přípravu uskutečňovali co nejdříve na jaře, zásadně však až když byla půda dostatečně vyžralá. Při klasickém postupu nejdříve probíhala předseťová příprava těžkými branami, po čemž následovalo urovnání smykem.

Ozimý ječmen

Na rozsáhlých pozemcích justičních statků se pěstoval na menších plochách, převážně ke krmení, kde se ječné zrnko zužitkovalo do šrotů pro výrobu jaderných krmiv. Z agrotechnického hlediska si u ozimého ječmene cenili některých výhodných vlastností, jako tolerantnost k horším předplodinám, nekvalitnější půdě a menším vláhovým deficitům. Pro ozimý ječmen měly justiční statky zajistit orbu alespoň 3-4 týdny před setím, aby se zemina stačila přirozeně slehnout. Vlastní předseťová příprava půdy se prováděla do hloubky 50-70 mm smykem a branami. Optimální doba setí se doporučovala v období mezi 15. až 25. zářím. Občas se však podle dochovaných záznamů stávalo, že polnosti po přípravě příliš proschly a ječmen posléze nerovnoměrně vzcházel.²⁶⁰

Kukuřice

Kukuřice se pěstovala na zrno, siláž, případně na přímé zelené krmení jen na dvou justičních statcích a to v Nedražicích a Zálezlech²⁶¹ a to i přesto, že se jí v důsledku velké variability daří ve velmi rozdílných klimatických a půdních. Naproti tomu ale nevyžaduje speciální předplodinu. V osevním postupu byla na dvou zmíněných statcích řazena po obilovinách.

Před jejím pěstováním nejprve museli časně na jaře půdu zpracovat smykem a branami. Termín setí závisel na teplotě půdy (obvykle koncem května). Hloubka výsevu se pohybovala od 5-8 cm. Kukuřice na zrno i siláž se pěstovala v širokých řádcích (0,5-0,7 m) a při poměrně velké vzdálenosti rostlin v řádcích (0,15-0,30 m). Setí bylo prováděno jemnozrnným secím strojem. Ochrana proti plevelům se uskutečňovala mechanicky (vláčení, plečkování). Plečkování mělo kladný účinek na zkypření a provzdušnění půdy.

Ozimá řepka

Ozimá řepka se pěstovala na sedmi justičních statcích kromě Mlékojed, Nedražic, Mikulova a Mírova.²⁶² Vyžaduje dostatek pohotových živin v půdě, což na nedražických a mírovských pozemcích nebylo možné, protože zde byla velice nízká bonita půdy. U zbývajících dvou usedlostí je

260 Tamtéž.

261 Tamtéž.

262 Tamtéž.

nepřítomnost řepky vysvětlována malou rozlohou pozemků. Ozimá řepka patřila k nejvýnosnějším olejninám, která dávala z jednotky plochy největší sklizeň jakostního oleje. Aby však bylo její pěstování úspěšné, musely se přesně dodržovat agrotechnické požadavky – vyžadovala dobrou předplodinu, včasnou přípravu půdy a hnojení. Dodržování stanovených lhůt, hlavně včasné doby setí, bylo předpokladem vysoké sklizně.

Archiv NZM, sbírka plakátů, inv. č. 585 (1860),
Zvýšenou péčí za vyšší výnosy olejnin

Finanční náročnost předsetové přípravy je možné vyčíslit na základě výkazů půdních investic z justičního statku Zálezly (tabulka č. 29).²⁶³

263 NA Praha, f. S SNV, sv. 24/2, neuspořádané, výkaz půdních investic justičního statku Zálezly .

Druh prací, osiva, hnojiva	Množství		Mzda za jednoho	Celkem
	ha	q	Kčs	
hluboká orba	7		56,4	394,8
válcování	7		25,-	175,-
vláčení	21		31,-	651,-
Hnojení umělými hnojivy	14		27,-	378,-
Zavláčení	7		20,-	140,-
Setí	7		23,-	161,-
Válcování 3 m	7		21,-	147,-
řepka		0,73	38,-	434,7
vápnodusík		15	525,6	7884,-
superfosfát		24	294,6	7070,4
Draselná sůl		20	269,6	5392,-
Siran amon.		8	410,6	3284,8
Míchání umělých hnojiv		52	2,7	140,4
Dovoz změlých hnojiv a osiva		67	14,-	70,-
Nakládání umělých hnojiv		67	69,-	46,2
celkem				11371,3

Tab. č. 30. Investice do předseťové přípravy na statku Zálezly

Cukrovka

„Cukrovka je naše nejnáročnější, ale také nejděčnější a nejnývnosnější plodina. Dovede na jednotce plochy z našich kulturních plodin vázat nejvíce sluneční energie a za příznivé pěstitelských podmínek poskytne největší váhové množství hmoty.“²⁶⁴

Cukrovka je hlavní plodina řepařských oblastí a proto se pěstovala na všech justičních statcích kromě Nedražic, Zálezel a Javorníku, které patřily do obilnářské a horské výrobní zemědělské oblasti.²⁶⁵ Poskytovala při sklizni surovinu pro výrobu cukru a ve vedlejších produktech pomáhala ve značné míře zajišťovat krmivovou základnu.

²⁶⁴ Jan URBAN, *Za vyšší výnos cukrovky*, in: Mechanizace zemědělství, r. II., číslo 8, 1952, s. 22.

²⁶⁵ Tamtéž.

Archiv NZM, f. Firemní literatura, Traktor Škoda 30, náklad řepy

Brambory

Brambory vyžadují lehčí propustné půdy, dostatek vláhy a živin. Většinou jsou v osevním postupu zařazovány po obilninách a po nich jsou pěstovány obilniny, podle dochovaných archivních pramenů se produkovaly na všech justičních statcích.²⁶⁶

VYUŽITÍM STROJŮ PROVEDEME VČAS JARNÍ PRÁCE

První obrábění země znamená důležitou práci pro získání úrodné půdy. Traktor s pluhem umožňuje rychlé a přesné provedení této práce. Díky tomu se zlepšuje vstřebávání vláhy a živin, což přispívá k vyššímu výtěžku plodin.

První zpracování země je velmi důležitou prací pro získání úrodné půdy. Traktor s hráběmi umožňuje rychlé a přesné provedení této práce. Díky tomu se zlepšuje vstřebávání vláhy a živin, což přispívá k vyššímu výtěžku plodin.

První sázení je velmi důležitou prací pro získání úrodné půdy. Traktor s sečinkou umožňuje rychlé a přesné provedení této práce. Díky tomu se zlepšuje vstřebávání vláhy a živin, což přispívá k vyššímu výtěžku plodin.

ADMOTAVY PRO TRAKTOR OT-34

Výkon: 34 HP (25 kW)

Model	Typ	Objem	Průměr	Průměr	Průměr
OT-34	34 HP	34	34	34	34

Principy užití stroje

1. Při práci s traktorem je třeba dbát na bezpečnost.
2. Při práci s traktorem je třeba dbát na ochranu životního prostředí.
3. Při práci s traktorem je třeba dbát na ochranu zdraví.
4. Při práci s traktorem je třeba dbát na ochranu majetku.
5. Při práci s traktorem je třeba dbát na ochranu přírody.
6. Při práci s traktorem je třeba dbát na ochranu kultury.
7. Při práci s traktorem je třeba dbát na ochranu národního dědictví.
8. Při práci s traktorem je třeba dbát na ochranu památek.
9. Při práci s traktorem je třeba dbát na ochranu přírodních památek.
10. Při práci s traktorem je třeba dbát na ochranu kulturních památek.
11. Při práci s traktorem je třeba dbát na ochranu historických památek.
12. Při práci s traktorem je třeba dbát na ochranu uměleckých památek.

Archiv NZM, sbírka plakátů, inv. č. 624 (1872),
Za vysoké výnosy brambor

266 Tamtéž.

q	Pšenice ozimá	Žito	Ječmen jarní	Oves	Řepka	Cukrovka	Řepa krmná	Len	Brambory
Řepy	34,5	28,7	31,5	23,8	27,8	225,6	240	50	139
Nedražice	23,5	25	21	17,6	-	-	218	-	85
Zálezly	33,87	19,71	26,27	23,53	24,81	-	435	-	120
Mlékojedy	26,64	27,56	24,5	21,25	-	315	287	42	159
Slatinice	36	28	25,3	22	-	226	374	30	122
Javorník	18,11	26,65	20,53	20,55	23,1	-	350	19	99
Zámorsk	30,75	28,66	31,35	24,36	16,4	277	225	-	159
Chvalovice	16,7	20,8	22,9	25,7	29,6	476	500	-	155
Mikulov	22,01	16,16	17,77	10,93	-	215	244	30	40
Mírov	10,5	14,95	20,55	27,15	-	370	353	20	180
Šenov	23,6	22,2	19,7	14,4	19,25	130	260	10	140
Průměr:	27	22,9	24,56	21,55	24,01	264,76	313	22,47	116,58

Tab. č. 31. Průměrné hektarové výnosy v roce 1951²⁶⁷

%	Pšenice ozimá	Žito	Ječmen jarní	Řepka	Len semeno	Len stonky	Luštěniny	Ovoce	Zelena
Řepy	125	151	219	123,3	310	275	-	979	-
Nedražice	100	100	157	-			76	300	74
Zálezly	167	126	247	188			220	-	-
Mlékojedy	104	112	238	-	625	277	-	361	99
Slatinice	159	141	375	-	180	120	280	-	-
Javorník	100	127	-	121	100	132	131	-	98
Zámorsk	108	116	100	100	-	-	-	-	-
Chvalovice	82	90	200	230	-	-	-	-	80
Mikulov	125	90	228	180	62	-	-	-	-
Mírov	209	100	328	-	100	200	-	-	-
Šenov	100	100	-	127	540	210	-	-	-
Průměr:	123%	117%	242%	142%	136%	97%	203%	900%	96%

Tab. č. 32. Plnění dodávkových úkolů justičních statků v roce 1951 rostlinná výroba²⁶⁸

267 ABS, f. E1, inv. č. 10, kart. 42, průměrné hektarové výnosy v roce 1951.

268 Tamtéž, plnění dodávkových úkolů justičních statků v roce 1951 rostlinná výroba.

9.2.2. Léčivé byliny

Pouze na pozemcích tří justičních statků se podařilo pěstovat léčivé byliny. Nejvíce bylin vyprodukoval justiční statek v Nedražicích a dále statky v Řepích a Javorníku. Naopak například ve Slatinicích se k tomuto experimentu vyjádřili takto: „*Pravděpodobně ani v příštích letech nebude možno počítati ve větším měřítku se sklízni sena v pohraničí, nepokládáme za vhodné pěstovati ve větším rozsahu kmín, neboť pěstování této rostliny by pravděpodobně muselo být provedeno na úkor pěstování pícnin na orné půdě.*“²⁶⁹ Správa statku v Zámrsku byla o něco stručnější a napsala Ing. Košťálovi z ministerstva spravedlnosti pouze jednu větu: „*Na zdejším justičním statku půda pro pěstování léčivých bylin nevyhovuje.*“²⁷⁰

Přístup k pěstování léčivých rostlin byl tedy velmi individuální. Nejsvědomitěji tento úkol pojali ve zmíněných Nedražicích: „*...je vědecky dokázáno, že obsahují látky, které mají léčivý účinek. Proto usilujeme o to, aby pěstování léčivých a aromatických rostlin bylo podstatně rozšířeno...*“²⁷¹ Tento specifický směr produkce justičních statků samozřejmě vyžadoval svědomité dodržování základních agrotechnických opatření. Co se týkalo půdy, základ tvořily kultivované, dobře prohnojené pozemky s vhodnými vlhkostními poměry. Přehlížet nešlo ani jejich polohu a orientaci vůči světovým stranám.

Specifické to bylo i u pozemků určených léčivým bylinám. To vyžadovalo velkou opatrnost, protože mnoho z nich totiž nesnáší čerstvý chlévský hnůj, naopak jim prospívá zetlelá mrva a kompost. U jednoletých druhů proto musela správa justičního statku počítat s obměnou v dalším období. Víceleté naopak vyžadovaly zásobení půdy po celé produkční období a následné posklizňové přihnojování. Patříčná péče musela být věnovat i vlastní přípravě půdy. U rostlinných druhů pěstovaných stejně jako velké kultury, což byl například již zmíněný kmín v Javorníku, se oproti obilovinám nic neměnilo. Naopak byliny, z nichž se sklízela nať, vyžadovaly zahradnickou přípravu. Hlubokou orbu nebo rytí pak museli vězni provést před vysazováním rostlin pěstovaných kvůli kořenům. Následovalo ještě pravidelné odplevelování, jež však zabíralo neúměrné množství času a odvádělo část pracovních sil potřebných k plnění další hospodářských úkolů.

Mnohé byliny byly vysazovány rovnou na upravené pole, jiné se však musely nejdříve vysít zejít v pařeništi a teprve potom mohlo dojít k přemístění na upravený pozemek. Samozřejmě každý druh léčivých bylin měl svá specifika. Tak například při řádkové setbě museli drobné semeno nutno „ředit“ pískem nebo pilinami, protože pak lépe klíčila a nevysychala. Další péče obnášela ještě pravidelné zavlažování, kypření a krytí slámou na zimu jako ochrana proti vymrzání.²⁷² Sklizeň však předpokládala určité znalosti každého pěstovaného druhu. Na výše jmenovaných statcích tedy museli vědět nejen,

269 NA Praha, f. S SNV, sv. 24/1, neuspořádáno, vyjádření o pěstování léčivých bylin ve Slatinicích z 8. 5. 1952.

270 Tamtéž, vyjádření o pěstování léčivých bylin v Zámrsku z 3. 5. 1952.

271 Tamtéž, zpráva a pěstování léčivých bylin v Nedražicích z 30. 4. 1952.

272 Sebald KRKOŠKA, *Několik poznámek o pěstování léčivých a kořených rostlin*, Praha 1945. s. 14.

co se sklízí, ale i kdy a jak. Základní podmínku představovalo suché počasí, kupříkladu květy heřmánku (Nedražice, Slatiňany) nesměly být přezrálé, což způsobovalo opadávání okvětních plátků, na druhou stranu se nesměla trhat poupata. U náprstníku zase vězni sbírali pouze jednotlivé listy.

Jedním z nejdůležitějších procesů spojených s pěstováním léčivých bylo bez jakýchkoliv pochyb sušení. Na justičních statcích se pravděpodobně využívalo přirozeného tepla, které patřilo bezesporu k nejlevnějším možnostem a provádělo se v suchých, temných a vzdušných prostorách. Avšak zpracování kořenů libečku lékařského a proskurníku lékařského vyžadovalo umělé vytápění sušárny. O existenci podobného zařízení ale prameny neuvádějí žádnou informaci. Jeho přítomnost v Nedražicích je tedy možné pouze hypoteticky předpokládat, pokud ovšem sklizeň neodváželi k dalšímu využití jinam.

V Nedražicích k pěstování léčivých rostlin vyčlenili 1ha 15a, z toho 35a pro heřmánek pravý, 20a pro libeček lékařský, 20a pro proskurník lékařský, 20a meduňka, 20a diviznu velkokvětou. Heřmánek byl určen pozemek, kde dříve vysazovali předplodiny, jež po sobě zanechaly půdu v čistém stavu. Patřily mezi ně výše uvedené okopaniny anebo řepka ozimá. Ještě před tím však museli do konkrétních pozemků zapracovat hnojiva v dávkách 100 kg superfosfátu, 100 kg draselné soli na 1 ha. Pokud byl porost slabý, tak ještě na jaře přihnojovali 100 kg ledku na 1 ha. Zvláštní pozornost vyžadoval heřmánek setý nejpозději do 15. září. Porost po jeho zjevití museli udržovat v čistém stavu až do sběru květu, ke kterému používali česací hřebeny.²⁷³

název byliny	půda, stanoviště	hnojení	množení	obdělávání	sklizeň	výnos z 1 a
Heřmánek pravý	lehčí půda s dostatkem vápna, slunné	není třeba	seje se přímo na pole	udržovat v čistotě	květy, vždy když kvetou	4-6 kg
Libeček lékařský	hluboké, vlhčí půdy	na podzim chlévskou mrvou nebo kompostem, nesnáší čerstvý hnůj	semeny do pařeniště nebo přímo na pole	při výsevu na pole jednotlivit na 25 cm, pletí, okopávání	kořen v druhém roce, list na podzim prvního roku	15-30 kg kořen
						10-20 kg nař
Proskurník lékařský	Hluboká, humózní, se spodní vláhou	důkladné prohnojení chlévskou mrvou	semeny do pařeniště nebo vegetativně, dělením kořene	pletí, okopávání	kořen v druhém roce, list a květ	18-25 kg kořen
						10-20 kg listopad 1-3 kg květ

273 NA Praha, f. S SNV, sv. 24/1, neuspořádané, zpráva a pěstování léčivých bylin v Nedražicích z 30. 4. 1952.

Meduňka	těžké, hluboké živné půdy	na podzim důkladně pohnojit chlévskou mrvou, po každé sklizni přihnojit umělými hnojivy	semeny v pařeništi	okopávání, pletí	nať	20-25 kg
Divizna velkokvětá	lehká, slunná poloha	Nehnojí se	semeny, které buď na záhonku nebo v pařeništi dává sazenice	pletí	květy v druhém roce	7-12 kg
Kmín	na všech půdách, hlavně humozních a vlhkých	Hnojení po okopaních	semeny	plečkování	plody	8-12 kg

Tab. č. 33. Přehled léčivých rostlin pěstovaných na justičních statcích

Heřmánek pravý	35 a	175 kg květů
Libeček lékařský	20a	500 kg kořene
		400 kg natě
Proskurník lékařský	20a	400 kg listů
		60 kg květů
		360 kg kořene
Meduňka	20a	500 kg natě
Divizna velkokvětá	20a	140 kg květů

Tab. č. 34. Přehled léčivých rostlin vypěstovaných v Nedražicích roku 1952²⁷⁴

9.3. Technické zázemí

12. prosince 1947 zaznělo během interpelace poslance Ústavodárného Národního shromáždění republiky Československé Františka Kadůrka, že: *„Zemědělství neobejde se bez řádného provedení mechanisace, aby tak aspoň zčásti byl v něm nahrazen katastrofální nedostatek pracovních sil. Otázka řádného obstarání zemědělských prací jest životní otázkou celého národa, neboť na ní závisí výživa celého národa. Nedostatky dosavadního řešení této otázky projevilo se velmi zřetelně při letošní živelní pohromě sucha, kdy bylo nutno s urychlením prováděti zpožděné podzimní práce. Tyto byly jen velmi obtížně zvládnuty a znovu se projevila potřeba vybavení našich zemědělských hospodářství potřebnými zemědělskými stroji. Jest zvláště třeba, aby i střední a malá hospodářství byla vybavena hospodářskými stroji, neboť na tato hospodářství se stále zapomíná. Také tato hospodářství potřebují doplniti si scházející pracovní síly a naléhavě potřebují z hospodářských strojů vyorávače brambor, obrabeče a pohrabovače, menší traktory, řezačky na píci zejména bubínkové atd. Po těchto strojích jest také největší poptávka a tyto jsou také cenově přístupny malým a středním zemědělcům. Bohužel, právě těchto strojů je stále velký nedostatek a jejich výroba, stejně tak jejich přidělování, neděje se tak, jak by odpovídalo skutečné potřebě a jestliže dnes v důsledku redukce kontingentu železa hrozí snížení výroby také hospodářských strojů, jest třeba velmi naléhavě upozorniti na katastrofální důsledky, které by vyplynuly pro naše zemědělství a celou výživu našeho národa snížením výroby hospodářských strojů.“*²⁷⁵

Výše popsané technické zázemí tehdejšího zemědělství mohou zcela konkrétně dokumentovat i inventární seznamy justičních statků pořizované zejména při převodu těchto nemovitostí ze správy ministerstva národní bezpečnosti do působnosti ministerstva zemědělství. Ty přehledně mapují vybavenost jednotlivých hospodářství, kterou však lze považovat za špatnou. Většina techniky zbyla ve vězeňských pracovních oddílech po původních majitelích, takže odsouzení pracovali s tím, co po sobě dřívější vlastníci zanechali. Tak jak už bylo výše popsáno, v rámci dotačního programu vycházejícího z rehabilitačních plánů na poválečnou obnovu Československa, došlo na některých justičních statcích k přidělení finančních prostředků k zakoupení moderních strojů, to však bohužel nestačilo.

Vůbec nejmodernější traktor Zetor 25 s rokem výroby 1946 využívali na justičním statku Mírov.²⁷⁶ Jednalo se o masivní stroj samonosné konstrukce s dvouválcovým čtyřtaktním vznětovým motorem a přímým vstřikem o objemu 2078 cm³. O něco starší traktory pomáhaly při zemědělských pracích v Zálezlech. Jednalo se o Deutz 8566 s výměnnými ozubenými koly od firmy Klöckner-Humbolt a Lanz-Bulldog od firmy Lanz Manheim

275 Digitální parlamentní knihovna, Ústavodárné Národní shromáždění republiky Československé 1947, 4. zasedání, 936. Naléhavá interpelace poslance Kadůrka a druhú ministru zemědělství a průmyslu ve věci výroby hospodářských strojů a přidělu materiálu k jejich výrobě soukromým podnikatelům [online], Html. ed., [citováno 15. 4. 2012], http://www.psp.cz/eknih/1946uns/tisky/T0936_00.htm.

276 NA Praha, f. S SNV, sv. 24/1, neuspořádáno, soupis národního nemovitého majetku užívaného SVS – justiční statek Mírov podle stavu k 1. 8. 1952.

z roku 1940.²⁷⁷ V Nedražicích pracovaly hned tři traktorové stroje a to Deutz B-50096, Deutz B-50093 a Farmall B-50099.²⁷⁸ Svatý Kříž používal německý traktor Normag E G 60 s generátorem na dřevo s gumovými koly, vyráběný za druhé světové války a traktor John Deere, který se díky své konstrukci vymykal z obvyklé produkce amerických traktorů. Zatím co většina značek byla opatřena stojatými čtyřválcovými motory, traktory John Deere měly dva podélně ležaté válce vedle sebe o obsahu 2430 – 8160 cm³. Justiční statek v Javorníku pracoval s traktoem Škoda a Deutz, bohužel bližší určení není možné dohledat.²⁷⁹ Vůbec nejstarší traktor vozového parku justičních statků měli ve Chvalovicích, konkrétně Škoda HT 30 (hospodářský traktor), což byl první typ vyrobený v Plzni.²⁸⁰

V Československu zahájila sériovou výrobu traktorů Škoda Plzeň roku 1926. Jednalo se již o moderní lehké stroje nabízené v několika výkonových řadách. Škoda HT 30 měl čtyřválcový motor na benzin, dynalkol nebo petrolej o obsahu 4850 cm³ chlazený vodou. Součástí bylo spouštění klikou a elektromagnetické zapalování o výkonu 30 k (22,1 kW). Na přelomu 40. a 50. let ale měli na justičním chvalovickém statku s tímto strojem opakované problémy vycházející pravděpodobně z jeho stáří a opotřebení. Neustálé opravy se proto staly příčinou jeho likvidace v době předání usedlosti do majetku JZD.²⁸¹

f. Firemní literatura, Deutz Bauern-Schlepp

277 Tamtéž, soupis národního nemovitého majetku užívaného SVS – justiční statek Zálezly podle stavu k 1. 8. 1952.

278 Tamtéž, soupis národního nemovitého majetku užívaného SVS – justiční statek Nedražice podle stavu k 1. 8. 1952.

279 Tamtéž, soupis mrtvého inventáře justičního statku Javorník.

280 Tamtéž, zápis o převedení majetkového souboru justičního statku ve Chvalovicích do operativní správy ministerstva zemědělství a jeho předání JZD jednání z 21. 3. 1952.

281 Tamtéž.

Vedle traktorů vlastnil justiční statek Nedražice parní lokomobilu Clayton²⁸² a ve Svatém Kříž u Chebu měli také jednu (značky Hofherr a Schranztz).²⁸³ Posledním hospodářstvím, které disponovalo tímto strojem, byl Javorník, ale v jeho případě není jasné, o jaký typ vlastně šlo.²⁸⁴ Zde se nabízí otázka, co je vlastně parní lokomobila? Jednalo se o mobilní komplet parního kotle a parního stroje. Ve zkratce je možné říci, že se jednalo o předchůdce dnešních traktorů. Sloužily však nejen jako tahače, ale používaly se též jako zdroj mechanické energie (typicky pro pohon mlátiček obilí) či k výrobě elektrické energie.

Mimo jiné se lokomobily používaly i k orání. Systém byl však jiný, než u dnešních traktorů. Základem byly dvě lokomobily, postavené na protilehlých koncích pole. Mezi nimi bylo napnuté lano, které se navíjelo na buben navijáku. Na lano pak upevnili pluh (oračku) – obvykle oboustranný, aby jej nebylo nutné otáčet. Jedna lokomobila tedy navíjela lano na naviják a tím přitahovala oračku k sobě, zatímco druhá lano odvíjela. Na konci řádku obě lokomobily popojely vpřed o šířku brázdy, oračka se překlopila, druhá lokomobila začala navíjet lano a oračka orala druhý řádek.

Tolik tedy všeobecně k účelu lokomobil. Na základě archivního výzkumu ale není zřejmé, k čemu konkrétně sloužily na justičních statcích. Je však možné předpokládat, že je využívali jako pohon mlátiček obilí. Jejich provoz ale z bezpečnostních důvodů podléhal úřední prohlídce, kterou vykonával každý rok zkušební komisař. Jeho vyjádření o technickém stavu zaznamenával v takzvaném certifikátu kotle. Na základě záznamů uvedených v osvědčení se posléze prováděly požadované opravy vlastního kotle i dalšího příslušenství. Vlastní chod tohoto tehdy již téměř archaického stroje provázely ještě další povinnosti spojené s údržbou. Zásadním krokem bylo vyplachování kotle každé dva týdny. Následovalo vyškrabování usazeného kalu a vyplachování až do chvíle, kdy vytékala jen čistá voda. Samostatný problém pak představovala obsluha, kterou nemohl provádět kdokoliv. Tuto činnost směl vykonávat pouze úředně zkoušený topič, což ve věžeňském prostředí přinášelo občasně problémy s jeho zajištěním.²⁸⁵

Dalším strojem, bez něhož si zemědělskou výrobu nelze představit, je pluh. Na několika justičních statcích se vyskytovaly výrobky, výrobky firmy Rudolf Bächer, speciální továrna na pluchy a orné náradí, ocelárna a slévárna železa v Roudnici nad Labem, uváděné na trh roku 1914. Tyto jednoduché a poměrně lehké ocelové pluchy pro hlubokou orbu a univerzální pluchy s dvojitým hřídelem patřily k velmi kvalitním produktům. Například v Mlékojedech používali dvojradičnou, na Mírově jednoradičnou obracák s kolečkem, dvojradičnou pracák s kolečkem, a v Nedražicích pluh Triumpf opět od R. Bächera apod.

Objevovaly se však i další, z dnešního hlediska méně obvyklé stroje, k nimž patřily i takzvané motorové pluchy. K jejich rozšíření došlo po první světové válce, kdy mnohé továrny zabývající se válečnou výrobou hledaly nové možnosti a odbytiště. Výkon se při hluboké orbě pohyboval kolem tří hektarů

---

282 Tamtéž, Nedražice, soupis národního nemovitého majetku užívaného SVS-justiční statek Nedražice k 1. 8. 1952.

283 ABS, f. E 1, inv. č. 11, kart. 4, 5, protokol sepsaný na velkostatku „Sv. Kříž“ z příkazu prezidia krajského soudu v Chebu z 22. 11. 1945.

284 NA Praha, citovaný pramen, soupis mrtvého inventáře justičního statku Javorník.

285 *Nasazení lokomobil pro výmlat*, Mechanizace zemědělství, roč. II, č. 12-13, 1952, s. 201.

za deset hodin. Motorové pluhy znamenaly slepou cestu vývoje zemědělských energetických prostředků. I když se snažily svými konstrukcemi dosáhnout větší využitelnosti, nemohly konkurovat daleko všestrannějším traktorům a výroba byla již ve 20. letech 20. století ukončena. V roce 1930 existovalo v českých zemích 355 motorových pluhů a v roce 1947 jich přeživalo ještě 160. Na justičních statcích se dochovaly dva exempláře, v Javorníku to byl Mars 5²⁸⁶ a v Zálezlech Mars Picollo 331.²⁸⁷

Co se týkalo hnojení, měly justiční statky k dispozici specializované stroje nazývané „rozmetadla hnojiv“, jež měla zásadní význam pro výši úrody. Při práci s nimi se používala umělá hnojiva dodávaná většinou v práškové nebo granulované podobě. V Nedražicích a ve Svatém Kříži měli k dispozici stroj Novitas, vyráběný firmou J. Pracner, a.s., speciální továrna na secí stroje a rozmetadla umělých hnojiv, Roudnice nad Labem.²⁸⁸ Jejich produkt byl určen k rozmetání suchých druhů hnojiv, hodící se zvláště pro menší hospodářství a jednosměrný potah. Ve Svatém Kříži pak ještě využívali rozmetadlo řetězové soustavy značky Westfalia.²⁸⁹

Rozmetadlo umělých hnojiv NOVITAS

Archiv NZM, f. Firemní literatura J. PRACNER, a.s., speciální továrna na secí stroje a rozmetadla umělých hnojiv, Roudnice nad Labem

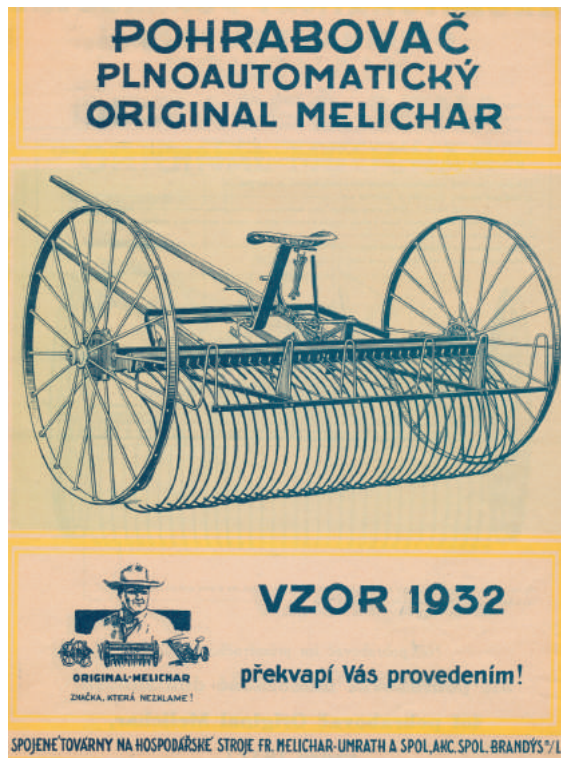
286 NA Praha, citovaný pramen, soupis mrtvého inventáře justičního statku Javorník.

287 Tamtéž, soupis národního nemovitého majetku užívaného SVS-justiční státek Zálezly podle stavu k 1. 8. 1952.

288 Archiv Národního zemědělského muzea v Praze (Archiv NZM), f. Firemní literatura, J. Pracner, a.s., speciální továrna na secí stroje a rozmetadla umělých hnojiv, Roudnice nad Labem, ceník 1943.

289 Tamtéž, f. Firemní literatura, Jan Červinka v Praze XI. Hrdlořezy, obrázkový ceník číslo 54, továrny na hospodářské stroje, 1936.

K dalším velice využívaným strojům řadíme pohrabovače, které sloužily na shrnování rostlinných materiálů (píce, slámy). Podle dochovaných inventářů je vlastnil každý justiční statek. Například v Nedražicích používali plnoautomatický stroj značky Original Melichar²⁹⁰ uvedený na trh v roce 1932 firmou Spojené továrny na hospodářské stroje Fr. Melichar-Umrath a spol., akc. spol. Brandýs nad Labem.

*Plnoautomatický pohrabovač ORIGINAL MELICHAR
Archiv NZM, f. Firemní literatura, SPOJENÉ TOVÁRNÝ NA HOSPODÁŘSKÉ
STROJE Fr. Melichar-Umrath a spol. akc. spol. v Brandýse nad Labem*

Secí stroje zapracovávaly osivo do stejné hloubky s dodržením stanovených rozestupů, což usnadňovalo pozdější práce na porostech a snižování ztrát na kulturách. Byly tak jedním ze základních kamenů vybavení každého hospodářství. Justiční statek Mlékojedy využíval Melicharova secího stroje Unikum. Tento lžičkový secí stroj měl vedení zepředu a vyséval různá semena, jako kukuřici, boby atd., ve špetkách do kopečků, aniž by stroj musel být nějak zvlášť k tomu vybaven. V Nedražicích vlastnili dvacetirádkový secí stroj

290 NA Praha, citovaný pramen, soupis národního nemovitého majetku užívaného SVS na justičním statku Nedražice podle stavu k 1. 8. 1952.

Unikum s jetelákem a dvaadvacetirádkový stroj Uniku s jetelákem.²⁹¹ Jetelák neboli jetelový přístroj představoval samostatný doplněk připevňovaný dvěma šrouby ke každému Melicharovu secímu stroji. V inventárních seznamech Svatého Kříže lze vyčíst, že i zde pracovali se secím strojem značky Melichar, bližší identifikace ale není zaznamenána.²⁹²

Secí stroj 18ti řádkový UNIKUM, vzor 1934

Archiv NZM, f. Firemní literatura, SPOJENÉ TOVÁRNY NA HOSPODÁŘSKÉ STROJE Fr. Melichar-Umrath a spol. akc. Spol. v Brandýse nad Labem

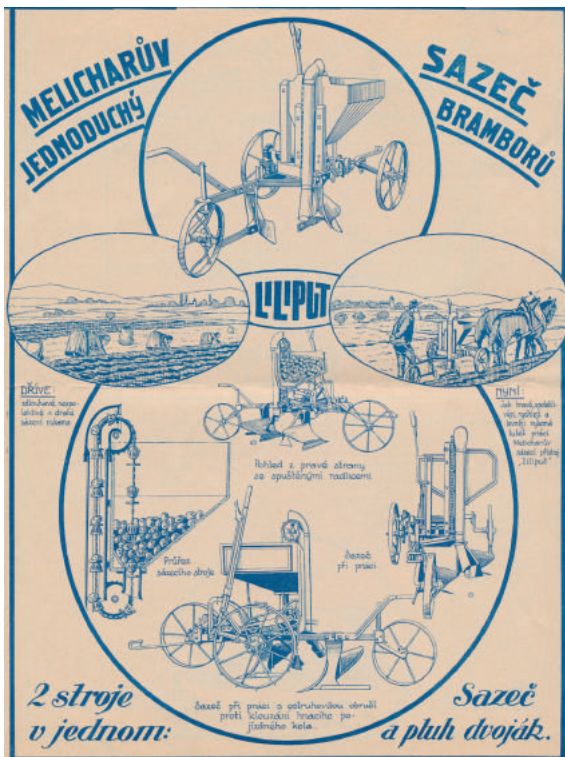
Ke zvýšení produktivity výsadby hlíz přispívaly jednoznačně sázecí stroje. V letech 1918 až 1949 bylo uděleno domácím vynálezům z této oblasti celkem osmnáct patentů. První konstrukce sázeců se ale začaly objevovat už počátkem 20. století. Ani v meziválečném období však nebyly příliš rozšířené a vlastnily je pouze velkostatky, případně velké selské statky.²⁹³ V inventárních seznamech justičních statků se zřídka uvedené o jaký typ se jednalo.

291 Tamtéž.

292 ABS, f. E 1, inv. č. 11, kart. 4, 5, protokol o velkostatku Sv. Kříž u Chebu z 22. 11. 1945.

293 Jan LÁZNIČKA - Vladimír MICHÁLEK - Vladimíra Růžičková - Dana STRNADOVÁ, *Encyklopedie strojů a nářadí – Zemědělství*. Praha 201. s. 219.

Výjimkou jsou pouze Nedražice, kde se brambory sázely strojem značky Melichar. Jednalo se o jednoduchý typ Liliput.

Sazeč brambor ORIGINAL MELICHAR, vzor 1933

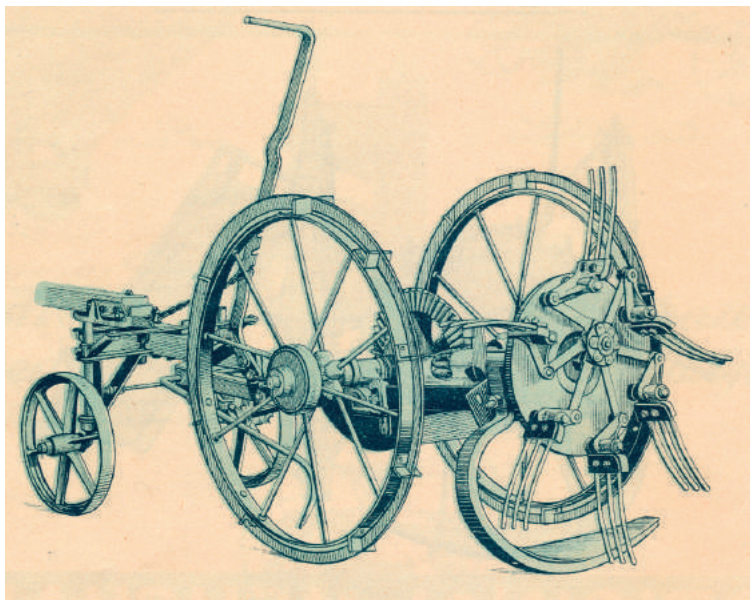
Archiv NZM, f. Firemní literatura, SPOJENÉ TOVÁRNÍ NA HOSPODÁŘSKÉ STROJE Fr. Melichar-Umrath a spol. akc. Spol. v Brandýse nad Labem

Mezi další stroje užívané na justičních statcích patřily i takzvané plečky, sloužící k ochraně různých zemědělských plodin během vegetace. Jejich hlavním posláním bylo ničení plevelu a většinou i současné kypření půdy mezi rostlinami. Měli více variant konstrukce, ale základ představovaly speciálními nožičky a radličky trojhranného tvaru, podrývající a ničící plevel v řádcích. Dražší varianty zpravidla umožňovaly modifikaci nasazením radliček kypřících nebo výměnou za oborávací těleso, čímž se zvýšila variabilita používání. Při vlastní práci obvykle v jednom řádku pracovaly dvě radličky vedle sebe, každá upevněna na samostatném ramínku. V jejich zadní pak bylo možné přidat ochranné kotouče zamezující zasypávání rostlin zachycováním a odhrnováním ornice. Kupříkladu v Nedražicích měli k dispozici třířádkovou plečku značek Stella 30 a Cornet.²⁹⁴

²⁹⁴ NA Praha, citovaný pramen.

V rámci sklizně okopanin se jako velký pomocník osvědčily vyorávače brambor, které dokázaly významným způsobem ovlivnit produktivitu jejich pěstování. Po první světové válce se u nás začal rozšiřovat potažní vyorávač brambor s rozmetacím kolem, pro který se vžil lidový název „čert.“ Tento typ se však začal objevovat již v druhé polovině 19. století s tím, že masivní rozšíření v našich podmínkách nastalo až v 20. letech 20. století. Nejrozšířenější z nich byly v této době stroje firem Melichar a Červinka. V poválečném období pak docházelo především k importu z Polska a SSSR. Justiční statky však neměly k dispozici nejmodernější exempláře, ale varianty pocházející z prvorepublikového období. Jako vhodný příklad opět poslouží justiční statek Nedražice, kde požívali takzvané „Čertovo kolo“ se seřaďovačem značky Originál Melichar.²⁹⁵ Na Mírově zase měli „universální stroj kultur bramborových Všerob“ sloužící jako důlkoč.²⁹⁶ Ten pracoval tak, že radličkami s lopatkami připevněnými do hvězdice vyorával dvě brázdy a hloubil jamky pro sadbu. Zasázené brambory poté zaoral třemi radlicemi upevněnými v rámu a nakonec dokázal po výměně třetí srdcové plečkovací radličky i plečkovat.

„Čertovo kolo.“ Vyoravač brambor se seřaďovačem ORIGINAL MELICHAR, vzor 1933

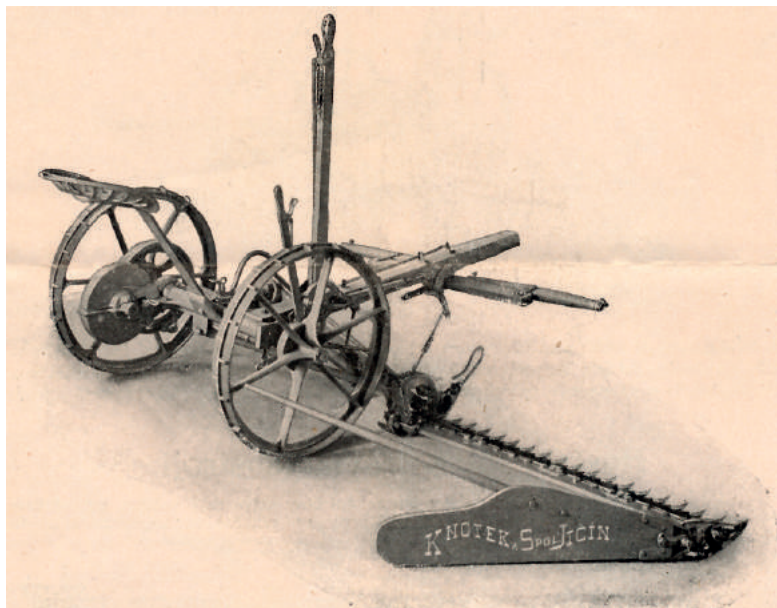
Archiv NZM, f. Firemní literatura, SPOJENÉ TOVÁRNY NA HOSPODÁŘSKÉ STROJE Fr. Melichar-Umrath a spol. akc. Spol. v Brandýse nad Labem

295 Tamtéž, soupis národního nemovitého majetku užívaného SVS – justiční statek Nedražice, příloha protokolu o převzetí justičního statku ze správy ministerstva národní bezpečnosti do správy střediska pracujícího dorostu v Trpístech z 18. 2. 1953.

296 Tamtéž, Mírov, soupis národního nemovitého majetku užívaného SVS – justiční statek Mírov, podle stavu k 1. 8. 1952.

Všechny justiční statky vlastnily také žací stroje, které náleží do skupiny strojů a nářadí ke sklizni plodin. Jejich používání ovlivňovalo rychlost odvozu úrody z pole, avšak rozhodujícím faktorem byla kvalita a výkonnost konkrétního typu. Základní součástí všech je žací ústrojí, které přefezává stonky nízko nad zemí a je založeno, až na výjimky, na principu stříhání vodorovnými rovinnými nůžkami. Je tak zřejmé, že nahrazovaly dříve používané ruční nářadí jako srp, kosu, hrábě nebo vidle a při dobré organizaci práce umožňovaly několikanásobné zvýšení produktivity proti v předchozí době obvyklým postupům.

Justiční statek Mírov disponoval takzvaným Knotkovým žacím strojem travním s kolmým zvedáním řezací lišty, který uvedla na trh v roce 1919 firma „Knotek a spol. Jičín, speciální továrna na žací stroje“.²⁹⁷ Stejný stroj měli i v Mlékojedech.²⁹⁸ Ve Svatém Kříži pak využívali žací stroj Fahr.²⁹⁹

*Knotkovým žacím strojem travním s kolmým zvedáním řezací lišty
Archiv NZM, f. Firemní literatura, firma KNOTEK A SPOL. JIČÍN speciální
továrna na žací stroje (1919)*

Nezanedbatelnou součástí věžeňských statků byly i samovazy. Jednalo se o žací obilní stroje, které obilí nejen sekaly a hrstovaly, ale rovnou ho vázaly do malých snopků odkládaných vedle stroje. Tento stroj měl využití při sklizni na velkých plochách. Jeho vysoká cena ho ale předurčovala spíše

297 Archiv NZM, f. Firemní literatura, Knotek a spol. Jičín, speciální továrna na žací stroje, ceník, ročník 1919, číslo 1.

298 Praha, citovaný pramen, výkaz o předání mrtvého inventáře z 28. 1. 1953.

299 ABS, citovaný pramen.

pro velkostatky nebo hospodářská uskupení. Naproti tomu jeho nasazení bylo velkým přínosem, protože významně snižovalo ztráty, činící maximálně 6%. Na Mírově a v Nedražicích pracovali s jednoduchým a lehce řiditelným Knotkovým samovazačem.³⁰⁰

Rovněž tak nelze vynechat naprosto nezbytné mlátičky obilí. Používaly se k vydrolování zrna z klasu (po úpravě i luskovin) a k jeho oddělení od slámy. Justiční statek Mlékojedy využíval žentourovou mlátičku značky Rotsch, ale i cepovou mlátičku FD-75 a mlátičku automat s elektromotorem.³⁰¹ Na Mírově měli obilí stroj značky Wikov³⁰² a ve Sv. Kříži mlátičku značky Lanz.³⁰³

Vedle velkých, výše popsaných strojů, pracovali na justičních statcích i s mnohem menšími zařízeními, která se stala neodmyslitelnou součástí každodenních úkolů. Mezi takové můžeme zařadit šrotovníky sloužící k rozmělnování zrna. Od nich se požadovalo, aby byly univerzální a mohlo se jimi drtit co nejširší spektrum plodin. Další akcentovanou podmínkou se stala možnost nastavení výsledné jemnosti šrotovaného zrna v závislosti na jednotlivých druzích krmných zvířat.

Na justičních statcích používaly převážně kladívkové šrotovníky, které se staly nejrozšířenějšími v polovině 20. století. Pracovaly na principu drcení úderem. Jejich přednost před ostatními byla v tom, že sešrotovaly nejenom zemědělské produkty, ale i zbytky ze zpracovatelského průmyslu a umožňovaly přesnou regulaci jemnosti šrotu. Naopak k nevýhodám patřilo otupování kladívek, jež se musela brousit, případně zcela vyměnit. Kladívkové šrotovníky se od sebe lišily počtem kladívek (20, 24 a 36) a průměrem pracovního bubnu, což ovlivňovalo výkon. Na mírovském justičním statku se používal kladívkový šrotovník Ursus,³⁰⁴ uvedený na trh v roce 1932 firmou „V. Jindřich speciální továrna šrotovníků Mělník.“ Ten dokázal sešrotovat všechny druhy obilí, kukuřici s klasu, boby, jetel, vojtěšku atd.³⁰⁵

---

300 NA Praha, citovaný pramen, soupis národního nemovitého majetku užívaného SVS – justiční statek Nedražice, příloha protokolu o převzetí justičního statku ze správy ministerstva národní bezpečnosti do správy střediska pracujícího dorostu v Trpístech z 18. 2. 1953.

301 Tamtéž, výkaz o předání mrtvého inventáře statku Mlékojedy z 28. 1. 1953.

302 Tamtéž, zápis 29. 12. 1952 o převzetí a předání justičního statku na Mírov z 29. 12. 1952.

303 ABS, citovaný pramen.

304 NA Praha, citovaný pramen

305 Archiv NZM, f. Firemní literatura, leták firmy V. Jindřich, speciální továrna šrotovníků Mělník, založeno 1852.

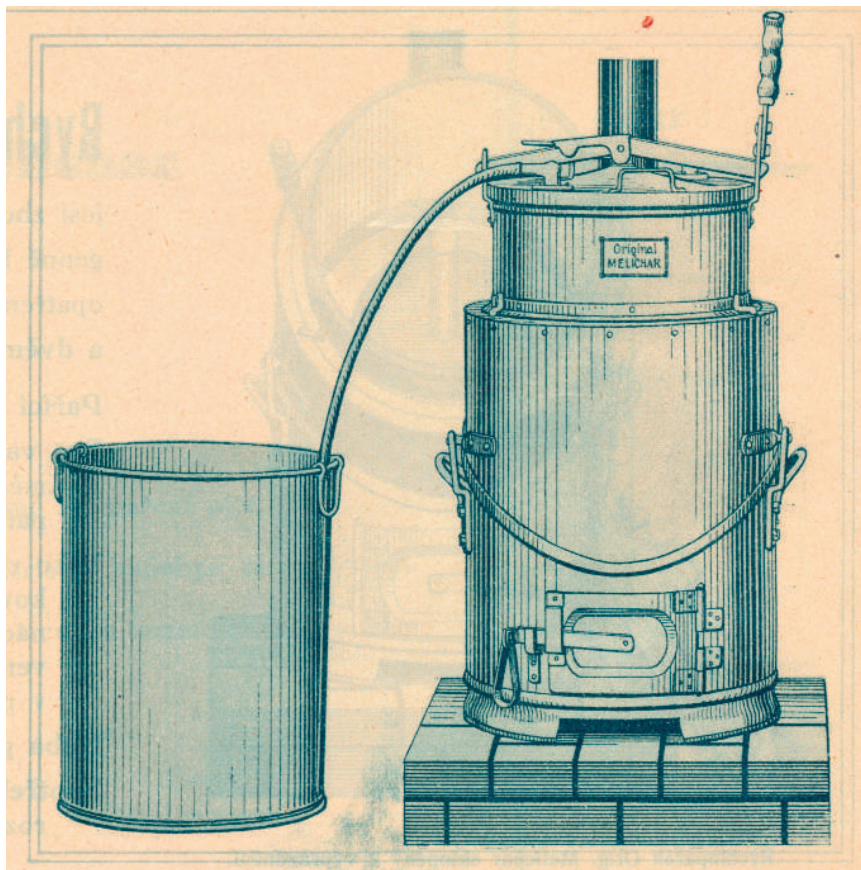
Šrotovnik URSUS D 24

*Archiv NZM, f. Firemní literatura, V. Jindřich - speciální továrna šrotovníků
Mělník*

Do základní vybavenosti každého statku patřily i pařáky. Jedná se o zařízení na paření krmiv, převážně okopanin a v některých případech i píce. Takto upravená krmiva jsou lépe přijatelná pro zvířata a tepelnou úpravou se některé jejich složky stávají lépe stravitelné. Tato úprava patřila k běžně používaným od 18. do pol. 20. století, kdy nastaly zásadní změny v krmných technologiích hospodářských zvířat. Takzvaný rychlopařák Original Melichar, složený z topeniště a pařícího kotle, se nacházel mimo jiné i na justičním statku Mírov.³⁰⁶ Nad topeništěm byl připevněn na dvou čepech vlastní pařící kotel, zhotovený ze silného železného plechu, svařen beze švů, silně pozinkovaný, opatřený spolehlivou praktickou uzávěrou víka a dvěma ventily. Rychlopařák Originál Melichar firmy „Spojené továrny na hospodářské stroje Fr. Melichar-Umrath a spol. akc. Spol. v Brandýse nad Labem“ pařil nejen brambory, senové strusky, řepu, obilí, ale uměl i vyvažovat prádlo a připravovat horkou vodu pro hospodářství a domácnost.³⁰⁷

306 NA Praha, citovaný pramen.

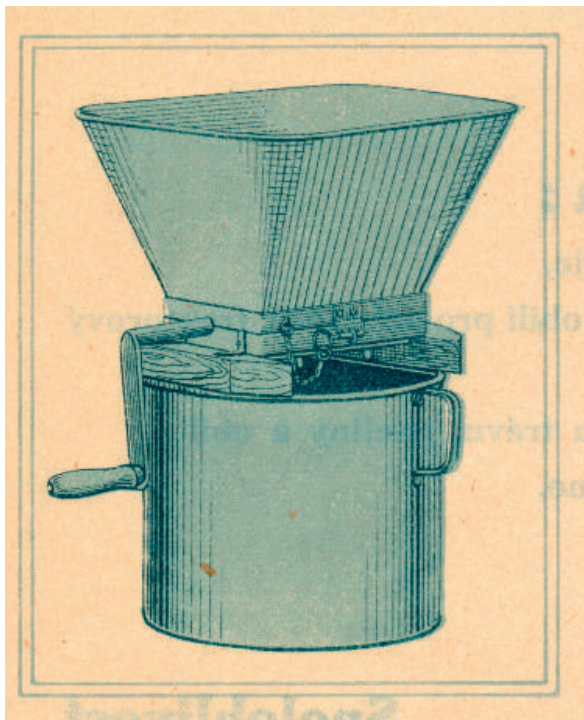
307 Archiv NZM, f. Firemní literatura, leták firmy Spojené továrny na hospodářské stroje Fr. Melichar-Umrath a spol. akc. spol. v Brandýse nad Labem.

*ORIGINAL MELICHAR rychlopařák
Archiv NZM, f. Firemní literatura, SPOJENÉ TOVÁRNY NA HOSPODÁŘSKÉ
STROJE Fr. Melichar-Umrath a spol. akc. Spol. v Brandýse nad Labem*

Nedílnou součástí tohoto pařáku bylo i mačkadlo na brambory, které byly po spaření míchány s dalšími krmivými. Výhodou takto připravené směsi je její chutnost pro většinu zvířat a hospodárnost (převážně syká krmiva-šrot) se navlhčí, nerozptýlují se a všechna jsou zkrmena). Naopak nevýhodou byla pracnost při přípravě. Mačkadlo na brambory firmy Melichar mělo prostornou násypku a snadno se čistilo. K němu ještě náležela ocelová, silně pozinkovaná nádoba s obsahem 40 l pro rozmačkanou píci. Toto zařízení pracovalo na principu protlačování spařených okopanin skrz síto.

Archiv NZM, f. Firemní literatura, SPOJENÉ TOVÁRNÍ NA HOSPODÁŘSKÉ STROJE Fr. Melichar-Umrath a spol. akc. spol. v Brandýse nad Labem

Kruhadla a krouhačky sloužily k rozmělnování okopanin na tenké desičky nebo řízky, což mělo zajistit snazší stravitelnost a využitelnost těchto krmiv. Navíc jsou nakrouhané okopaniny po smíchání s dalšími druhy krmiv chutnější pro zvířata. U všech patřilo mezi zásadní požadavky, aby při jejich používání byly co nejmenší ztráty šťáv z připravovaného krmiva a nedocházelo k jeho rozdrobení do jemných částic. Dalším sledovaným kritériem se stala univerzálnost krouhaček. Tím je myšlena možnost použití na různé druhy takto upravovaných zemědělských produktů. O tom, na kterých justičních statcích se toto zařízení vyskytovalo, svědčí podobně jako v předešlých případech výkazy o předání mrtvého inventáře. V Mlékojedech takto zaevidovaly kruhadlo na řepu Triton 3,³⁰⁸ ve Sv. Kříži pak řezačku na řepu Hummel a Triumph.³⁰⁹ Poslední vězeňské hospodářství, na němž je přítomnost kruhadla na řepu doložena jsou Zálezly, kde měli toto zařízení značky Fořt.³¹⁰

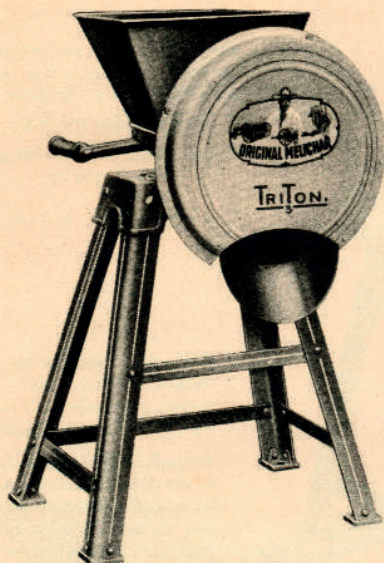
308 NA Praha, citovaný pramen, výkaz o předání mrtvého inventáře justičního statku Mlékojedy z 28. 1. 1953.

309 ABS, citovaný pramen.

310 NA Praha, citovaný pramen, soupis národního nemovitého majetku užívaného SVS – justiční statek Zálezly, podle stavu k 1. 8. 1952.

Kruhadla na řepu a na zelí

TRITON 3

Kruhadla na řepu a na zelí
TRITON 3 vyrábíme se třemi
různými nožovými kotouči.

Kruhadlo na řepu a na zelí TRITON 3

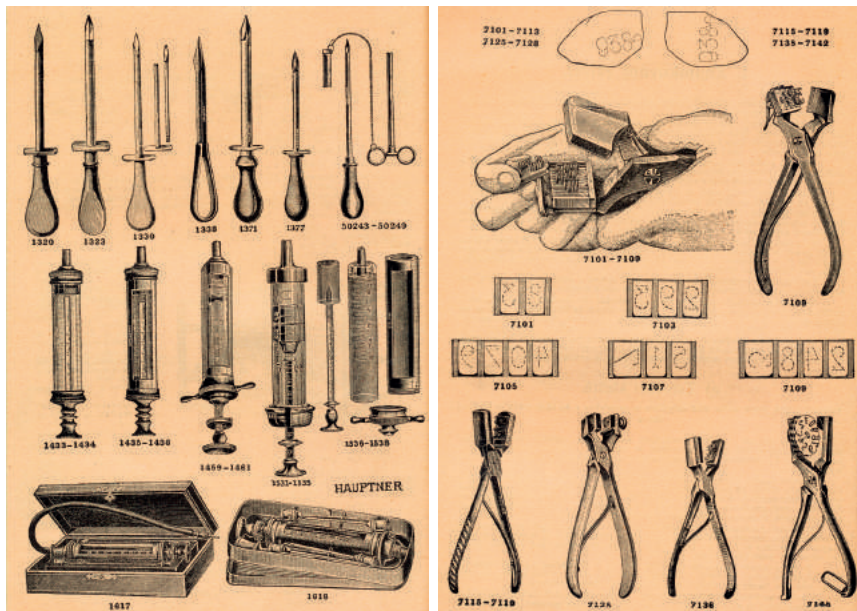
*Archiv NZM, f. Firemní literatura, SPOJENÉ TOVÁRNÝ NA HOSPODÁŘSKÉ
STROJE Fr. Melichar-Umrath a spol. akc. Spol. v Brandýse nad Labem*

Za velmi neobvyklé je možné považovat soupisy veterinárních vyšetřovacích nástrojů a užívaných léčiv. Z archivních materiálů justičního statku Zálezly vyplývá, že dohled nad zdravotním stavem zvířectva měl veterinární lékař Stanislav Zelenský z blízkých Kladrub, mezi jehož běžné úkoly patřilo očkování a přeočkování selat, telat apod. V Nedražicích zase požádal odsouzený veterinář správu statku, zda by mohl sám provádět inseminaci všech krav a jalovic.³¹¹ Mezi standartní nástroje patřila např. dutá jehla, irigátor, oční háček, mléčné katetry, kleště k uštipování zoubků u selat, tetovací kleště, kleště na upevňování ušních známek, nůž na kopyta, rašple na zuby, jícnová sonda, spony k uzávěru při výklopu dělohy, trokar, skalpely, injekční stříkačky apod.³¹²

311 ABS, f. E 1, inv. č. 69, kart. 42, zápis z porady vedoucích justičních statků ze dne 25. a 26. 2. 1952.

312 NA Praha, f. S SNV, sv. 24/1, neuspořádáno, soupis národního nemovitého majetku užívaného SVS – protokol o převzetí justičního statku Nedražice ze správy ministerstva národní bezpečnosti do správy střediska pracujícího dorostu v Trpístech 18. 2. 1953.

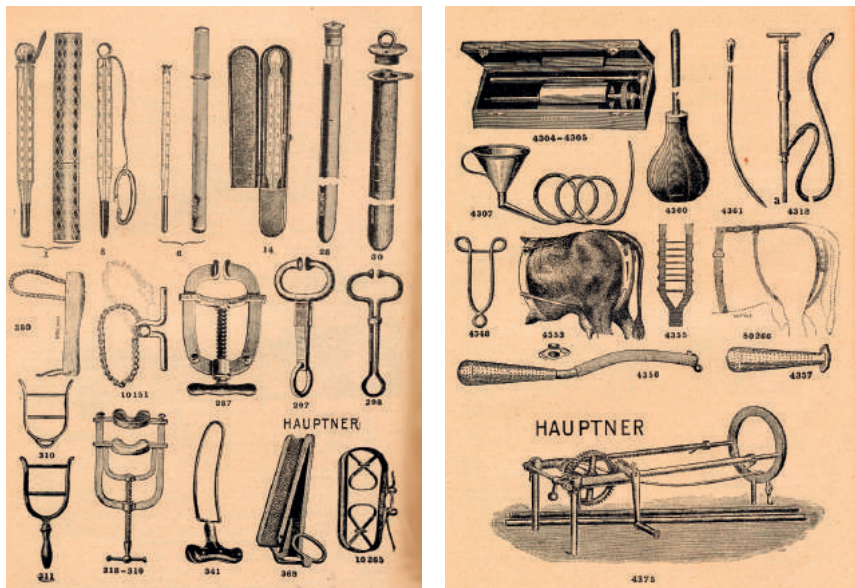
Trokarý,³¹³ injekční stříkačky, očkovací přístroje, tetovací kleště³¹⁴ používané na justičním statku Mírov³¹⁵

Archív NZM, f. Firemní literatura, Waldek a Wagner, katalog Chov a ošetřování zvířat domácích.

313 Trokar je nástroj, kterým se odvádí plyn nebo vypouští tělní tekutiny z tělních dutin jako z dutiny pohrudniční, břišní z bachelu apod. Pomocí trokaru může ošetřovatel i bez přítomnosti veterinárního lékaře rychlou pomocí zachránit zvíře před těžkými zdravotními problémy i před uhynutím. Trokar se vpichuje složený bez ochranného kloboučku. Po nabodnutí do dutiny se bodec vyjme a tekutiny nebo plyn odcházejí kanylou. Trokarý jsou různě veliké podle druhu zvířat, pro které jsou určeny.

314 Tetovací kleště se používají k tetování zvířat. Mají čelisti uzpůsobeny jako schránku, do které se zasouvají příslušná čísla. Čísla jsou vytvořena z ocelových jehliček upevněných na ocelové destičce, která se vsunuje do čelistí kleští. Čísla a kleště tvoří tetovací soupravu. Tetování se provádí nejčastěji v ušním boltci v místech nejméně zásobených krevními cévkami. Čelist s čísly se při tetování vkládá do vnitřní stěny ucha, hladká na vnější stěnu. Do ran vzniklých tetováním se vetře speciální tetovací barva.

315 NA Praha, f. S SNV, Mírov, zápis sepsaný dne 29.12.1952 v kanceláři náčelníka HO-ZÚNZ na Mírově o převzetí a předání justičního statku na Mírově, sv. 24/1, neuspořádáno.

Teploměry, skřípce do nosu, ohubky, klín do tlamy, stříkačky na masti, svlažovač pro katar pochvy, kanyly používané na justičním statku Mírov³¹⁶ Archiv NZM, f. Firemní literatura, Waldek a Wagner, katalog Chov a ošetřování zvířat domácích

9.4. Živočišná výroba

Hovězí dobytek

Za nejdůležitější odvětví zemědělské výroby na justičních statcích je možné považovat chov dobytka. Jednalo se jednak o voly k tahu, hlavně však o krávy určené k produkci kvalitního mléka a masa. V 50. letech 20. století převládaly v českých zemích dva základní typy: červenostrakatý, zušlechtěný krví skotu bernského, a světle strakatý, zušlechtěný krví simenskou. Z plemen třeba uvést následující – hanácko-bernské, slovácké, simenské, kravařské, montafonské, algavské atd.³¹⁷

Podle nařízení velitelství SVS měli vězni justičních statků krmít hovězí dobytek třikrát denně ve stejný čas. Doslova: „*Násyp krmiva musí být prováděn rychle, aby dobytek neznervózňoval, a musí se to dít zásadně bez křiku a hluku.*“³¹⁸ Skot museli denně čistit „...výhradně kartáči a slaměnými věchty, hříbkem jen při větším znečištění.“³¹⁹ Dále pravidelně

316 Tamtéž.

317 Tamtéž, zpráva o justičních statcích – Chvalovice.

318 KDH VS, SVV – skupina III, podskupina g, nařízení velitelství SVS.

319 Tamtéž.

měnili podestýlku, čistili žlaby a jednou týdně je desinfikovali. Dojilo se třikrát denně ve stejnou dobu. Předpisy ukládaly provádět tuto činnost „zčerstva“, což znamenalo „...že musí v určitý čas být skončeno v celé stáji, například některý odsouzený by dojel v 11. hod a na opačném konci stáje by poslední kráva byla dojena ve 13. hod.“³²⁰

Archiv NZM, sbírka plakátů, inv. č. 648 (710), Zajišťujeme hospodárné krmení dojnic v zimě

Zajímavé je, že při každém dojení musel být ve stáji příslušník SVS, který dožíral na postup, kontroloval řádně vydojení všech dojnic a měření mléka. Posléze o všem vedl přesné záznamy. V každém kravině pak vyvěsili tabuli o přehledu dojivosti krav s příslušnými rubrikami, kolik bylo nadojeno ráno, v poledne, večer, denně a celkem za týden. Tento přehled sloužil jak k evidenci dojení, tak i pro odsouzené pověřené dojením, protože „...sledovali vzestup eventuelně sestup dojivosti a snažili se výsledek stále zlepšovati.“³²¹

320 Tamtéž.

321 Tamtéž.

Dodávky mléka v roce 1953 (třetí rok pětiletky)		
	dodáno litrů	průměr na 1 kus a den litrů
Chvalovice	47 152	7,94
Řepy	95 448	7,49
Mikulov	44 776	7,19
Mírov	76 616	6,66
Javorník	158 392	6,57
Mlékojedy	39 638	6,28
Slatinice	53 062	5,15
Nedražice	123 221	5,88
Zámorsk	40 254	5,81
Zálezly	87 080	5,49
Šenov	19 524	5,4

Tab. č. 35.³²²

Chov hovězího dobytka samozřejmě provázely komplikace spojené s výskytem různých onemocnění, případně podezřeními na vznik nákaz. K závažným patřila Brucelóza, nazývaná také Bangova choroba. Ta měla bakteriální původ s tím, že navíc byla přenosná i na člověka. Záznam o obavách z výskytu je dochován z justičního statku Javorník, kde odsouzený Ladislav Štekl, „...*kteřý zde na statku pracuje od roku 1949 nepamatuje, že by se zde vyskytl Bang. Kráva č. 13 v roce 1950 zmetala. Mrtvý plod byl odeslán zvěrolékařem Dr. Amlerem z Vlčíc do Ivanovic na Moravu. Výsledek byl hlášen negativní. U téže krávy narodilo se mrtvé tele (býček) a mám domněnku, že se jednalo o vadu organickou. Mrtvé tele bylo na příkaz Dr. Amlera dodáno drnomyštrvi.*“³²³

Archiv NZM, sbírka plakátů,
inv. č. 394, Bangova nemoc

322 ABS, f. E1, inv. č. 10, kart. 3, mléčná produkce.

323 NA Praha, citovaný pramen, zpráva o prohlídce justičního statku Javorník z 10. 4. 1952. Za správu justičního statku protokol podepsal strm. SVS Jan Hochman, za místní správní komisi Karel Vošahlík a Josef Vacek.

Koně

Dále se na justičních statcích chovali koně. Za zmínku zajisté stojí, že v Nedražicích dokonce měli chov registrovaných klisen.³²⁴

Jméno	Popis	Hodnota (Kčs,-)
Lína	Hnědka, 25 měsíců, 170 cm vysoká	25 000,-
Adam	Vraník s kvítkem, 2 roky, 168 cm vysoký	18 000,-
Max	Vraník valach, 2 roky, 167 cm vysoký	18 000,-
Orion	Černý hnědák hřebec, 11 měsíců, 153 cm vysoký	10 000,-
Honza	Rysák valach s lyskou, 7 roků, 173 cm vysoký	24 000,-
Fricek	Hnědák valach s hvězdou a šňupkou, 8 roků, 165 cm vysoký	22 000,-
Blaník	Vraník bez značky, 8 roků, 162 cm vysoký	15 000,-
Gýza	Vranka s kvitkou, 8 roků, 168 cm vysoká	15 000,-
Láza	Černá hnědka, 17 roků, 170 cm vysoká	21 000,-
Helena	Černá hnědka, 7 roků, 170 cm vysoká	26 000,-
Eva	Hnědka bez značky, 3 roky, 161 cm vysoká	20 000,-
Anda	Hnědka 3 roky, 168 cm vysoká	22 000,-
Květa	Tmavá hnědka, 12 roků, 172 cm vysoká s hřbětem klisničkou	30 000,-
		3 000,-
Hedva	Černá hnědka, 8 roků, 167 cm vysoká s hřbětem - hřebečkem	25 000,-
		2 000,-

Tab. č. 36. Přehled chovných koní z justičního statku Nedražice

Krmení koní na justičních statcích opět upravovalo nařízení velitelství SVS. Zde však zřejmě docházelo podle dochovaných archivních pramenů k problémům. Při kontrole hospodaření v Javorníku bylo zjištěno, že „... koně na justičních statcích přesto, že je dostatek krmiva nevypadají tak, jak vypadatí měli. Hlavní závada je v krmení a v ošetřování. Nedostatečná doba krmení je hlavní příčinou vzhledu koně a to proto, že kůň musí mít dostatečný čas, aby potravu dobře rozkousal. Kde jsou koně krmeni ovšem, je nutno tento dávat s řezankou a to proto, aby kůň byl nucen oves řádně rozkousat, nepolykat tento celý, což je dobře vidět s trusu koní, kterého se má každý řádný hospodář všimati. Napájení koní musí býti věnována velká péče.“³²⁵

324 Tamtéž, výkaz o předání živého inventáře statku Nedražice z 30. 12. 1952.

325 KDH VS, SVV – skupina III, podskupina g, nařízení velitelství SVS.

1.	5-6 kg	lučního sena
	2-3 kg	krmné slámy
	1-2 kg	plev
	1-1,5 kg	ovsa
2.	4-5 kg	lučního sena
	3-4 kg	krmné slámy
	10 kg	krmné řepy
	1	ovsa
	1/2	pšeničných otrub
3.	5 kg	lučního sena
	3 kg	krmné slámy
	1 kg	plev
	5 kg	brambor
	1 kg	otrub
4.	5 kg	jetelového sena
	3-4 kg	krmné slámy
	1 kg	plev
	8 kg	mrkve
	1 kg	ovsa
5.	4 kg	jetelového sena
	4 kg	krmné slámy
	1 kg	plev
	12 kg	krmné řepy
	½ kg	ovsa
	1 kg	pšeničných otrub
6.	4 kg	lučního sena
	4 kg	krmné slámy
	1-2 kg	plev
	1 kg	melasy
	1 ½ kg	ovsa
	1 kg	pšeničných otrub

Tab. č. 37. Přehled krmných dávek pro koně z justičního statku Nedražice

Rovněž tak čištění patřilo k náročným úkonům, pročež se mu věnovala zvláštní instrukce „...musí býti prováděno slaměnými vachty, kartáči, nikdy však hřebílkem, které slouží jen ku stírání prachu z kartáče. Hřívý a ocasy je nutno pročešávat dřevěnými hřebeny. Umývání nohou lze prováděti jen při

*větším znečištění koně, ale po umytí je bezpodmínečně nutné, nohy koně řádně slamenými věchty vysušiti, hlavně ve spěnkách.*³²⁶

Kontrola stavu koní pak měli věnovat zvláštní pozornost i správcové justičních statků. Měli proto povinnost jednou týdně v sobotu v pět hodině odpoledne (mimo nárazové práce, žně, odvázení řepy apod.) provádět prohlídku koní a postrojů, při níž se zaměřili hlavně na detailní čištění, tj. hlavy, nozder, části podocasní, podbřišní, kování. Zároveň zjišťovali, jestli koně nekulhají, nemají nášlapy, podlomy, hnilobu štrelek apod.

V roce 1950 obdržely všechny justiční statky příručku ing. agr. Dr. J. Řechka *„Jak krmít tažné koně?“*, podle které se měly řídit. Zcela jasně se v ní uvádí, že *„...v četných zemědělských podnicích se krmí koně stále stejně, tj. senem a ovsem. Kromě toho se nevyměřují koním krmné dávky podle pracovního výkonu, t. j. jinak pro práci lehkou, jinak pro středně těžkou a jinak pro těžkou s výjimkou údobí pracovního klidu v zimě. Dávka sena a zpravidla i ovsy jsou v údobí menší zaměstnanosti koní často nadměrné.*³²⁷ Vězeňským hospodářstvím bylo proto doporučováno, aby došlo zařazení takových krmiv, která by z části nahradila seno a oves, což mělo vést ke zlevnění krmných dávek. Snížená nákladu většinou dosahovali odvažováním podle pracovního výkonu koně a zároveň je nahrazováním slámou, ouhrabky, plevami, krmnými okopaninami, nejčastěji mrkví, krmnou řepou, bramborami. Jako příklad poslouží krmná dávka justičního statku Nedražice pro jednoho koně. Norma vycházela z předpokladu, že zvíře vážilo kolem 600 kg a muselo sežrat 0,35-0,45 kg stravitelných bílkovin a 3,5-4,5 kg škrobových jednotek.

Vepřový dobytek

Podobná opatření jako u skotu se vztahovala i na vepřový dobytek. Odsouzení museli zvířata dvakrát denně krmit, čistit a dvakrát týdně desinfikovat koryta, průběžně odstraňovat hnůj a dodávat nezbytnou čerstvou vodu. Výnosem ministerstva spravedlnosti č. 12056/50-Vel/3. z 27. března 1950 se nařizovalo, aby byla věnována náležitá péče při desinfekci výkrmen prasat a jejich udržování v dobrém stavu. Upozorňuje se zde na skutečnost *„...že v posledních měsících stouply ztráty ve výkrmnách[...].při namátkových revisích výkrmen bylo v mnohých případech zjištěno, že desinfekční zařízení nejsou v pořádku.*³²⁸

Všechny justiční statky se ale potýkaly s nepříjemnou skutečností, která souvisela s velkým procentem úhynu selat. Část jich zalehla prasnice bezprostředně po porodu, další pak *„...uhynula na nachlazení při ustájení v nečistých, mokrých kotcích, někde úplně bez podestýlky.*³²⁹ Z těchto důvodů měli správci dbát na dodržování všech všeobecně platných pravidel stanovujících podmínky nutné k prosperitě chovu, jako jsou suché a několikrát denně uklízené kotce s řádnou podestýlkou a samozřejmě bez průvanu.³³⁰

Výnosem č. 8693/50-Vel/3 z 2. března 1950 upozorňovalo ministerstvo zemědělství na skutečnost *„...že bílkovitá směs obsahuje pouze*

326 Tamtéž.

327 J. ŘEČKA, *Jak krmít tažné koně? Z Výzkumného ústavu pro výživu hospodářských zvířat v Praze XIX*, Praha 1940, s. 3.

328 KDH VS, SVV – skupina III, podskupina g, nařízení velitelství SVS.

329 Tamtéž.

330 Tamtéž.

20% živočišné bílkoviny a z toho asi polovina je rybí moučka, takže dávka bílkovité směsi by musela dostoupiti téměř jednoho kilogramu na kus a den, aby bylo překročeno nejvyšší množství 100 g rybí moučky na kus a den.³³¹ De facto tak zdůrazňovalo, aby se tyto dva pojmy nezaměňovaly a nevzniklo tak omezené zkrmování bílkovité směsí, jehož výsledkem by byl pokles váhových přírůstků. V roce 1950 sestavily Československé státní statky krmné dávky pro všechny výkrmny, které neměly dostatek syrových brambor. Pokud měl statek ještě nějakou zásobu, již však nebylo možné použít ani k příkrmování prasnic, mohl jimi nahradit u prasat do 40 kg až jednu polovinu dávky ječmene, a to v poměru 1 kg ječmene : 4 kg brambor. Rovněž tak mohli ječmen nahradit do výše jedné čtvrtiny bramborovými vločkami v poměru 1 : 1.

Občasný nedostatek vojtěšky, jež se při dodržování směrných dávek míchala s ostatními krmivými, musel být z hlediska sušiny podáváním sušiny nahrazován podáváním spařených drobků a krátce řezané mladé vojtěšky doplněné jetelem. U starších prasat pak spařeným krátce řezaným sladkým lučným senem. V nejkrajnějším případě se používaly spařené jetelové nebo ovesné plevy.³³² Samozřejmě nastala i situace, kdy statky měly nedostatek krmných obilovin a tak se do dávek zařazovala takzvaná nouzová náhradní krmiva, což byly cukrovarské kyselá řízky; siláž jetelovin, směsek, kukuřice; sušené cukrovarské řízky; čerstvé pivovarské mláto; čerstvé bramborové zdrtky.

Archiv NZM, sbírka plakátů, inv. č. 647 (709), Hospodárné krmení prasat v zimě

331 Tamtéž, výnos ministerstva spravedlnosti, směrnice k výkrmnám.

332 Tamtéž.

Věžni pracující u vepřů museli bezpodmínečně dodržovat stanovené postupy. Krmivo nejdříve pokropili vodou, aby se vytvořila tuhá těstovitá kaše, v žádném případě nesměli zkrmovat příliš řídkou směs. Ječmen a kukuřici jemně šrotovali, přičemž netvořili zásoby na více jak deset dnů. Následné správné uskladnění podmiňovalo suché, vzdušné prostředí, přehazování a provětrávání fukarem, což zabraňovalo ztuchnutí a plesnivění, obzvláště v případě kukuřice.³³³

Výkrmny musely v měsíčních intervalech hlásit údaje o dodaných prasatech na základě uzávěrkových lisů, protože výkupní družstva nevydávala hned při odevzdávání příslušná potvrzení. Zúčtování probíhalo čtvrtletně, ale čas od času docházelo k nesrovnalostem. Například při sestavování výkazů o dodávkách za leden a únor 1950 nesouhlasil počet a váha prasat hlášených výkrmnami a Ústředím ministerstva zemědělství. Toto zjištění vyvolalo kontrolu hlášení dodávek z jednotlivých výkrmnů s daty hospodářských družstev. Příslušní inspektoři posléze museli zemědělským podnikům zjištěná data poskytnout k porovnání. Do dodávkového úkolu prasat se započítávaly jak jatečné kusy pro veřejné zásobování, tak i nutně poražená zvířata, a to i tehdy, bylo-li maso konfiskováno nebo přiděleno do nuceného výseku. Na druhé straně nezahrnovaly uhynulá prasata a nutně poražená selata.³³⁴

Podle dochovaných statistik činily přírůstky za měsíc únor 1950 ve veřejných výkrmnách průměrně 515g na kus a den. Největší přírůstky vykazovalo město Praha – 612 g na kus a den, na druhém místě bylo ministerstvo spravedlnosti – 575 g na kus a den.³³⁵ V říjnu 1950 se umístily justiční statky opět na druhém místě s denním přírůstkem 0,545 kg.³³⁶ Existovala i norma, které měla být dodržována, jinak hrozila kontrola okresního inspektora.³³⁷

váhová třída	směrný přírůstek	nejmenší
do 25 kg	0,37	0,25
od 26 – 37 kg	0,52	0,45
od 38 – 50 kg	0,59	0,50
od 51 – 65 kg	0,64	0,50
od 66 – 80 kg	0,71	0,65
od 81 – 105 kg	0,82	0,70
přes 105 kg	0,77	0,60

Tab. č. 37. Přehled stanovených váhových přírůstků prasat

333 Tamtéž.

334 Tamtéž, směrnice ministerstva zemědělství ke zkrmování náhradních krmiv.

335 Tamtéž.

336 Tamtéž, výnos ministerstva spravedlnosti k droždování krmiv vepřů.

337 Tamtéž, směrnice ke zkrmování náhradních krmiv.

Archív NZM, sbírka plakátů, inv. č. 650 (699), Správná krmná technika zárukou nejvyšších přírůstků

V listopadu téhož roku vydalo ministerstvo spravedlnosti další výnos, kde doporučovalo krmení prasat takzvaným droždíovaným krmivem, což spočívalo v zakvašování přesně odvážené dávky šrotu, zvlášť pro malá selata a odrostlejší kusy. Směs pro malá selata se skládala ze 40 dkg ovesného, 40 dkg ječného a 10 dkg kukuřičného šrotu. Do dávky se přidávala 2 dkg kvasnic rozmíchaných v půl litru teplé vody. Zákvasěk připravovali v dřevěných kádích, které naplnili do 2/3, a občas krmivo promíchali.³³⁸

Na začátku roku 1951 sdělilo ministerstvo zemědělství, které výkrmny budou odebírat hotové krevní suchary z pekáren. Vybraná zemědělská pracoviště se podle tohoto výnosu měla dohodnout přímo s vedoucím veřejné výkrmny na konkrétním množství, které budou 2x až 3x týdně odebírat.³³⁹ Na hotové zboží musela výrobná vždy vystavit průvodní doklady, takzvané dodací listy.

Šrotování na kladívkových šrotovnicích si výkrmny prováděly samy. Doporučovalo se, aby jej prováděly během 3- 5 dnů po odběru z výroby, protože při dalším skladování by docházelo k vysychání, ztěžující tento druh zpracování. Zhotovený šrot měl být zkonsumován během dvou týdnů, smíchaný s ostatními krmivy, a to tak, že 33% bílkovinné směsi nahrazovaly dávky krevního šrotu.

Dávka pro první měsíc se skládala:

- 1,60 kg bílkovinné směsi, denní dávka 0,050 kg,
- 1 kg krevního šrotu, denní dávka 0,033 kg.

338 Tamtéž, výnos ministerstva spravedlnosti k droždíování krmiv vepřů.

339 Tamtéž, směrnice ministerstva spravedlnosti z 28. 1. 1951.

Dávka pro druhý měsíc:

- 3,60 kg bílkovinné směsi, denní dávka 0,120 kg,
- 2,20 kg krevního šrotu, denní dávka 0,073 kg.

Dávka pro 3 až 6 měsíc:

- 6,20 kg bílkovinné směsi, denní dávka 0,026 kg,
- 420 kg krevního šrotu, denní dávka 0,140 kg.

Znamenalo to, že na výkrm jednoho vepře se přidělilo 30 kg bílkovinné směsi a 20 kg krevního šrotu.³⁴⁰

Chov prasat	1. 1. až 31. 12. 1951
Mírov	81 dg
Zámorsk	72 dg
Nedražice	63 dg
Zálezly	57 dg
Mlékojedý	54 dg
Javorník	54 dg
Mikulov	52 dg
Slatinice	51 dg
Šenov	49 dg
Řepy	45 dg
Chvalovice	42 dg

Tab. 37. Pořadí justičních statků podle váhového přírůstku vepřů na kus a den

Drůbež

V neposlední řadě se na justičních statcích chovala drůbež. Nejednalo se jen o slepice, ale například v Zálezlech i o kachny a husy. Zde opět platilo několik zásad, které museli odsouzení dodržovat. Čistili denně kurníky, desinfikovali je, vysypávali pískem nebo škvárou prostranství před výběhovými otvory z kurníku, aby drůbež nechodila do kurníku přes vodu, která natekla z okapů a střech. Jednou za dva týdny kontrolovali správci statků snášku vajec a tak, že si vzali klíče od odsouzeného, přidělili mu jinou práci a zkontrolovali, zda souhlasí skutečná snůška s vykazovanými počty vajec.³⁴¹

---

340 Tamtéž.

341 Tamtéž

Produkce vajec v roce 1952			
	snůška ks	dodávka ks	průměr na jednu nosnici
Řepy	24 191	22 469	160
Zálezly	31 734	24 447	144
Mlékojedy	16 050	15 683	140
Nedražice	38 428	35 064	126
Javorník	40 144	36 262	114
Slatinice	20 831	19 690	110
Mírov	12 553	12 845	107
Šenov	6 281	6 050	103
Mikulov	11 766	11 147	94
Chvalovice	8 364	8 001	-
Zámorsk	10 331	9 028	-

Tab. č. 38. Pořadí justičních statků podle snůšky vajec³⁴²

Poslední dva záznamy u justičních statků ve Chvalovicích a Zámrsku nejsou úplné, protože v polovině roku 1952 v Zámrsku museli veškerou drůbež utratit z důvodu nakažlivé nemoci a ve Chvalovicích došlo k napadení drůbeže škodnou.

		1949	1950	1951
Mléko		390 729 l	592 561 l	762 661 l
		100%	151,66%	195,19%
Vejce		60 889 kusů	97 579 kusů	200 686 kusů
		100%	160,26%	176,22%
Maso	hovězí, telecí	463 q	575 q	802 q
		100%	124,19%	176,22%
	vepřové	2 593 q	4 158 q	4 316 q
		100%	160,36%	166,49%

Tab. č. 39. Celkový přehled plnění dodávkových úkolů na justičních statcích³⁴³

342 ABS, f. E 1, inv. č. 10, kart. 3, produkce vajec.

343 Tamtéž, inv. č. 69, kart. 42, přehled plnění pětiletého plánu na justičních statcích.

%	Mléko	Hovězí maso	Telecí maso	Vepřové maso	Drůbež	Med	Vlna	Vejce
Řepy	160	84	128	102	205	-	50	122
Nedražice	106	106	190	100	202	97	-	127
Zálezly	116	74	167	103	153	52	120	111
Mlékojedy	144	102	69	127	218	-	-	153
Slatinice	120	110	71	101	160	-	150	85
Javorník	117	101	110	84	173	-	-	138
Zámorsk	101	107	250	101	100	-	-	90
Chvalovice	96	134	119	139	68	-	-	100
Mikulov	165	181	58	118	115	-	-	101
Mírov	111	105	75	102	231	-	32	96
Šenov	113	105	73	100	110	-	-	112
Průměr:	119	101	120	107	161	67	103	114

Tab. č. 40. Přehledy plnění dodávkových úkolů na justičních statcích v roce 1951

9.5. Evidence hospodaření na justičních statcích

Naturální deníky

Rozsáhlá rostlinná výroba na justičních statcích vyžadovala přesnou evidenci. Proto byly vedeny takzvané naturální deníky, které se rozdělovaly na tři základní typy:

- Z – evidenci v zrně a luštěnin,
- P – evidenci píce a steliva, krmné řepy, brambor a cukrovky,
- N – různé potřeby, skladové zásoby apod.³⁴⁴

Každý deník měl 40 listů a dělil se na dvě části číslované od 1 do 20. První list byl většinou perforovaný, druhý pevný. Takto označené stránky nesměly být v žádném případě vyjímány z bloku. Zápisy prováděl vždy správce statku, ve výjimečném případě jiný zaměstnanec, přičemž za zaznamenané údaje a zásoby, které vyplývaly ze záznamů, odpovídal jedině první uvedený pracovník. Všechny deníky se vedly dvojmo průpisem inkoustovou tužkou. První polovina sloužila pro zápisy příjmových, druhá výdajových položek. Uzavíraly se vždy čtvrtletně a originály musela správa příslušného vězeňského ústavu předložit nejpozději do patnáctého dne následujících měsíce účetně ministerstva spravedlnosti.

³⁴⁴ NA Praha, citovaný pramen, předpis St-3 k vedení naturálních deníků a pomocných výkazů.

Nyní podrobněji k tomu, co bylo do těchto evidenčních knih zaznamenáváno. V naturálním deníku Z uváděl správce justičního statku veškerou evidenci obilovin podle předtisku a do volných sloupců i jiné plodiny, které se na statku pěstovaly jako například luštěniny, hrách, vikev, jeteloviny na semeno, řepka apod.³⁴⁵ Do naturálního deníku P vedl evidenci pícnin a steliva opět do připravených kolonek a ve volných sloupcích zachycoval i další produkty, určené k prodeji nebo pro krmení domácího zvířectva, a to zejména okopanin, krmné řepy, brambor, cukrovky.³⁴⁶ Za účelem přesného zjištění snůšky vajec a zvyšování výroby individuální nosnosti byla s platností od 1. července 1950 zavedena „*Evidence příjmů a vydání vajec slepičích, kachních, husích, krůtích, perliččích v naturálním deníku „vejce“*“.³⁴⁷ Příjem se zapisoval denně, vždy týž den, kdy došlo k výdeji vajec ať na dodávku nebo volným prodejem nebo pro potřebu vězeňské kuchyně. U justičních statků, které měly kontrolovaný chov slepic a statků, a kde zřídili takzvaná „kontrolní hnízda“, v nichž označovali slepice čísly, vedli kromě toho deník „Kontrola snášky slepic“.³⁴⁸ V naturálních denících N se uváděly zásoby pohonných hmot, uhlí, železa apod.

Na konci každého čtvrtletí se sečetl příjem i vydání, což sloužilo ke zjištění skutečných zásob v konkrétním zúčtovacím období. Takto zjištěný stav koncem běžného čtvrtletí byl zapisován mezi příslušné výdajové položky. Při správném vedení naturálního deníku se musela účetně shodovat vykázaná zásoba s množstvím zjištěným inventurou. Takto sestavený a uzavřený originál odevzdal správce justičního statku správě příslušného vězeňského ústavu, po čemž následovala důsledná kontrola. U ní zpravidla figuroval správce justičního statků, který však své nadřízené navštěvoval jednou měsíčně, kvůli srovnání zápisů v naturálních denících s peněžními záznamy věznic. Originály nakonec zůstaly uloženy v úctárně velitelství SVS.³⁴⁹

Pomocné výkazy

Vedle naturálních deníků existovaly ještě takzvané pomocné výkazy. Týkaly se sklizně a sloužily jako hlavní doklad k deníkům Z a P. Uzavíraly se jednou za měsíc, zápisy do nich byly prováděny časově tak, jak probíhaly žně. Takový tiskopis obsahoval nejen přehled o konkrétních plodinách, ale i shrnutí úrody na jednotlivých polích.³⁵⁰

Plodiny, které se z výkazu sklizně převáděly do naturálního deníku P (brambory, jetel atd.) se koncem měsíce jednotlivě sečetly a zapsaly. Sklizeň obilovin (žito, pšenice, ječmen atd.) a luštěnin zaznamenaly do výkazu omlatu v den mláčené.³⁵¹ Na konci měsíce pak zrní zapsaly opět do naturálního deníku, tentokrát pod písmenem Z.

---

345 Tamtéž.

346 Tamtéž.

347 KDH, SVV – skupina III, podskupina g, nařízení velitelství SVS z 25. 6. 1950.

348 NA Praha, citovaný pramen.

349 Tamtéž.

350 Tamtéž.

351 Tamtéž.

K pomocné evidenci patřil rovněž výkaz vydaných krmiv, který museli na justičních statcích vyhotovit průpisem trojmo. Uzavíral se čtvrtletně a osoba, řídící krmení jednotlivých druhů dobytka, ručila za správnost podle předepsaných krmných norem „...a proto odměřuje při denních krmeních váhová množství jednotlivých krmiv vsutku tak, aby s přidělenými krmivly vystačil na celou předepsanou dobu.“³⁵²

Mléčný rejstřík

Vedle těchto výkazů existoval ještě mléčný rejstřík, což byly listy svázané do bloku, který zahrnoval konkrétní roční období. Vedl se dvojmo průpisem, příslušné kolonky zachycovaly denní celkový stav krav, kolik se nadojilo ráno, v poledne, večer apod. Současně se zaznamenávala informace o prodeji mléka, eventuálně jiném způsobu upotřebení. Přesně se rozepisovalo, kolik mléka bylo zpracováno, prodáno mlékárnám, odevzdáno sběrnám či jednotlivcům, jaké množství zkrmlili a nakonec množství mléka rozdaného v podobě naturálních požitků.

Výkazy denní potažní práce, ruční práce a její výkon

Poslední typ výkazů, které byly na justičních statcích vedeny, zaznamenával „denní potažní práce, ruční práce a její výkon.“³⁵³ Konkrétně se jednalo o „deník potažní práce,“ „deník ruční práce“ a „výkaz práce motorové.“ Tiskopisy vyplňoval správce statku nebo zaměstnanec, pověřený rozdělováním těchto úkolů. Ten jej také nosil stále při sobě.

„Deník potažní práce“ zaznamenával stav a počet tažného dobytka (koní, volů), kolik párů pracovalo dopoledne i odpoledne a samozřejmě dobytek nevyužitý. Konkrétně se přesně rozepisovalo, jaké pole bylo obděláváno a s kolika potahy. Dále jakou práci odsouzení vykonávali a které konkrétní úkoly splnili. Naopak „výkaz práce motorové“ určený pro traktory, parní oračky, lokomobily, auta a jiné motory vedli na jeden rok zvlášť pro každý stroj či motor. Uvedený přehled byl jedinou položkou pomocné evidence, kterou nevyplňoval správce statku. Vedla jej výhradně obsluha stroje. Vždy obsahoval datum, kdy se strojem pracovalo, místo a popis činnosti (orba, sečení, vláčení, omlat, řezání apod.), spotřebu pohonných látek, mazadel apod.

Evidence živého inventáře

Na všech justičních statcích byla vedena zvláštní evidence živého inventáře podle ustanovení předpisu St-1. Evidenci živého inventáře tvořila hlavní kniha živého inventáře, jinak „Soustavný účet o živém inventáři pro soustavnou evidenci stavů a hodnoty živého inventáře a pro evidenci nastalých změn“³⁵⁴ a deník živého inventáře, „časový účet o živém inventáři a pro časovou evidenci změn počátečního stavu podle druhu dobytka a počtu kusů“.³⁵⁵

---

352 Tamtéž.

353 Tamtéž, vedení naturálních deníků a pomocných výkazů.

354 Tamtéž, předpis ústřední správy justičních statků St-1.

355 Tamtéž.

Důležitým předpokladem řádné evidence živého inventáře však bylo označkování dobytka. To se provádělo buď vypálením dvoumístného čísla na pravém rohu, nebo vytetováním na pravém ušním boltci u bezrohého dobytka, což se netýkalo koní. Dalším omezením se stal věk zvířat, takže v případě selat a telat k tomu docházelo až po jejich odstavení.

Deník živého inventáře se vedl vždy pro každý statek zvlášť. Správce zde zapisoval každou změnu ve stavu ihned, jakmile k ní došlo. Takovouto změnou se rozuměl například nákup, prodej, narození, uhynutí, převody (z telat na mladý dobytek apod.). Hlavní kniha živého inventáře byla pro jednotlivá hospodářství zakládána na každý rok. Rozdělovala se na oddíly podle druhu dobytka na koně, hřibata, voly, býky, krávy a telata.

Přehledy evidence vedené na justičních statcích byly poslední položkou v zevrubné analýze zemědělské výroby, na níž se ve vrchovaté míře podíleli odsouzení. Ačkoliv tyto spíše statistické odstavce nepatří k nejzáživnějším tématům, jsou důležitou kapitolou především pro poznávání všech nuancí poválečných hospodářských dějin. Tím je také u konce všeobecněji zaměřená část této monografie, jejímž úkolem bylo tato vězeňská pracoviště zkoumat jako celek. Následující řádky se jim budou věnovat jednotlivě a přinesou souhrn všech informací, které se během několikaletého archivního výzkumu podařilo odhalit. Na základě takto získaných zkušeností lze s trochou nadsázky prohlásit, že se jedná o téměř vyčerpávající kompendium.

10. Jednotlivé justiční statky

10.1. Chvalovice

Justiční statky nevznikaly jen z konfiskovaných venkovských hospodářských usedlostí, ale i z historicky významných, případně i památkově chráněných objektů. Příkladem může být v současnosti dosti zdevastovaný zámek v Nedražicích na Plzeňsku nebo objekt nazývaný „zámeček,“ stojící uprostřed obce Chvalovice, přímo u silnice spojující Znojmo s hraničním přechodem Hatě. Nicméně zrekonstruovaný areál přeměněný na hotel dnes ani v nejmenším nepřipomíná místo určené k ubytování vězňů. Přesto tomuto účelu v krátkém období na přelomu 40. a 50. let minulého století sloužil.

Ačkoliv měl objekt jistě dlouhou historii, prameny jí příliš neosvětlují. Vzhledem k jeho velikosti a charakteru hlavní budovy č. p. 34 je možné vyslovit hypotézu o tom, že se původně jednalo o velkostatek patřící premonstrátům z nedalekého kláštera Louka.³⁵⁶ První podložená informace o majitelích areálu se vztahuje až k polovině 19. století. Seznam domů stojících v obci Chvalovice (tehdy Kallendorf), sestavený kvůli placení domovní daně, uvádí k roku 1850 Johana Fichtela, a později dalšího člena této rodiny (syna?) Franze Fichtela, jehož držbu je možné datovat až k poslednímu desetiletí 19. století.³⁵⁷ Tato skutečnost vyplývá přímo z citované archiválie, která obsahuje i výši stanoveného poplatku. Nejprve je vyčíslena černým inkoustem ve zlatých a krejcarech – činila 12 zlatých, později zvýšena na 30 zlatých. Zápis se bezpochyby se vztahuje k datu zavedení zmiňovaného dokumentu. Doplňují ho však ještě pozdější úpravy provedené inkoustem červeným. Ty nejenže informují o jméně dědice, ale navíc umožňují alespoň přibližně určit dobu, kdy na usedlosti hospodařil. Částka je totiž uvedena v korunách – platba daně činila 60 korun, což je pro dataci zcela zásadní, protože korunová měna byla zavedena v roce 1892.³⁵⁸

Rodina v „zámečku“ sídlila až do konce druhé světové války, kdy byl J. Fichtel (křestní jméno se nepodařilo blíže identifikovat) odsunut společně s dalšími německými obyvateli obce. Vybudování vězeňského pracovního

---

356 Obec Chvalovice (tehdy pod názvem Qualendorf) se jako součást louckého zboží objevuje v potvrzení olomouckého biskupa Dětřicha z roku 1284, kde jsou jednou ze vsí odvádějících klášteru desátek. Po zrušení kláštera v roce 1784 se stala součástí nově vytvořeného louckého panství, které následně vystřídal několik majitelů – v průběhu 19. století jej vlastnili příslušníci rodiny von Liebenberg a Pichioni. V roce 1916 Leopold svobodný pán Chlumecký a roku 1918 Karel rytíř Chlumecký. Ladislav HOSÁK, *Historický místopis země Moravskoslezské*, reprint vydání z roku 1938, Praha 2004, s. 93-96.

357 SOkA Znojmo, f. Berní úřad Znojmo, kn. č. 338, seznam domů a domovní daň podle obcí 1851-1904.

358 Korunová měna byla zavedena v roce 1892 náhradou za dosavadní „rakouskou měnu“ (1857-1892). Byla založena na zlatém standardu – z 1 kg mincovního zlata (0,900 zlato, 0,100 měď) mělo být teoreticky raženo 2952 korun. K původní rakouské měně se přepočítávala v poměru 1 zlatý = 2 koruny. Ivan HLAVÁČEK – Jaroslav KAŠPAR – Rostislav NOVÝ, *Vademecum pomocných věd historických*, Praha 2002, s. 460.

oddílu proběhlo vzápětí, což potvrzuje i obecní kronika: „*Hned po odsunu Němců byl ze statku Němce Ficht[e]la zřízen justiční statek.*“³⁵⁹ Přesné datum této události ale nezachycuje. Rovněž tak písemnosti pocházející z činnosti velitelství SVS tuto otázku nijak neosvětlují. Uspokojivou odpověď se podařilo nalézt jedině díky tomu, že prvního chvalovického velitele, štrm. Karla Kosinu, vyšetřovala kvůli údajnému překročení tehdy platných předpisů Oblastní úřadovna StB ve Znojmě (o velitelích justičního statku bude podrobněji pojednáno v závěru kapitoly). Do výslechového protokolu totiž uvedl: „*Dne 4. 3. 1946 jsem byl komandován z věznice krajského soudu ve Znojmě na justiční statek ve Chvalovicích, okres Znojmo, jako vedoucí statku a vedoucí pracovního oddílu.*“³⁶⁰ Příchodu prvních vězňů bezpochyby předcházela jednání o převzetí usedlosti do správy justičních orgánů, ale vlastní počátek existence je bez jakýchkoliv pochybností možné zařadit právě k počátku března roku 1946. Nicméně ještě před tím došlo ke zřízení stanice SNB v prvním poschodí hlavní budovy, jejíž činnost následně narušovala celistvost prostor určených k výkonu trestu. Změna nevyhovující situace nastala až před koncem téhož roku, když se K. Kosinovi podařilo vyjednat přemístění příslušníků SNB na uvolněnou faru.³⁶¹

Dobový pohled na justiční statek Chvalovice. KDH

359 SOKA Znojmo, f. MNV Chvalovice, inv. č. 120, sign K-I 57, kronika obce Chvalovice, s. 30.

360 ABS, f. E 1, inv. č. 10, kart. 3, výslechový protokol K. Kosiny z 8. 7. 1948.

361 SOKA Znojmo, citovaný pramen, s. 35.

Poté, co příslušníci SNB uvolnili statek, došlo k jeho plnému využití pro potřeby vězeňského zařízení. V přízemí přední části hlavní budovy byla zřízena kancelář velitele s trezorem na důležité dokumenty, prostory prvního patra pak posloužily ke zřízení služebního bytu – dva pokoje a kuchyň o rozloze 68 m² s výhledem na náves a hlavní silnici. Místnosti určené k pobytu odsouzených zabíraly levý zadní trakt. Ubikace (50 m²) s verandou namířenou do dvora v prvním patře a kuchyně s jídelnou se nalézala v přízemí. Samostatná koupelna se nacházela v pravé části obytného domu. Rozsáhlý dvůr obsahoval hospodářské budovy jako např. kravín, vepřín, kurník, hnojiště, vinný sklep apod. Mimo vlastní areál vlastnila justiční správa ještě stodolu a sklep v blízkých Hatích.³⁶²

Přes vylíčené detaily vztahující se k popisu justičního statku není jednoduché objasnit první léta jeho existence a lze je rekonstruovat jen z několika útržkovitých zpráv. Jedním z dochovaných údajů je rozloha pozemků, na nichž mohli první vězni pracovat. Obecní kronika hovoří o méně než 50 ha.³⁶³ Postupem času ale přibývaly další polnosti buď přímo přebírané do vlastnictví, nebo propachtované. Avšak zpráva sestavená právní komisí ÚV KSČ v roce 1951 ukazuje, že v případě Chvalovic nešlo o nijak výrazný nárůst – v předposledním roce existence se jednalo o 75,97 ha.³⁶⁴ Poté ale došlo ke zmenšení obhospodařované výměry, takže bilance z roku 1952 informuje o 71,50 ha. Na jejím základě je rovněž možné přesněji analyzovat složení půdního fondu obhospodařovaného vězni. Přímo ke statku č. p. 34 náleželo 44, 25 ha, což verifikuje výše uvedený údaj z chvalovické kroniky. Na druhém místě z hlediska rozlohy se nacházel dvacetihektarový soubor pozemků náležejících do správy JZD Dyjákovičky (podřízené Československým státním statkům n. p. Znojmo). Ke stejnému katastrálnímu území náleželo i 5,78 ha zkonfiskovaných na základě dekretu prezidenta republiky č. 12/1945 Sb., a vše doplňovalo ještě 0,86 ha původně náležejících farnímu úřadu ve Chvalovicích.³⁶⁵ Nevyřešenou otázkou zůstává 4,47 ha, o nichž existuje jediná zpráva v citovaných písemnostech ÚV KSČ. Nelze je proto blíže specifikovat.

Při snaze určit jaká odvětví zemědělské produkce patřila ke stěžejním, bylo nutné vypořádat se opět s absencí informací z let 1946 až 1949, lze však předpokládat, že se situace příliš nelišila od počátku 50. let. Údaje zjištěné k tomuto období je tak možné vztáhnout i na první léta existence justičního statku. Živočišná výroba se v roce 1951 z národohospodářských důvodů zaměřovala především na chov prasat (194 ks), což doplňoval hovězí dobytek (42 ks), drůbež (318 ks) a jako tažná síla sloužili čtyři koně.³⁶⁶ Rostlinná

---

362 NA Praha, f. S SNV, sv. 24/1, neuspořádáno, popis budov justičního statku ve Chvalovicích z 21. 3. 1952.

363 SOKA Znojmo, citovaný pramen, s. 30.

364 NA Praha, f. ÚV KSČ – právní komise, inv. č. 171, zpráva o průzkumu hospodaření na justičních statcích a jejich příprav na úspěšné provedení žní z roku 1951.

365 NA Praha, f. S SNV, sv. 24/1, zápis o jednání k předání justičního statku z 21. 3. 1952.

366 NA Praha, f. ÚV KSČ – právní komise, zpráva o průzkumu hospodaření na justičních statcích a jejich příprav na úspěšné provedení žní z roku 1951.

výroba pobyla zaměřena na pěstování pšenice, žita, řepky, vojtěšky a krajově tradiční vinné révy. Na malých výměrách se objevoval ještě méně obvyklý mák, česnek a špenát.³⁶⁷

S velikostí chvalovického hospodářství souvisely i počty vězňů, kteří si v jeho zdech odpykávali svůj trest. Pro období před rokem 1950 je k dispozici pouze jeden přesný údaj, vztahující se k zahájení provozu justičního statku. Na počátku března 1946 přišla do Chvalovic první skupina čítající 10 osob.³⁶⁸ Ta měla za úkol uzpůsobit areál potřebám vězeňského provozu. Záhy se však jejich stavy navýšily, což je patrné z dílčího přehledu osob odsouzených Mimořádným lidovým soudem ve Znojmě. Jejich stav se v letech 1946 a 1947 pohyboval mezi 5 a 21 trestanci s tím, že průměr činil 17.³⁶⁹ Tato čísla ale nelze považovat za celková, protože na justiční statek byli zařazováni i delikventi, jejichž případy řešil krajský (později okresní) soud ve Znojmě. Jak ale ukazuje jmenný seznam z listopadu roku 1950, významně se jim přibližovala. Tehdy totiž měly být vydány přídalkové lístky pro pracující v zemědělství 22 lidem trvale pobývajícím ve Chvalovicích a nespecifikovanému počtu pomocných sil ze znojemské věznice, které dočasně vypomáhaly při sklizni cukrové řepy.³⁷⁰ Pracovní listina, tvořící přílohu uvedeného dokumentu, informuje celkem o 44 vězňích.³⁷¹ To je také pravděpodobně maximální možné množství, jež mohl statek pojmout, pokud ovšem nešlo o každodenně přiváženou dvaadvacetičlennou pracovní brigádu.

Velitel justičního statku Chvalovice Leopold Novák. KDH

367 NA Praha, f. S SNV, sv. 24/1, přehled půdních investic justičního statku z 21. 3. 1952.

368 ABS, citovaný pramen.

369 ABS, f. E 1, inv. j. 19, výkazy trestanců Mimořádného lidového soudu Znojmo 1946-1947.

370 SOKA Znojmo, f. MNV Chvalovice, inv. č. 66, kart. 4, seznam vězňů na justičním statku v listopadu 1950.

371 Tamtéž, pracovní listina justičního statku z listopadu 1950.

Předchozí odstavec dokazuje, že celkový stav odsouzených trvale přidělených do Chvalovic činil přibližně 20 osob a tuto otázku lze považovat za vyřešenou. Složitější situace panuje v případě počtu dozorců, kteří je měli hlídat. Přestože se nedochovaly jejich přehledy, podařilo se nakonec problém vyřešit opět pomocí zmiňovaných výslechových protokolů k vyšetřování případu velitele statku K. Kosiny. Po jeho příchodu na justiční statek mu v řešení pracovních úkolů pomáhal pouze jeden příslušník SVS.³⁷² V prvním období tedy byli dva. Záhy však v souvislosti s narůstající skupinou pracovních sil přidělených ze Znojma přibyl další a na podzim téhož roku třetí, avšak pouze na přechodnou dobu.³⁷³ Situace ve Chvalovicích tak korespondovala s dalšími justičními statky, na nichž se stavy dozorců také nejčastěji pohybovaly mezi třemi až čtyřmi. Avšak o existenci funkce zástupce velitele prameny mlčí přesto, že se jedná o post spadající do struktury služební hierarchie v pracovních oddílech.

Naopak k archiváliemi lépe zachyceným událostem, které se dotýkaly existence pracovního oddílu ve Chvalovicích, patří stavební úpravy hrazené z dotací UNRRA a jeho předání JZD v roce 1952. Následující řádky se budou zabývat prvním z nastíněných témat, ačkoliv je analyzováno v samostatné kapitole. Ta se totiž věnuje vězeňství jako celku a k jednotlivým justičním statkům přináší pouze základní přehled plánovaných nákladů. Modernizace usedlosti směřující jak ke zlepšení zemědělské výroby, tak i ke splnění všech náležitostí výkonu trestu, začala být připravována v roce 1949. Její zahájení však není zcela jisté, s výjimkou vybudování hnojiště a výkrmny vepřů, které byly dokončovány v červenci téhož roku.³⁷⁴ Další rozsáhlé plány počítaly s novou drůbežárnou, adaptací sýpky, silážní jámou, garáží, kůlnami, omítnutím budov, renovací ohradní zdi, novou kanalizací, koupelnou a prádelnou sloužící jako příslušenství ke služebnímu bytu.³⁷⁵ K realizaci ale s největší pravděpodobností došlo až v dalších letech, protože teprve koncem listopadu roku 1950 odeslali z Chvalovic na velitelství SVS v Praze žádost o přidělení tří zedníků, dvou dojičů a jednoho traktoristy z řad vězňů kvůli zajištění stavby a udržení nerušeného chodu hospodářství.³⁷⁶

Rekonstrukce tedy probíhala především v roce 1951, přičemž je na místě tvrzení, že byla prováděna vskutku velkoryse, protože si jí povšiml i obecní kronikář. Z jeho zápisu je možné vyčíst podrobný přehled vykonaných prací: „*Tak byla budova sousedící z kancelář MNV přeměněna na šrotovnu, skladiště krmiv a sýpku. Na zahradě poblíž odchovny kuřat byly postaveny 4 silážní komory o kapacitě 25 vagónů.*“³⁷⁷ Nehovoří ale o budování plánované kanalizace a sociálního vybavení služebnímu bytu. Je tedy otázkou, jestli

---

372 ABS, f. E 1, inv. č. 10, kart. 3, výslechový protokol K. Kosiny z 8. 7. 1948.

373 Tamtéž, výslechový protokol J. Kacetla z 9. 7. 1948.

374 NA Praha, f. S SNV, sv. 24/1, neuspořádáno, vyúčtování za stavební materiál z 11. 7. 1949.

375 Tamtéž, rozpočet na opravu justičního statku z roku 1949.

376 ABS, f. E 1, inv. č. 69, kart. 42, žádost velitele justičního statku z 30. 11. 1950.

377 SOkA Znojmo, f. MNV Chvalovice, inv. č. 120, sign K-I 57, kronika obce Chvalovice, s. 120.

k jeho zřízení mohlo dojít již v předešlém období: „V předcházejících letech bylo v justičním statku provedeno více podstatných úprav a vybudována různá potřebná zařízení.“³⁷⁸ Uvedená citace je však v přímém rozporu s žádostí o přidělení vězňů, naznačující zahájení úprav ke konci roku 1950. S ohledem na zachycenou úřední korespondenci jsou proto na místě pochybnosti o spolehlivosti této zprávy, což také dokládá údaj z roku 1952, který uvádí, že koupelna a sušárna pro dozorce jsou rozestavěné.³⁷⁹

Důvodem ke skepsi v případě dokončení plánovaných stavebních úprav je i zrušení justičního statku, které se na konci roku 1951 blížilo „mílovými kroky“. Proč k němu ale nakonec došlo? Klíčem k vyřešení vyřčené otázky je zeměpisná poloha Chvalovic. Blízkost státní hranice s Rakouskem totiž byla považována za velké riziko. Proto se také o problém začalo v roce 1950 zajímat ministerstvo národní bezpečnosti (MNB), které záhy navrhlo předání hospodářství nejbližšímu JZD a přemístění vězňů na vhodnější místo. Ministerstvo spravedlnosti ale zprvu odmítlo o celé věci vůbec uvažovat. Změna nastala až po opakovaných intervencích MNB, zásahu Kanceláře prezidenta republiky a ukončení činnosti justičního statku v Mikulově k 1. lednu 1952,³⁸⁰ kvůli stejně nepřijatelnému umístění. První krok učinilo velitelství SVS zasláním dopisu družstevnímu odboru ministerstva zemědělství dne 16. ledna 1952, v němž informovalo, že „...nemáme zásadně námitek proti předání justičního statku ve Chvalovicích (okr. Znojmo), za předpokladu, že JZD převezme úkoly statku, počítaje v to úkoly veřejné výkrmny prasat zřízené na statku.“³⁸¹

Ministerstvo spravedlnosti původně navrhovalo předání justičního statku buď státním statkům Znojmo, nebo přímo JZD Dyjákovičky, o čemž byl na konci února informován velitel SVS,³⁸² ale to se nakonec ukázalo jako neuskutečnitelné, protože nařízení vlády ukládalo složitější úřední postup: „*Nemovitý národní majetek, vhodný pro účely jednotných zemědělských družstev, převede příslušný ústřední úřad do správy ministerstva zemědělství, které tento majetek uvedeným družstvům zcizí nebo jinak přenechá k využití.*“³⁸³ Citovaný paragraf tak způsobil nečekané prodlužování dalších jednání. Na ministerstvu zemědělství se totiž celá věc protahovala a přes upomínky nabídku delší dobu nereflektovali. Vina za veškeré průtahy tak prokazatelně padala na tento úřad – během února předání schválil jak ministr spravedlnosti, tak i Krajský výbor KSČ v Brně.³⁸⁴ Po více než měsíci, dne 28. února, urgoval

---

378 Tamtéž.

379 NA Praha, citovaný pramen, popis budov justičního statku ve Chvalovicích z 21. 3. 1952.

380 KDH, SVV – skupina III, podskupina g), Nařízení velitelství SVS z 20. 5. 1952.

381 NA Praha, citovaný pramen, dokument k jednání o předání justičního statku ze 14. 2. 1952.

382 Tamtéž, zpráva pro velitele SVS o rozhodnutí ministra spravedlnosti z 25. 2. 1952.

383 Nařízení vlády č. 200/1950 Sb. o nakládání s nemovitým národním majetkem ve správě ústředních úřadů, § 10.

384 NA Praha, citovaný pramen, informace pro velitele SVS k předání justičního statku z 21. 2. 1952

celou záležitost osobně pracovník velitelství SVS, přičemž obdržel pouze slib od příslušného referenta právního oddělení, že vše přednostně vyřídí. Přesto ani po dalším týdnu čekání odpověď nedošla. Při druhé návštěvě uskutečněné 7. března zdůvodňoval dr. Petrův prodlevu nedostatkem pracovních sil: „*Právní oddělení min. zemědělství po onemocnění přednosty s. Soukupa jest velmi slabě obsazeno a v poslední době byly mu odňaty i písáčky.*“³⁸⁵

Opakované osobní urgencye (o jejichž průběhu je však možné se jen dohadovat) nakonec přinesly ovoce. Ministerstvo zemědělství nakonec 11. března rozhodlo o předání justičního statku tak, že převážná část pozemků, společně se zemědělským areálem, přejde do správy JZD Chvalovice. Výše zmíněné polnosti, které spadaly do katastrálního území obce Dyjákovičky, připadly tamějšímu JZD. Tímto krokem došlo k naplnění formálních požadavků stanovených vládním nařízením a zahájením jednání směřujících k definitivnímu vyřešení celé záležitosti již nic nestálo v cestě. Zástupci ministerstev spravedlnosti a zemědělství se ve dnech 21. a 22. března sešli k jednání s pracovníky příslušných úřadů v kanceláři Místního národního výboru (MNV) Chvalovice.³⁸⁶ Mezi zúčastněnými došlo k rychlé shodě, protože záhy dohodnuto předání hospodářství k 1. dubnu. V příštích dnech proto nastala potřeba co nejrychleji vyřešit zrušení vězeňského pracoviště po praktické stránce. Lze však předpokládat předběžnou přípravu plánu, protože již k 25. březnu je datován přehled činností vedoucích k vyklizení celého objektu.

Co se tedy s většinou vězeňského inventáře stalo? Převezli ho do okresní soudní věznice ve Znojmě,³⁸⁷ krajské soudní věznice v Brně nebo centrálního skladu SVS v Řepích u Prahy. Naopak majetkem přebírajícího JZD se stal traktor Škoda HT 30. Jedinou spornou položkou seznamu zůstala mlátička obilí, jež měla doplnit chybějící vybavení justičního statku Slatinice u Mostu. Proti tomuto rozhodnutí ale vznesl námitky zástupce Okresního národního výboru (ONV) Znojmo, který prohlásil „...že mlátičku z okresu nepustí, a že by jí případně přidělili STS (Státní traktorová stanice – pozn. aut).“ Ministerstvo spravedlnosti nakonec ustoupilo, takže odsouzení odpykávající si svůj trest na uvedené hospodářské usedlosti v severních Čechách se ulehčení práce nedočkali.³⁸⁸

---

385 NA Praha, citovaný pramen, zpráva o jednání ve věci předání justičního statku ze 7. 3. 1952.

386 Jednalo se o dr. Jana Pártla z KNV Brno, Jana Balouna z ONV Znojmo, předsedu JZD Chvalovice Jana Brychtu a předsedu dozorčí rady Františka Kohoutka, předsedu MNV Chvalovice Jana Stejskala a radního Jana Tomčala, předsedu MO KSČ Chvalovice Josefa Peška, velitele stanice SVS ve Znojmě vrch. strm Františka Rychlého a velitele justičního statku por. Františka Horáka. Za ministerstvo spravedlnosti se jednání zúčastnili dr. Ing. František Košťál, Václav Jerman a Josef Čermák. SOKA Znojmo, f. ONV Znojmo, zemědělský odbor, neuspořádáno, zápis o jednání uskutečněného 21. 3. 1952.

387 Krajský soud ve Znojmě byl v roce 1949 zrušen a v činnosti zůstal pouze soud okresní, který nově podléhal krajskému soudu v Brně.

388 NA Praha, citovaný pramen, přehled postupu při předání justičního statku z 25. 3. 1948.

JZD - CHVALOVICE

okres Znojmo
Telefon číslo 12

Secernární pra. rep. předseda

I
m. 1952

Zn.: Ka-16-4-2.

Vac: předání býv. Justičního statku,

Soudruh

Klement Gottwald
předseda Československé republiky

Praha - Hrad.

*Na vědomí
14. kv. 1952
21. 5. 1952
Kob. 23. 1952*

STÁTNÍ KANCELARIE PŘEDSĚDY REPUBLIKY	
24. IV. 52	125020/52
PŘÍJEMNÝ	4

209311/50 No.

Odškrtněte odd. II.

Jan

Vážený soudruhu presidente.

47

Sděluje Ti s radostí, že nám byl předán na základě Tvého zákroku, dne 1.4.1952 bývalý Justiční statek ve Chvalovicích. Děkujeme Ti a slibujeme, že nezklameme Tvoji důvěru a že splníme úkoly, které nám byly stranou a vládou uloženy.

Naše družstevnice S. Jakubčáková a M. Novotná, uzavřely socialistický závazek, že budou čtyřikrát denně dojit dojnice, které jsme převzali na statku. Svůj závazek již plní. Družstevník J. Šustr se zavázal, že dočítí ve výkrmně vepřů převzatého statku, průměrného denního přírůstku 0,75 až 1,-kg na kus. Naše polní skupiny uzavřely závazky na obdělání cukrovky dle zásad Prošenického hnutí, celkem na 4,50 ha.

Dle usnesení vlády určili jsme 20 přeměnných prasnic, které po vrhu selat dokrmíme na váhu 180 kg a zastavili jsme 10 býčků do rychlejšího. Dále vykrmíme 20 prasat nad váhu 125 kg a 20 ks mladého hevězího dobytka na váhu 450 kg.

Uzavřeli jsme rovněž závazek, že dodáme 50.000 lt nadkontingentního mléka a po převzetí statku jsme tento závazek zvýšili na 60.000 litrů.

Takto Ti soudruhu presidente chceme poděkovat za Tvoje rozhodnutí.

Chvalovice 16.dubna 1952.

Čest práci.

Tajemství

*První část 1. 4. 1952
veš. práva 1. 4. 1952
jiny. Spis o právu
1952*

Jednotné zemědělské družstvo

Chvalovice
Znojmo

ZM 68

Poděkování prezidentovi ČR Klementu Gottwaldovi za intervenci ve prospěch JZD. AKPR

V době ukončení činnosti pracovního útvaru zůstávalo ve Chvalovicích přes dvacet odsouzených. Další osudy jsou ale dohledatelné

pouze u osmi z nich. Sedm přesunuli do justičního statku v Řepích u Prahy, kde měli nahradit několik právě propuštěných trestanců, a v jednom případě nelze říci, jestli skončil tamtéž nebo ve výcvikovém středisku SVS Hodonín.³⁸⁹ U ostatních nejsou dochovány žádné informace, takže lze předpokládat, že mohli s ohledem na délku trestu a závažnost provinění skončit buď ve znojemské či brněnské věznici. Avšak jejich odchod neznamenal okamžité opuštění areálu justiční správou. Poslední chvalovický velitel poručík František Horák totiž dohlížel na likvidaci až do 15. dubna.³⁹⁰ V srpnu téhož roku pak ještě došlo k definitivnímu vyčíslení částky za ponechaný inventář a stanovení výše náhrady investic učiněných do zemědělského areálu. Celková suma, kterou mělo JZD zaplatit, přesahovala tři miliony korun (tabulka č. 41).³⁹¹ Byla tak učiněna poslední tečka za krátkým obdobím soužití obyvatel obce s vězni zaměstnávanými na okolních polnostech.

Posledním tématem, kterým se dosavadní text příliš nezabýval, jsou příslušníci SVS jmenovaní do funkce velitele justičního statku ve Chvalovicích. V tomto směru vykazuje zkoumaný vězeňský pracovní oddíl jednu zvláštnost. Vztahuje se k událostem, které zapříčinily konec kariéry většiny z nich a stejně tak jejich celkový počet není v porovnání s praxí jinde příliš obvyklý. Během krátkého období let 1946-1952 se vystřídali čtyři. Prvním z nich se stal již v úvodní části zmiňovaný K. Kosina, o němž bylo rovněž řečeno, že ho roku 1948 vyšetřovala StB. Nabízí se otázka, čeho se tento vězeňský dozorce dopustil? Byl snad obětí politických procesů nebo dokonce členem třetího odboje? Oficiální důvod je daleko prozaičtější, obvinili ho z nepovolené porážky prasete.

Tento na první pohled zjevný prohřešek ale není zcela jednoznačný, v pramenech je totiž možné zachytit rovněž náznaky osobní nevráživosti či přímo pomsty jako možného původce celého problému. Oprávněně pochybnosti vyvolává dopis, který K. Kosina obdržel v červenci 1948 od tajemníka vězeňské správní služby Václava Šindeláře. Ten v té době sice pracoval v mírovské věznici,³⁹² ale jeho předchozím působištěm bylo Znojmo, kde působil jako nadřízený K. Kosiny.³⁹³ Doposud bezproblémový a dobře hodnocený velitel statku se z něj dozvěděl, že inspektor vězeňské stráže strm. Vladimír Balík (pracoval ve Znojmě) začal vyvíjet aktivitu v jeho neprospěch: *„....že Balík jde proti Vám a používá různých triků, a to velmi podlých, kterých by jinak slušný člověk užívat nemohl [...] I Pavlík, který napřed podotkl, že jste výborný člověk a na statek se velmi dobře hodíte, mi naznačil, že Balík začíná proti Vám nějak štvátí.“*³⁹⁴ Kde však měl jeho postup původ? Nejpravděpodobnějším vysvětlením je osobní nepřítelství mezi V. Balíkem a V. Šindelářem, které vypuklo ve znojemské věznici již roku 1946.³⁹⁵

389 Tamtéž.

390 Tamtéž, hlášený por. Horáka o ukončení likvidace justičního statku k 15. 4. 1948.

391 Tamtéž, f. S SNV, sv. 24/1, vyúčtování pohledávky 21. 8. 1948.

392 ABS, f. E 1, inv. č. 10, kart. 3, protokol o výsledku V. Šindeláře ze 17. 7. 1948.

393 Tamtéž, protokol o výsledku K. Kosiny z 8. 7. 1948.

394 Tamtéž, opis dopisu V. Šindeláře adresovaný K. Kosinovy z 2. 7. 1948.

395 Tamtéž, protokol o výsledku V. Balíka z 27. 7. 1948.

K. Kosina měl tedy pouze smůlu, protože se do jejich sporu nevědomky připlétl.

Vše začalo v roce 1947, kdy jmenovaný velitel justičního statku během kontroly prováděné ve Chvalovicích oprávněně požádal zástupce ministerstva spravedlnosti, vrchního tajemníka Jaroslava Čelouda, o svolení k porážce vepře jako náhrady za neodebírané deputáty. Kladnou odpověď obdržel za dva měsíce právě z rukou svého nadřízeného V. Šindeláře (během pozdějšího výsledku nabízel K. Kosina dokument k prostudování), jenž se také později nabídl, že prase opatří. Po oboustranně výhodné dohodě, směřující k rozdělení nákladů na dopravu a posléze i masa z poraženého zvířete, celou záležitost uskutečnili.³⁹⁶

Ještě před tím se ale V. Šindelář roku 1946 pokusil uzavřít podobnou dohodu i s V. Balíkem, který jí kategoricky odmítl a prohlásil, že pokud by k tomu došlo bez povolení „...že, bych to ihned ohlásil ministerstvu.“ Poté se jejich vzájemné vztahy vyostřily, a když došlo k nesrovnalostem ve vyúčtování za odkoupeného vepře, vše nadřízeným skutečně ihned oznámil. Následovalo ještě udání na K. Kosinu o jeho národní nespolehlivosti, protože jeho bratr utekl po únoru 1948 do Anglie: „...považoval jsem za svou státní a národní povinnost, abych při jeho předložení upozornil ministerstvo spravedlnosti...“³⁹⁷

Přestože původní úmysl V. Šindeláře pokusit se o tzv. černou porážku nelze zcela vyloučit, po jeho domluvě s K. Kosinou bylo vše legální, protože jejich jednání skutečně zaštil souhlas ministerstva spravedlnosti. To však nebránilo tomu, aby se V. Balík nepokusil uškodit oběma jmenovaným aktérům a řádně jim tak znepříjemnit život. Ačkoliv se totiž nedopustili žádného trestného činu, porušili podmínku tříměsíčního výkrmu po zakoupení před uspořádáním soukromé zabijačky.³⁹⁸ Záhy je proto začala vyšetřovat Oblastní úřadovna StB ve Znojmě. V červnu 1949 pak Velitelství krajské soudní věznice v Brně spis předal Vrchnímu vojenskému prokurátorovi k zahájení trestního řízení podle zákona č. 15/1947 Sb. o stíhání černého obchodu a podobných pletech.³⁹⁹ Ten jej však vrátil jako přestupek podléhající kázeňským pravomocem nadřízeného.⁴⁰⁰ Obvinění nakonec mohli hovořit o štěstí, protože neskončili před soudem, což by pro ně mělo jistě daleko závažnější následky, než jaké je stihly – skončili s kázeňským trestem deset dnů domácího vězení. Navíc v případě K. Kosiny došlo k přeložení do věznice okresního soudu v Kolíně.⁴⁰¹ V řadách SVS setrval až do září 1952, kdy ho propustili.⁴⁰²

Přestože se vylíčený případ velitele justičního statku Chvalovice jeví jako poměrně jasný, lze na něj nahlížet ještě z jiného úhlu. Byl totiž vyšetřován

396 Tamtéž, protokol o výsledku K. Kosiny z 8. 7. 1948.

397 Tamtéž, protokol o výsledku V. Balíka z 27. 7. 1948.

398 Tamtéž, opis dopisu V. Šindeláře adresovaný K. Kosinovy z 2. 7. 1948.

399 Tamtéž, informace Velitelství krajské soudní věznice v Brně adresované Vrchnímu vojenskému prokurátorovi v Brně z 22. 6. 1949.

400 Tamtéž, postoupení případu V. Šindelář a spol. z 27. 6. 1949.

401 Tamtéž, rozhodnutí Velitelství krajské soudní věznice v Brně z 18. 7. 1949.

402 ABS, osobní evidenční karta Karla Kosiny.

krátce po únoru 1948 a jeho průběh dobře zapadá do běžného scénáře perzekuce novému režimu nepohodlných příslušníků SVS. Argumentem podporujícím předloženou hypotézu je hodnocení V. Balíka ve zprávě Oblastní úřadovny StB ve Znojmě ze srpna téhož roku: „...že inspektor Balík, který po únorových událostech převzal správu věznice krajského soudu ve Znojmě, je státně a politicky naprosto spolehlivý a velmi oddán lidově demokratickému režimu.“ O jeho politické orientaci nemůže být pochyb. Naproti tomu V. Šindelář a K. Kosina jsou ve stejném dokumentu vystíženi jako krajně podvrtné živly: „Jmenovaný (V. Balík – pozn. autora) jako takový si nezaslouží, aby proti němu za jeho svědomité služby v pohraničí, kde je toho zvláště zapotřebí, byli nesvědomitými příslušníky – zaměstnanci ministerstva spravedlnosti, jak je tomu v případě tajemníka Šindeláře, naváděni zaměstnanci krajského soudu ve Znojmě. Vzhledem k tomu se jeví býti potřebným, aby štrm. Karel Kosina byl z pohraničí přeložen do vnitrozemí, jelikož jeho jednání do dnešní doby nezaručuje, že bude dobrým a uvědomělým služebníkem pro zdejší pohraničí...“⁴⁰³ Očividně šlo o charakteristiky, jež v popřevratové době nevěstily kariérní růst ve státní službě.

Druhým, méně zřetelným vodítkem, které napoví, že celý případ neměl jen osobní či kriminální rozměr, ale i politické hledisko, je samotný způsob, jakým perzekuce probíhaly. Zpravidla totiž docházelo k úmyslnému vyhledávání sebemenších nedostatků, jež by mohly umožnit jejich předání prokurátorovi.⁴⁰⁴ Navíc je třeba si uvědomit, že přeložení, jež postihlo K. Kosinu, patřilo k nejčastějšímu způsobu zásahu proti „nespolehlivým“ dozorcům. Jestliže takto postižený sloužil dlouhá léta na jednom místě, vybudoval rodinné zázemí a stal se součástí místních struktur, mohl těžko akceptovat přemístění na vzdálené působiště. Obzvláště pokud je zcela zjevným cílem vytržení z těchto sociálních sítí.⁴⁰⁵

Oproti předešlým událostem není možné dalšímu chvalovicckému veliteli věnovat více prostoru, než několik řádek. Stal se jím Karel Kratochvíl, který na justiční statek nastoupil po odchodu svého předchůdce v roce 1948. Jeho osud je však daleko tragičtější. Na novém služebním postu z neznámých důvodů nevydržel dlouho – o rok později ho zatkl a převezli do Znojma. Tato událost, včetně jejího neblahého konce, našla své místo i v obecní kronice: „Správce místního justičního statku Karel Kratochvíl byl zatčen a ve vazbě ve Znojmě se oběsil.“⁴⁰⁶ Důvod zatčení, stejně jako to, proč si sáhl na život, prameny neosvětlují. Tyto důležité informace bezpochyby obsahoval personální spis, jenže ten se nedochoval. V Archivu bezpečnostních složek je dodnes uložena jen osobní evidenční karta, jež sice potvrzuje rok úmrtí, ale neuvádí žádné podrobnosti. Ověřuje tedy alespoň spolehlivost citovaného informačního zdroje.

Ani třetí velitel v pořadí neměl ve Chvalovicích štěstí. V květnu roku 1949 se jím stal strm. Leopold Novák, který na statku pracoval od

403 ABS, f. E 1, inv. č. 10, kart. 3, zpráva zpráve Oblastní úřadovny StB ve Znojmě ze 4. 8. 1948.

404 O. HLADÍK, *Únor 1948 a jeho dopad na Sbor uniformované vězeňské stráže*, in: *Historická penologie 1/2011*, Praha 2011, s. 16.

405 Tamtéž, s. 7.

406 SOkA Znojmo, f. MNV Chvalovice, inv. č. 120, sign K-I 57, kronika obce Chvalovice, s. 60.

roku 1947.⁴⁰⁷ Jeho případ ukazuje na to, že někdy může přivést člověka do problémů i slušnost a snaha vyhovět něčí prosbě. Po dvou letech úspěšného vedení pracovního oddílu ho počátkem května 1951 navštívil Karel Konečný – místní zemědělec, který požádal o sepsání výpovědi z JZD na psacím stroji, přičemž jako hlavní důvod uvedl zdravotní problémy: „...jelikož sám nejsem zdrav a lékař mě doporučil lehčí zaměstnání, rozhodl jsem se, že se píší žádost o propuštění-výstup z JZD a budu se hlásiti na lehčí práce do průmyslu.“ Druhým důvodem byly nesrovnalosti v rodinném životě. Po kratším přemlouvání L. Novák nakonec souhlasil a nařídil odsouzenému L. Horákovi, aby záležitost vyřídil.⁴⁰⁸

Velitel statku netušil, že tímto gestem dobré vůle vzbudil nežádoucí pozornost. Již 4. června jej navštívil vyšetřovatel Oblastní úřadovny StB Znojmo, který se začal vyptávat na okolnosti sepsání žádosti pro K. Konečného. Za další dva dny pak musel ke stejné události vypovídat na velitelství Krajského oddílu SVS v Brně.⁴⁰⁹ Jakkoliv se to může zdát zarážející, byl nakonec 20. června zatčen.⁴¹⁰ Dostal se tak do soukolí represivního aparátu, což mohlo mít fatální následky. Navíc příslušníci Krajského velitelství StB (KV StB) v Brně rozhodně nezháleli a sestavili trestní oznámení, jež L. Nováka líčí v nejhorším světle. Popsali ho jako bezcharakterního rozvraceče pokojného života obce: „I mezi ozbrojenými složkami se však najdou osoby, které svým jednáním narušují budování našich pracujících a jsou tak nápomocny reakci k sabotáži a jiným činům, které uskutečnění socialismu v naší vlasti brzdí [...] jest důvodně podezřelý, že svým jednáním narušil klidné budování JZD ve Chvalovicích tím, že nechal napsati [...] žádost o vystoupení z JZD...“⁴¹¹ Toto z dnešního hlediska poněkud absurdně vyznívající obvinění ale na počátku 50. let 20. století mohlo stát na počátku cesty k šibenici.

Nicméně prohrěšek L. Nováka Státní prokuratura neshledala natolik závažným, aby se jím zabývala a postoupila ho proto k dořešení Nižší vojenské prokuratuře.⁴¹² Avšak stíhání bylo po krátké době zastaveno, protože nedošlo k naplnění skutkové podstaty trestného činu a kauzu předali ke kázeňskému vyřešení příslušnému veliteli.⁴¹³ I tak strávil téměř tři měsíce ve vazbě kvůli podezření ze zneužití pravomoci veřejného činitele v neprospěch JZD, za což mu hrozil trest jeden rok až pět let odnětí svobody.⁴¹⁴ Nakonec vyvázl bez jakéhokoliv většího postihu, ale do Chvalovic se už nevrátil. Po ukončení případu pracoval ve znojemské věznici, později pak v Brně. Celá aféra pro něj skončila příznivě, což ovšem neznamenalo, že se to nijak neodrazilo v další kariéře. Stejně jako K. Kosina neprošel na konci září roku 1952 sítím, které představovalo převedení vězeňství do pravomocí MNB. Tehdy se dozvěděl:

---

407 ABS, personální spis Leopold Novák, inv. č. 2100, posudek o služebním použití z 3. 5. 1949.

408 Tamtéž, výpověď K. Konečného z 21. 6. 1951.

409 Tamtéž, hlášení velitelství SVS Znojmo ze 4. 6. 1951; protokol o výpovědi L. Nováka ze 6. 6. 1951.

410 Tamtéž, zpráva o zatčení L. Nováka z 25. 6. 1951.

411 Tamtéž, trestní oznámení z 26. 6. 1951.

412 Tamtéž, informace Státní prokuratury v Brně velitelství oddílu SVS Brně z

413 Tamtéž, usnesení Nižší vojenské prokuratury v Brně z 27. 9. 1951.

414 Trestní zákon č. 86/1950 Sb., § 175, odst. 1b) ve znění do 31. 12. 1956.

„...protože vzhledem k organizačním změnám není pro Vás ve Sboru další upotřebení.“⁴¹⁵

Jak K. Kosina, tak i L. Novák očividně nespĺňovali požadavky, kladené na dozorce novým režimem. Přestože neměli problémy s plněním pracovních povinností a osvědčili se jako velitelé samostatného pracovního oddílu, byli shledáni jako politicky nezpůsobilí pro službu ve vězeňství, které se mělo do budoucna stát posledním stupněm represivního aparátu podle sovětského vzoru. O příčinách problémů u prvního ze jmenovaných již pojednávaly předchozí řádky, nyní ještě několik slov ke druhému z nich. Zemědělec K. Konečný, který požádal o sepsání výpovědi z JZD totiž ve své výpovědi mimoděk uvedl zásadní informaci k pochopení toho, proč se velitel justičního statku dostal do zásadních problémů: *„...že se v obci Chvalovice proslychá, že z místního JZD chce vystoupiti asi dalších 14 zemědělců, kteří mají rovněž již podané žádosti o výstup.“⁴¹⁶*

Situace v obci z tohoto prohlášení jasně vysvítá. Jestliže ve stejné době jako K. Konečný dospělo k rozhodnutí vystoupit z JZD dalších čtrnáct osob, ukazuje jejich jednání na naprostý kolaps politiky směřující ke kolektivizaci venkova. V nepřítli rozsáhlé vsi, která se navíc pozvolna konsolidovala po chaotickém odsunu a osidlování pohraničí, musel tento postup vyvolat přímo zděšení u představitelů moci, lhostejno zdali přímo ve Chvalovicích nebo na ONV Znojmo – s přihlédnutím ke způsobu vedení vyšetřování, kdy se marginální záležitosti zabývalo KV StB společně se Státní prokuraturou v Brně, je však hledání původce zásahu v blízkém regionálním centru dosti pravděpodobným krokem. L. Novák tak v ten nejnevhodnější okamžik vyšel vstříc žádosti člena JZD, což mu koneckonců ukládala nařízení o podpoře družstevníků.

Posledním velitelem se stal po zatčení L. Nováka a krátkém působení mladšího strážmistra (ml. strm.) Stanislava Macháta ze Znojma přidělený F. Horák. Ten se však již do střetu s vyšetřovateli StB nedostal a během jeho působení ve Chvalovicích se začalo připravovat výše popsané předání justičního statku blízkému JZD.

Přehled pohledávek účtovaných JZD	
Druh	Kčs
živý inventář	704 856
mrtvý inventář	844 509
zásoby	627 248
půdní investice	218 341
investiční náklady na budovy	1 021 654
všeobecná daň	7 781
celkem	3 424 389

Tab. č. 41.

415 ABS, citovaný pramen, rozhodnutí ministerstva spravedlnosti o zrušení služebního poměru z 24. 9. 1952.

416 Tamtéž, výslech K. Konečného z 21. 6. 1951.

Současný stav justičního statku Chvalovice, archiv autorů

Současný stav justičního statku Chvalovice, archiv autorů

10.2. Javorník

K nejrozsáhlejším justičním statkům patřil podkrkonošský Javorník, který vznikl z hospodářství č. p. 96, zkonfiskovaného německému zemědělci Hugovi Klugemu (šlo o společné vlastnictví firmy Josef Kluge a synové). Jeho ruiny dodnes stojí přibližně uprostřed vsi, vlevo od silnice končící těsně za obcí. O rodině původního majitele usedlosti je k dispozici jen několik kusých informací. Je však zřejmé, že její členové patřili mezi místní nejpokrokovější sedláky, neboť roku 1914 poskytli pozemky a finance k založení pastvinářského družstva.⁴¹⁷ To pak v období první československé republiky velmi dobře prosperovalo, takže se o něm zmiňovala i tehdejší odborná literatura.⁴¹⁸ V roce 1946 se na dobré výsledky z 20. a 30. let pokusili navázat noví osídlenci, avšak bez většího úspěchu.⁴¹⁹

Statek Javorník v roce 1936. SOKA Trutnov

417 SOKA Trutnov, f. ONV Vrchlabí, neuspořádané, návrh do schůze rady ONV konané 12. 5. 1945.

418 Rudolf BEUTL, *Die Güllewirtschaft: ihr Betrieb und ihre Bedeutung unter spezieller Berücksichtigung tsechoslowakischer Verhältnisse*, Arbeiten der Deutschen Sektion des Landeskulturrates für Böhmen –svazek 38, Praha 1926, s. 54, 55, 209.

419 SOKA Trutnov, citovaný pramen, návrh do schůze rady ONV konané 12. 5. 1945.

Statek Javorník v roce 1936. SOkA Trutnov

Stejně tak vzkvétal i statek H. Klugeho, jak dokazují dobové fotografie zmiňované již v jedné z předešlých kapitol. Avšak válečná léta znamenala pohromu pro dosavadní prosperitu a konfiskace majetku německého obyvatelstva po roce 1945 přinesla naprostý úpadek rozsáhlého zemědělského objektu. Zásahu na něm měl i Miroslav Hušek, který javornické hospodářství převzal 15. června 1945. Nicméně není zcela zřejmé, z jakého titulu se ujal vedoucí funkce. Nesourodé informace jen dokreslují chaotičnost prvních měsíců po osvobození Československa. Navíc i on sám později uváděl několik variant, podle momentální potřeby. Když se na něj v říjnu 1947 obrátila oblastní úřadovna Národního pozemkového fondu (NPF) v Hradci Králové, aby předložil dokumenty k účetní kontrole, prohlásil, že byl pouze zaměstnancem bez jakýchkoliv pravomocí.⁴²⁰

V roce 1948 se stejný úřad dožadoval vysvětlení panujících nejasností. Jeho zástupci totiž vycházeli z protokolu sepsaného při předání usedlosti správě trestního ústavu ve Valdicích, který celý problém ještě více zamlžoval: „...nebyl p. Miloslav Hušek ustanoven národním správcem velkostatku Javorník č. 96, nýbrž údajně přišel a začal hospodařit.“⁴²¹ Snaha pracovníků NPF zjistit skutečný stav věcí proto nemůže překvapit. Kvůli přetrvávajícím nepřesnostem spatřovali poslední možnost ve výslechu vedeném SNB. Došlo k němu v Doksanech dne 8. března 1949. M. Hušek během něj opět pozměnil dosud uváděné skutečnosti a prohlásil „Národním správcem [...] jsem byl jmenován Okresní správní komisí ve Vrchlabí, referentem Vackem [...] Od OSK Vrchlabí jsem neobdržel žádného výměru ani nějakého dekretu.“⁴²²

420 Tamtéž, korespondence mezi NPF v Hradci Králové a ONV Vrchlabí z 23. 10. 1947.

421 Tamtéž, korespondence mezi NPF v Hradci Králové a ONV Vrchlabí z 5. 11. 1948.

422 Tamtéž, výslech M. Huška na stanici SNB Doksany z 8. 3. 1949.

Citovanou výpověď nakonec potvrdil i MNV Javorník v dodatečném sdělení určeném ONV ve Vrchlabí. Podle něj měl být M. Hušek jmenován národním správcem den před jeho příchodem na statek.⁴²³

S přihlédnutím ke zmatkům panujícím po skončení druhé světové války ve vylidněném pohraničí se jako nejpravděpodobnější varianta jeví skutečnost, která z předešlých informací vyplývá. M. Hušek v červnu 1945 přišel na javornický statek bez jakéhokoliv pověření a počítal s tím, že mu bude jeho postavení později potvrzeno, k čemuž skutečně došlo. Vylíčený scénář je navíc pro toto období charakteristický a lze jej považovat za reálný pohled na celý problém.

Ať již se M. Hušek dostal do pozice vedoucího statku jakýmkoliv způsobem, příliš se v této funkci neosvědčil. Účetnictví z let 1945 a 1946 sice nebylo během archivního výzkumu objeveno, ale neúnosné výsledky jeho ročního působení v Javorníku zachycuje mimo jiné zápis v deníku valdické věznice: „*Před převzetím statku zadlužil statek t. zvaný národní správce asi kolem 280 000 korun.*“⁴²⁴ Nelze se proto divit snaze NPF provést inventuru, která ale skončila neúspěchem, protože chyběla řada důležitých dokladů. Nezpůsobilost k vedení nezůstala nepovšimnuta ani přímo v obci. Místní kronikář o ní zanechal následující zprávu: „*Vedení pracuje od 10 k 5. To znamená, že krachuje, ale proč? Vždyť statek měl výnosy, ušlechtilý dobytek a tu naráz ztráty.*“⁴²⁵ Ačkoliv šlo o retrospektivní záznam pořízený v roce 1952, zůstalo hospodaření neúspěšného správce v povědomí ostatních obyvatel obce. A právě proto, že ho javorníci i po sedmi letech považovali za hodné zaznamenání do análů, muselo se jednat o více než svérázný přístup k povinnostem.

Na podzim roku 1946 se ale o celý statek začalo zajímat ředitelství trestnice pro mladistvé provinilce a choré vězně ve Valdicích.⁴²⁶ Důvodem se stal stejně jako v jiných vězeňských ústavech výše citovaný výnos ministerstva spravedlnosti.⁴²⁷ Na jeho základě odeslal přednosta ústavu Václav Průher⁴²⁸ žádost o přidělení javornického statku adresovanou ONV Vrchlabí, v níž

---

423 Tamtéž, korespondence mezi NPF v Hradci Králové a ONV Vrchlabí ze 14. 1. 1949.

424 NA Praha, f. SSNV, neuspořádáno, sv. 3, Deník ústavu Valdice 1934-1948, s. 165.

425 SOKa Trutnov, f. Archiv obce Javorník, kronika obce 1952 – 1980, f. MNV Javorník, neuspořádáno.

426 Blíže: Ondřej HLADÍK, *Vznik ústavu pro mladistvé provinilce a choré vězně ve Valdicích*, in: *Historická penologie* 3/2007, Praha 2007, s. 14-22.

427 Viz. pozn. 152.

428 Přednosta ústavu a ředitel vězeňské správní služby ve Valdicích Václav Průher pocházel z jižních Čech. Tzv. „Reálku“ (sedmiletou střední školu zaměřenou přírodovědně) absolvoval v Českých Budějovicích. Není zřejmé, kdy začal působit ve vězeňství, ale v letech 1930-1934 pracoval v Leopoldově, kde vedl hospodářství trestnice. Poté přešel do Valdic, kde se 20. 11. 1940 stal ředitelem. Jeho kariéru ukončil Okresní akční výbor Národní fronty v Jičíně, který jej 26. února 1948 sesadil z funkce a 8. března byl výnosem ministerstva spravedlnosti odeslán na dlouhodobou placenou dovolenou, což se rovnalo rozvázání pracovního poměru. Jeho další osudy nejsou známy. SOKa Trutnov, f. ONV Vrchlabí, neuspořádáno, koncept informace pro ZNV v Praze z 25. 7. 1947; O. HLADÍK, *Únor 1948 a jeho dopad na Sbor uniformované vězeňské stráže*, in: *Historická penologie* 1/2011, Praha 2011, s. 3-4.

upozorňoval zejména na dostatečný počet pracovních sil a zemědělských odborníků z řad odsouzených, kteří by se stali zárukou bezproblémového provozu hospodářství.⁴²⁹ Rada osloveného úřadu vzápětí požadavek schválila a s doporučujícím dobrozdáním jej postoupila Osidlovacímu úřadu ve Vrchlabí.⁴³⁰ Další jednání dostupné prameny nezachycují, ale lze předpokládat jejich hladký průběh. Ještě téhož roku, konkrétně 22. listopadu, převzal V. Prüher jako prozatímní národní správce javornické hospodářství.⁴³¹ Zároveň složil předepsaný slib.⁴³²

Valdická trestnice tak převzala rozsáhlý areál, jehož přesnou velikost není snadné určit. Veškeré dostupné informace pocházejí až z roku 1949 a jejich výsledná čísla se poněkud rozcházejí. Každopádně se jeho rozloha pohybovala okolo 130 ha. K pozemkům tvořícím vlastní statek H. Klugeho v Javorníku patřilo již od meziválečných let také 43 ha v blízké obci Heřmanovy Sejfy (dnes Rudník) a postupně přibily další v Arnultovicích (dnes část Rudníku) a Bolkově (dnes část Rudníku). Úhrnem činily roku 1949 plochy obhospodařované vězni bezmála 250 ha.⁴³³ Majetek justičního statku se ale až do jeho zániku rozrůstal, takže během kontroly uskutečněné v dubnu 1952 byl sepsán zápis uvádějící 308 ha.⁴³⁴ V dokumentaci k předání usedlosti do majetku ministerstva zemědělství z konce téhož roku je přeředšlý údaj ještě navýšen na 309, 76 ha.⁴³⁵

Avšak zpět do roku 1946. Po převzetí usedlosti bylo potřeba zajistit kontinuitu zemědělských prací. Proto již 25. listopadu přemístili do Javorníku 22 vězňů společně s třemi příslušníky SVS, kteří měli dohlížet na dodržování pravidel výkonu trestu v dosti složitých podmínkách volně přístupného areálu. Nově příchozí nedobrovolní obyvatelé však záhy zjistili, že je čekají poměrně dobré životní podmínky. Nepříliš přínosná činnost dosavadního národního správce M. Huška totiž netrvala tak dlouho, aby zapříčinila větší škody na budovách statku. Při zřizování ubikací proto nevznikaly žádné zásadní komplikace v důsledku jejich špatné stavební situace, jako například ve válkou poškozených Mlékojedech. Rovněž domácí zvířectvo, čítající 116 kusů (89 kusů hovězího dobytka, 9 koní a 18 kusů dobytka vepřového) a nespécifikované množství drůbeže vykazovalo uspokojivý zdravotní stav. Nicméně prodleva

---

429 SOkA Trutnov, citovaný pramen, korespondence mezi ředitelstvím trestního ústavu ve Valdčích a ONV Vrchlabí ze 14. 10. 1946.

430 Tamtéž, korespondence mezi ONV Vrchlabí a Osidlovacím úřadem ve Vrchlabí z 18. 10. 1946.

431 Jednání se za trestní ústav Valdice účastnil přednosta V. Prüher a ústavní komisař Antonín Kábele. ONV Vrchlabí zastupoval ing. Šádek z hospodářské technické služby a samozřejmě dosavadní správce M. Hušek a účetní Jaroslav Valenta. Tamtéž, protokol o předání statku Javorník z 22. 11. 1946.

432 Tamtéž, opis slibu prozatímního národního správce z 22. 11. 1946.

433 V korespondenci mezi ZNV v Praze a ONV Vrchlabí ze 2. 7. 1949 je uveden údaj 137 ha a v úředním záznamu ze 4. 8. 1949 je rozloha pozemků bývalého statku H. Klugeho 129 ha. 70a, 92m². Tamtéž.

434 NA Praha, citovaný pramen, zápis o kontrole justičního statku Javorník provedené 10. a 11. 4. 1952.

435 Tamtéž, dokumentace k předání justičního statku Javorník do správy ministerstva zemědělství z 30. 12. 1952.

v péči o polnosti během výměny osazenstva způsobila pomrznutí brambor a krmné řepy. Jejich odstranění se proto stalo první povinností odsouzených.⁴³⁶

Hospodářská budova statku Josefa Klugeho v Heřmanových Sejfech, 20. léta 20. století, archiv autorů

Družstevní pastvina v Javorníku, 20. léta 20. století, archiv autorů

436 SOKA Trutnov, citovaný pramen, protokol o předání statku Javorník z 22. 11. 1946; NA Praha, f. SSNV, sv. 3, neuspořádáno, Deník ústavu Valdice 1934-1948, s. 165.

Prozatímní národní správce V. Prüher svůj novou povinnost nebral na lehkou váhu. Do Javorníku proto zpočátku zajížděl pravidelně dvakrát týdně.⁴³⁷ Je však zřejmé, že náročná funkce ředitele trestního ústavu ve Valdicích mu nedovolovala věnovat trvale tak velkou pozornost téměř 50 kilometrů vzdálenému pracovišti. Přesto však zůstal akcentovanou součástí věznice. Majetkoprávní hledisko užívání objektu se tak zdálo být vyřešeno, nebo tomu všechno nasvědčovalo. Avšak téměř přesně po půl roce se objevila nečekaná komplikace. V dubnu 1947 zaslal Jednotný svaz Českých zemědělců (JSČZ) v Praze dotaz na možnost získání javornického hospodářství, což zdůvodňoval údajný nezájemem justiční správy o trvalý příděl.⁴³⁸ Záležitost převzalo ONV Vrchlabí, jehož předseda Josef Čermák v březnu téhož roku naopak podpořil snahu V. Prühera zajistit převedení statku do majetku ministerstva spravedlnosti. Jeho reakce proto nemůže překvapit: *„...informace Vám poskytnuté se nezakládají na pravdě.“*⁴³⁹

Vedení justičního statku tedy s největší pravděpodobností nepředpokládalo žádné další potíže, v čemž utvrzovala i podpora, jaké se těšilo vězeňské pracoviště u ONV Vrchlabí. Vzájemné dobré vztahy posílilo i jmenování V. Prühera do funkce národního správce v září roku 1947.⁴⁴⁰ Byla tak odstraněna prozatímnost jeho postavení. Počátkem října proto muselo zavládnout zděšení, když okresní pobočka Osidlovací komise sdělila, že usedlost i s pozemky bude předána Horskému pastvinářskému družstvu (HPD) pro okres Jičín a Vrchlabí.⁴⁴¹ Předseda ONV začal záhy vyvíjet činnost směřující k setrvání dosavadního stavu. Nedlouho po zjištění popsané skutečnosti osobně telefonicky kontaktoval NPF v Hradci Králové s požadavkem na odložení rozhodnutí alespoň do doby, než se záležitost projedná na ministerstvu zemědělství, což podpořil stanovisky dalších regionálních úřadů (Osidlovací komise Vrchlabí, Místní JSČZ, Místní rolnická komise Vrchlabí a MNV).⁴⁴²

Intervence předsedy ONV J. Čermáka nezůstala bez povšimnutí. Když za všechny jmenované organizace prohlásil: *„Statek je dnešní národní správou vzorně obhospodařován,“* dosáhl odkladu zrušení justičního statku s tím, že jednání budou pokračovat na ministerstvu zemědělství. Ta však skončila s neurčitým výsledkem, předání Javorníku mělo být znovu oddáleno a zástupci justice dostali za úkol navázat užší spolupráci s HPD v rámci plnění dvouletého plánu.⁴⁴³ Výsledek neuspokojil ani jednu stranu, ale V. Prüher se již nedočkal vyřešení celého problému. Po převratu v únoru 1948 ho Okresní akční výbor Národní fronty v Jičíně odvolal ze všech funkcí.⁴⁴⁴ Jeho povinnosti

437 SOkA Trutnov, citovaný pramen, koncept informace pro ZNV v Praze z 25. 7. 1947.

438 Tamtéž, dopis JSČZ v Praze oblastní úřadovně NPF v Hradci Králové z 25. 4. 1947

439 Tamtéž, odpověď ONV z 5. 5. 1947.

440 Tamtéž, slib národního správce statku Javorník z 27. 9. 1947.

441 Tamtéž, korespondence Okresní osidlovací komise Vrchlabí a ONV Vrchlabí z 7. 10. 1947.

442 Tamtéž, fonogram z 9. 10. 1947.

443 Tamtéž, korespondence mezi vedením statku Javorník a Zemským národním výborem v Praze z 10. 11. 1947.

444 Viz. pozn. 12.

převzal k 1. květnu téhož roku nově jmenovaný valdický ředitel Julius Kučera. Současně došlo i ke zrušení dosavadní národní správy a objekt převzal do péče NPF jakožto hospodářskou základnu k obdělání dosud neosídlené půdy ve vrchlabském okrese a v Javorníku vznikla Úseková hospodářská správa NPF, vedená nástupcem V. Průhera.⁴⁴⁵

Ačkoliv se opět zdálo, že výsledek popsanych událostí je přínosem pro další existenci justičního statku, rozhodlo ministerstvo zemědělství jinak. Přestože dosavadní zkušenosti prokázaly přínos vězeňské práce v polnohospodářství jak z hlediska ekonomických výsledků, tak i jako vhodného nápravněvýchovného prostředku, měl objekt v březnu 1949 přejít do správy Československých státních statků (ČSSS) s podmínkou desetiletého pronájmu justiční správě.⁴⁴⁶ Definitivní vyřešení majetkoprávních vztahů ve prospěch valdické věznice se tak opět zdálo být v nedohlednu i přes nepřehlédnutelnou podporu místních úřadů. Zůstalo sice zachováno dosavadní využití javornické usedlosti, ale novou situaci komplikoval její provoz zejména z hlediska dalšího rozvoje. Nezdovězenou otázkou zůstává reakce ministerstva spravedlnosti, s jistotou lze říct jen to, že ČSSS se nakonec vzdali přídělů a k 30. červnu ho přenechali dosavadnímu provozovateli.⁴⁴⁷

Léta 1946 až 1949 byla tedy poznamenána snahou uspokojivě vyřešit všechny náležitosti spojené se správou a vlastnictvím rozsáhlého zemědělského areálu. Přestože na počátku 50. let považovalo velitelství SVS problém za vyřešený, došlo ještě v posledním roce existence justičního statku v Javorníku k dalšímu střetu zájmů. Nově vznikající JZD Rudník (tehdy již přejmenované Heřmanovy Sejfy) vzneslo v srpnu 1952 požadavek na takzvaný „Střední dvůr“, který do té doby spravoval justiční statek. Zároveň projevil předseda JZD Brádlér zájem o letní i zimní salaše. Velitel J. Oumrt chtěl s největší pravděpodobností v době, jež postupně přestávala být příznivou pro existenci těchto vězeňských zařízení, projevit vstřícný přístup, takže nevznesl námitky proti předání dvora. Z důvodu vysokého stavu dobytka ale kategoricky odmítl odevzdat prostory určené k jeho ustájení. Obrátil se přímo na velitelství SVS v Praze, ale velkého zastání se nedočkal. Obdržel pouze doporučení předat věc ONV Vrchlabí a KNV v Hradci Králové, jimž podobné rozhodnutí příslušelo.⁴⁴⁸ Tento nečekaně váhavý až alibistický postup je možné spojit právě s dobou, v níž k němu došlo. Schylovalo se totiž k převzetí vězeňství ministerstvem národní bezpečnosti. Patrně tehdy převládaly kompetenční nejistoty a pracovníci ministerstva spravedlnosti chtěli nejspíš vyčkat, jaké požadavky nová situace přinese.

Popsané skutečnosti ale neměly vliv na každodenní život odsouzených, který se od počátku existence justičního statku v listopadu 1946 postupně usazoval do pravidelného rytmu. Jejich celkové stavy se průběžně zvyšovaly, což vyplývalo z postupného nárůstu obdělávaných polností. Zatímco v letech

---

445 Tamtéž, korespondence mezi NPF Hradec Králové a ONV Vrchlabí z 22. 4. 1948.

446 Tamtéž, rozhodnutí ministerstva zemědělství ze 7. 3. 1949.

447 Tamtéž, korespondence mezi ministerstvem zemědělství a ministerstvem spravedlnosti z 22. 6. 1949.

448 NA Praha, citovaný pramen, korespondence velitele justičního statku Javorník a velitelství SVS v Praze z 23. 8. 1952; rozhodnutí velitelství SVS v Praze z 5. 9. 1952.

1946 až 1947 to byla malá skupina čítající průměrně 30 osob, na počátku 50. let se jejich počet ztrojnásobil s tím, že maximální možné využití počítalo se 120 jedinci.⁴⁴⁹

Denní program vězňů odpovídal horskému charakteru krajiny, v níž se objekt nacházel. Šlo o rozptýlené hospodářství, zaměřené především na dobytkařství, pastvinářství a mlékařství. Opomenut nezůstal ani státem preferovaný chov vepřů. Výkrmna ale byla z důvodu absence nevhodných prostor ve výše položeném Javorníku zřízena v Heřmanových Sejfech. Rovněž tak polní plodiny odpovídaly umístění usedlosti. Na rozlehlých pozemcích proto pěstovali především krmnou řepu, čekanku a brambory, v menší míře pak obiloviny. Vše doplňovaly speciální druhy trav, určené k produkci semen, a kmín.⁴⁵⁰

S nastíněnými specifickými podmínkami souviselo i ubytování odsouzených. Řada z nich pobývala delší čas bez stálého dozoru na salaších nebo jiných odlehlých místech. Ačkoliv se nejvzdálenější pracoviště nacházelo čtyři kilometry od obce a existovala tak celá řada příležitostí k útěku, stávalo se to jen sporadicky. Přesto minimálně jeden pokus uprchnout z výkonu trestu vyšel. Došlo k tomu 3. září 1951, ale dostupné informace pouze shrnují, že ho uskutečnili dva muži. Nelze o něm proto říct nic bližšího, ale jak již bylo řečeno, šlo o vcelku ojedinělou událost. V případě neúspěchu, či jen méně významného kázeňského provinění totiž hrozil okamžitý trest a návrat do Valdic, což většina vězňů nechtěla riskovat. Přišli by tak o možnost strávit dny vymezené soudem k pobytu za mřížemi mimo uzavřené prostory trestního ústavu. Ze stejného důvodu neměli problémy s plněním úkolů vyplývajících z nelehké práce v zemědělství, na níž jim vzhledem ke zdravotní klasifikaci C a D častokrát nestačily síly. Velitel statku sice několikrát žádal o přidělení trestanců zařazených do skupiny B, alespoň v době žní, kdy probíhalo fyzicky nejnáročnější sečení a nakládání na vozy, avšak neúspěšně.

Ačkoliv denní program přinášel velkou fyzickou zátěž (ve tři hodiny vstávali dojíči, krmiči, ve čtyři kuchaři, v pět ostatní, a práce probíhaly podle roční doby až do 21:00) vyznívalo hodnocení odsouzených pracujících v Javorníku velmi příznivě a celé hospodářství se řadilo mezi nejlepší ve vrchlabském okrese. Přes náročné povinnosti využívali vězni i možnost navštěvovat knihovnu, která na počátku 50. let disponovala 446 knihami. Po únoru 1948 samozřejmě obsahovala jen literaturu prověřenou a ideologicky nezávadnou. Je-li možné věřit dochovaným pramenům, bylo během prvního pololetí roku 1952 vypůjčeno celkem 241 knih.⁴⁵¹ Mimo čtení vybraného denního tisku (Rudé právo, Práce, Zemědělský časopis) žádná další zájmová činnost neexistovala, což plynulo z naprostého vyčerpání úkoly, jež s sebou nesl

449 ABS, f. E 1, inv. j. 19, seznamy valdických trestanců a chovanců zařazených do pracovních oddílů mimo ústav z 31. 1. 1947-30. 11. 1947; NA Praha, f. S SNV, sv. 32/2, popis statku Javorník z 20. 7. 1952.

450 NA Praha, f. S SNV, sv. 32/2, neuspořádáno, popis statku Javorník z 20. 7. 1952; Tamtéž, sv. 24/1, přehled justičních statků z 28. 7. 1952.

451 Mezi nejžádanější patřily následující knihy: Maxim Gorkij, Život Klíma Samgvina; Maxim Gorkij, Matka; Pavel Nikolajevič Luknickij, Dívka ze Siataganu, Karel Nový, Železný kruh; Michail Alexandrovič Šolochov, Tichý Don; Vasilij Nikolajevič Ažajev, Daleko od Moskvy, Zaharia Stancu, Bosý.

rozsáhlý zemědělský provoz.

Jestliže vězni byli vytíženi každodenními povinnostmi, dozorcí měli ještě náročnější podmínky služby. Z původních třech příslušníků SVS, kteří na justiční statek přišli v listopadu 1946, sice jejich počet vzrostl na sedm až osm, ale ani tak nemohli obsáhnout velkou rozlohu pozemků, na nichž odsouzení pracovali.⁴⁵² Jejich výčet samozřejmě zahrnuje i velitele, kteří se na Javorníku vystřídalí dva. Prvního z nich, strm. Bajera, pověřil valdický ředitel V. Prüher zorganizováním nového pracovního útvaru v době převzetí hospodářství do národní správy od M. Huška. Po něm převzal vedení roku 1949 vrch. strm. Jaroslav Oumrt vykonávající tuto funkci až do konce roku 1952 a zástupcem se ve stejné době stal strm. Jan Hoffman. Oba trvale přidělení příslušníci SVS obývali služební byty v hlavní budově celého hospodářství. Ostatní dočasně zařazovaní dozorcí sdíleli nepříliš pohodlné kasárenské ubytování ve dvou místnostech, přičemž každému náležela postel, skříň a noční stolek.

Organizace práce vycházela především z potřeb plnění předepsaných povinností v rámci rostlinné a živočišné výroby. Každodenní úkoly rozdělával osobně velitel statku, avšak údajně bez většího systému, což bylo během kontroly z valdické věznice, uskutečněné v červenci 1952 shledáno jako nevhodné. Ve výsledné zprávě se proto objevuje doporučení, aby dozorcí během svého přidělení do Javorníku dohlíželi jen na jeden konkrétní úsek, což mělo vést k rozšíření zájmu o zvýšení živočišné výroby každého z nich a usnadnění zavádění „*nové formy práce podle vzoru SSSR.*“ Během dne tedy příslušníci SVS dohlíželi podle konkrétních požadavků na práci vězňů v okolí statku, vzdálenější pastevecké salaše pak kontrolovali namátkově. Mimo Javorník dlouhodobě působil jen jeden příslušník SVS. Střežil devět odsouzených ve výkrmně vepřů v Heřmanových Sejfech. Noční služba s sebou vzhledem k rozloze justičního statku nesla další komplikace. Strážný totiž zpravidla nestíhal obejít rozptýlené objekty sloužící jako ubytovny vězňů.

Stejně jako ve Valdicích a jiných věznicích nebylo ani v Javorníku zapomínáno na ideologickou výchovu příslušníků. Probíhala ve formě měsíčních školení prováděných krajským politickým zástupcem SVS, který na justiční statek zajížděl. Jejich obsah však pracovním vytížením příslušníky příliš nenadchl a snažili se jim všemožně vyhnout. Tyto postoje nadřazené orgány kritizovaly i přes to, že hlavním důvodem tohoto stavu se stala únava z každodenní fyzicky náročné práce, což dokazuje odpověď reakce jednoho z dotázaných dozorců sebevzdělávání. Prohlásil, že „*Po práci zbude tak čas na denní tisk, a to ještě při čtení Rudého práva...za chvíli usne.*“ Velitel J. Oumrt se tak v očích svých představených provinil soustředěním veškerého času „*...na zdolání úkolů hospodářských.*“ Za jeho největší chybu je z tehdejšího hlediska možné prohlásit snahu o splnění všech dodávkových povinností uložených v rámci prvního pětiletého plánu. Dosažené výsledky v rostlinné i živočišné výrobě ho ale uchránily od výraznějších postihů. Směřovala k němu pouze výtka: „*Tento stav je nezdravý a zasluhuje řešení častějšími návštěvami s určitým politickým programem.*“

Popsaná situace naznačuje i to, že příslušníci SVS sloužící v Javorníku neměli téměř žádné osobní volno, během nějž by se mohli věnovat vlastním

---

452 NA Praha, f. S SNV, s, 24/1, neuspořádáno, zpráva o prohlídce justičního statku Javorník 9. 7. 1952.

zájmům. K tomu přispívala i odloučenost statku od větších měst, takže k jakémukoliv kulturnímu vyžití nebyly vhodné podmínky. Kupříkladu nejbližší kino se nacházelo až v 10 kilometrech vzdáleném Hostinném. Za jedině zpestření jednotvárného života je tak možné považovat promítání výchovných filmů pro vězně, k čemuž docházelo jednou měsíčně. Na druhou stranu je ale potřeba připomenout reakci dozorce dotazovaného na sebevzdělávání. Z ní totiž jasně vysvítá, že mnohdykrát se jim kvůli únavě z fyzicky náročných práce na polnostech ani nedostávalo sil k řešení podobných problémů.⁴⁵³

Rok 1952, k němuž se vztahuje náčrt života příslušníků SVS na justičním statku v Javorníku, byl také posledním obdobím jeho existence. K 1. lednu 1953 se v kanceláři velitele J. Oumrta sešli zástupci valdické věznice a JZD Javorník (spadalo pod ČSSS Choustníkovo Hradiště), kteří podepsali společný zápis o předání hospodářství včetně živého a mrtvého inventáře v celkové hodnotě 5 839 061 Kčs.⁴⁵⁴ Skončila tak kapitola jeho existence spojená s výkonem trestu odsouzených z trestního ústavu ve Valdčicích. Události následujících let již proto přesahují rámec této knihy.

Soupis majetku statku Javorník k 1. 1. 1953	
	Kčs
Koně	318 429
Hovězí dobytek	1 827 065
Prasata	656 707
Drůbež	102 600
Mrtvý inventář	1 015 021
Dílenský materiál	178 073
Zásoby	1 451 166
Půdní investice	290 000
Celkem	5 839 061

Tab. č. 42.

V závěru této kapitoly je ale potřeba zmínit aféru, jež rozvířila veřejné mínění v druhé polovině 40. let 20. století a justiční statek v Javorníku se díky tehdejšímu tisku dostal do zorného pole zájmu obyvatel Československa. Na počátku června 1947 totiž Rudé právo přineslo krátký článek o poměrech výkonu trestu členů protektorátní vlády Rudolfa Berana a generála Jana Syrového pod názvem „*Beran a Syrový na rekreaci v Krkonoších*“. Je zřejmé, že šlo o politicky motivovaný krok, jehož účelem bylo poukázáním na mírné podmínky věznění přispět k diskreditaci nekomunistických stran – úřad ministra spravedlnosti vykonával národní socialista Prokop Drtina. Emotivně

453 Tamtéž, zpráva o prohlídce justičního statku Javorník 9. 7. 1952.

454 Tamtéž, zápis o předání justičního statku Javorník z 1. 1. 1953; dodatková zpráva o předání justičního statku Javorník ze 7. 5. 1953.

laděný nedlouhý novinový sloupek proto obsahoval barvitě vylíčení pestré stravy a pohodlného života odsouzených: „*Oba trestanci bydlí odděleně v pěkném pokojíčku [...] K večeři měli oba trestanci lívance, vajíčka, margarín, krajáč mléka, bochník chleba a v jejich pokojíku stálo 9 lahví od piva.*“ Dále autor poukázal na utrpení, kterým prošlo mnoho lidí v koncentračních táborech s tím, že v závěru přinesl zdrcující kritiku postupu ministra P. Drtiny: „*Kde zůstala spravedlnost ministra spravedlnosti před zákonem, národem a tisíci mrtvými a statisíci, kteří se vrátili s podlomeným zdravím z nacistických kriminálů.*“⁴⁵⁵

Ve stejný den přinesla téměř identický článek ještě Severočeská Mladá fronta. Příliš se nelišil obsahem ani názvem, v němž pouze chybělo určení místa, takže zněl: „*Beran a Syrový na rekreaci.*“ Rozdíl je možné najít především v práci autora textu, neboť šlo o zkušenějšího a obratnějšího stylistu. Celkově proto vyzněl působivěji. Na několika místech je však patrná téměř přesná shoda formulací. Zajímavý je ale odkaz na účast předsedy ONV Vrchlabí J. Čermáka, který se k poměrům na justičním statku údajně stavěl velmi kriticky, což dokládalo otištěného prohlášení: „*...vždyť takový kriminál jest úplná pohádka proti tomu, co naši lidé zkusili v koncentračních táborech.*“⁴⁵⁶ Tato tvrzení jsou v přímém rozporu s jeho výše popsaným postojem, tak jak ho zachycují úřední dokumenty. Z nich naopak jasně vyplývá kladné hodnocení justičního statku, za nějž se velmi zasazoval při řešení majetkoprávních záležitostí. Je tedy možné, že by přes pragmatickou podporu prosperujícího hospodářství zažíval rozporuplné pocity vycházející z přesvědčení o nedostatečném potrestání „prominentních“ retribučních provinilců? Nelze to vyloučit, ale je třeba brát v úvahu i možnost účelového vytržení citované věty z kontextu tak, aby splnila požadovaný účel.

Jako aktivnější se nakonec projeвили novináři druhého ze jmenovaných periodik, takže 5. června vyšla na první straně další kritika poměrů nazvaná „*Kolaborantská idyla v Krkonoších*“, z níž je patrné, že se dva reportéři snažili proniknout do prostoru justičního statku a vyfotografovat oba sledované vězně, což se jim nepodařilo: „*...zakročuje dozorce zvíci dvou metrů a okrášlený třemi hvězdičkami.*“ Nicméně líčení situace navázalo na dikci předešlých článků a život v Javorníku popisuje více než idylicky.⁴⁵⁷ Poslední zmínka o aféře pochází z následujícího dne, kdy Severočeská Mladá fronta vydala závěrečné shrnutí celého problému. Nelze však přehlédnout snahu o korektněji zpracované informace bez nádechu bulvární senzace, společně s výrazně smířlivějším tónem vůči konání ministerstva spravedlnosti. V podstatě pouze shrnuje stavy vězňů v pracovních oddílech, vysvětluje, proč byli R. Beran a J. Syrový umístěni v Javorníku, načež noticku uzavírá zpráva o přeložení bývalého generála na jiné místo.⁴⁵⁸

Ačkoliv celá záležitost proběhla tiskem během čtyř dní, a to pouze formou krátkých novinových článků, rozvířila veřejné mínění natolik, že jí musel ministr spravedlnosti osobně vysvětlovat na zasedání Národního

455 *Beran a Syrový na rekreaci v Krkonoších*, Rudé práva z 3. 6. 1947.

456 *Beran a Syrový na rekreaci*, Severočeská Mladá fronta z 3. 6. 1947.

457 *Kolaborantská idyla v Krkonoších*, Severočeská Mladá fronta z 5. 6. 1947.

458 *Jan Syrový přemístěn*, Severočeská Mladá fronta z 6. 6. 1947.

shromáždění. Došlo k tomu 2. července téhož roku. Vystoupení P. Drtiny je zajímavé především jako pramen osvětlující vznik této vězeňské aféry. U jejího zrodu stáli Jindřich Uher a Marie Trojanová-Genyková, dva komunističtí poslanci, kteří navštívili koncem května roku 1947 Javorník.⁴⁵⁹ Ani jeden z nich ale nebyl řádně jmenován občanským kontrolorem nad výkonem trestu, takže šlo o soukromou akci vycházející z iniciativy a pověření KSČ, jak oba svorně prohlásili při návštěvě předsedy ONV Vrchlabí.⁴⁶⁰ Nelze proto pochybovat o tom, jaké měla mít tato neoprávněná kontrola výsledky. Rovněž tak z popsaných okolností jasně vysvítá ideologické pozadí. Navíc není možné přehlédnout, že se nastíněné události odehrály tři měsíce před vypuknutím Krčmaňské aféry, jejímž cílem se mimo jiné opět stal ministr spravedlnosti P. Drtina.⁴⁶¹ Postupné vyostřování politického boje směřujícího k převzetí moci komunisty v únoru 1948 se tak opravdu dotýkalo všech sfér života obyvatel poválečného Československa.

Současný stav justičního statku Javorník, archiv autorů

---

459 Obě jména komunistických poslanců se objevují i v citovaném článku Severočeské Mladé fronty z 3. 6. 1947.

460 Digitální knihovna parlamentu ČR, 63. schůze Ústavodárného NS RČS z 2. 7. 1947 [citováno 26. 9. 2011], Html. ed., [on-line], <http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/063schuz/s063007.htm>.

461 Pokus o atentát na tři nekomunistické ministry Petra Zenkla, Jana Maryka a Prokopa Drtinu, jimž byly 10. 9. 1947 doručeny krabičky s výbušninami. Přestože vyšetřování přes obtížnou situaci prokázalo spojitost s KV KSČ v Olomouci, nebyl na základě zásahu ministerstva vnitra nikdo odsouzen.

Současný stav justičního statku Javorník, archiv autorů

Současný stav justičního statku Javorník, archiv autorů

10.3. Leopoldov

Jediný justiční statek, který se dnes nenachází na území České republiky, byl ve slovenském Leopoldově. Vznikl z přechodného ústavu při trestnici pro muže, jehož historii shrnuje úvodní kapitola věnovaná vývoji zaměstnávání vězňů v zemědělství. Ta se však zabývá událostmi konce 19. století a první poloviny 20. století, respektive léty před vypuknutím druhé světové války. Období po roce 1945 budou proto věnovány následující řádky. Výzkum však stěžuje výrazný nedostatek archivních pramenů, což ovšem nevychází ani tak z geografické polohy – při heuristickém úsilí autorů nezůstal opomenut ani Archív Zboru väzenejkej a justičnej stráže sídlící právě v Leopoldově. Za hlavního původce problému je možné považovat neobornou

skartaci, k níž došlo v první polovině 50. let 20. století. Tu je bez jakýchkoliv obav možné nazvat archivní katastrofou.

*Budova přechodného ústavu,
1928
Archiv ZVJS SR*

*Pracující chovanci v zahradě,
1928
Archiv ZVJS SR*

*Pařenistě a skleník,
1928
Archiv ZVJS SR*

*Hospodářský dvůr,
1928
Archiv ZVJS SR*

K čemu tedy v druhém (a pravděpodobně i posledním) roce existence justičního statku došlo? V souvislosti s převzetím trestního ústavu ministerstvem národní bezpečnosti bylo 19. června 1952 rozhodnuto o převozu archivu, obsahujícího cenné písemnosti od poloviny 19. století do věznice v Il'avě. Leč přemístění dokumentů samo o sobě nemohlo zapříčinit avizovanou pohromu, kamenem úrazu se stalo až rozhodnutí Krajského velitelství SVS v Nitře, příkazující výběr úzkého okruhu archiválií, navíc z časově omezeného období zahrnujícího pouze posledních 50 let, což však představovalo maximální možné stáří (u mnohých z nevelkého počtu přeživších písemností byl hranicí rok 1945).⁴⁶² Rozkaz, dokládající naprostou neúctu k historickým hodnotám, která převládala mezi pounorovými příslušníky SVS, se stal orfelem pro větší část leopoldovského archivu: „*Ostatné spisy nech sú škartované a odevzdané do sberu papiera so zaistením aby ich nebolo zneužitě.*“ Zvítězilo tak bezduché „státobezpečnostní“ hledisko, pod nímž je možné nalézt podpis krajského velitele SVS ppor. Ďuriše.⁴⁶³

V polovině roku 1952 tak bylo bezpochyby zničeno mnoho archiválií dokumentujících činnost přechodného ústavu i první období existence justičního statku. Z jeho provozu ale zákonitě musely vznikat další písemnosti, což není pro dnešního badatele žádnou výhrou, ani ty se doposud nepodařilo objevit. Na vině je především problém organizačního začlenění tohoto zemědělského pracoviště. Z výše zmíněné informace je patrné, že leopoldovský trestní ústav převzalo k počátku roku 1951 ministerstvo národní bezpečnosti, potažmo StB, která jej posléze přizpůsobila svým potřebám. Tudíž vzniká kompetenční zádrhel. Justiční statek totiž spadal do pravomocí ministerstva spravedlnosti. Jak prokázala tato studie, všechna ostatní analyzovaná hospodářství podléhala velitelství SVS, takže jejich nadřízeným článkem se stala nejbližší věznice, patřící do resortu justice. K těm však už Leopoldov nepatřil a není možné, aby místní justiční statek jako jediný řídila Státní bezpečnost, jež ani neměla zájem o podobná zařízení.

Zůstává tedy nezodpovězenou otázkou, který vězeňský ústav byl nadřízenou složkou justičního statku v Leopoldově? Nezdá se příliš pravděpodobné, že by existoval jako samostatný organizační článek, protože to odporuje všem nalezeným dokumentům, vztahujícím se k organizační struktuře SVS. Jako možné, ale zatím nepotvrzené řešení, se ukazují dvě hypotézy. Jednou z nich je il'avská věznice, protože mezi oběma ústavu

---

462 Provedením skartace byl pověřen strm. Martin Rau a civilní zaměstnanec Šulík. Vše tedy probíhalo bez náležitého odborného dozoru. Ztráty archiválií bylo proto velké, není totiž pochyb o tom, že pověřenými pracovníci nedokázali nejen posoudit, ale ani přečíst maďarsky, německy a latinsky psané dokumenty z druhé poloviny 19. století. Stejně tak u mladších dokumentů nelze spoléhat na citlivý přístup jmenovaných. Zachovány měly zůstat pouze následující písemnosti:

Základní knihy a jmenné indexy vězňů od počátku existence věznice, osobní spisy vězňů od r. 1918, hospodářské záležitosti od r. 1945, spisy a kmenové knihy zaměstnanců mladší 50 let, jednací protokoly a spisy od roku 1945, tajné jednací protokoly od r. 1918 a důležité spisy bez časového omezení.

463 Jozef CHREŇO, *Nekulturnosť zničila leopoldovský archív, a nielen archív*, in: Zborník príspevkov k dejinám väznenstva na Slovensku II., M. Letáková (ed.), Bratislava 2003, s. 111.

existovaly určité vazby již za první republiky. Roku 1919 došlo k předání Leopoldova ministerstvu národní obrany a zřízení dělostřeleckých kasáren a skladů v prostorách bývalé trestnice. Tehdy museli nalézt vhodné místo pro další výkon trestu delikventů umístěných do Leopoldova. Jejich cílovou stanicí se stala právě Il'ava, z níž navíc posílali zpět jedince vybrané k pobytu v přechodném ústavu, jehož se změna nedotkla.⁴⁶⁴ Nelze proto vyloučit, že 50. léta 20. století přinesla přes odlišné podmínky zopakování vyzkoušeného modelu řízení. Rovněž tak převoz zbytků archivu do Il'avy poukazuje na tuto variantu řešení celé situace.

Existuje však i druhá možnost. O převozu a likvidaci archiválií rozhodli na Krajském velitelství SVS při věznici v Nitře. Ve prospěch této varianty hovoří dva argumenty. Prvním byla vzdálenost od Leopoldova – Nitra 63 km, Il'ava 85 km. Tento fakt by ale sám o sobě nemohl stačit k vytvoření hypotézy o organizačním zařazení leopoldovského zemědělského pracoviště odsouzených. Významně jej však posiluje druhé zjištění vztahující se ke způsobu hospodářského plánování. Na českých a moravských justičních statcích jej řešili ústředně, kdežto v Leopoldově se jednalo o záležitost na krajské úrovni.⁴⁶⁵ Zcela logicky by pak ve světle předložených informací vyhlíželo začlenění do struktury nadřízené složky v Nitře. Ani jednu z nastíněných variant ale není možné doložit, obě domněnky jsou proto pouze naznačením možného vysvětlení vyřčené otázky.

Nyní však k informacím, které se dochovaly i přes nelítostný zákrok totalitní moci. Po skončení druhé světové války pokračovalo nasazování odsouzených na zemědělské práce v rámci přechodného ústavu. Oproti praxi první republiky ale došlo k jedné zásadní změně. Pozemky i budovy hospodářského dvora byly pronajímány soukromým subjektům s tím, že pracovní síly za smluvní mzdu zajišťovala správa trestnice. Stejně pak fungoval až do prosince 1948, kdy jej opět převzala věznice.⁴⁶⁶

Činnost přechodného ústavu ukončilo předání trestního ústavu ministerstvu národní bezpečnosti. Do té doby prosperující vězeňské hospodářství ale nezaniklo, jak uvádí J. Chreňo v citovaných textech. Došlo však k organizační změně, jejímž důsledkem bylo převedení pozemků i budov na nově zřízený pracovní útvar. Od 1. ledna 1951 tak zahájil činnosti poslední z dvanácti justičních statků, jehož pozemky dosahovaly rozlohy 80 ha. Zdá se však, že zemědělská výroba nedoznala větších změn, zachován zůstal mimo jiné i rozsáhlý úspěšný chov angorských králíků (jejich počet přesahoval 700 kusů), který nadále vykazoval vynikající výsledky. Rovněž tak pokračoval chov prasat (47 kusů), drůbeže (2150 kusů), hovězího dobytka (51 kusů) a ovcí (62 kusů). Nechyběly ani koně sloužící jako tažná síla a doplňkem se stalo včelařství, jež mělo v Leopoldově dlouhou tradici podobně jako kožešinová zvířata. Právě poslední dvě položky přehledu zvířectva dokazují, společně s výměrou, na níž odsouzení pracovali, zřízení tohoto hospodářství na místě bývalého přechodného ústavu. Kontinuita je na základě těchto údajů nepopíratelná.

464 J. CHREŇO, *Přechodný ústav v Leopoldově*, in: Zborník príspevkov k dejinám väzenstva na Slovensku, M. Letáková (ed.), Bratislava 1998, s. 109.

465 NA Praha, f. ÚV KSČ – právní komise, inv. č. 171, průzkum hospodaření na justičních statcích z roku 1951.

466 J. CHREŇO, citované dílo, s. 109.

Justiční statek tedy z hlediska živočišné výroby vynikal především chovem králíků, který se na jiných vězeňských zemědělských pracovištích neobjeoval. Rovněž tak v polním hospodářství měl k roku 1951 jedno prvenství. Exceloval především v pěstování žita (29, 5 q). Následovala pšenice ozimá (25, 5, q), ječmen jarní (23 q), oves (14q) a z dalších plodin krmná řepa (251 q) cukrová řepa (260 q), řepka olejka (15 q), brambory (83 q).⁴⁶⁷

Králíkárna, 1950. Archiv ZVJS SR

Maštale, 1950. Archiv ZVJS SR

---

467 NA Praha, citovaný pramen; tamtéž, zápis s porady velitelů justičních statků z 25. a 26. 2. 1952; NA Praha, f. S SNV, sv. 24/1, neuspořádáno, zpráva o justičních statcích z 28. 7. 1952.

Vepřín, 1950. Archiv ZVJS SR

O událostech provázejících existenci justičního statku toho již mnoho říci nelze. Nejsou známy počty odsouzených pracujících na polnostech, a stejně tak chybějí údaje o stavech dozorců, kteří je hlídali. Orientačně může posloužit údaj vztahující se k odsouzeným umístěným do přechodného ústavu – koncem roku 1947 jich bylo 56.⁴⁶⁸ K personálu pak prameny obsahují jen stručnou zmínku o tom, že velitelem byl roku 1952 kpt. Ščipák. Rovněž tak o každodenních starostech doprovázejících provoz hospodářství převážně mlčí. Sporadicky je přibližuje pouze zápis z porady velitelů těchto pracovních útvarů. Ze závěrečné diskuze vyplývá, že v roce 1952 se počítalo se stavbou kuchyně, pro niž bylo nutné objednat dva varné kotle. Dohled nad hladkým průběhem výkonu trestu pak měla pomoci zajistit nová strážnice. Poslední dostupná a spíše úsměvná informace hovoří o problémech s „nebezpečnou“ kobylou jménem Etna. Kvůli nevyzpytatelné povaze žádal kpt. Ščipák o souhlas s prodejem. Projevili o ní ale zájem v Nedražicích, kde měli již zmíněný chov plemenných koní.⁴⁶⁹

Ukončení provozu justičního statku je možné pouze odhadovat. S přihlédnutím k situaci na zbylých jedenácti zemědělských pracovištích nebude daleko od pravdy tvrzení, že se tak stalo na přelomu let 1952 a 1953. Přes veškerou snahu při vyhledávání archiválií sloužících jako pramenná základna k sepsání této kapitoly se nepodařilo objevit další informace, které by pomohly podrobněji analyzovat předpokládané dva roky existence polnohospodářského provozu v Leopoldově.

10.4. Mikulov

V malebné krajině poblíž Pálavských vrchů se necelé čtyři kilometry od centra Mikulova nachází nevelká osada Mušlov. Justiční statek, který vznikl právě v této lokalitě, vykazuje jednu zásadní odlišnost od většiny ostatních. Jeho základem se nestalo hospodářství zkonfiskované po druhé světové válce, ale justiční statek navázal na provoz předchozího vězeňského zemědělského pracoviště. To mělo za úkol nejen převýchovu odsouzených, ale i zásobování kuchyně sousedícího trestního ústavu, existujícího od počátku 20. let 20. století.

⁴⁶⁸ J. CHREŇO, citované dílo, s. 110.

⁴⁶⁹ NA Praha, f. ÚV KSČ – právní komise, inv. č. 171, zápis s porady velitelů justičních statků z 25. a 26. 2. 1952.

Historie areálu justičního statku v Mikulově je tedy nerozlučně spjata s osudy trestnice. Důvodem ke zřízení celého komplexu se stala nedostatečná kapacita ženské věznice v Řepích po vzniku Československé republiky. Proto do prostoru bývalého zděného válečného uprchlického tábora z roku 1915 přemístili mladistvé delikventky.⁴⁷⁰ Otázkou však zůstává vlastní zahájení provozu. Za nezpochybnitelný údaj lze považovat v předchozím odstavci uvedené časové zařazení, komplikovanější je ale jeho přesnější specifikace. V úvahu přicházejí léta 1919 až 1922. První datum se objevuje v novinovém článku posledního předválečného mušlovského ředitele Jindřicha L. Janečka.⁴⁷¹ Další možnost představuje rok 1921, zmiňovaný v publikaci o vězeňství, vydané ministerstvem spravedlnosti počátkem 30. let.⁴⁷² Stejný úřad ale krátce před tím uveřejnil ještě další eventualitu, tentokrát mělo k otevření dojít v roce 1922.⁴⁷³ Dostupné archivní prameny k danému problému bohužel nepřinášejí žádné informace, takže další upřesnění prozatím není možné.

Konkrétní datum vzniku mikulovské trestnice tedy zůstává neobjasněno. Jistotou však je, že od počátku bylo její součástí ústavní hospodářství s velkou výměrou polností a vinicemi: „*Měl však nepoměrně větší hospodářství, možno říci velkostatek. Výborné polnosti byly pronajmuty od velkostatku dietrichsteinského až do roku 1929.*“⁴⁷⁴ Vybrané vězňené mladé ženy tak během svého pobytu na Mušlově vykonávaly všechny zemědělské práce, včetně těch nejtěžších, jako je například rigolování půdy.⁴⁷⁵ Změna nastala v polovině 20. let, kdy se novými nedobrovolnými obyvateli stali mladiství muži,⁴⁷⁶ jimž fyzická zátěž nedělala takové problémy jako jejich předchůdkyním.

Režim mikulovského ústavního hospodářství byl v meziválečném období velmi podobný jako na pozdějších justičních statcích. Nejspolehlivější a nejpracovitější vězni či chovanci polepšovny se mohli volně pohybovat po všech pozemcích, což pro ně představovalo příjemnou změnu oproti přísným pravidlům uvnitř trestnice. Přesto došlo na konci ledna 1938 k překvapivému útěku jinak výborně hodnoceného Vasilu Bileje, který se těšil všem dostupným výsadám. Tato skutečnost zarazila i ředitele Janečka: „*Útěk byl proveden z nevysvětlitelných příčin. Mladistvý jako jediný zručný dojič byl v ústavním hospodářství [...] a pohyboval se po celý podzim volně na ústavních pozemcích. Pásl dobytek v ořečovém sadě a spolu s jinými dvěma i v písečníku pod ústavem. Při tom měl denně příležitost uprchnouti za*

---

470 kol., *Ministerstvo spravedlnosti v prvním desetiletí republiky*, Praha 1928, s. 59.

471 Jindřich L. JANEČEK, *Co je to Mušlov a jaký je v něm život*, in: Mikulovský kraj, ukázkové číslo z 19. 12. 1936.

472 kol., *Vězeňství v Československé republice*, Praha 1930, s. 40.

473 kol., *Ministerstvo spravedlnosti v prvním desetiletí republiky*, Praha 1928, s. 59.

474 J. L. JANEČEK, citovaný článek.

475 Převrstvení celého půdního profilu, popřípadě pouze jednotlivých půdních horizontů do hloubky přibližně 60 cm. Zlepšuje hlavně fyzikální vlastnosti půdy. Rigolování se používá hlavně při zakládání vinic a chmelnic.

476 kol., *Ministerstvo spravedlnosti v prvním desetiletí republiky*, Praha 1928, s. 59.

*velmi příznivých povětrnostních podmínek.*⁴⁷⁷ Citace dokládá výše uvedené vstřícné životní podmínky vězňů pracujících v zemědělském provozu.

Vězeňský statek fungoval jako hospodářské zázemí ústavu bez přerušení až do podzimu roku 1938, avšak již od června byl jeho provoz poznamenán přítomností armády. Z důvodu hrozícího ozbrojeného konfliktu a blízkosti hranic byla v okolí trestnice dislokována 9. rota III. praporu 31. pěšího pluku Arco, již velel štábní kapitán Nečásek. Ředitel Janeček tehdy kvůli přípravě obrany státu přenechal vojákům blízký lesík a souhlasil s využitím koupelen.⁴⁷⁸ Mezinárodní příslušníků dozorců a všechny mladistvé delikventy i chovance polepšovny schopné fyzicky náročné práce přesunuli na kopání zákopů. Zemědělská výroba na statku tak zůstala stranou. Lze proto předpokládat, že méně zdatní jedinci vykonávali jen ty nezákladnější provozní práce.

V září roku 1938 v okolí trestnice došlo k řadě ozbrojených střetů československých ozbrojených složek s Ordnerý,⁴⁷⁹ takže volný pohyb mladistvých při pasení dobytka a polních pracích začal být více než problematický. Kritičnost situace zachytil ředitel Janeček ve své korespondenci: *„Posledních 10 dnů jsem spal obutý i v šatech, tak jako neblahé paměti ve válce. V noci se střílelo kolem ústavu a byl jsem konečně nucen odstěhovat se do ústavu, za zeď, aby mne nezabili. Báł jsem se, abych nebyl zabit, jako zajíc v díře, nemaje možnosti se draze prodati. Roty ordnerů odstřelovaly nejen objekty, ale střely se rozpleskovaly o naše domy. Osvětlování raketami vzbuzovalo minulé zkušenosti a přes dálku 20ti let zanášely mne zpět do doby, kdy jsem nežil jako člověk.*⁴⁸⁰ Přes veškerou snahu zabezpečit obranu hranic přišly přípravy vniveč rozhodnutím odstoupit Německu pohraniční oblasti. Poslední možností se tak stala urychlená evakuace, která přes řadu komplikací spojených s nedostatkem železničních vagónů proběhla 8. října. Vlak plně obsazený vězni i zaměstnanci zamířil do Jihlavy, kde všichni strávili několik příštích měsíců.⁴⁸¹

Vyklizením ústavu krátce před obsazením Mikulovska německou armádou uzavřelo první kapitolu existence vězeňského statku na Mušlově. Druhé dějství začalo po osvobození Československa, ale nemělo dlouhého trvání a skončilo na počátku 50. let. Jaké události jsou s tímto krátkým obdobím spojeny? V první řadě byla po osvobození znovu zprovozněna

---

477 Státní oblastní archiv Zámorsk (SOA Zámorsk), f. Trestnice Valdice, inv. č 127, kart. 1, informace o útěku V. Bileje adresována ministerstvu spravedlnosti z 27. 1. 1938.-

478 Tamtéž, korespondence přednosta ústavu v Mikulově s velitelstvím 9. roty III. praporu 31. pěšího pluku ze dne 28. července 1938.

479 Příslušníci polovojenské uniformované organizace Freiwilliger Schutzdienst, vybudované SdP po vzoru SA, jejíž činnost povolila československá vláda na jaře roku 1938. Oficiálně mělo jít „ochranné oddíly“ strany, ale ve skutečnosti to byla úderná síla SdP tajně vyzbrojená Wehrmachtem. Otto NOVÁK, *Henleinovci proti Československu*, Praha 1987.

480 SOA Zámorsk, citovaný pramen, dopis J. L. Janečka řediteli pedagogické univerzitní knihovny dr. K. J. Benešovi z 31. 10. 1938.

481 Tamtéž.

trestnice a samozřejmě i přilehlé hospodářství. S touto událostí ale souvisí otázka, jaké kategorii odsouzených měla sloužit. Ještě v červenci 1945 existoval na ministerstvu spravedlnosti záměr, navázat na prvorepublikové zkušenosti se zaměstnáváním mladistvých v zemědělství.⁴⁸² Původní plán ale pravděpodobně nevydržel dlouho, neboť již k počátku ledna 1946 je doloženo věznění dospělých mužů.⁴⁸³ Důvodem k této změně se stal vysoký počet osob odsouzených mimořádnými lidovými soudy za retribuční trestné činy.⁴⁸⁴

Změna kategorie vězňů na dospělé provinilce však mohla z hlediska provozu statku představovat přínos. Ačkoliv je péče o domácí zvířectvo a pěstované květiny či zeleninu velmi vhodná k nápravě sotva odrostlých delikventů, fyzicky náročné polní práce jistě lépe zvládali plnoletí trestanci.⁴⁸⁵ Celkově jich zpravidla bývalo 20,⁴⁸⁶ ale bezpochyby docházelo i k zařazování dalších na výpomoc v případě žňových prací. Výměra pozemků, na nichž se mohli při plnění daných úkolů pohybovat, přesahovala 100 ha. Určení přesné rozlohy ale znesnadňují dva odlišné údaje. Již několikrát citovaná písemnost právní komise ÚV KSČ z roku 1951 přináší informaci o 107, 48 ha, což je také největší možná plocha určená k práci odsouzených.⁴⁸⁷ Naproti tomu zápis z porady, zaměřené na předání hospodářství z listopadu stejného roku hovoří o 101 ha.⁴⁸⁸

Přestože celková rozloha pozemků řadila mikulovský justiční statek k nejrozsáhlejším, půda zaostávala v kvalitě, neboť se nacházela převážně ve svahovitém terénu. To však nijak zvláště neovlivňovalo sortiment pěstovaných obilovin. Na počátku 50. let se v přehledech objevuje pšenice, žito, ječmen, oves a v menší míře i kukuřice. Tato skupina představovala hlavní směr zemědělské výroby, což ovšem neznamená, že nebylo místo pro další plodiny. Mezi nimi je nejvíce zastoupena vojtěška, cukrová i krmná řepa, vinná réva a brambory. Okrajovou záležitost představoval len doplněný ještě travními směskami.⁴⁸⁹

Odsouzení samozřejmě nepracovali jen na polích, rovněž jich bylo zapotřebí ve stájích a chlévech. V rámci živočišné výroby pečovali o 38 kusů

---

482 ZA Opava, citovaný pramen.

483 ABS, f. E 1, inv. j. 19, výkaz o počtu trestanců v nucených pracovních oddílech z 1. 1. 1946.

484 Jednal se o skutky spáchané v období druhé světové války, které byly souzeny na základě dekretu prezidenta republiky č. 16/1945 Sb. o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech z 19. června 1945 (tzv. velký retribuční dekret).

485 Na počátku 50. let ale situaci zkomplikovalo přemísťování práce neschopných a nemocných trestanců z jáchymovských dolů do Mikulova. ABS, f. E 1, inv. č. 11, kart. 4, zpráva o prohlídce věznice z 8. 2. 1951.

486 Tamtéž, zpráva o prohlídce věznice z 8. 12. 1950.

487 NA Praha, f. ÚV KSČ – právní komise, zpráva o průzkumu hospodaření na justičních statcích a jejich příprav na úspěšné provedení žní z roku 1951.

488 ABS, přírůstek Brno č. 1988, zápis z porady o předání justičního statku z 22. 11. 1951.

489 Tamtéž.

hovězího dobytka (počty k roku 1951), 214 prasat, 391 kusů drůbeže a šest koní.⁴⁹⁰ Tyto stavy nevykazovaly žádné velké změny ani v plánu na následující rok, takže je pravděpodobné, že se v podobných mezích pohybovaly po celou dobu existence justičního statku. Výjimku představoval pouze skot, kterého mělo těsně před ukončením provozu výrazně přibýt. Počítalo se s navýšením stáda čítajícího necelých čtyřicet exemplářů na více jak dvojnásobek. Vylíčený přehled představuje obvyklé složení hospodářského zvířectva ve vězeňských zemědělských provozech. Mušlov se však oproti jiným pracovním útvarům vyznačoval jednou zvláštností, stejně jako v Leopoldově chovali odsouzení včelstva produkující med.⁴⁹¹

Přestože justiční statek těsně sousedil s trestním ústavem a byl jeho nedílnou součástí, nelišila se organizační struktura od běžného schématu. Za chod hospodářství i práci vězňů zodpovídal samostatný velitel. Není však zřejmé, kolik se jich do roku 1952 vystřídalo. Známa jsou pouze dvě jména. O prvním lze uvažovat v letech 1945 až 1947,⁴⁹² kdy tuto funkci zastával A. Turek, který navázal na předválečnou službu, během níž zažil i zmíněný útěk mladistvého V. Bileje: „*V té době byl ve chlévě dozorce věz. A. Turek i jeho žena jako obyčejně při dojení a poklidu.*“⁴⁹³ Citovaný pramen je bohužel jedinou informací o jeho působení v Mikulově po skončení války. Není proto možné říci, proč z této funkce odešel. Mezním termínem změny je patrně období února 1948, případně reorganizace SVS o rok později. Tehdy se jako pamětník prvorepublikového vězeňství stal víceméně nežádoucím. Jméno jeho nástupce (eventuálně jednoho z nástupců) je známo až k roku 1951. Stal se jím strm. Josef Votava. K ruce měl tehdy dva podřízené s tím, že nárazově přidělovali ještě další tři dozorce na výpomoc.⁴⁹⁴

Určitá specifika ale existovala. První odlišnost souvisela se soukromým životem příslušníků SVS. Součástí hospodářství totiž nebyly služební byty, takže dozorce využívali buď nedaleké zaměstnanecké kolonie, nebo hromadné kasárenské ubytování. Další rozdíl spočíval v zajištění stravování. Vzdálenější pracovní útvary běžně disponovaly vlastní kuchyní, ale na Mušlově jídlo odebíraly přímo z věznic. Odsouzení tak přišli o výhodu obohacení jídelničky z přebytků zemědělské výroby, což se obvykle dělalo na justičních statcích, které neležely v těsném sousedství ústavu.⁴⁹⁵

Rovněž tak úplná finanční podřízenost v provozních záležitostech patřila k mikulovským odlišnostem. Justiční statky sice podléhaly z hlediska účetnictví nadřízeným věznicím, ale kvůli jejich odlehlé poloze umožňovaly

---

490 NA Praha, citovaný pramen.

491 ABS, přírůstek Brno č. 1998, výrobní plán na rok 1952.

492 KDH, SVV – skupina III, podskupina g), korespondence ministerstva spravedlnosti a ředitelství trestního ústavu v Mikulově ke směrnicím o hospodaření na justičních statcích ze 17. 2. 1947.

493 SOA Zámorsk, citovaný pramen, informace o útěku V. Bileje adresována ministerstvu spravedlnosti z 27. 1. 1938.

494 ABS, f. E 1, inv. č. 11, kart. 4, služební hlášení z roku 1951.

495 ABS, přírůstek Brno č. 1988, zápis o jednání k předání justičního statku z 23. 11. 1951.

prozatímní směrnice pro hospodaření „...*dáti správci určitou zálohu v hotovosti k placení nejnnutnějších drobných provozních výdajů, aby nemusil s každou maličkostí odkazovati dodavatele na vězeňský ústav.*“⁴⁹⁶ To ovšem nebyl případ Mušlova, na nějž se vztahovalo jiné ustanovení: „*Ovšem tuto zálohu poskytne vězeňský ústav správci statku jen tehdy, když to bude nutné. Nutné to bude, když ústav a statek jsou od sebe vzdáleny.*“⁴⁹⁷ Veliteli tak náleželo pouze odborné dobrozdání a o nutnosti či vhodnosti nákupu bylo rozhodnuto v sousední trestnici. Transakci nakonec zaznamenali do deníku nákladů justičního statku, jehož vedení měl v roce 1950 na starosti inspektor Josef Kučera.⁴⁹⁸

Poslední záležitostí, které nebohaté prameny zachycují, je zrušení justičního statku. Mušlovské vězeňské zemědělské pracoviště mělo od počátku 50. let stejný problém jako nepříliš vzdálené Chvalovice. Hranice s Rakouskem se navíc nacházela opravdu blízko. Vzdušnou čarou dělily odsouzené od sousedního státu ani ne dva kilometry. Jen pro srovnání, centrum Mikulova se nachází v přibližně dvakrát takové vzdálenosti. Je tedy předpokladatelné, že MNB kvůli nastíněnému rizikovému faktoru podnikalo ještě razantnější kroky než u Chvalovic. Ty se navíc dotýkaly nejen existence hospodářství, ale i celé trestnice. Dokumenty sice nezachycují konkrétní rozhodnutí nadřízených orgánů, ale na tuto skutečnost poukazuje především to, že bylo zrušeno rok před většinou ostatních pracovních oddílů spadajících do této kategorie.

Jednání o tom, kdo statek převezme, tedy probíhala současně s rozhodováním o dalším osudu věznice. K uzavření první předběžné dohody došlo 19. října 1951 za účasti zástupců velitelství trestního ústavu, ČSSS a místní vojenské posádkové správy. Nebylo totiž jasné, komu nakonec hospodářství připadne. Pochopitelnou snahu zemědělců získat další polnosti tehdy ohrožovala blízkost hranice stejně jako dosavadní existenci justičního statku. Ze strategických důvodů proto svoje nároky předložila i armáda. Další porada zainteresovaných stran se uskutečnila ve dnech 22. a 23. listopadu, ovšem již bez účasti představitelů branné moci. Otázka jejich požadavku už byla vyřešena tak, že převezmou pouze zahrady a další pozemky ležící západně od ústavu směrem k silnici na Břeclav. Do trestnice ale oproti předešlé schůzi dorazili nadřízení z velitelství SVS, bez jejichž vědomí nemohlo dojít k uzavření závěrečné dohody.

Současně došlo k rozhodnutí o zrušení dosavadní trestnice pro muže. Důvod byl stejný jako u justičního statku i přes to, že ohrazený střežený areál neskýtal tolik příležitostí k útěku. Likvidace probíhala rovněž v měsících listopadu a prosinci roku 1951, ale jediná konkrétnější zpráva, která by tuto událost více přiblížila, informuje pouze o předání osobních spisů propuštěných

---

496 KDH, SVV – skupina III, podskupina g), korespondence ministerstva spravedlnosti a ředitelství trestního ústavu v Mikulově ke směrnicím o hospodaření na justičních statcích ze 17. 2. 1947.

497 Tamtéž.

498 ABS, f. E 1, inv. č. 11, kart. 4, zpráva o prohlídce věznice z 8. 12. 1950.

vězňů z let 1945 až 1951 velitelství oddílu SVS soudní věznice ve Znojmě.⁴⁹⁹ Dospělé delikventy posléze nahradili od roku 1952 mladiství, které považovali z hlediska umístění věznice, za méně rizikovou skupinu. Ústav se tak v posledních letech existence vrátil ke svému původnímu účelu.

Zdá se však, že jednání předcházející zrušení justičního statku probíhala pod velkým tlakem způsobeným požadavky MNB. Ze zápisu o poradě vyplývá, že dr. František Košťál z velitelství SVS se kvůli urychlení celé záležitosti snažil obejít nařízení, podle něj převzetí nových objektů do správy ČSSS podléhalo souhlasu ministerstva zemědělství. Východisko nakonec našel právě v potřebě bezodkladného přijetí úmluvy o příštím majiteli, kterým se měly stát ČSSS Valtice: „...v případě, když jde o převzetí ze závažných důvodů z příkazu lid. orgánů mohla souhlas případně dáti i krajská správa ČSSS v Brně, Jakubské nám.“⁵⁰⁰ Z obsahu záznamu jednání je patrný i výše zmíněný důraz kladený politickou mocí. Určení definitivního data likvidace ústavního hospodářství poté již nic nestálo v cestě. Nakonec k němu došlo 1. ledna 1952 s tím, že vězni měli do února pracovat na proměně nově budovaného skladiště krmiv v zaměstnanecké byty. Státní statky se proto zavázaly zajistit dva milicionáře kvůli dostatečnému střežení.⁵⁰¹

Jediným problémem, který souvisel s přechodem statku na nového majitele, a dalším působením pracovního oddílu bylo zajištění stravování odsouzených. Jak již bylo řečeno, hospodářství nemělo vlastní kuchyni, není však jasné, proč nepokračovalo dodávání pokrmů z trestnice, k jejímuž zrušení došlo až v roce 1954.⁵⁰² Možným důvodem ale mohla být reorganizace spojená s likvidací ústavu pro muže. Situaci nakonec vyřešil závazek státních statků, že zajistí dovoz snídaní, obědů i večeří z městské závodní jídelny v Mikulově, což měla justiční správa proplácet podle běžných sazeb.⁵⁰³ Odsouzení proto na hospodářství, jež sloužilo potřebám věznice od počátku její existence, zůstali ještě dva měsíce. Únor 1952 se proto stal definitivní tečkou za dlouholetou prací mušlovských delikventů v zemědělském provozu zásobujícím ostatní obyvatele přilehlého ústavu potravinami.

---

499 SOKA Louny, f. Okresní prokuratura Žatec, inv. č. 206, sign. Spr. 12, 1/51 – 36/51, kart. 72, informace velitelství oddílu SVS v Mikulově o likvidaci věznice z 30. 11. 1951.

500 ABS, přírůstek Brno č. 1988, zápis o jednání k předání justičního statku z 22. 11. 1951.

501 Tamtéž.

502 Od října 1952 do roku 1954 byla mikulovská trestnice znovu určena mladistvým mužům. Karel KVÍDERA, *Přehled o dislokaci vězeňských zařízení na území ČSR*, interní materiál SNV ČSR, Praha 1974, s. 74.

503 ABS, přírůstek Brno č. 1988, zápis o jednání k předání justičního statku z 23. 11. 1951.

Současný stav justičního statku Mikulov, archiv autorů

Současný stav justičního statku Mikulov, archiv autorů

10.5. Mírov

Jak vyplývá z kapitoly věnované zemědělské práci odsouzených před vznikem justičních statků, na Mírově byl tento způsob zaměstnávání běžnou záležitostí i v období první republiky. Na této skutečnosti nic nezmění ani fakt, že pronajatý statek Litice, spadající do správy plzeňské věznice tehdy jednoznačně převyšoval možnosti i zisky hospodářství provozovaného právě v areálu mírovského trestního ústavu. Přesto se po osvobození Československa mělo stát jedním ze základních kamenů nově vznikajících pracovních útvarů: „*Na Mírově, kde jest zamýšleno opět umístiti choré vězně, bude účelné dosavadní výměru pozemků rozšířiti o další půdu, vhodnou k zahradnickým účelům, případně i polnímu hospodářství.*“⁵⁰⁴

První poválečný mírovský ředitel Josef Pavelek, který v předchozích letech vedl krajskou soudní věznici v Brně, se na základě citovaného výnosu začal zabývat možností rozšíření dosud nevelkého pozemkového fondu o velikosti 19 ha (včetně hřbitova). V srpnu 1945 proto navštívil ministerstvo spravedlnosti, kde předložil požadavky na zábor konfiskovaných pozemků.⁵⁰⁵ Jeho cesta záhy přinesla kýžené výsledky, takže do národní správy trestního ústavu přešel rozsáhlý komplex zabavených domů i polností. Centrální budovou areálu nově zřízovaného justičního statku se stala usedlost č. p. 13 (původní majitel Augustina Wolfová, roz. Reifová) sloužící k ubytování vězňů i personálu. K ní těsně přiléhaly stavby č. p. 14 (Josef a František Schwarz) a č. p. 24 (Adolfina Schwarzová, roz. Fiedlerová), nacházející se u silnice směřující do Řepové v části obce nazývané Nové Sady. Celek doplňovaly ještě čtyři budovy. Tři z nich v Mírovečku na návrší západně od věznice – č. p. 8 (Kvapil), č. p. 9. (Alois a Marie Reichlovi) a č. p. 10 (Jan a Anna Schertler). Poslední byl sklad sena č. p. 43 (Amalie Kammler) stojící samostatně na katastrálním území Studená Loučka.

Odsouzení přidělení na práci v zemědělství využívali celkem devět ubikací v č. p. 13, z toho tři v přízemí (73,7m²) a šest v prvním patře (124,1m²). K zajištění bezpečnosti sloužil ještě jeden pokoj určený strážníkům. Kuchyně, kancelář velitele a sklady zabíraly sousední stavení č. p. 14. Součástí justičního statku byl i přes blízkost trestnice služební byt nacházející se v budově č. p. 24. Tři popsané domy se v době existence pracovního útvaru těšily dobrému technickému stavu. Popis areálu z roku 1952 uvádí, že šlo o zděné budovy s kompletními elektroinstalacemi, napojením na obecní vodovod, splachovacímu záchody na chodbách, dostatkem kamen k vytápění a přímým telefonním spojením s věznicí. Za zchátralé naopak označuje zbylé čtyři stavby, které sloužily výhradně hospodářským účelům.⁵⁰⁶

Zmíněný vodovod ale trpěl neustálými problémy s nedostatečným pramenem, což se projevilo na počátku roku 1952, kdy vypukl požár, jemuž padl za oběť i barokní kostel sv. Markéty stojící v areálu věznice. Tuto

504 ZA Opava, f. Státní zastupitelství Ostrava, inv. č. 238-239, kart. 12, nařízení Presidia vrchního soudu ze dne 11. 7. 1945.

505 Jan UHLÍK, *Mírov*, in: *České vězeňství* 3/1994, Praha 1994, s. 79.

506 Na Praha, f. S SNV, sv. 24/1, neuspořádáno, soupis národního nemovitého majetku užívaného justičním statkem z 1. 8. 1952.

tragickou událost zachycují neautorizované obecní paměti, jejichž pisatel v rámci líčení celé události zaznamenal rovněž komplikace s vodou, které měl justiční statek: „Vzala se voda ze studně u pošty a ze statku J. Kvapila, nakonec se musela tlačit voda až z rybníka. Jest nejvyšší čas, by se tento nedostatek odstranil neb vypuknutí požár na Nových Sadech okolo justičního statku, byl by katastrofální, neb celá čtvrť i justiční statky musí vodu dovážet ve voznicích pro svou potřebu.“⁵⁰⁷

Předcházející výčet budov napovídá, že mírovské hospodářství patřilo k nejrozsáhlejším. Tato skutečnost je pak ještě zřetelnější při pohledu na soupis pozemků, které k němu náležely. Přestože v průběhu existence justičního statku docházelo k řadě změn a přesunů majetku,⁵⁰⁸ před ukončením provozu byla celková výměra 129,1 ha.⁵⁰⁹ Avšak pouze necelých 71 ha spadalo pod národní zprávu, zbytek tvořily bezplatné a nucené nájmy, případně také půda, u níž ještě nedošlo k rozhodnutí o jejím dalším osudu. K původním majitelům náleželi převážně soukromí zemědělci z nejbližšího okolí. Jen 8,6 ha patřilo Lesnímu úřadu a MNV Mírov vlastnil 0,3 ha, představujících marginální položku celého seznamu.⁵¹⁰

Využití zemědělské půdy se z hlediska obilovin nevyznačovalo žádnými zvláštnostmi. Největší podíl mělo žito a pšenice. Podle plánu podzimního osevu na rok 1952 zabíraly tyto dvě plodiny bezmála 20 ha. Dále se objevují brambory, kukuřice, len, krmná i cukrová řepa, jetel a krmné směsky (ječmen, oves, vikev). Za specializaci statku lze ale považovat školkařství, pro něž rozptýlené svahovité pozemky nepředstavovaly překážku. Stráně v okolí věznice byly proto osázeny mladými jabloněmi, hrušněmi, švestkami, višněmi, rynglemi, slívami a černým rybízem.⁵¹¹ Živočišnou výrobu zastupoval podobně jako jinde především chov vepřů. V roce 1951 jich na Mírově měli 203. Počtem kusů je převyšovala jedině drůbež (350). Třetí místo náleželo skotu (90 kusů), následovalo 13 koní na práci a poněkud méně obvyklé stádečko ovcí čítající devět zvířat – ty se však ukázaly jako nevhodné pro místní podmínky a počítalo se s předáním chovu na justiční statek Zálezly.⁵¹²

Tolik tedy k charakteristice zemědělské výroby. K jejímu bezproblémovému chodu bylo potřeba zajistit dostatečný počet pracovních sil z řad odsouzených. Těmi disponovala nedaleká věznice v hojném počtu. Po únoru 1948 se mezi nimi navíc nacházela řada „kulaků“, případně i dalších kvalifikovaných odborníků. Kolik jich tedy celkem působilo na justičním statku? Údaje, které obsahuje výkaz o počtu trestanců v pracovních oddílech z roku

---

507 SOKA Šumperk, f. MNV Mírov, inv. č. 13, kn. č. 13, paměti neznámého pisatele.

508 Přehled pozemků z roku 1951 uvádí výměru 100,4 ha, z čehož byla zemědělská půda 89, 5 ha. NA Praha, f. ÚV KSČ – právní komise, přehled obhospodařovaných pozemků justičního statku Mírov z roku 1951.

509 Tamtéž, seznam pozemků justičního statku z roku 1952.

510 Tamtéž, soupis národního nemovitého majetku užívaného justičním statkem z 1. 8. 1952.

511 Tamtéž.

512 NA Praha, citovaný pramen, zpráva o průzkumu hospodaření na justičních statcích a jejich příprav na úspěšné provedení žní z roku 1951.

1947, ukazují, že se jejich stavy pohybovaly mezi 30 a 40 lidmi.⁵¹³ Postupně však docházelo k navyšování počtu delikventů zařazených na zemědělské práce, takže v červenci 1952 jich bylo průměrně 65 s tím, že maximální kapacita činila 70 lidí.⁵¹⁴

Počet dozorců, kteří měli vězně při práci hlídat, je zaznamenán v popisu justičního statku z roku 1952. Tehdy jich bylo šest.⁵¹⁵ Archiválie a literatura rovněž zachycují jména tří velitelů z počátku 50. let. První z nich, působící na ústavním hospodářství po roce 1945, se jmenoval Václav Moravec, o němž nelze říci nic bližšího.⁵¹⁶ Další objevený údaj se vztahuje k roku 1951, kdy stál v čele této usedlosti strm. Skýva.⁵¹⁷ Rovněž tak k jeho osobě se nepodařilo dohledat více podrobností, takže není jasné ani datum Skývova odchodu z této funkce. Avšak již v následujícím roce tuto pozici zastával strm. Karel Čepera,⁵¹⁸ jenž od svého příchodu na Mírov roku 1948 pracoval právě v zemědělském pracovním útvaru.⁵¹⁹

Z identifikovaných příslušníků SVS, kteří sloužili na mírovském hospodářství, je nejpodrobněji zmapováno působení zástupce K. Čepery, jímž byl štrm. Ladislav Hoplíček. Na sever Moravy přišel ze Zámrsku ve východních Čechách, kde pracoval jako velitel justičního statku. Na nové místo nastoupil v březnu 1952 a s ohledem na dosavadní praxi se rychle zorientoval ve svých povinnostech.⁵²⁰ Jeho působení na vězeňském hospodářství lze hodnotit hned z několika úhlů pohledu. První z nich ukazují posudky hodnotící politická stanoviska společně s pracovními úspěchy. Podle nich se jednalo o svědomitého odborníka se správnými postoji k lidově demokratickému zřízení.⁵²¹ To se projevovalo především na vynikajících výsledcích, jichž dosahoval v zemědělské výrobě, což ohodnotil i náčelník Krajského oddělení nápravných zařízení (KONZ) Olomouc pochvalou v kádrovém rozkaze: *„Dobrou organizací práce na PÚNZ Mírov /státní statek/ umístil se tento jako první v kraji Olomouc ve skončení žní a výmlatu před stanovenou lhůtou.“*⁵²²

Leč svoje schopnosti uplatňoval L. Hoplíček i jinak. Zdá se, že i na Mírově pokračoval v činnosti, kterou se začal zabývat už během služby v Zámrsku. Ke svému nevlastnímu otci dovážel řadu věcí konfiskovaných Něm-

513 ABS, f. E1, inv. j. 19, výkazy o počtu trestanců v pracovních oddělech, 1947.

514 NA Praha, f. S SNV, sv. 32/2, neuspořádáno, popis justičního statku Mírov ze 7. 7. 1952.

515 Tamtéž.

516 Václav KŘUPKA – Zdeněk TRUNDA – Marek WILHELM, *Hrad Mírov – od založení až po současnost*, Mírov 2008, s. 69.

517 NA Praha, f. ÚV KSČ – právní komise, zpráva o průzkumu hospodaření na justičních statcích a jejich příprav na úspěšné provedení žní z roku 1951.

518 NA Praha, f. S SNV, sv. 24/1, neuspořádáno, zápis o předání justičního statku z 29. 12. 1952.

519 ABS, personální spis K. Čepery, inv. č. 1599, osobní posudek z 10. 4. 1954.

520 ABS, personální spis L. Hoplíčka, inv. č. 2651, dotazník z roku 1952.

521 Tamtéž, služební posudek z 6. 8. 1952.

522 Tamtéž, kádrový rozkaz náčelníka KONZ Olomouc č. 37 z 27. 8. 1953.

cům, čímž se dopouštěl rozkrádání národního majetku. Přílepšování příbuzným nejspíš pokračovalo i po změně služebního místa, což neuniklo pozornosti státní bezpečnosti: „...jezdí hlavně v poslední době ke svému nevlastnímu otci Hejhlovi a je zde podezření, že z Mírova něco domů dováží. Jedná se o nějaké pytle, ve kterých má být šrot.“⁵²³ Popsané skutečnosti ale tehdy ještě neměly dopad na další kariéru. Od října 1952 přešel L. Hoplíček z pozice zástupce velitele justičního statku do funkce referent hospodáře mírovské věznice.⁵²⁴

Nelze však opomenout ani třetí hledisko, které bylo také hlavním předmětem pozdějšího vyšetřování L. Hoplíčka. Dostupné prameny poukazují na vstřícné chování vůči politickým vězňům. Roku 1954, tedy v době, kdy již znovu sloužil v Zámrsku, jej kvůli tomu začali vyslýchat na vyšetřovacím odboru Krajské správy ministerstva vnitra v Olomouci (KS MV). Skutkovou podstatu jeho provinění specifikovala zpráva adresovaná kádrovému odboru KS MV tamtéž: „...spojil se s vyloženými třídními nepřáteli – jako potrestanými v uvedeném ÚNZ (Mírov, pozn. aut), kterým neoprávněně zprostředkoval styk, ať již písemný, nebo umožňováním balíků odsouzeným potrestaným.“⁵²⁵ L. Hoplíček učinil k tomuto podezření plné doznání, během něž podrobně vylíčil svoje pochybení během působení na justičním statku. Spočívalo v tom, že odsouzenému „kulakovi“ Stanislavu Dokoupilovi z nedalekého Palonína umožnil několikrát setkat se s manželkou. Zároveň pomáhal při předávání nepovolených balíků s jídlem. Podobně postupoval ještě v případě zemědělce Stanislava Střídý, lékaře Havelky a zubaře Nováka. Poslední dva jmenovaní ale nepracovali na ústavním hospodářství, setkal se s nimi během ošetření ve věznici.⁵²⁶

Vysloužil si tak žalobu pro trestný čin sabotáže podle §85 trestního zákona a jeho případ převzala Vyšší vojenská prokuratura v Praze. V první polovině 50. let se rozhodně nejednalo o obvinění, které mohl dotyčný přejít bez větších obav z budoucnosti. Druhý odstavec citovaného paragrafu, na jehož základě by s největší pravděpodobností soud v tomto případě rozhodoval, stanovil sazbu 10 až 25 let odnětí svobody. Nelze však vyloučit ani užití odstavce 3b), který se vztahuje na vážná porušení zásobování značné části obyvatelstva. Při jeho užití hrozil až trest smrti. Vzhledem k tomu, že L. Hoplíček byl příslušník ozbrojeného sboru, tvořícího jednu z mocenských opor režimu a navíc pracoval v tehdy akcentované zemědělské výrobě, mohl skutečně skončit na šibenici.

První vyhlídky nebyly nijak příznivé. V září 1954 obdržela KS MV v Pardubicích, pod níž L. Hoplíček sloužící v Zámrsku spadal, doporučení k jeho propuštění ze služebního poměru ještě před začátkem soudního procesu,⁵²⁷ což opravdu nasvědčovalo blížící se pohromě. Přesto měl nakonec štěstí a skončil s dvouletým podmíněným trestem, navíc bez ztráty hodnosti, takže mohl i nadále pokračovat v práci vězeňského dozorce. Vyšší vojenský

523 Tamtéž, prověrka L. Hoplíčka vypracovaná Okresním oddělením MV Moravská Třebová 12. 4. 1954.

524 Tamtéž, služební posudek z 29. 11. 1952.

525 Tamtéž, zpráva o výslechu L. Hoplíčka z 31. 8. 1954.

526 Tamtéž, výslech L. Hoplíčka z 18. 8. 1954.

527 Tamtéž, zpráva pro KS MV Pardubice ze 7. 9. 1954.

soud své rozhodnutí zdůvodnil následujícím způsobem: „*Obviněný Hoplíček konal od nástupu ke sboru stále službu jen na statcích, kde výchově vězňů a výchově příslušníků nebyla věnována taková péče, jako v uzavřených ústavech [...] Hoplíček dosahoval vždy velmi dobrých pracovních výkonů, pro něž byl vysoce hodnocen představenými a statek překračoval plánované úkoly [...] O tom, že nechtěl pomáhat nepříteli, že byl [...] poučen náčelníkem o nutnosti dodržování pravidel platných pro výkon služby, stal se jedním z nejsvědomitějších příslušníků.*“⁵²⁸

Mocenské orgány tehdy pravděpodobně neměly zájem na procesu s příslušníkem ozbrojených složek, protože jinak by mu zdůvodnění nedostatečné uvědomělosti vyplývající ze služby na justičním statku, které působí spíše jako výmluva než argument, nijak nepomohlo. Stejně tak zpráva o jeho polepšení po výtce náčelníka Útvaru nápravných zařízení Mírov nepatří mezi zásadní polehčující okolnosti. Přesto však nevydržel ve službách ministerstva vnitra dlouho. Již v červnu 1955 požádal o propuštění. Svůj krok zdůvodnil tím, že po dlouholetých zkušenostech v zemědělství se tomuto oboru chtěl i věnovat i nadále, což mu situace ve vězeňství neumožňovala.⁵²⁹

Zhodnocení činů zástupce velitele justičního statku na Mírově není až tak složité, jak by se na první pohled mohlo zdát. Jeho postoje se totiž nijak výrazně neodlišovaly od chování řady jiných vězeňských dozorců. Nejednou z nich totiž v poválečných letech poznamenaných nedostatky v zásobování a lístkovým systémem omezujícím nákup potravin, začal odnášet z pracovních či trestních útvarů potraviny, případně se snažil získat i další materiální výhody. Do podobné kategorie spadal například i Josef Tenkrát, velitel krajské soudní věznice v Novém Jičíně a národní správce hospodářské usedlosti v Šenově, jemuž bude věnována jedna z následujících kapitol.

Rovněž tak situace, kdy se poměrně dobře hodnocený a z politického hlediska perspektivní dozorce dospěl k závěru, že je nutné alespoň částečně ulehčit politickým vězňům v jejich nelehkém údělu, není zase až tak neobvyklá. Avšak v případě L. Hoplíčka nemělo toto rozhodnutí tak fatální následky, jako tomu bylo o něco dříve na Borech. Tehdy stály podobné postoje příslušníků SVS u zrodu vykonstruované kauzy, na jejímž konci padly tři rozsudky smrti a několik mnohaletých trestů odnětí svobody.⁵³⁰ Písemnosti vztahující se k vyšetřování takzvané borské vzpoury dokazují, že ještě v té době ve věznicích sloužili lidé, jimž nebylo nelidské zacházení zcela lhostejné. Přesto však většina z nich po prvních náznacích hrozících problémů jakékoliv vstřícné kroky omezila kvůli oprávněným obavám o vlastní budoucnost. Ani L. Hoplíček tedy nepředstavoval žádnou výjimku – není příliš reálné, aby se podobných přestupků služebního řádu dopouštěl z čiré nevědomosti, jak zaznělo výše. Právě na základě nastíněných postojů je možné ukázat destruktivní dopad výstražných monstrprocesů 50. let na charakteru obyvatel Československa a zároveň demonstrovat postupné deformace modelů jejich chování.

Nyní však zpět k mírovskému hospodářství, neboť ještě zbývá objasnit jeho zrušení. Novým majitelem vězeňského pracovního útvaru

528 Tamtéž, výpis z rozsudku vyššího vojenského osudu v Praze PSP-85, č. j. T 35/54.

529 Tamtéž, žádost o propuštění L. Hoplíčka z 26. 6. 1955.

530 K borskému procesu blíže: O. HLADÍK, *Čeněk Petelík – dozorce vězňů a jeho cesta na popraviště*, in: Historická penologie 2/2011, Praha 2011.

se k 1. lednu 1953 stal státní statek Postřelmov,⁵³¹ spadající pod ČSSS Šumperk.⁵³² Ještě před koncem předcházejícího roku došlo k jednání, na němž se sešli zástupci zúčastněných stran, aby dohodli poslední detaily převzetí. Z předešlé činnosti zůstala nevyřešena pouze jedna položka inventáře domácího zvířectva. Krátce před tím přibylo do stavu sedm dojnic, které původně patřily místnímu zemědělci Leopoldovi Jurovi, a bylo potřeba dořešit finanční vyrovnání, k čemuž se zavázal přebírající subjekt.⁵³³ Vězeňské správě tak připadla pouze povinnost uhradit veškeré objednané zásoby. V provozu zůstal i poněkud problematický vodovod, ale pouze v době dostatku vody, jinak měl být uzavřen. Zároveň s tím došlo ke zrušení telefonní linky patřící věznicí.⁵³⁴ Po vyřešení posledních sporných otázek změnila usedlost majitele a uzavřela se tak její vězeňská kapitola.

Přehled předávaného majetku justičního statku	
Koně	160 000,-
Hovězí dobytek	913 523,-
Prasata	531 186,-
Drůbež	80 020,-
Vybavení statku (zemědělské nástroje apod.)	1 126 659,-
Zásoby	538 274,-
Půdní investice	980 169,-
Oplocení pozemků	153 530,-
Celkem	4 483 361,-

Tab. č. 43.

Současný stav justičního statku Mírov, archiv autorů

531 V. KŘUPKA – Z. TRUNDA – M. WILHELM, citované dílo, s. 69.

532 NA Praha, f. S SNV, sv. 24/1, neuspořádáno, protokol o předání justičního statku z 1. 1. 1953.

533 Tamtéž.

534 Tamtéž, zápis o předání justičního statku z 29. 12. 1952.

Současný stav justičního statku Mírov, archiv autorů

Současný stav justičního statku Mírov, archiv autorů

10.6. Mlékojedy

Splnění ministerského přípisu nařizujícího zjištění konfiskovaných majetků vhodných ke zřízení justičního statku nepředstavovalo pro presidenta krajského soudu v Litoměřicích příliš náročný úkol. Mlékojedy, ležící na protilehlém břehu Labe, představovaly téměř ideální místo. Blízkou obec, jejíž původní obyvatelstvo mělo většinou německou národnost, nešlo přehlédnout.⁵³⁵ Do zorného pole zájmu se dostaly dva sousedící statky

---

535 Původní název obce zněl Německé Mlékojedy (Deutsch Mlikojed).

č. p. 1 a 2, které stojí dodnes na návsi naproti kostelu u silnice spojující Litoměřice s Lovosicemi. František Hauptmann, původní vlastník prvního z nich, byl již v té době odsunut do Německa⁵³⁶ a hospodářství vedl Josef Černý z Prosmky.⁵³⁷ Druhá nemovitost patřila do konce války Anně Hahn z Pokratic. Rovněž tu potkal stejný osud jako jejího souseda, takže poměrně rozsáhlé pozemky řídil od června roku 1945 Josef Bulín z Dolního Bousova.⁵³⁸ Oba národní správci ale o svůj dekret záhy přišli. Usedlosti totiž ve prospěch věznice krajského soudu v Litoměřicích převzal 22. září 1945 František Fejlek, dosavadní vrchní zahradník z Valdic.⁵³⁹

Nový správce tedy převzal obě mlékojedská hospodářství. Inventurní soupis se však dochoval jen ke statku č. p. 1. Z něj vyplývá, že nejen budovy, ale i pozemky o rozloze 25,25 ha byly během války značně poškozeny. Hlavní obytná budova se čtyřmi provozními prostory v přízemí a pěti obytnými místnostmi v prvním patře je charakterizována jako velmi zanedbaná. Stejně tak přízemní čeledník, později užívaný k ubytování vězňů. Podobné hodnocení vykazovaly i stáje pro dobytek, společně s vepřincem, jenž měl propadlou střechu. O kůlnách, senících a sýpce nemluvě. Jedině novější stodola vykazovala lepší stavební stav. Nicméně ani s ní nemohla justiční správa v prvním období příliš počítat. Nedlouho předtím vyhořela.

O nic lépe na tom nebyly rozsáhlé zelinářské pozemky, záhony, pařeniště a ovocné sady. Ve velmi zuboženém stavu se nacházela pole s rebarborou, květákem, kedlubnami, jahodami a rajčaty. Převážně zaplevelené kultury, rozkradené v prvních poválečných měsících neskýtaly naději na alespoň průměrnou úrodu. Rovněž sady meruněk (823 stromů), rynglí a švestek (dohromady 320 stromů) vykazovaly známky nešetrného zacházení způsobené vojáky, kteří mezi stromy nejen tábořili, ale k dovršení zkázy ještě parkovali tanky. Jedině pole s celerem, slunečnicemi, řepou (krmnou i cukrovou) přežila bez větších škod.

Také vybavení obou statků doznalo velkých škod. U většiny položek inventáře sepsaného při převzetí celého hospodářství je stručná poznámka o rozkradení kvalitnějších kusů nářadí či zvířectva. Kupříkladu dva tažní koně a jeden pár volů během osvobození zmizeli neznámo kam. Náhradou zůstala nemocná zvířata nevhodná k tahu. Ve stájích tak zůstaly jen tři dojné krávy, tři telata, dvě jalovice a dvě prasata. Bez náhrady zůstaly odcizené povozy a zemědělské náčiní. Celou situaci měla mimo jiné zapříčinit nespecifikovaná nemoc F. Hauptmanna, v jejímž důsledku celé hospodářství chátralo. Pozitivně je naopak možné hodnotit zachovalý zavlažovací systém napojený na samostatnou studnu, jenž poháněl elektromotor s tlakovou pumpou o výkonu 35kw. Zcela samostatnou kapitolu pak představují finanční prostředky předané justiční správě společně se statkem. Hotovost činila 24 660 korun

---

536 SOkA Litoměřice, f. MNV Mlékojedy, národní správy, kart. 5.

537 Prosmky, dnes součást Lovosic se nacházely na levém břehu Labe asi dva kilometry východně od centra Lovosic. Obec zanikla po roce 1945 vysídlením původního obyvatelstva. V současné době se zde nachází průmyslová zóna.

538 SOkA Litoměřice, f. ONV Litoměřice, konfiskace/příděly, inv. č. 199, kart. 267.

539 Tamtéž, f. MNV Mlékojedy, národní správy, inv. č. 25, kart. 5.

40 haléřů a na běžném účtu bývalého majitele bylo 603 420 korun.⁵⁴⁰

K sousednímu hospodářství č. p. 2 nejsou podobné dokumenty k dispozici, takže o jeho stavu se lze jen dohadovat. Avšak přehled celkové rozlohy půdy justičního statku činící 32,9 ha ukazuje, že k němu náleželo 7,65 ha pozemků. Na místě je ale úvaha o jejich špatném stavu, neboť není pravděpodobně, že utábořená armáda by při manipulaci s těžkou technikou dodržovala hranice jednotlivých parcel.

Po převzetí hospodářského areálu bylo nejprve nutné zajistit stavební úpravy a zabezpečit tak provoz vězeňského zařízení. S přihlédnutím k situaci na jiných justičních statcích je možné se domnívat, že na usedlost na počátku přišla menší skupina odsouzených, jejichž úkolem bylo provést základní rekonstrukční práce tak, aby se zemědělský provoz vrátil do zaběhlých kolejí v co nejkratším termínu, což dokládá i jejich zahájení bezprostředně po převzetí majetku velitelstvím SVS. Komplikovanou otázkou představovalo financování akce, ale jak již zmiňují předešlé kapitoly, kromě československých úřadů se na něm podílela i UNRRA v rámci programů hospodářské obnovy.

Stavební práce ale probíhaly i v letech následujících po skončení akce UNRRA. Během roku 1950 byla plánována dostavba velkovýkrmny vepřů, teletníku a kurníku. V následujícím roce se pak pokračovalo kravínem, skleníkem a hnojištěm. Správa mlékojedského justičního statku se však potýkala s kritickým nedostatkem stavebního materiálu (zejména vápna). Proto také zástupkyně ONV Litoměřice, architektka Valerie Knourková, společně s představitelem ministerstva spravedlnosti Karlem Špačkem zahájila jednání s místní pobočkou Československého stavebního závodu (ČSSZ), jenže se svými požadavky neuspěli. Pomoc přislíbila až krajská inspekce ČSSZ v Ústí n. Labem,⁵⁴¹ s jejímž příspěvím nakonec všechny stavební úpravy proběhly do konce roku 1951. Tím také skončila rekonstrukce mlékojedského hospodářství, z níž měly nakonec větší prospěch Československé státní statky, než litoměřická věznice, spravující justiční statek do konce roku 1952.

Jak tedy vypadal život na mlékojedském justičním statku? V jeho čele stál příslušník SVS ustanovený na místo vedoucího jako na ostatních vězeňských hospodářstvích. Po celou dobu existence jím byl vrch. strm. SVS Josef Bezděka.⁵⁴² Ten odpovídal za celkové hospodaření krajské soudní věznici v Litoměřicích, pod níž zemědělská usedlost spadala jako zvláštní samosprávný celek. Mezi jeho hlavní kompetence patřilo samostatné rozhodování o běžném provozu, celkové účetnictví zpočátku vedla litoměřická věznice, která také vyplácela potřebné zálohy v hotovosti. Výkazy o hospodaření se následně předkládaly ke kontrole nadřízenému ministerstvu.⁵⁴³ Ke změně do-

---

540 Tamtéž, f. MNV Mlékojedy, odevzdání usedlostí 1945, inv. č. 23, kart. 5. K problematice snižování kvality chovu koní v důsledku válečných událostí blíže: O. HLADÍK, *Koně jako součást hospodářské pomoci UNRRA*, in: Prameny a studie Národního zemědělského muzea 43, Praha 2009, s. 68-86.

541 Tamtéž, f. ONV Litoměřice, zápis o kontrole plnění stavebního plánu justičního statku Mlékojedy na rok 1950, inv. č. 363-3, kart. 667.

542 NA Praha, citovaný pramen, soupis nemovitého národního majetku užívaného SVS k 1. 8. 1952.

543 KDH, SVV – skupina III, podskupina g), dodatek k prozatímním směrnici pro statky justiční správy z 11. 3. 1947.

šlo v roce 1948, kdy tyto povinnosti přešly na nově zřízené Krajské velitelství SVS v Litoměřicích.

Vedoucí společně se svým zástupcem, štrm. SVS Oldřichem Stránským, na statku trvale bydleli. J. Bezděka měl k dispozici služební byt o třech pokojích, kuchyni, koupelně a prádelně v prvním poschodí domu č. p. 1. Jeho podřízený O. Stránský obýval dva pokoje s kuchyní ve vedlejší stavení č. p. 2.⁵⁴⁴ Z bezpečnostního hlediska však nadřízené orgány neshledávali počet dozorců za dostatečný, neboť oba museli být ve službě vlastně nepřetržitě. To se projevovalo zejména v komplikacích při střežení vězňů. Rozpis služeb totiž nařizoval dvě pohyblivá stanoviště během dne a jedno v noci. Celou situaci navíc výrazně ztěžoval nárůst pracovních povinností během žní. Ke zlepšení situace nepřispěla ani těžká nedoslýchavost velitele statku. Proto mělo podle názoru Krajského velitelství SVS (v roce 1952 zastával funkci krajského velitele SVS podporučík Antonín Sahula) dojít k navýšení počtu příslušníků na čtyři.⁵⁴⁵

Ubytování odsouzených bývalo podstatně skromnější. Pět ubikací o celkové rozloze 120 m² se nacházelo v přízemní budově naproti hlavnímu obytnému stavení č. p. 1. Jejich průměrná kapacita činila 30 až 35 osob, maximální pak 40. K nim příslušelo sociální zařízení sestávající ze suchých venkovních záchodů a jako společný zdroj pitné vody sloužily tři studně napojené na čerpadlo. Stav areálu z hlediska vězeňského provozu považovala správa justičního statku za nedostatečný. Proto ještě v srpnu roku 1952 požadovala výstavbu nové ubytovny, splňující všechny bezpečnostní požadavky.⁵⁴⁶ Avšak k realizaci tohoto plánu nakonec nedošlo.

Soupis majetku justičního statku Mlékojedy pořízený roku 1952 za účelem jeho předání, ukazuje na rozkvět celého hospodářství ve zkoumaném období. K původní výměře půdy (32,9 ha) je třeba připočíst celou řadu postupně získaných pozemků. Nejvýznamnější položkou byl dobrovolný či povinný pacht. V nejbližším sousedství tak přibýlo 27,37 ha.⁵⁴⁷ Dalším zdrojem pozvolna narůstajícího majetku se stal NPF, od něž pocházelo 6,14 ha polností zabavených blížce nespokojovanému zemědělci jménem Masopust. Poslední 2,31 ha bezplatně poskytla Posádková správa v nedalekém Terezíně. Celkem tedy pozemky dosahovaly rozlohy 68,72 ha.

Rovněž tak ovocnářství a zelinářství tvořící důležitou část produkce se v poválečných letech podařilo konsolidovat, takže tyto kultury přinášely

---

544 NA Praha, citovaný pramen.

545 NA Praha, f. S SNV, sv. 35/2, neuspořádáno, popis pracovního útvaru (justičního statku) Mlékojedy z roku 1952; NA Praha, f. ÚV KSČ – Právní komise, inv. č. 171, zpráva o výsledku průzkumu hospodaření na justičních statcích z roku 1951 NA Praha, citovaný pramen, soupis nemovitého národního majetku užívaného SVS k 1. 8. 1952

Původními majiteli byli Bohumil Bílek (10,25 ha), Jaroslava Krčmářová (6,17 ha), Jaroslav Vais (7,89 ha) a římskokatolický kostel Mlékojedy (3,06 ha).

NA Praha, citovaný pramen..

546 NA Praha, citovaný pramen, soupis nemovitého národního majetku užívaného SVS k 1. 8. 1952

547 Původními majiteli byli Bohumil Bílek (10,25 ha), Jaroslava Krčmářová (6,17 ha), Jaroslav Vais (7,89 ha) a římskokatolický kostel Mlékojedy (3,06 ha).

vysokou úrodu, ať již se jednalo o meruňky, švestky, jablka a třešně (celkem 1049 stromů), nebo již dříve zmiňovanou zeleninu – především květák a celer. Živočišnou výrobu bylo nutné postupně znovu vybudovat, jak po stránce hospodářského zázemí, tak i zajištěním domácích zvířat. K nim patřila drůbež (192 ks), prasata (168 ks), hovězí dobytek (52 ks), koně (7ks) a jeden chovný kozel společně se třemi kozami. Vše doplňovala ještě zemědělská výroba zaměřená na obiloviny, cukrovou řepu a brambory.

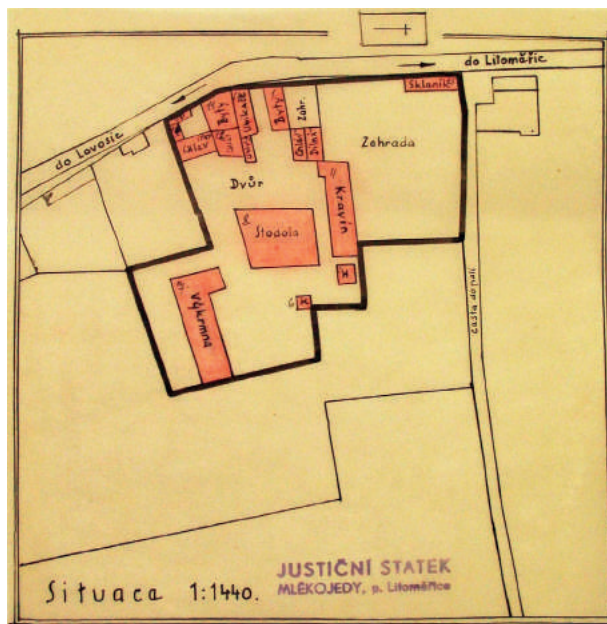
Celý statek s popsáním majetkem, zemědělskými stroji, půdními investicemi a zásobami přešel k 1. lednu 1953 na ČSSS Litoměřice. Výjimku tvořilo vybavení kanceláře, ubikací pro vězně a kuchyně, které společně se šatstvem zůstalo v majetku Útvaru nápravných zařízení (ÚNZ) Litoměřice. Rovněž zisk z prodeje vypěstovaných plodin nepříslušel novému majiteli statku, ale došlo k jeho převedení na účet Krajského velitelství Veřejné bezpečnosti v Ústí nad Labem. Samostatnou položku pak představoval traktor Fordson-Major a stavební materiál, o jejichž dalším osudu mělo rozhodnout přímo MNB.

Ačkoliv byl provoz justičního statku ukončen, zůstala část odsouzených v Mlékojedech až do příchodu dostatečného počtu civilních zaměstnanců. Důvodem pro tento krok se stala žádost ředitelství Státního statku Litoměřice, motivovaná nutností zachování plynulosti provozu celého hospodářství. Současně však převzalo i povinnost odměňování vězňů za provedenou práci. V režii ÚNZ Litoměřice tak podobně jako v Mikulově zůstalo jen střežení a stravování.⁵⁴⁸

Přehled majetku justičního statku k 1. 8.1952	
	Kčs
Koně	75 000,-
Hovězí dobytek	356 338,-
Prasata	354 731,-
Drůbež	30 000,-
Kozy	11 600,-
Inventář statku	520 583,-
Zásoby	321 111,-
Půdní investice	105 073,-
Celkem	1 774 636,-

Tab. č. 44.

⁵⁴⁸ NA Praha, citovaný pramen.

Dobový plánec areálu justičního statku. NA Praha

Současný stav justičního statku Mlékojedy, archiv autorů

10.7. Nedražice

Jediný justiční statek, který vznikl přímo z bývalého šlechtického sídla, byly Nedražice, jejichž historie sahá až do středověku. August Sedláček ve svém rozsáhlém díle zařazuje vznik tvrze s poplužním dvorem již k počátku 14. století.⁵⁴⁹ Během následujících staletí se v její držbě vystřídala řada nepřilíh významných majitelů a od poloviny 17. století ji po téměř sto let vlastnil rod Merklínských z Merklína. Za jejich vlády celý areál vyhořel, poté ho opravili a částečně znovu vystavěli v barokním slohu. Od roku 1801 patřil velkostatek Helmům z Albenreuthu, kteří nechali zámeček někdy na konci 19. či počátkem 20. století romanticky upravit.

Posledním majitelem velkostatku se stal Jiří Helm, po roce 1945 označený za Němce.⁵⁵⁰ V té době celý majetek zahrnující zámek s přilehlými budovami a polnostmi představoval rozsáhlý hospodářský komplex o výměře 143 ha. Po nedobrovolném vystěhování J. Helma došlo v Nedražicích k zavedení národní správy, v jejímž čele stanul Jaroslav Dubský. Tuto skutečnost dokládá podrobný přejímací protokol z 19. června 1945, který současně přináší přehled o stavu celého areálu.⁵⁵¹ Bezprostředně po převzetí našel J. Dubský v objektu zlaté šperky po původním vlastníkovi, další šperky vykopal na zahradě a poslední díl převzal od bývalé kuchařky, která žila v nedalekých Kladrubech. Ačkoliv to nebývalo zcela běžně, celý nález sepsal, uložil v pokladně a posléze odevzdal NPF v Praze. Soupis zaslal rovněž na MNV v Nedražicích, Osídlovací komisi ve Stříbře, velitelství SNB v Kladrubech a jednu kopii si ponechal.⁵⁵²

Poctivý nálezce ale v Nedražicích nevydržel dlouho. Po necelém roce byl odvolán a jeho místo zaujal 31. května Jaroslava Leiss, tajemník vězeňské správní služby z trestnice pro muže v Plzni na Borech, jenž se tak stal prozatímním národním správcem. Nicméně i poté pokračovala jednání mezi Okresní správní komisí a ministerstvem spravedlnosti s cílem získat hospodářství pro justiční správu. Dochované archivní materiály informují také o komunikaci mezi ministerstvy spravedlnosti a zemědělství, jež vyvrcholila vydáním přidělového výměru dne 18. července 1946.⁵⁵³ J. Leiss si ale definitivně převzal jak movitý, tak i nemovitý majetek včetně pokladní agendy již 4. června 1946.

Co se týkalo zaměstnanců, kteří v Nedražicích pracovali již dříve, prohlásil J. Leiss, zastupující vězeňskou správu, že „...šafář velkostatku Václava

---

549 August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého XIII. – Plzeňsko a Loketsko*, reprint, Praha 1998, s. 112.

550 Mezi bývalé majitelé panství Nedražice od roku 1701-1918: Bartoloměj Letínský ze Snopoušova, Jiří Onšovský z Letin, Apolena z Merklína, Jan Jiří Sak z Bohuňovic, Jan Adam z Bohuňovic, Jan Friedrich Merklínský z Merklína, Jan Václav a František Diviš Merklínští z Merklína, Marie Barbora Bohušínová z Merklína, Josef Plankenheim, Anna Barbara Nesslingerová ze Schlegengrabenu, Jan Felix z Braunsdorfu, Alois Perglár z Perglasu, Jan Jiří Maasburg z Mossburgu, Jan Mikuláš, Matyáš, Eduard a Jiří Helmové.

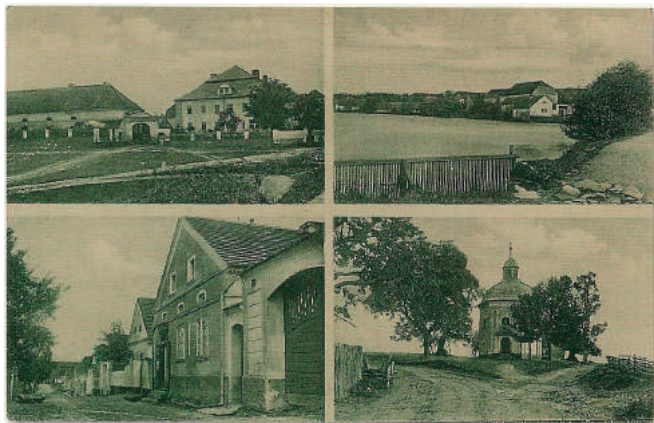
551 SOKa Tachov, f. MNV Nedražice, zpráva o likvidaci národní správy velkostatku v Nedražicích z 30. 9. 1946.

552 Tamtéž, úřední připomínka z 8. 2. 1946.

553 Tamtéž, vyjádření KNV v Plzni k národní správě velkostatku Nedražice ze 6. 4. 1951.

*Veniga přejímá nadále do svých služeb za podmínek uvedených ve smlouvě s ním sepsané, která se v opise jako součást protokolu připojuje.*⁵⁵⁴ Účetní Ema Raková zůstala ve své funkci do konce měsíce (30. června 1946) za podmínek sepsaných k 1. prosinci 1945 a zahradník velkostatku Václav Němeček se stal výpomocnou dozorcí silou SVS. O jeho dalším působení na justičním statku mělo být rozhodnuto až po absolvování odborného kurzu pro dozorce vězňů. Do té doby však zůstávala v platnosti pracovní smlouva z 1. ledna 1946. Na nedražickém velkostatku působil i hajný Jan Toman. Rovněž on zůstal na svém dosavadním místě za podmínek stanovených pracovní smlouvou z 1. prosince 1945, ovšem pouze za předpokladu, že jím spravované lesy budou tvořit samostatný hospodářský celek. V zemědělství našli uplatnění i internovaní Němci. Ty však na základě dohody s MNV zařadili do odsunu, poté co je nahradil dostatečný počet vězňů.⁵⁵⁵

Mezi převzatými nemovitostmi však nijak nefiguroval zámek, který s hospodářským komplexem tvořil jeden celek. Z toho důvodu muselo být dodatečně požádáno o jeho přiděl zámku.⁵⁵⁶ Konkrétně se jednalo o budovu s vysokou mansardovou střechou, stojící uprostřed areálu v západní části vsi. V přízemí severovýchodního nároží měla dvě valeně zaklenuté místnosti, které lze díky současnému nálezů malého střílnového okénka a až 2 metry silnému zdivu označit za pozůstatek původní středověké tvrze. Ta byla pravděpodobně v průběhu renesance doplněna dalšími křídly do pravidelné čtvercové dispozice s malým dvorkem. Po požáru a barokní přestavbě sídla byl celý zámeček zakryt jedinou střechou a v místě bývalého nádvoří vznikla vstupní hala. Terasa a půlkruhová schodišťová věž při severovýchodním nároží byly přistavěny až při romantizujících úpravách. Nejvýraznějším pozůstatkem éry komunismu je potom ještě v současnosti „vkusně“ umístěná, původně zřejmě rudá a dnes rezavějící hvězda.⁵⁵⁷

Pohlednice Nedražic z roku 1937, archiv autorů

554 Tamtéž, protokol sepsaný 4. 6. 1946 v Nedražicích.

555 Tamtéž.

556 Tamtéž, ministerstvo zemědělství – přiděl zámku Nedražice z 30. 10. 1946.

557 Miloš NĚMEC, Situace okolo zámku se za rok nezlepšila, in: Tachovský deník, 2.12. 2008, s. 5.

Po přidělení zemědělského objektu probíhaly stavební úpravy. K poslední velké adaptaci – rekonstrukci kravína a vybudování vepřince, došlo na jaře roku 1949. Druhé z uvedených investic představovala nevyhnutelný požadavek komunistického vedení země. Justiční statek v Nedražicích se, stejně jako sousední Zálezly, musel zapojit do akce velkovýkrmu vepřů a oběma věžeňským hospodářstvím bylo uloženo: „...aby do konce roku 1949 vypěstovaly 1 111 kusů vepřů o váze od 110 do 120 kg kromě předepsaného kontingentu 100 q vepřového masa [...] Jako dar republiky u příležitosti IX. Sjezdu KSČ vypěstují zmíněné dvory dalších 100 kusů vepřů. Kromě toho bude nutno nákupem opatřiti respektive odchovati 100 prasnic, aby dodávka selat byla v příštím roce zajištěna z větší části z vlastního odchovu, ježto plán výkrmu bude v roce 1950 ještě podstatně zvýšen.“⁵⁵⁸

Vzhledem k novým závazkům začala správa statku uvažovat o zvětšení výměru orné půdy o dalších 30 až 50 ha, na níž by za účelem výkrmu vepřů odsouzení pěstovali krmné brambory a obilí. Důvodem tohoto kroku byla především snaha odstranit závislost na dodávkách hospodářských družstev. Obrátila se proto na osídence Josefa Hřebíka a jeho zetě Václava Nováka z hospodářství č. p. 36 a 39, kteří dohromady vlastnili celkem 29 ha půdy. Oba se bez větších problémů přestěhovali do blízké obce Ostrov u Stříbra, kde převzali uvolněnou právě zemědělská usedlost. Věžeňská správa naopak od jmenovaných ochotně převzala usedlosti i s inventářem, což podmiňovalo zaplacení vyměřené náhrady.⁵⁵⁹

Majetek věžeňského hospodářství v Nedražicích se však rozšiřoval i nadále. Správa justičního statku žádala ministerstvo zemědělství, aby „...dne 24. ledna 1949 na schůzi pořádané ministerstvem III. oddělení (výkrm vepřů) bylo uváženo o tom, máme-li plně vyhovovati nařízenému velkovýkrmu prasat, by nám byly přiděleny usedlosti čp. 3, 4 5 v Nedražicích.“⁵⁶⁰ Vyjmenované usedlosti byly vklíněny mezi budovy statku, takže jejich připojení představovalo logický krok směřující k vytvoření uceleného hospodářského areálu. Po převzetí do majetku věžeňské správy se v jejich prostorách předpokládalo rozšíření chovu vepřů. Uvedené nemovitosti patřily Josefu Krýslovi, kterému měl NPF v Plzni náhradou přidělit jiný zemědělský komplex v obci, kde tamní osídenci své nemovitosti z různých důvodů opouštěli.⁵⁶¹

Další pozemky získal justiční statek v letních měsících roku 1949. Tehdy přišel do kanceláře správy justičního statku osídlenec Jaroslav Schejbal, který žil v Nedražicích č. p. 48. Oznámil, že se musí z existenčních důvodů vystěhovat a proto je ochoten odprodat svou usedlost. Správě se samozřejmě tato nabídka velice zamlouvala, protože Schejbalovo hospodářství přímo sousedilo se statkem, což se opět hodilo k rozšíření velkovýkrmu vepřů. Menší adaptací jeho stodoly tak mohli získat výkrmnou nejméně pro 150 prasat a tím tedy docílit značné finanční i materiálové úspory.

---

558 Tamtéž, žádost o přidělení půdy ze 17. 3. 1949.

559 Tamtéž.

560 Tamtéž, žádost o přidělení usedlosti pro výkrmnou vepřů z 20. 1. 1949.

561 Tamtéž.

pozemky	50 400,-
stromy	500,-
budovy	17 600,-
živý inventář	46 100,-
mrtvý inventář	7 800,-
celkem	122 400,-

Tab. č. 45.

Avšak uzavření kupní smlouvy odsouhlasené pobočkou NPF v Plzni podmiňovalo dobrozdání ministerstva spravedlnosti. Nicméně celá událost probíhala v poměrně velké časové tísní, protože J. Schejbal měl s vědomím Úřadu ochrany práce ve Stříbře 15. května 1949 nastoupit do nového zaměstnání ve skladech Západočeského konsumního družstva v Přešticích.⁵⁶² Bohužel ministerstvo spravedlnosti nesouhlasilo s odkoupením nemovitosti z rozpočtových důvodů. Nařídilo ale zahájit jednání s NPF v Plzni o možnosti přidělu usedlosti č. p. 48. Podle informací získaných od ministerstva zemědělství a NPF v Praze, bylo možné i v případě, že se J. Schejbal již stal knihovnickým vlastníkem nemovitosti, uskutečnit převod do majetku justičního statku. Tento krok provázela povinnost jmenovaného podepsat prohlášení o výmazu, což ještě podmiňovalo kladné stanovisko pobočky NPF v Plzni. Teprve poté mohlo dojít k vyúčtování a novému přidělu.⁵⁶³ Po této složité administrativní proceduře již nemělo ministerstvo spravedlnosti nic proti tomu: *„...aby živý inventář nacházející se v této usedlosti byl se souhlasem Národního pozemkového fondu justiční správou převzat za úřední ceny a částka vybývající po provedeném vyúčtování s Národním pozemkovým fondem pro Jaroslava Schejbalu byla se souhlasem Národního pozemkového fondu v Plzni Schejbalovi vyplacena. Účty za živý inventář předložte ministerstvu spravedlnosti k proplacení.“*⁵⁶⁴

Po nastínění událostí spojených s postupným nárůstem pozemků justičního statku je na místě obrátit pozornost k tomu, jak vlastně celý komplex vypadal. Nacházel na mírném svahu na západní straně obce. Uvnitř jednopatrové správní budovy, bývalého zámečku, o zastavěné ploše 24 x 22 m se nacházela kuchyň, skladiště, dvě kanceláře velitele, umývárna a pekárna s pecí. V prvním patře pak bylo pět pokojů určených pro vězně. Lůžka potrestaných ležela nad sebou, přičemž na jednoho muže připadalo 4 m³ prostoru ložnice. Jejich hygienické zázemí však neskýtalo přílišný komfort, sestávalo pouze ze suchých záchodů. Podkroví sloužilo ke skladovacím účelům.⁵⁶⁵

562 Tamtéž, protokol sepsaný dne 5. 5. 1949 u správy justičního statku v Nedražicích.

563 Tamtéž, opis dopisu ministerstva spravedlnosti adresovaného velitelství oddělu SVS trestního ústavu pro muže v Plzni z 11. 5. 1949.

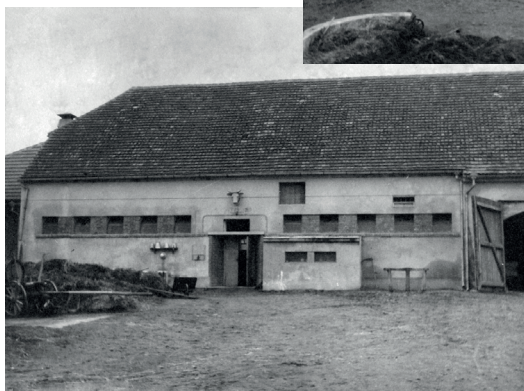
564 Tamtéž.

565 NA Praha, f. S SNV, sv. 24/1, neuspořádáno, popis budov justičního statku Nedražice z 31. 12. 1952.

Dobové fotografie justičního statku Nedražice. KDH

Hospodářské stavení s taškovou krytinou, stojící na východní straně dvora, bylo sýpkou s dvěma pokoji (v přízemí a na půdě), garáží určenou k parkování kočárů a porodnicí pro prasata.⁵⁶⁶ Jižní trakt statku zabírala částecně starší a z poloviny nově vystavěná budova, dokončená v roce 1950. V ní se nacházela druhá část porodnice pro prasata, přípravná krmiva, konírna s přípravnou, garáž pro jeden traktor a příruční skladiště pro traktorové součástky. Do nově zřízené části umístili stáj s 81 dojnícemi, komoru pro ukládání šrotu a chladírnu mléka. K ní přiléhala ještě přípravná krmiva pro dojnice. Ze západu uzavíral hospodářský dvůr teletník pro 23 zvířat.

Dobové fotografie justičního statku Nedražice. KDH

566 Tamtéž.

Dobové fotografie justičního statku Nedražice. KDH

Jednopatrové hospodářské stavení na severní straně sloužilo jako kolna a na půdě o třech podlažích se nacházel sklad krmiva. Uprostřed dvora pak stál ještě malý přízemní domek s taškovou krytinou, v němž umístili plošinovou váhu. V jeho těsné blízkosti byla ještě studna s ponorným čerpadlem a darlingem umístěným v kuchyni výše popsané správní budovy. Hnojiště

na chlívskou mrvu s přepadovou močůvkovou jámkou umístili před kravínem a teletníkem. Z ní vedlo potrubí do nádrže o obsahu 360 hl na východní straně dvora, odkud se mohlo čerpat do voznice stojící na ulici.

Mimo uzavřený dvůr na severní straně rozsáhlého areálu stál domek sloužící jako dřevník, chlívka a současně i prádelna. O několik metrů dále postavili velkou budovu s kovárnou, kolárnou, sedlářskou a zámečnickou dílnou a skladištěm hnojiv, s přístřeškem pro kování koní. V polích směrem na Lšelín stál bývalý mlýn, v té době však sloužil jako skladiště hospodářských strojů a umělých hnojiv.⁵⁶⁷

Současný stav justičního statku Nedražice, archiv autorů

Z bývalé stodoly pana Schejbala, stojící jižně, zřídili avizovanou výkrmnu vepřů. Naopak u severně ležícího rybníka zřídil justiční statek poměrně rozsáhlé zahradnictví s 600 paňníkovými okny, zděným skleníkem vybaveným ústředním topením o zastavěné ploše 300 m² a ze tří stran uzavřenou kolnou na pilířích. Celková výměra pozemků na konci roku 1952 činila celých

---

567 Tamtéž.

242,5 ha, z toho v katastru obce Honezovice 85 ha, Lšelín 12 ha, Kostelec a Nedražice 145,5 ha (tabulka č. 46).

role	188 ha
louky	35 ha
zahrady	3 ha
pastviny	4,6 ha
zastavěná plocha a nádvoří	1 ha
neplodná půda	6,7 ha
vodní plocha	4,2 ha

Tab. č. 46. *Přehled pozemků justičního statku Nedražice*

Jaká byla technická vybavenost nedražického justičního statku? Tak jako na ostatních justičních statcích se ani zde technické vybavení nefadilo mezi nejlepší. Správa statku také čas od času žádala o přidělení potřebných strojů, někdy bylo žádosti vyhověno, jindy zase naopak. V roce 1948 získal statek přidělem od MNV v Nedražicích traktor, který původně vlastnil Václav Šůha z Honezovic. Jednalo se o sedm let starý Lanz Bulldog s nepatrně poškozeným chladičem. Dále pak samovazač značky Fella z roku výroby a traktorový dvojradičný pluh značky Sack.⁵⁶⁸

Na počátku roku 1950 oslovila správa statku Okresní osídlovací komisi s otázkou, proč přidělila osídlencům v Nedražicích traktor Bulldog 25, když ho nevyužívají kvůli zvýšené poruchovosti. Argumentovali tím, že „... statek obhospodařuje celkem 180 ha půdy a k tomu mám pouze jeden Deutz 28, který bude v nejbližších dnech nutno dát do generální opravy, dovolujeme si žádati, aby nám byl přidělen zmíněný traktor Bulldog 25.“⁵⁶⁹ Dále přislíbili jeho opravu v ústavní dílně. Je zřejmé, že o něj měli velký zájem, protože ministerstvo na rok 1950 zvýšilo výrobní plán jak v rostlinné tak i živočišné produkci. Kromě toho ukládala smlouva o výrobě a dodávce zemědělských výrobků vypěstovat zeleninu na pozemku o výměře 6 ha. Další traktor se tedy stal podmínkou pro splnění stanovených povinností. Důležitým argumentem byla i velká vzdálenost Nedražic od nejbližší vlakového nádraží, činící celých 12 km. Z této stanice ve Stodu totiž na toto vězeňské hospodářství dováželi zajistit vagonovaná krmiva pro výkrm vepřů.⁵⁷⁰

Často se také stávalo, že na justičním statku potřebovali koupit nové vybavení, na něž ale neměli vyčleněné finance. Velitel se proto snažil získat souhlas s využitím peněz pocházejících z jiných rozpočtových položek, kde zůstávaly nevyužité částky. Například při snaze zajistit nový šrotovník byl

568 SOkA Tachov, citovaný pramen, protokol sepsaný dne 16. 6. 1948 u MNV v Nedražicích.

569 Tamtéž, žádost správy trestního ústavu pro muže v Plzni o přidělení traktoru z 11. 2. 1950.

570 Tamtéž.

vznesen dotaz: „...zda k nákupu můžou použít povolené částky na krávy, které nepotřebují nakupovat, ale které si statek sám odchová.“⁵⁷¹ Velitelství SVS ale podobně přesuny zamítlo, protože nemohli z položky nepravých investic (krávy) nemohli zaplatit nestavební investice (nové stroje). Nevylučovalo se však pořízení staršího stroje, jenž spadal mezi nepravé investice.⁵⁷²

Dalším sledovaným tematickým okruhem je personální zajištění justičního statku v Nedražicích. Jaké tedy byly počty příslušníků SVS konajících službu na tomto vězeňském hospodářství a co o nich prozradily archivní prameny? Je zcela evidentní, že do podzimních měsíců roku 1949 působil na statku strm. Antonín Novák, k jehož výměně došlo 21. listopadu 1949. Místo něj nastoupil Josef Tenk,⁵⁷³ který se toho času zabýval dopravou brambor v Prádle u Nepomuku.⁵⁷⁴ Spolu s ním pracoval v Nedražicích i strm. Jan Mladý a zástupce velitele Josef Suk. Poslední dva jmenované odvolali 25. ledna 1950 a nahradili je dozorci Stanislav Kříž s Kamilem Otcovským. Josefa Tenka v té době naopak povýšil na zástupce velitele.⁵⁷⁵ V této funkci působil jen do 6. února 1950, kdy jej převedeli zpět do Plzně. Na jeho místo dosadili bývalého vedoucího ústavní zahrady plzeňské trestnice, strm. Václava Němečka.⁵⁷⁶

Osazenstvo justičního statku se pak vystřídal ještě 26. dubna 1950, kdy místo ml. strm. Kamila Otcovského nastoupil Karel Hlávka, a 31. července 1951 výměnou ml. strm. Václava Mlynaříka za Františka Hartla.⁵⁷⁷ Nicméně nejvíce informací se dochovalo o veliteli justičního statku Bohumilu Heiningerovi, který v této funkci působil od roku 1951. Narodil se 20. června 1915 v Nezolicích, okr. Sušice. Poté co absolvoval pět tříd obecní školy v Rozsedlích, kde si jeho rodiče koupili v roce 1921 chalupu, odešel jako zednický učeň do Plzně. Vzdělávání ukončil roku 1934, ale záhy na něj dopadly důsledky hospodářské krize. Jako mladík s čerstvým výučním listem nemohl sehnat žádné uplatnění, protože odešel do Německa. Pracoval nejprve jako dělník, pak se pokusil o kariéru hudebníka. Po roce se ale vrátil do vlasti a nastoupil na základní vojenskou službu do Terezína a v Litoměřicích absolvoval poddůstojnickou školu.

Když v roce 1939 přišel domů, došlo k zatčení a následnému uvěz-

---

571 ABS, f. E1, inv. č. 69, kart. 42, zápis z porady velitelů justičních statků konané dne 25. a 26. 2.1952.

572 Tamtéž.

573 Josef Tenk patřil mezi dozorce, které odsoudili v rámci takzvaného „borského procesu“. Dne 12. 5. 1950 jej mu Státní soud udělil trest 25 let těžkého žaláře. O. HLADÍK, Čeněk Petelík – dozorce vězňů a jeho cesta na popraviště, in: Historická penologie 2/2011, Praha 2011, s. 26, 27.

574 AV Plzeň, sign. K7-SLB, kart. 7, rozkaz velitele oddílu SVS č. 55 z 21. 11. 1949, přidělení k odloučenému pracovnímu trestaneckému oddílu.

575 Tamtéž, rozkaz velitele oddílu SVS č. 5 z 23. 1. 1950, výměna příslušníků SVS u TPT.

576 Tamtéž, rozkaz velitele oddílu SVS č. 10 z 6. 2. 1950, příslušníci SVS zproštění funkce – pověření.

577 Tamtéž, rozkaz velitele oddílu SVS č. 33 z 25. 4. 1950, zproštění příslušníků SVS u TPT – pověření; rozkaz velitele oddílu SVS č. 61 z 25. 7. 1950, příslušníci SVS zproštění funkce – pověření.

nění jeho otce, protože byl na kandidátce komunistické strany. K této události ale nejsou známé žádné bližší údaje. Absolvování vojenské služby pro B. Heiningera znamenalo zajištění práce – po jejím skončení měl totiž přednostní nárok na její získání. Nastoupil proto jako zedník v Sušici. Během okupace působil v lomu na výrobu dlažebních kostek. K jeho politické orientaci před válkou a během ní nejsou k dispozici žádné informace. Ačkoliv byl jeho otec komunistou již před obsazením Československa, on sám vstoupil do KSČ až 11. března 1948. V roce 1949 ho zvolili do výboru MNV v Dražovicích, kde zastával funkci referent školství a osvěty. Do SVS vstoupil 19. června 1950 a sloužil v oddílu Plzeň-Bory.⁵⁷⁸

Zpočátku vykonával běžné povinnosti, ale v prvních třech měsících roku 1951 absolvoval školu pro nižší velitele SVS ve výcvikovém středisku v Řepích. Následoval služební postup a 1. října 1951 jej přidělili na justiční statek Nedražice jako vedoucího a velitele zdejšího pracovního útvaru.⁵⁷⁹ V jeho personálním spisu se v hojném počtu dochovaly kádrové posudky, které nás informují o tom, jak ho vnímali nejen jeho nadřízení, ale i podřízení: „V praktické službě se dobře osvědčuje. Zejména dobré výsledky jsou patrné u jeho přidělení na justičním statku. Tím potvrdil předpoklady možnosti zastávat samostatně zodpovědnou funkci. Kromě posledního služebního zařazení byl přidělován k službě uvnitř ústavu a s pracovními četami. V administrativě má méně zkušeností. Je dobrým organizátorem práce, k níž má dobrý vztah, umí se vypořádat i s obtížemi a má snahu co nejlépe prospívat celku. Při nezdarech v práci neustrne, ale snaží se najít správné východisko k úspěchu. Jeho postoj k vězňům není závadný. Bližší podrobnosti v tomto směru nejsou známy, jen lze říci, že vězně správně diferencuje, rázně s nimi jedná a snaží se být spravedlivý.“⁶⁸⁰

Velitel justičního statku Nedražice Bedřich Heinger. ABS

578 ABS, personální spis Bohumila Heiningera, inv. č. 3219, životopis, 27.9. 1950.

579 Tamtéž, služební posudek z 11.3.1952.

580 Tamtéž, kádrový posudek z 24. 4. 1952.

Další kádrový posudek ho chválil jako výborného vedoucího statku, což se projevilo tím, „...že se na statku zvýšila živočišná výroba, dodávky mléka a všech zemědělských produktů. Pole vždy obdělány v čas a zvýšeny hektarové výnosy. Svěřený mu pracovní útvar potrestaných mužů vedl ukázněně, nebylo žádných případů ani incidentů, jako to bývalo dříve za jiného vedení, že má kladný postoj k našemu lidově demokratickému zřízení, dokazuje svojí prací.“⁵⁸¹ Na druhou stranu se velice často dostával do nezáviděníhodných situací, kupříkladu byl potrestán písemnou důtkou za útěk odsouzeného Josefa Kritzbacha, který 17. listopadu 1952 v ranních hodinách uprchl z justičního statku. Jeho nadřízení ho obviňovali, že nedokázal zabezpečit dostatečnou ostrahu vězňů a nezamezil tak jejich volnému pohybu mimo areál hospodářství. Odsouzený Kritzbach podle protokolu odešel ráno pro piliny a už se nevrátil. Nikdo se po něm nesháněl ani, když prokazatelně chyběl při výkonu jemu určené práce na statku. Bohužel až teprve během polední přestávky ho začali strážníci postrádat. Nakonec jej dopadli následujícího dne. Přesto je popsána skutečnost poměrně ojedinělou událostí, což opětovně potvrzuje již uvedené mizivé množství pokusů o útěk.⁵⁸²

Jeho potíže se však netýkaly jen útěků a kázeňských problémů s odsouzenými. Konflikty měl i s podřízenými. Strm. František Fišer a strm. Slepíčka si na svého velitele stěžovali na Borech, přičemž vyzdvihovali nedostatky, jimiž justiční statek trpěl. Uvedli, že s nimi dostatečně nespolupracoval, tajně vydával vězňům korespondenci a vypracovával na ně posudky, které si nezasloužili ani po pracovní, ani po morální stránce. Konkrétně poukazovali na hodnocení potrestaného Jonáše, jenž byl u útvaru zaměstnán jako zvěrolékař. Rovněž návštěvy neprobíhaly tak jak měly, což se týkalo především nedodržování předepsané délky. Tuto skutečnost dokládali případem blíže nespecifikovaného Jílka, jenž měl o vánočních svátcích se svými nejbližšími strávit celé tři hodiny, což bylo přespříliš.

Nedostatky oba dva dozorcí spatřovali i v rozdělování potravin, konkrétně sádra. Domnívali se, že B. Heininger opět nepostupoval podle předpisů. Celou stížnost završili výtkou směřující k nedostatečně prováděným služebním školením a nařkli velitele ze šikanování strm. Fišera, který kvůli tomu údajně musel opustit pracovní útvar.⁵⁸³

Avšak ani problémy s ostatními dozorcí ještě neuzavírají tento výčet „nepřístojností“, jichž se měl velitel justičního statku dopustit. Problémy totiž měl i v obci. Roku 1952, konkrétně 26. září, se dostal do sporu vyvolaného na členské schůzi KSČ v Nedražicích, která se konala v místním hostinci. K celému případu se měl o několik dnů později vyjádřit nejdříve samotný B. Heininger. Před svými nadřízenými v Plzni na Borech⁵⁸⁴ sdělil, že na již zmíněnou schůzi KSČ ho pozvali předseda MO KSČ Zadražil a předseda MNV Nedražice Valenta. Mezi přítomnými byl jak tajemník okresního výboru KSČ

581 Tamtéž, kádrový posudek z 28. 7. 1953.

582 Tamtéž, písemná důtka z 5. 1. 1953.

583 Tamtéž, zápis výpovědi strm. F. Fišera Františka a K. Slepíčky ze 17. 4. 1953.

584 V září 1952 došlo k předání vězeňství z pravomocí ministerstva spravedlnosti do rezortu MNB, což mimo jiné přineslo i změnu názvu z Velitelství oddílu SVS v Plzni na Krajský oddíl nápravných zařízení v Plzni.

(OV KSČ) ve Stříbře, tak i jistý Hřebík z Nedražic a jeho zeť Václav Novák, což jsou osoby důležité pro následující události. Za SVS se mimo B. Heiningera účastnil ještě jeho zástupce strm. František Němeček, strm. Václav Pechan a Karel Sedlák z nedalekého justičního statku v Zálezlech.

Jednání začalo přibližně ve 20:00 a po zahájení schůze, která měla zpočátku zcela normální průběh, přišly na řadu zemědělské otázky. Při této příležitosti se přihlásil o slovo strm. Němeček a poukázal na nedostatky spojené se sklízní obilovin, jež zůstávaly na polích. Zároveň vznesl otázku, kdo je odpovědný a ponese následky za tento nehospodárné počínání. Na to byl slovně napaden Hřebíkem, který uvedl: *„Tobě se to mluví, když máš na statku 60 trestanců, to se může potom do světa vytrubovat včasná sklizeň, ale jakpak to máme udělat my, když nemáme k dispozici lidi a vedoucí statku se vyhýbá toho, aby nám pomohl ve spolupráci.“*⁵⁸⁵

Poté přistoupil tajemník OV KSČ k přednesení svého referátu, ve kterém se zmínil o vzájemné spolupráci mezi vedením justičního statku a JZD. Po té, co svoji řeč ukončil, napadl již zmíněný Hřebík slovně B. Heiningera a poukazoval na to, že nechce pro družstvo nic udělat a začal ho hrubým způsobem urážet, při čemž prohlásil: *„...jako smrkáčů, hejbulů, který ničemu nerozumí, že nejsem stejně žádným velitelem, že práci dělají trestanci a že bych si chtěl hrát na novodobou šlechtu, jezdit na koni, ale jejich koně, že musí chodit neokovaní a že jim nedovolím, aby si mohl koně ve statku okovat atd.“*⁵⁸⁶ Při té příležitosti přišel až k Heiningerovu stolu a začal mu rukou šermovat před obličejem, nepřestávaje se slovní inzultací.

Velitel justičního statku se dostal do nelehké situace. S ohledem na jeho postavení veřejného činitele lidé jistě napjatě čekali, jak bude reagovat. Snažil se proto zůstat v klidu a po ukončení Hřebíkova hysterického výstupu požádal předsedu MO KSČ. Úvodem uvedl: *„Především děkuji s. Hřebíkovi za to, že mně zde takovýmto hrubým způsobem napadl a mně osobně vulgárním způsobem urážel.“*⁵⁸⁷ Ve svém projevu se poté snažil vysvětlit, jak si někteří členové družstva, především pak Hřebík, předstávají spolupráci s justičním statkem. Zároveň poukázal na to, že nikdy neměl v úmyslu JZD jakýmkoliv způsobem poškozovat. Naopak zdůraznil vzájemnou spolupráci, avšak takovou, která by probíhala v přípustných mezích: *„Bohužel někteří členové JZD si představují, aby vnesli do tohoto vzájemného styku anarchii, vyjednávání s vězni, zcela volným způsobem se pohybovat v prostoru vězeňského objektu a vězňů svádět k tomu, aby k různým opravám hospodářského nářadí používali materiál ze zásob justičního statku, nikoliv materiálu doneseného k vlastním opravám a to ještě vše bez mého povolení.“*⁵⁸⁸

Osočený velitel neuzstal pouze u kritiky družstevníků. Zároveň připomněl svoje služební povinnosti a zejména razantně zdůraznil odpovědnost, kterou má v ohledu bezvadného chodu justičního statku. Neuzstalo však jen u obhajoby a vzápětí přešel do protiútoků, když přítomným oznámil, že odsou-

---

585 Tamtéž, protokolární zápis sepsaný dne 10. 10. 1952 u krajského oddílu nápravných zařízení MNB v Plzni.

586 Tamtéž.

587 Tamtéž.

588 Tamtéž.

zeným zakázal, aby prováděli jakékoli práce, k nimž nedostali jeho výslovný souhlasů: „*Tento způsob jsem pokládal za zcela správný a proto, když přišel na statek některý z členů JZD a žádal o nějakou pomoc v opravě nářadí apod., dal jsem písemný souhlas, který pak byl buď mnou, nebo některým z ostatních příslušníků nebo někdy i přímo členem JZD doručen, pak vězňům-řemeslníkům, kteří opravu měli provést a po vyúčtování tento souhlas připojili k faktuře, abych tak měl přehled o práci pro JZD.*“⁵⁸⁹ Je tedy pravděpodobné, že problémy trvaly již delší dobu a B. Heininger vyostření situace očekával, takže se na podobný útok předem připravil.

Ať již byl obranný postup předem připravený nebo šlo o spontánní reakci, zvolená taktika slavila úspěch a pomyslné „první kolo“ vyhrál. Hřebíkovi nezbylo nic jiného než se stáhnout do defenzivy, kam ho zatlačila reakce ostatních obyvatel Nedražic, kteří citovaný postup odsouhlasili, takže se nakonec přidal i odpůrce. Posléze dokonce zcela obrátil svůj názor, což však mohla zapříčinit snaha o napravení reputace před ostatními: „*Sám s. Hřebík se přiklonil k takovému postupu a začal mně pak vychvalovat a uváděl, že nevěděl, že jsem takový a začal se ke mně chovat zcela kamarádským způsobem.*“⁵⁹⁰ Jak se ale zakrátko ukázalo, zdánlivé zklidnění situace představovalo pouze mezihru.

O tom, ale B. Heininger neměl tušení, takže když spolu se strm. F. Němečkem, K. Sedlákem a V. Novákem vyšel ze zasedací místnosti na dvůr, nevěnoval příliš pozornost svému okolí. Když se na V. Nováka obrátil s dotazem, proč je jeho tchán proti němu tolik zaujatý, když mu nikdy neudělal nic špatného, přehlédl Hřebíka stojícího nedaleko. Ten si proto vyslechl odpověď, která pravděpodobně znovu „přilila olej do ohně“. V. Novák totiž prohlásil, ať si z toho nic nedělá, že „...*dědek má špatnou povahu, a že on to má doma taky takové, protože mimo tchána jsou na něho ještě dvě ženské, které na něho nasazují, a že je toho stejně všeho vinen dědek.*“⁵⁹¹ Rozhodně charakteristika nevěšticí rychlé zklidnění konfliktu!

Přesto ještě nějaký čas vyhlížela situace jako bezproblémová. Leč alkohol pravděpodobně přizpívil doutnající zášť, takže okolo půl jedné v noci, když se skoro všichni rozešli do svých domovů, využil Hřebík nestřeženého okamžiku a po B. Heiningerovi mrštil sklenicí. Ten se jí na poslední chvíli snažil odrazit rukou, ale nestihl včas zareagovat. Dostal proto přímý zásah do obličeje, což ho přes dosavadní klidný postoj přimělo k pochopitelné reakci: „*Tímto zcela bezdůvodným napadením byl jsem vyprovokován Hřebíkem k tomu, že jsem se dal v rozčilení unést k tomu, že jsem Hřebíka uchopil za kabát u krku a dvakrát jsem jej rukou udeřil do obličeje.*“⁵⁹²

Jak útočící družstevník dopadl, prameny nepopisují, ale B. Heininger se musel ze svého konání zodpovídat. Samozřejmě uznal spáchaný přestupek, ale poměrně předpokladatelně se hájil tvrzením, že popsané kroky učinil v sebeobra-

---

589 Tamtéž.

590 Tamtéž.

591 Tamtéž.

592 Tamtéž.

ně, když byl předtím Hřebíkem napaden.⁵⁹³ Vyslechnut byl i strm. F. Němeček, jehož svědectví se shodovalo s výpovědí velitele. Avšak v hostinci byl jen do půlnoci, pročež nemohl uvést nic k tomu, co se odehrálo později. Popsal ale důsledky: „...druhého dne asi kolem 10 hodiny dopolední jsem se setkal na statku se s. Heiningrem, od kterého jsem se dozvěděl, že po ukončení schůze došlo mezi nimi a s. Hřebíkem k nedorozumnění a k nějaké potyčce. Viděl jsem, že s. Heiniger měl nad levým okem modřinu, o které uvedl, že mu ji způsobil s. Hřebík tím, že jej udeřil sklenicí.“⁵⁹⁴

Z vylíčení celé události vyplývá otázka, proč Hřebík vystupoval bez většího důvodu tak agresivně vůči B. Heiningerovi? Vysvětlení je zcela prosté. S příslušníky vycházel dobře do té doby, než zjistil, že strm. Pařízek začal chodit za jeho vdanou dcerou. Nenávist tedy nesměřovala konkrétně vůči veliteli statku, který se pouze stal zástupným objektem, když na schůzi jeho podřízený vystoupil proti počínání místních obyvatel, přičemž nelze vyloučit ani to, že tomuto konfliktu přecházely osobní rozepře týkající se nastíněného postupů obyvatel Nedražic, kterým narušovali pravidla výkonu trestu.

B. Heininger se dostal rovněž do sporu s civilním šafářem Venigem, který měl pracovat nejen v Nedražicích, ale i vypomáhat na nedalekém justičním statku v Zálezlech, což nečinil. Vše vygradovalo veřejným vystoupením velitele justičního statku na pracovní poradě velitelů pracovních útvarů trestního ústavu Plzeň-Bory, kde uvedl: „...pěstuje si sám pro sebe holubi. Jeho žena pobírá 1000,- Kč měsíčně za práci s mlékem, sama si nechává mléko, každý den nosí domů. Jmenovaný šafář není dobrým hospodářem, nechal vyoravač od jara venku zrezivět, nevypomáhá vůbec podle možností druhému justičnímu statku a vůbec je brzdou zdárné práce a je ihned postradatelný. Zemědělských zkušeností vůbec nemá.“⁵⁹⁵ Požadoval proto okamžité řešení, což bylo podle jeho vyjádření, okamžité propuštění šafáře Veniga.⁵⁹⁶ O skutečných schopnostech kritizovaného těžko soudit, ale je nutné mít na paměti, že na velkostatku působil ještě před zřízením vězeňského hospodářství, což ovšem nemusí anticipovat jeho skutečné dovednosti.

Jak tedy zhodnotit osobu B. Heiningera? Na první pohled se může jevit jako člověk popudlivý a konfliktní, jak naznačují nastíněné okolnosti. Nabízí se však i opačný pohled. Je totiž poměrně zřejmé, že střety nastaly ve chvíli, kdy se zasazoval o dodržování stanovených předpisů a plnění povinností. Tato skutečnost pravděpodobně stála i za první uvedenou stížností jeho podřízených, neboť se jejich argumenty jeví jako poměrně účelová tvrzení. V případě konfliktu s Hřebíkem z Nedražic je pak přímo evidentní, že se postavil proti zájmům obyvatel obce, přičemž měl vlastně smůlu, jelikož došlo k souběhu s rodinnými problémy jeho odpůrce. Stejně tak problém s šafářem Venigem probíhal především v profesní rovině, jak alespoň napovídají zkoumané dokumenty. Přesto však nelze vyloučit ani ráznost povahy B. Heiningera, což ho mohlo vést k razantnímu řešení problémů, někdy až nepřilíš uhlazeným způsobem. V závěru pokusu o stručný osobní profil však připomeňme, jak dlouho odolával slovním útokům na schůzi MO KSČ s tím, že až fyzické napadení

---

593 Tamtéž.

594 Tamtéž, protokol sepsaný v Nedražicích dne 13. 9. 1952.

595 Tamtéž.

596 Tamtéž.

vyvolalo energickou reakci.

Justiční statek Nedražice se stejně jako podkrkonošský Javorník mohl „pochlubit“ prominentním vězněm. Byl jím rovněž člen protektorátní vlády, ministr spravedlnosti JUDr. Jaroslav Krejčí. Tento právník v letech 1918 až 1920 působil na zemské politické správě v Brně, později jako vrchní odborový rada v prezidiu ministerské rady v Praze. Od roku 1921 byl činný jako tajemník Ústavního soudu. Jeho kariérní postup pokračoval členstvím v českém zemském zastupitelstvu, roku 1936 zástupcem prezidia ministerské rady v Právní radě. V tomtéž roce se stal na Právnické fakultě Masarykovy univerzity v Brně soukromým docentem pro obor ústavní právo, o dva roky později byl jmenován mimořádným profesorem.

Ve své době patřil k nejuznávanějším československým konstitucionalistům. V období od 1. prosince 1938 do 15. března 1939 byl ministrem spravedlnosti ve vládě Rudolfa Berana a tuto funkci vykonával až do roku 1945. Současně zastával post předsedy Ústavního soudu, přechodně působil v čele ministerstva zemědělství, jako místopředseda vlády a mezi léty 1942 až 1945 jako předseda vlády. Patřil k přátelům prezidenta Emila Háchy, který jej ve své politické závěti z roku 1943 doporučil za svého nástupce v úřadu státního prezidenta Protektorátu Čechy a Morava. Je samozřejmé, že stejně jako všichni státní zaměstnanci musel v roce 1940 složit slib věrnosti říši, který měl následující znění: „*Slibuji, že budu Vůdce Velkoněmecké říše Adolfa Hitlera jako ochránce Protektorátu Čechy a Morava poslušen, že budu zájmy Velkoněmecké říše ve prospěch Protektorátu Čechy a Morava podporovati, nařízení hlavy Protektorátu Čechy a Morava a jeho vlády plniti, zákony zachovávatí a své úřední povinnosti svědomitě zastávati.*“⁵⁹⁷

Po osvobození Československa byl J. Krejčí zatčen, přičemž složení mu uvedeného slibu významně přitěžovalo, neboť jej považovali za dobrovolné přihlášení se ke kolaboraci.⁵⁹⁸ Cílem této studie ale není posuzování postojů členů protektorátní vlády v době okupace, proto zpět k jeho zatčení. Na proces čekal ve vazbě pankrácké věznice, kde prožil více než rok. Poté stanul před Národním soudem v Praze, jenž jej uznal vinným za zločiny proti státu a odsoudil mimo jiné k trestu odnětí svobody v trvání 25 let. Po dalších třech měsících byl převezen na Bory a zbytek života strávil ve vězení, částečně i na justičním statku v Nedražicích.⁵⁹⁹ Dne 9. června 1947 kvůli němu navštívil hospodářství poslanec Karel Štekl a provedl zde občanskou kontrolu. V hlášení o jejím uskutečnění je zaznamenáno, že „...*poslanec Karel Štekl sledoval trestance Jaroslava Krejčího při práci v kravíně po dobu jedné hodiny – čištění kravína a dojení a přesvědčil se o přiměřeném pracovním výkonu jmenovaného trestance.*“⁶⁰⁰

597 Alena KAFOVÁ, JUDr. Jaroslav Krejčí a vězeňství, in: Historická penologie II/2006, Praha 2006, s. 7.

598 Tamtéž.

599 V plzeňské trestnici byl J. Krejčí do dubna 1949, kdy ho přemístili na Mírov. Od roku 1951 vykonával trest v Leopoldově, kde se výrazně zhoršoval jeho zdravotní stav, takže musel být hospitalizován. Zemřel 18. května 1956 ve věku 63 let ve vězeňské nemocnici v Praze na Pankráci. Tamtéž, s. 10, 11.

600 ABS, E 1, inv. č. 11, kart. 5, informace o provedení občanské kontroly provedené poslancem Karlem Šteklm z 9. 6. 1947.

Od života prominentního vězně se nyní vraťme k osudu justičního statku. Jeho dny se naplnily ke konci roku 1952, kdy KNV v Plzni schválil žádost správy ČSSS, jejímž předmětem se stal převod statků v Nedražicích a Zálezlech do vlastnictví statku Úlice n. p.⁶⁰¹ Změna majitele hospodářství ale neprobíhala tak jednoduše, jak si ČSSS představovaly. Rada ONV ve Stříbře na své schůzi konané 20. února 1953 zaujala stanovisko s tím rozhodnutím, že „...žádosti ČSSS n. p. krajské správy v Plzni s převedení justičních statků Nedražice a Zálezly zatím nebude vyhověno až do doby, dokud nebude známo, jak se provede vyúčtování.“⁶⁰² Přes počáteční potíže došlo k uzavření dohody, ale nabyvatelem se nakonec stalo Střediska pracujících dorostu v Trpístech. Převzaté budovy měly být oceněny podle zahajovací bilance v zařízení státní správy a stavební plány, pokud je ovšem vězeňská správa měla k dispozici, odevzdali přebírajícímu subjektu. Dokončené stavební investice plánované na rok 1952 ale již neprošly kolaudací a povinnost tak přešla na nového držitele – konkrétně se jednalo o porodnici pro 40 prasnic. Středisko mládeže tímto krokem získalo 237,49 ha scelených pozemků společně s veškerým živým i mrtvým inventář bývalého justičního statku (tabulka č. 47).⁶⁰³

Živý inventář	kusů
koně	16
skot	107
prasata	209
drůbež	551
ryby	1500
včely	11 rojů

Tab. č. 47. Přehled živého inventáře statku Nedražice při jeho předání

Dále vznikl velice podrobný soupis mrtvého inventáře v celkové hodnotě 1 148 033 Kč. K této částce ale ještě museli připočítat cenu balíčkovací soupravy na zeleninu, která činila 35 000,- Kč a hodnotu vlastní telefonní linky mezi statkem v Nedražicích a Zálezlech činící 12 364,- Kč, takže došlo ke zvýšení sumy na 1 195 397,- Kč. Podzimní osev provedl ještě justiční statek, ale jarní už spadal do kompetencí nového držitele usedlosti. Potřebné osivo se nacházelo jednak ve starších zásobách a zbytek doplnili objednávkou ze 14. února 1953. Bylo však ještě nutné zorat 50 ha polností.

Co se týkalo finančních záležitostí, tak se k veškerému shora popsanému majetku nevázaly žádné dluhy, kromě povinnosti úhrady za takzvané „nepravé“ investice „...složené u SB ČS Praha od bývalého majitele V. Šlajse

601 SOKA Tachov, citovaný pramen, zápis o převzetí justičních statků Nedražice a Zálezly z 2. 12. 1952.

602 SOKA Tachov, citovaný pramen, informuje o změně přidělu justičních statků v Zálezlech a Nedražicích z 6. 3. 1953.

603 NA Praha, f. S SNV, sv. 24/1, protokol o převzetí justičního statku v Nedražicích z 16. 2. 1953.

v Plzni, podle účetních dokladů, které jsou upraveny ke dni 26. 12. 1950, kdy činila deponovaná částka u zmíněného peněžního ústavu 89 780,- Kč.⁶⁰⁴ Hospodaření do konce roku 1952 tedy šlo na vrub justičního statku, který měl vyrovnat pohledávky a inkasovat všechny účetní položky vzniklé k 31. prosinci 1952. Dále se souhlasem MNB si středisko mládeže ponechalo všechny pracovní síly z řad odsouzených v nezměněném rozsahu podle stavu k 16. únoru 1953 až do doby než pracovní síly nahradily dostatečným počtem civilního obyvatelstva.

Později celý areál převzalo JZD Nedražice, které ve správní budově, bývalém zámečku, nechalo zbudovat služební byty. V současné době objekt spravuje Pozemkový fond a bohužel dříve chlouba Nedražic se stala spíše trnem v oku tamních obyvatel.⁶⁰⁵ Celý objekt je naprosto v dezolátním stavu, což dokládají propadlé střechy, pomalu se bortící krovy a podlahy.

Symbolické završení zkázy přišlo společně se zloději někdy po roce 1992, kdy byla neznámým nenechavcem odcizena nejstarší dochovaná památka na doby dnes již zašlé slávy šlechtického sídla – litinová deska s postavou jezdce na koni a letopočtem 1672, umístěná původně ve zdi vedle vstupu do zámku.⁶⁰⁶ Dnes se Pozemkový fond snaží celý areál prodat za 2 100 000,- Kč, ale zatím bez úspěchu. S ohledem na zoufalý technický stav navíc lze jen těžko předpokládat, že nějakého kupce nalezne, a stane-li se tak, je otázkou, jestli bude v jeho silách barokní památku zachránit.

10.8. Řepy

Usedlost č. 22, později ústavní statek, patřil na počátku 30. let 19. století paní Františce Vondrákové, což dokládá gruntovní kniha. Majitelce ale s největší pravděpodobností na celé hospodářství nestačily síly, takže ho 22. října 1832 za 7000 zlatých Josefě Šlachtové, která je převzala i s povinností odvádět na tachlovické panství poddanský poplatek 10 zlatých ročně. Avšak již o sedm let později od ní usedlost koupila Anna Auermontová. Ta si však nově nabytého vlastnictví příliš neužila, protože o pár dní později zemřela. Areál přešel dědictvím na její dceru Josefínu, jež jej s největší pravděpodobností zanedlouho zpeněžila. Novým držitelem se totiž roku 1858 stala rodina Taicmanových.

Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského pak od výše zmíněné rodiny koupila statek za 56 000 zlatých.⁶⁰⁷ Na jeho pozemcích byl vybudován zemský sirotčinec, který však po čtyřech letech provozu zasáhla epidemie, jež ho přivedla do existenčních problémů. V roce 1865 proto došlo k jeho pronájmu státu a založení ženské trestnice s kapacitou 250 osob.⁶⁰⁸

---

604 Tamtéž.

605 *Nedražický zámek se stal terčem nájezdů zlodějů*, Tachovský deník, 16. 1. 2008.

606 Tamtéž.

607 Jaroslav HÁJEK – Jiří SVOBODA, *Knihy o Řepích*, Praha 2006, s. 53.

608 Domov sv. Karla Boromejského [online], [citováno 5. 4. 2012], <http://www.boromejky.cz/24.htm>.

Součástí nemovitosti byla původně i hospoda, která však příliš nesouzněla s účelem nového areálu, takže došlo k jejímu zrušení.⁶⁰⁹ Provoz ústavu měla na starosti představená kongregace společně s vězeňskou správou. Vnitřní službu konaly řádové sestry, vnější ostrahu pak profesionální dozorcí.⁶¹⁰

Trestanky pracující v klášterní zahradě. Archiv KMKB

K hospodářství patřilo mnoho polností v celém katastru obce, na nichž pracovaly především odsouzené delikventky. Zároveň pomáhaly i v přilehlé ústavní zahradě, kde pěstovaly zeleninu. Celkem trestnice vlastnila 69,56 ha zemědělských pozemků. V roce 1945 převzal 3 ha z této výměry Sokol za účelem zřízení cvičiště a 12 ha stavební družstvo. Pro správu trestnice nakonec po roce 1945 zbylo 31,56 ha orné půdy. Avšak odprodej výše uvedených ploch nebyl do 23. dubna 1948 proveden. Podle směrnice o pozemkové reformě měly být do objektů, jejichž výměra činila nejméně 50 ha, dosazení národní správci. Proto správa trestnice požádala ministerstvo spravedlnosti o zákrok u příslušných úřadů: „...aby trestnice pro ženy v Řepích byla z tohoto ustanovení vyjmuta vzhledem k výjimečnému jejímu postavení a poslání, protože nebyla výdělečným podnikem, ale ústavem, kde se vykonával trest soudem nařízeným a zároveň výchovným ústavem, který připravoval osoby příšlé na scestí opět pro normální život ve společnosti.“⁶¹¹

609 J. HÁJEK – J. SVOBODA, citované dílo, s. 55.

610 *Věžeňství v československé republice*. Praha 1930, s. 36.

611 Archiv Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského (Archiv KMKB), dopis správy trestnice pro ženy v Řepích zasláný ministerstvu spravedlnosti z 23. 4. 1948.

Milosrdné sestry u skleníku v zahradě. Archiv KMKB

Požadavek ředitelství trestnice měl oporu také v tom, že hospodářství sloužilo k zajištění soběstačnosti ústavu, neboť veškeré plodiny spotřebovaly ke svému stravování odsouzené. Navíc, jak je uvedeno z přechozí argumentace správy ústavu, sloužil statek k výchovným účelům, jelikož umožňoval i zaměstnávání vězeňkyň, které by se jinak těžko uplatňovaly pro částečnou pracovní neschopnost. Zároveň však hospodářství bez větších problémů plnilo dodávkovou povinnost (dobytek, obilí, mléko, vejce atd.) v předepsaném množství.⁶¹²

Trestanka s kůzlaty. Archiv KMKB

612 Tamtéž.

Samotné ministerstvo spravedlnosti výnosem ze 7. února 1948 nabádalo trestní ústavy, aby se o přiděl půdy ucházely, čímž jasně dávalo najevo, že mu záleželo na jejich soběstačnosti po hospodářské stránce. Dosažená národní správa by tudíž představovala rušivý element zasahující chodu trestnice, zejména v ohledu předepsaných pravidel výkonu trestu. Vzhledem k uvedeným okolnostem se zmíněná žádost ředitelství trestnice o vyjmutí z povinnosti dosažení národní správy jeví jako opodstatněná a pravděpodobně panovala důvěra v podporu nadřízené instituce.

Řádové sestry s trestankami. Archiv KMKB

Události ale na konci téhož měsíce nabraly nový směr, což se záhy projevilo i na osudu trestnice, do něhož v této bouřlivé době zasáhli členové akčního výboru NF v Řepích. Na schůzi konané 28. června 1948 totiž odsouhlasili žádost o převzetí trestnice ministerstvem spravedlnosti, které do té doby vystupovalo pouze v roli nájemce. Hlavním důvodem se stalo účelové prohlášení, že „...deset jeptišek, které měly trestnici ve své správě, se záporně zachovalo k lidově demokratickému zřízení.“⁶¹³ Toto tvrzení mělo mimo jiné původ ve výsledcích voleb z 30. května 1948. Obec Řepy se z hlediska nových poměrů umístila na posledním místě v okrese, což je možné připisovat právě působení řádových sester. Místní „pokrokoví“ občané reflektovali působení řádových sester takto: „Není možno výchovu lidí, kteří mají najít správnou cestu do nového života, svěřovat lidem, kteří sami tyto cesty neznají.“⁶¹⁴ Je zřejmé, že mocenským orgánům přišla takováto iniciativa vhod, takže podpora okresního akčního výboru NF Praha venkov-sever byla jen dalším logickým krokem směřujícím k úplné izolaci kongregace.⁶¹⁵

Ministerstvo spravedlnosti nakonec celou situaci vyřešilo účelovým nepravdivým tvrzením o tom, že v řepské trestnici není splněno zajištění výkonu strážní a správní služby za pomoci SVS, jak stanovil dekret prezidenta

613 Tamtéž, žádost akčního výboru NF v Řepích o převzetí trestnice pro ženy z 11. 7. 1948.

614 Tamtéž.

615 Tamtéž, podpora žádosti místního akčního výboru v Řepích o převzetí ženské trestnice ze 17. 7. 1948.

republiky č. 94/1945 Sb. a vládní nařízení č. 3/1947 Sb. Je tak zcela evidentní, že žádost akčního výboru NF konvenovala s připravovaným zásahem proti Boromejkám. Smyšlenost argumentu není třeba nijak složitě dokazovat. Jak bylo uvedeno výše, již od vzniku ústavu v roce 1865 byl objekt v pronájmu státu a provoz zajišťovala vězeňská správa ve spolupráci s kongregací. V meziválečném období pak ze strany justice provoz zajišťoval přednosta ústavu a pět dozorců.⁶¹⁶ Pro následující léta sice mohlo dojít ke změnám jejich počtu, ale příslušníci SVS v Řepích rozhodně působili. Praktickým důsledkem se stalo zrušení trestnice k 10. listopadu 1948 s tím, že odsouzené ženy budou do 30. listopadu 1948 přemístěny do jiných vězeňských zařízení.⁶¹⁷

Ústavní rybník. Archiv KMKB

Boromejky ale správně tušily, že pokud zůstane objekt nevyužit, není jisté ani jejich další působení v Řepích. K 11. prosinci 1948 proto v bývalé trestnici zřídily ústav pro slabomyslné, který zahájil provoz 1. ledna 1949 (samozřejmě, že se nejednalo jen o čistě účelový krok směřující k vlastní ochraně, ale rovněž o snahu v nových podmínkách naplnit poslání kongregace).⁶¹⁸ Součástí tohoto počínání byla i technická prohlídka komplexu za účasti zástupců ministerstva sociální péče, zemského národního výboru, sociální pracovnice a národní správy Ústředí katolické charity. Ta v době nepříznivé Boromejkám přinesla alespoň pozitivní zjištění, že objekt je schopen okamžiči-

616 *Vězeňství v československé republice*. Praha 1930, s. 36.

617 Archiv KMKB, vyzoomění o umístění uniformované stráže v trestnici z 19. 11. 1948.

618 Tamtéž, odpověď Kongregace milosrdných sester sv. Karla Boromejského na žádost akčního výboru v Řepích 7. 6. 1949.

tého provozu a pro zamýšlený účel: „...pro umístění debilních starších 21 let obojího pohlaví a pro soustředění podobných případů z území českých, pokud nespádají do péče speciálních ústavů, je velmi vhodný.“⁶¹⁹

Pro potřeby nově zřízeného ústavu měly Boromejky k dispozici vzorně zařízenou a dobře vedenou kuchyni, ústavní pekárnu, prádelny, žehlírny, dílny s hospodářskou a zelinářskou zahradou a 50 ha velkostatkem. Rovněž tak další hlediska splňoval areál bývalé trestnice bez větších problémů: „Ústav jest kromě toho vybaven prostornou společenskou místností, knihovnou a čítárnou a může v něm být pohodlně umístěno 30 chovanců obojího pohlaví. Budova je uzpůsobena tak, že jest možno obě pohlaví izolovat, případně zřídit speciální diferencovaná oddělení. Po stránce zdravotní jest ústav dostatečně vybaven lékařskou ordinací a roentgenem a nemocničním oddělením, s izolací pro infekční případy.“⁶²⁰ Provoz i nadále obstarávaly řádové sestry, jejichž představenou se stala S. M. Aloisii Feixovou. Zároveň se Řepy staly členským ústavem svazu katolické Charity národní správa v Praze III. a pomocným ochranným ústavem ministerstva sociální péče.⁶²¹ Do června roku 1949 se staly domovem pro 52 chovanců a 55 chovanek. Zároveň však na přijetí čekalo mnoho dalších, což však neumožňovaly nedokončené adaptační práce uvnitř ústavu, které nařídilo ministerstvo sociální péče.⁶²²

Řádové sestry s trestankami. Archiv KMKB

Další, a tentokrát ještě závažnější změna nastala v září roku 1949, když ministerstvo zemědělství podle § 16, odst. 1), zákona č. 46/1948 Sb. o nové pozemkové reformě přidělilo do vlastnictví Československého státu a užívání ministerstva spravedlnosti nemovitosti získané „výkupem“ od

619 Tamtéž, protokol při prohlídce bývalé ženské trestnice v Řepích z 11. 12. 1948.

620 Tamtéž.

621 Tamtéž.

622 Tamtéž, odpověď Kongregace Milosrdných sester na žádost akčního výboru v Řepích 7. 6. 1949.

Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského o celkové výměře 76, 8928 ha, avšak s několika podmínkami: „*Ministerstvo zemědělství si vyhrazuje provedení dodatečných změn ve vymezení nemovitostí a event. dodatečné zřízení nutných služebností na přidělovaných nemovitostech, jakož i vrácení výše přidělovaných nemovitostí a podání, bude-li v budoucnu toho vyžadovat veřejný zájem jejich použití jiným způsobem pro účely pozemkových reforem. Dojde-li k vrácení nemovitostí takto přidělených československému státu-justiční správě pro účely pozemkových reforem, bude podniku nahrazen podíl investic a jiných užitečných nákladů, pokud nebudou využity.*“⁶²³ Úhrada za takto přidělovaný majetek byla stanovena podle § 19, odst. 1), shora uvedeného normativu dodatečně a justiční správa se zavázala stanovenou částku zaplatit do příslušného fondu pozemkové reformy.⁶²⁴

Citované rozhodnutí stálo mimo jiné u vzniku justičního statku v Řepích, k němuž došlo na podzim roku 1949. Jeho základem se tedy stal majetek kongregace, postupně rozšiřovaný o pozemky místních kulaků, takže z původních přibližně 70 ha vzrostla výměra do 2. srpna 1951 na celých 180 ha.⁶²⁵ Současně s nemovitostmi převzal SVS veškeré zařízení budov, živý a mrtvý inventář, zásoby polních plodin, krmiv a hnojiv. Budovy hospodářství byly v době, kdy ho vlastnila kongregace pojištěny u První československé pojišťovny pojistkami č. 15 523 980 a č. 15 523 982. Pojistné bylo sice zaplacené do 2. března 1950, ale nový vlastník o ně neměl zájem, takže „...*veškeré pojistky, pokud se týkají soukromoprávního pojištění budou během jednoho měsíce ode dne převzetí zrušeny z titulu změny vlastníka ve smyslu zákona č. 145/34 Sb.*“⁶²⁶ Zároveň mělo být se stávajícími zaměstnanci do 1. prosince projednáno, zůstanou-li na dosavadním pracovišti, jestli budou dáni k dispozici jiným subjektům, případně odejdou do penze. Do té doby však nabyvateli usedlosti zůstala povinnost vyplácet mzdy, tak jako doposud.

V listopadu roku 1949 vnesla protest zástupkyně bývalého majitele, představená Aloisie Feixová, která prohlásila „...*že řádové sestry nemohou uvolnit prostory používané jako klausura v přizemí a I. poschodí a to z toho důvodu, že pro čtyřicet řádových sester není jiné umístění.*“⁶²⁷ V daném případě šlo o záležitost papežské kurie a ke zrušení klášterní komunity, případně přemístění byla příslušná jedině nejvyšší instance pro věci řeholní v Římě, na což stěžovatelka upozorňovala. Současně žádala, aby řádové sestry mohly používat ústavní kostel, jakož i prádelny pro praní prádla fakultní nemocnice v Praze II.⁶²⁸ Leč tento pokus nebyl úspěšný a již o několik dnů později naléhali zástupci SVS na urychlené vydání klíčů od klauzury, protože uvolněné místnosti budou využity pro potřeby výchovného střediska.⁶²⁹ Představená odolávala nátlaku až do 28. srpna 1950, kdy se ohlásila pětičlenná komi-

---

623 Tamtéž.

624 Tamtéž, přiděl pozemků Kongregace milosrdných sester justiční správě z 1. 9. 1949.

625 ABS, inv. č. 69 karton 42.

626 Archiv KMKB, zápis o předání vykoupeného statku v Řepích z 3. 11 1949.

627 Tamtéž.

628 Tamtéž.

629 Tamtéž, žádost o okamžité uvolnění klauzury z 23. 11. 1950.

se církevního oddělení KNV Praha-západ. Tajemník Molkup tehdy na jednání zdůraznil, že nutně potřebují byty, a proto je nezbytné, aby se setry okamžitě vystěhovaly.

Přemístění Boromejek z Řep do Albrechtic bylo ohlášeno i generální představené Kongregace. Jmenovaný tajemník Molkup slíbil všestrannou pomoc a dále poznamenal, že zajistí vyplácení nájemného z bytů, které postoupí. Bohužel vše, na čem se dohodli, zůstalo jen v rovině slibů, ve skutečnosti řádové sestry musely zařídít veškeré náležitosti samy. Pětiletá komise celý areál prošla a pořídila seznam věcí, které si sestry mohly odvézt a samozřejmě i těch, jež musely ponechat na místě. Průběh stěhování monitorovaly dvě zmocněnkyně církevního oddělení, které se nechaly v areálu ubytovat. Účel jejich přítomnosti je neoddiskutovatelný: *„Od té doby nás neopustily ani v noci, všude musely mítí volný přístup, všude dohlížely. Bez jejich svolení se nesmělo nic odeslat, ani dopisy, ani osobní věci sester, které byly před nedávnem přemístěny z Řep.“*⁶³⁰ Očividně není pochyb, že poslední chvíle pobytu v Řepách Boromejkám velmi znepríjemňovaly. Odjezd stanovila komise na 31. srpna, ale k tomu nedošlo, protože *„...sestra Margareta byla umírající, proto ONV povolil prodloužení lhůty k odjezdu až po jejím pohřbu.“*⁶³¹ Odklad ale netrval dlouho a 2. září ve tři čtvrtě na devět započal přesun do Albrechtic, k čemuž se váže i jedna emotivní: *„Trestanci zaměstnaní na dvoře pohlíželi za námi se zaslzenýma očima, což nám trochu stěžovalo odjezd.“*⁶³²

Řepský justiční statek se posléze nacházel v bezprostřední blízkosti výcvikového střediska SVS, v nepříliš velké vzdálenosti od nadřízeného velitelství oddílu SVS v Praze na Pankráci a samozřejmě i velitelství SVS, představujícího nejvyšší stupeň velení tehdejšího vězeňského systému. Byl tak na jednu stranu nejbližší centrálním úřadům a tím pádem i případným kontrolám dodržování stanovených požadavků, ale zároveň mohli odsouzení nejsnadněji využívat všech možností, které jim skýtal výkon trestu v zemědělství.⁶³³ Z toho důvodu se poměrně dobře rozvinula činnost různých zájmových kroužků, a to jak politických tak i odborných: *„Mezi vězni se podařilo také vzbudit zájem o rozvinutí socialistického soutěžení, které jest hybnou pákou zvyšování zemědělské výroby a do něhož jsou od 16. února 1951 zapojeny všechny justiční statky.“*⁶³⁴ Snad právě proto aspirovalo hospodářství v Řepách na dosažení nejlepších celkových výsledků v soutěži zmíněné v předchozí citaci.

Odsouzené na justičním statku hlídali čtyři dozorcí, včetně velitele. Tím se v roce 1949 stal Antonín Šnajdr, narozený 26. ledna 1913 v Poštovicích severozápadně od středočeských Zlonic. Jeho otec za první republiky pracoval jako tesař v hospozínském cukrovaru. Současně vlastnil přibližně deset strychů polností, na kterých hospodařil mimo svého normálního zaměstnání. Antonín vychodil pouze povinné penzum školní docházky a ničím se nevyučil, neboť poté vypomáhal na rodinných pozemcích. Před druhou svě-

---

630 Tamtéž, vzpomínky na 28. 9. 1950 až po odsun do Albrechtic.

631 Tamtéž.

632 Tamtéž.

633 ABS, citovaný pramen.

634 Tamtéž.

ovou válkou ale jeho otec zemřel. Tehdy zděděné polnosti pronajal a odešel pracovat jako čeledín k sedlákoví Rosenkrazovi v rodných Poštovicích. Hned po osvobození absolvoval povinnou vojenskou službu a na podzim roku 1945 zahájil kariéru vězeňského dozorce.

Nastoupil tehdy do věznice na Pankráci a od roku 1949 působil na nově zřízeném justičním statku v Řepích.⁶³⁵ Po jeho zrušení pak pracoval jako řidič v praporčické a důstojnické škole SNB ve Víně u Prahy,⁶³⁶ kde roku 1954 prošel prověrkou.⁶³⁷ Ta byla zaměřena na jeho chování během dob první republiky, zkoumala styky za okupace a především jeho vztah k lidově-demokratickému zřízení. Co tedy k jeho osobě kádrové oddělení IV. odboru Krajské správy MV v Praze zjistilo? Za první republiky byl členem dobročinného spolku „Lidumil“ v Poštovicích, založeném ještě před rokem 1918, který z politického hlediska vykazoval sociálnědemokratickou orientaci, ale činnost směřoval spíše k charitě (avšak především v symbolické rovině): *„Spolek však nevyvíjel vůbec žádnou činnost, a pokud vůbec nějakou činnost vyvíjel, bylo to pouze na poli kulturním.“*⁶³⁸

Za přitěžující mohla být v první polovině 50. let považováno členství A. Šnajdra v prvorepublikovém sdružení agrárního dorostu, ale zdá se, že s ohledem na jeho nízký věk v meziválečném období a čistě kulturním zaměřením činnosti se touto skutečností nikdo příliš nezabýval: *„...většinou se zabývali pořádáním dožinkových tanečních zábav, které organizovali, dále to byly výlety, zájezdy, Šnajdr zde však nezastával žádnou funkci.“*⁶³⁹ Důležitým bodem celé prověrky se samozřejmě stalo chování za okupace. V tomto ale neměl velitel justičního statku žádné problémy: *„...s Němci se nestýkal a neměl k nim kladný vztah.“*⁶⁴⁰

Až do konce druhé světové války tedy nebyl A. Šnajdr nijak aktivní. Avšak po bezprostředně jejím skončení vstoupil do KSČ, jako mnoho mladých lidí, pocházejících z chudších poměrů. Rovněž tak hodnocení jeho postojů po roce 1948 nenaznačovalo žádné komplikace. Společně se svojí manželkou Miladou, rozenou Dragounovou, která se do Prahy přestěhovala v roce 1949 měli *„...naprosto kladný poměr k lidově-demokratickému zřízení.“*⁶⁴¹ Po ná-

---

635 ABS, personální spis, A. Šnajdra, inv. č. 4251, ustanovka Krajská správa ministerstva vnitra Praha, kádrový odbor 21. 9. 1954.

636 Základní příprava příslušníků SVS probíhala od roku 1951 v právě v areálu zrušené ženské trestnice v Řepích. Po převedení příslušníků SVS do SNB (určených ke službě u Správy nápravných zařízení – SNZ) k 1. 1. 1953 probíhala ve Víně. V letech 1956-1962 prodělávali dozorcí základní výcvik ve Sv. Jánů p. Skalou a ve Slapech n. Vltavou, kde byla zřízena pobočka Ústřední školy F. E. Dzeržinského v Praze. Od roku 1962 do roku 1980 pak kurzy probíhaly v Ostrově n. Ohři, v letech 1980-1982 v SOŠ SNV Zastávka u Brna a v letech 1982-1989 v SOŠ Brno-Bohunice. Aleš KÝR – Alena KAFKOVÁ, *Proměny odborné přípravy vězeňského personálu*, in: Historická penologie 2/2010, Praha 2010, s. 7-20.

637 ABS, citovaný pramen, závěr ze zvláštní prověrky z 29. 9. 1954.

638 Tamtéž, ustanovka k prověrce A. Šnajdra z 21. 9. 1954.

639 Tamtéž.

640 Tamtéž.

641 Tamtéž.

stupu k SVS samozřejmě absolvoval roční stranické školení ve výchovném středisku SVS a „...celkově lze konstatovat, že přidělením vedoucího statku na justiční statek nebyl jeho ideologický vzrůst nijak oslaben...“⁶⁴² Tolik tedy k služebním posudkům na politickou vyspělost A. Šnajdra. Tyto úřední dokumenty ale odhalují pouze to, jak se jevil svým nadřízeným, proto z nich jen těžko odhalíme jeho skutečný myšlenkový svět.

Stejně jako velitelé na jiných justičních statcích odpovídal A. Šnajdr za řádný chod hospodářství v Řepích, přičemž měl plnou zodpovědnost za veškerou rostlinnou a živočišnou výrobu, za což mu příslušel měsíční plat 7 085,- Kčs čistého (situace k roku 1952). V posledním roce existence samostatného věžeňského hospodářství byl jeho zástupcem strm. Václav Aksamit, který pobíral 5 877,- Kčs čistého měsíčně a společně s nimi na vězně dohlíželi ještě ml. strm. Josef Kratochvíl a ml. strm. František Kohoutek.⁶⁴³

Co se týká živočišné a rostlinné výroby, pěstovalo se na řepském justičním statku především obilí a cukrovka. Průměrné hektarové výnosy pšenice ozimé za rok 1951 bylo 34,5 q, žita 28, 7 q, ječmene jarního 31,5 q, cukrovky 225,6 q. V roce 1951 dodaly Řepy jako druhý justiční statek po Chvalovicích nejvíce mléka, celých 93 448 litrů, naopak zvítězily v produkci vajec s celými 24 191 kusy, což v průměru bylo 160 vajec na jednu nosnici.⁶⁴⁴

Justiční statek se proslavil nejen ve vynikajících hospodářských výsledcích, ale i uvedením zlepšovacího návrhu odsouzeného Antonína Berana, o kterém se psalo v časopisu „Mechanizace zemědělství“ a byl doporučován všem oprávněným Státním traktorovým stanic.⁶⁴⁵ Na mnohých místech tehdy používaly motorové řezačky s výfukem zn. Primator TV 420, výrobek firmy Suchý, Jouza a Čáp, továrna na stroje a slévárna, Chrást u Plzně. Mezi rameňy s motorovými noži, které sloužily současně jako setrvačnický a mezi stěnou ložiska byla 27 cm široká mezera. Na hřídel průměru 40 mm se mnohdy namotávaly provázky a sláma, takže řezačku museli při práci často zastavovat a překážející materiál odstraňovat, obzvláště při otupených nožích. Navíc nastávalo tření a hrozilo nebezpečí vznícení tohoto materiálu, jenž se mohl výfukovým zařízením dostat na skládku a způsobit požár. Vězeň A. Beran použil jako prevenci před tímto nebezpečím ochranný kotouč připevněný na hřídel. Ten se pak otáčel současně se setrvačnickem rychlostí přibližně 200 otáček za minutu, takže zamezil případné tření o stěny ložiska. Řezačku po skončení práce stačilo jednoduše očistit háčkem od nahromaděného materiálu.⁶⁴⁶

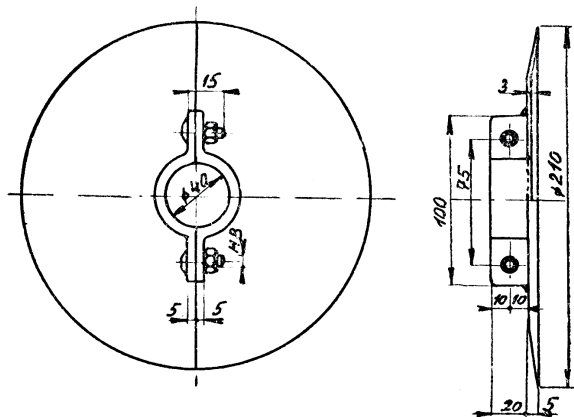
642 ABS, inv. č. 69 kart. 42.

643 NA Praha, f. S SNV, sv. 24/1, neuspořádáno, tabulka současného rozmístění, hodnotí a platů příslušníků SVS na justičním statku v Řepích z 24. 7. 1952.

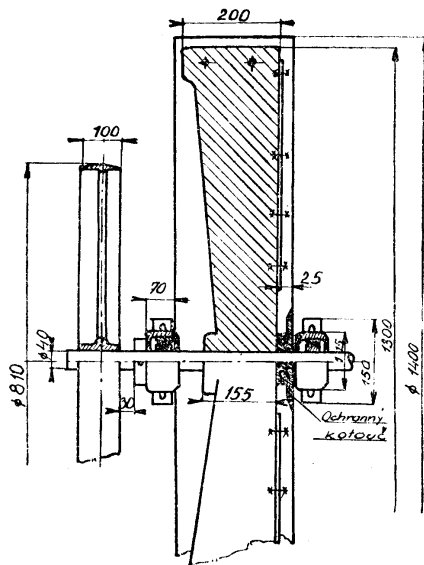
644 Tamtéž, zpráva o průzkumu hospodaření na justičních statcích a jejich příprav na úspěšné provedení žní z roku 1951.

645 *Ochranný kotouč*, Hlídky zlepšovatelů, Mechanizace zemědělství, roč. II., č. 2., 1952, s. 22.

646 KDH, SVV – skupina III, podskupina g), justiční statek Řepy – zlepšovací návrh, 25. 1. 1952.

Ochranný kotouč 1, Hlídky zlepšovatelů, Mechanizace zemědělství,
roč. II., č. 2

Ochranný kotouč 2, Hlídky zlepšovatelů, Mechanizace zemědělství,
roč. II., č. 2

Nakonec byl justiční statek v Řepích vyjmut k 1. lednu 1953 ze zařízení státní správy MNB v celkové účetní zbytkové hodnotě podle bilance k 31. prosinci 1952 a převeden k témuž dni do pravomocí ministerstva zemědělství, které statek přidělilo státním statkům n. p. v Jenči (tabulka č. 48).⁶⁴⁷ Komplikace mohlo způsobit jedině zjištění, že potrubí napájející výcvikové středisko, č. p. 50 v Řepích vedlo ze studny do budovy výcvikového střediska a do hospodářství státních statků. K tomuto bodu bylo poznamenáno, že „...vodní právo se nadále vyhrazuje výcvikovému středisku Řepy, případně uživateli objektu č. p. 50. Uživatel objektu č. p. 50 jest povinen zajišťovati finanční i materiální úhradu na údržbu tohoto vodovodního potrubí. Státní statek jest povinen trpěti případně vzniklé škody na kulturách při opravě potrubí bez úhrady až do doby, než si zřídí zdroj vody. Po této době jest vlastník respektive uživatel objektu č. p. 50 hraditi majiteli statku vzniklé škody při opravách předmětného potrubí.“⁶⁴⁸ Avšak spory kvůli vodě mezi zemědělci a SVS prameny nezachycují, takže vše s největší pravděpodobností proběhlo hladce.

Součástí předávaných pozemků a nemovitostí byly samozřejmě i veškeré obytné a hospodářské budovy, jejich zařízení, živý a mrtvý inventář a zásoby vedené ve zvláštním seznamu, za něž měl nový majitel zaplatit dodatečně stanovenou náhradu. Rovněž tak získal nabyvatel usedlosti majitelů Kratochvíla, Jaroslava Mikeše, Čeňka Průši, Bohumila Piskáčka společně s půdou MNV v Řepích. Ohledně vyjmenovaných hospodářství a půdy vydal MNV ve prospěch státních statků nové výměry o povinném pachtu podle zákona č. 55/1947 Sb. s platností od 1. ledna 1953. Předchozí úřední kroky, jimiž roku 1949 majetek získalo velitelství SVS tak pozbyly platnosti. Celý proces uzavřelo vyúčtování ohledně spravování povinných pachtů.⁶⁴⁹ Mimo zůstala jedině lístková hodnota prémiového cukru 320 kg za splnění dodávky cukrovky v roce 1952. Ten roku 1953 rozdělili pracujícími odsouzeným.

rostlinná výroba- půdní investice	268477
živočišná výroba	2136664
mrtvý inventář	862012
krmiva	230748
pícniny	439788
zrniny	150348
bramborová sadba	71108
semena	8636,9
hnojiva	66023,8
topiva, mazadla a pohonné hmoty	-33344
pomocné hmoty	7371,5
stavební materiál	17501,4
různý drobný elektromateriál	8000
veterinární léky	15000
celkem	4 314 542, 60

Tab. č. 48. Přehled náhrad předepsaných podnikem Státní statky n. p. Jeneč

647 NA Praha, citovaný pramen, zápis o předání justičního statku z 30. 12. 1952.

648 Tamtéž, zápis sepsaný na statku v Řepích z 19. 1. 1953.

649 Tamtéž.

10.9. Slatinice

Justiční statek Slatinice se nacházel na samotě v katastru obce Slatinice u Mostu č. p. 42, vzdálený od obce 2,5 km a od města Mostu 4 km.⁶⁵⁰ Celý komplex se skládal celkem z devíti objektů. Všechny budovy byly pokryty pálenými taškami, s elektrickým osvětlením částečně vedeným pod omítkou a vodovodem, bohužel však s vodou nevhodnou k pití. Všechny obytné místnosti byly vybaveny kamny na uhlí.

Zděná hlavní obytná budova měla dva sklepy na brambory a jeden určený ke skladování zeleniny. V přízemí se nacházela kuchyně, dvě kanceláře, sklad a jedna ubikace pro vězně. První poschodí pak byla společenská místnost, dva pokoje pro příslušníky SVS a dva určené případným oficiálním hostům. Kuchyně však naprosto nevyhovovala požadavkům „...a nadto nebyla shledána náležitá čistota.“⁶⁵¹ Později kvůli kritikám hygienických podmínek došlo k jejím úpravám.

Ze záznamu pozemkové knihy okresního soudu v Mostě je patrné, že původním majitelem celého komplexu s obytným domem čp. 42 a 45, zahradním domkem a 39 pozemkovými parcelami byl Němec Helmuth Scheithauer vysídlený po osvobození Československa.⁶⁵² Národním správcem se poté stal Josef Cibulka,⁶⁵³ kterému během druhé světové války jeho rodiče Josef Cibulka a Anna Cibulkovy předali hospodářství č. p. 61 v Kanicích (okr. Domažlice), což učinili 15. ledna 1943 v kanceláři okresního soudu ve Kdyni. Podle postupní smlouvy jim měl syn bezplatně poskytnout výměnek a takzvané „...výměnkové dávky splatné vždy 16. října na sv. Havla. Jednalo se o 4 q pšenice, 4 q žita, 12 q zdravých jedlých brambor, právo kopati si jeden záhon nejméně 60 m dlouhý letních brambor, 50 kg čistě naloženého, dobrého zelí, pět kop čerstvých slepičích vajec, v době do 30. září po 1 ½ litru a od 1. října do 31. března po 1 litru čistého neodstředěného kravského mléka, 8 kg čistého převařeného kravského másla, 30 kg zdravého vepřového masa v zimních měsících, 1/3 veškerého na postoupené usedlosti se urodivší ovoce, 4 prostorové metry polenového palivového dříví s dovozem a uložením na vykázané místo atd.“⁶⁵⁴

Vězni bydleli v 25 m dlouhém a 8 m širokém stavení bez umývárny a splachovací toalety. V této budově se nacházelo šest pokojů pro vězně a strážnice společně s kasárenskou ubytovnou pro příslušníky SVS. Přízemí pak zabíraly dvě provizorní místnosti určené odsouzeným a malá knihovna. Současně zde byl i pokoj určený návštěvám personálu a dva hlídkové posty dozorců SVS. První poschodí obsahovalo pět vězeňských ubikací s jedním klosetem a prostorem určeným nočnímu hlídači.

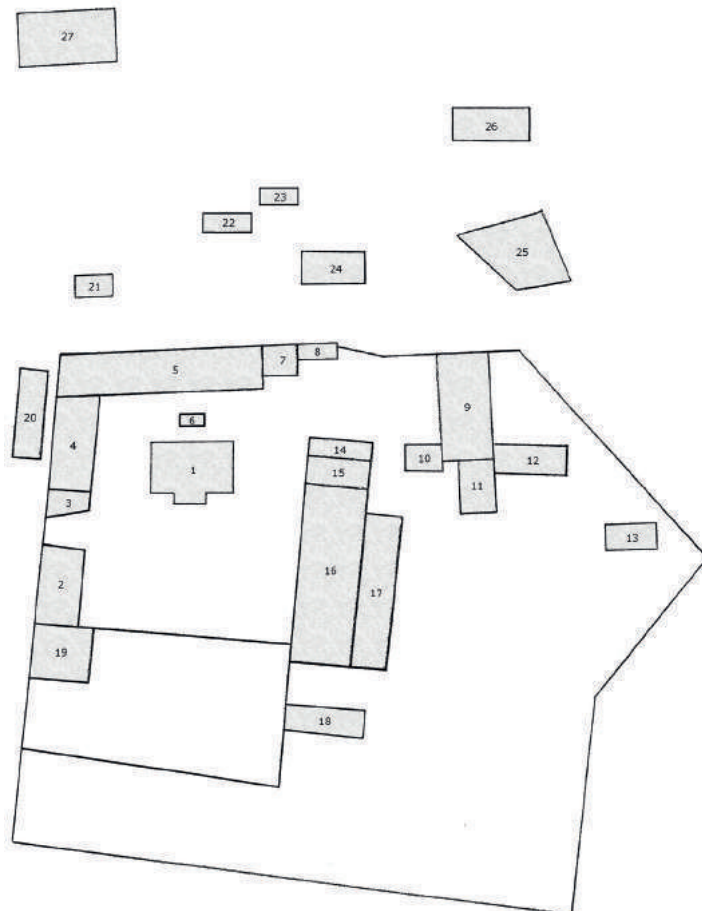
650 NA Praha, citovaný pramen, evidence nemovitého národního majetku justičního statku Slatinice z 30. 6. 1952; ABS citovaný pramen.

651 SOkA Most, f. Okresní prokuratura Most I., neuspořádáno, zápis o důkladné prohlídce TPT justiční statek Slatinice z 10. 11. 1950.

652 NA Praha, citovaný pramen.

653 SOkA Most, f. Berní správa Most, inv. č. 1, ev. j. 13, přihláška majetku 24. 6. 1948

654 Tamtéž, postupní smlouva.

1.	hlavní budova čp. 42	15.	konírna
2.	přípravna	16.	stodoly
3.	garáž	17.	kůlna
4.	ubikace potrestaných	18.	drůbežárna
5.	kravín	19.	kolna
6.	sklep na mléko	20.	hnojště
7.	přípravna	21.	sklep
8.	chlévky	22.	skleník
9.	výkrmna prasat	23.	zahradní domek
10.	kolna	24.	silážní jáma
11.	výkrmna	25.	rybníček
12.	vepřinec	26.	drůbežárna
13.	drůbežárna	27.	reservoár vodovodu
14.	dílna		

Ve zprávě z důkladné prohlídky, kterou vykonal 10. listopadu 1950 okresní prokurátorem v Mostě JUDr. Josef Hulcer, doporučoval jmenovaný, aby všichni „...nebyli ubytováni pohromadě v přízemí budovy, kde v I. poschodí se nacházejí ubikace vězňů, nýbrž aby v místnosti, kde jsou dosud ubytováni, byla zřízena strážnice, kde by (týká se noční doby) se nacházela služba a ostatní pak příslušníci by byli ubytováni v hlavní budově a strážnice s touto novou ubikací členů SVS by byla spojena buď telefonem, nebo nějakým signalizačním zařízením.“⁶⁵⁵ Při další, tentokrát namátkové kontrole, bylo zjištěno, že trestanci se nemohou nikde umýt, protože v jejich ubytovně chybí sprcha.⁶⁵⁶ O rok později náhodná inspekce zjistila absenci skříněk na jídlo a nádobí: „...neboť vězňové nemají v tomto táboře žádných skříněk, ani na šaty a tudíž musí vše volně odkládati a zvláště jídlo, které je vystaveno určité zkáze, neboť chléb osychá a tím ztrácí na své hodnotě.“⁶⁵⁷ Tuto závadu odstranil po dohodě s velitelem oddílu SVS Most správce justičního statku. Ovšem z vlastních rozpočtových prostředků.⁶⁵⁸

Obytná budova. KDH

Hovězí dobytek čítající sedmdesát kusů byl ustájen v kravíně s dráhou na dovoz krmiva a zároveň i odvoz hnoje. Půda sloužila jako seník v celé své délce. Hned vedle se nacházely malé zděné chlívký pro drůbež, rozdělené na tři stejně velké prostory, do kterého se vešlo 100 kusů hus, kachen, slepic. V podkroví pak umístili velké holubník.

---

655 SOKA Most, f. Okresní prokuratura Most I., citovaný pramen.

656 Tamtéž, neuspořádáno, dohlídková povinnost okresního prokurátora, 27. 4. 1951.

657 Tamtéž, dohlídková povinnost okresního prokurátora, 1. 7. 1951.

658 Tamtéž.

Chlévy pro hovězí dobytek, přípravná krmiva, 1951 chystaná adaptace vnitřků budovy. KDH

Kotce pro husy a kachny. KDH

Po pravé straně od obytného domu stála zděná mlékárna s jednou místností určenou ke skladování mléka a druhou pro přípravu krmiva. V nedaleké stodole stojící nalevo od předchozí stavby mohli také připravovat krmiva, skladovat hnojiva a chovat vepře. Bohužel tento prostor nevyhovoval jak kapacitně, tak i stavebně, což vyvolalo nutnost výstavby nového vepřince, k čemuž došlo během roku 1950.

Výkrmna vepřů postavena v r. 1950. KDH

*Mateční vepřinec – budova rozšířena v roce 1947, stodola,
část kůlny. KDH*

Severně od celého objektu justičního statku se rozkládala oplocená zahrada se skleníkem o celkové ploše 325 m³ kousek, který byl vybudován v roce 1951 a zahradním domkem. Důraz na hospodářské výsledky však roku 1950 zapříčinil zřízení silážní jámy umístěné nevhodně blízko popsanych staveb. Poblíž byl ještě rybník a nedaleko od lesa i výběhy pro hovězí dobytek.

Domek v zahradě a silážní jámy postavené v roce 1950. KDH

Skleník postavený v roce 1951. KDH

Ostatní budovy jako například kůlny, stodoly, dílny apod., sloužily k zázemí celého hospodářství, i když 10. listopadu 1950 upozornil kontrolor J. Hulcer na to, že *„...dílny jsou naprosto nedostatečně vybaveny tím nejnütnějším zařízením (v kovárně třeba chybí pilníky, šroubové klíče apod.), jest nutná potřeba zemědělského nářadí dle plánu, předloženého již ministerstvu.“*⁶⁵⁹ Doporučil však i pro *„...lepší a hospodárnější výkon služby přidělení motorky pro příslušníka SVS.“*⁶⁶⁰ Zároveň kvůli rychlejšímu odvozu zemědělských plodin a produktivnějšímu využití sil navrhoval přidělení jednoho nákladního auta. Ve své zprávě poukázal také na problém, který se dotýkal většiny vězeňských zemědělských pracovišť – nedostatek fyzicky způsobilých potrestaných a jejich celkově nízký stav. Jako nevyhnutelné řešení této situace se mu jevilo doplnění stavu a výměna přestárých delikventů za věkově průměrnější osazenstvo.⁶⁶¹

Příslušníci SVS ve Slatinicích sloužili v denním cyklu s velitelstvím stanice SVS věznice okresního soudu v Mostě. Na justiční statek byli umístováni vězni s kratšími tresty anebo před jeho skončením, u kterých existovalo menší riziko útěku. Lze však předpokládat, že pracovní zatížení jednotlivých dozorců, vzhledem k jejich poměrně malému početnímu stavu, bylo značné. Z důvodu ulehčení služby, zejména však kvůli bezpečnosti výkonu služby jim J. Hulcer doporučil, aby si zažádali o přidělení alespoň motorky.⁶⁶² V červenci roku 1952 se proto objevily první návrhy ke zvýšení stavu personálu na pět osob.

Každý příslušník byl ozbrojen pistolí, samopalem s předepsaným množstvím nábojů a jednou raketovou pistolí pro případ poplachu.⁶⁶³ K žádnému politickému školení zde nedocházelo a dozorcí se měli „politicky“ vzdělávat samostudiem. Potřebné knihy proto jim proto zajišťovali v mostecké okresní soudní věznicí. Opět však zasáhl J. Hulcer, jenž ve své zprávě navrhoval *„...aby člen SVS pověřený funkcí osvětového instruktora u stanice SVS v Mostě alespoň jedenkrát za 14 dní dojížděl do tohoto justičního statku a zde příslušníkům přednesl nějaký referát o aktuálních politických otázkách a usměrnil jejich individuální studium. Zároveň doporučuji obdobným způsobem uspořádání odborného školení.“*⁶⁶⁴

V roce 1950 vedl justiční statek vrch. strm. František Kozák. Kádrový posudek ho hodnotil jako osobu nepřekračující rámec průměrného příslušníka SVS: *„Má dobré chování, svou službu koná velmi svědomitě, až úzkostlivě a jako hospodář justičního statku se osvědčuje, o čemž svědčí výborné výsledky, které dosáhl při hospodaření na justičním statku. Je třídňě uvědomělý a jeho politická zdatnost jest průměrná.“*⁶⁶⁵ Jeho zástupcem se

659 Tamtéž, zápis o důkladné prohlídce justičního statku Slatinice z 10. 11. 1950.

660 Tamtéž.

661 Tamtéž.

662 Tamtéž.

663 NA Praha, f. SSNV, sv. 35/2, tabulka č. 4 – rozpis funkcí a hodnot příslušníků SVS na justičním statku Slatinice u Mostu.

664 SOkA Most, f. Okresní prokuratura Most I., neuspořádáno, zápis o důkladné prohlídce justičního statku Slatinice z 10. 11. 1950.

665 Tamtéž.

stal strm. Josef Regner. Opět se jednalo o „...třídně uvědomělého příslušníka SVS, majícího vojenské a ukázněné chování. Službu koná svědomitě a jest opravdu pravou rukou velitele TPT, při obstarávání prací, spojených s provozem justičního statku. Jeho výkony při provádění těchto prací značně přesahují rámec povinností.“⁶⁶⁶ Dalším vedoucím justičního statku byl jmenován Vasil Drobota, který spolupracoval s JZD ve Slatinicích a z popudu ONV v Mostě v roce 1950 prováděl pokusná agrotechnická opatření podle světového vzoru, jako křížová setba jařin apod.⁶⁶⁷ Tím se tak statek stal popularizátorem nových technologií v rostlinné výrobě a dokonce se o něm několikrát objevila pochvalná zmínka v krajském tisku.⁶⁶⁸

Počty odsouzených, kteří ve Slatinicích pracovali, jsou rovněž zachyceny k roku 1950. Bylo jich celkem 37, ale jejich kmenové zařazení ke dvěma vězeňským ústavům způsobovalo praktické i administrativní potíže. Z tohoto počtu jich totiž 29 náleželo do stavu plzeňské věznice a 8 spadalo pod pravomoci okresní soudní věznice v Mostě (z toho 4 ženy, což představovalo další komplikace). Na neúnosnost situace poukazyval jak velitel justičního statku, tak i dohlížející prokurátor, jenž se zasazoval „...aby trestanci – příslušníci trestního ústavu pro muže v Plzni byli převedeni do stavu okresní soudní věznice v Mostě, ježto tím nastane značné zjednodušení.“⁶⁶⁹ Nakonec však nedošlo k převelení dozorců, ale ke změně organizačního začlenění slatinické usedlosti. V dubnu 1950 byla přičleněna k oddílu SVS krajské soudní věznice Litoměřice.⁶⁷⁰

Jak již bylo zmíněno, politická výchova na justičním statku ve Slatinicích nepatřila mezi akcentované činnosti, a to nejen u příslušníků SVS, ale i v případě odsouzených. Dokonce ani způsob jejího provádění se příliš nelišil, probíhala formou samostudia za použití literatury půjčené z knihovny věznice v Mostě, kterou doplňoval ještě denní tisk. Na konci roku 1950 mělo osvětlo šířit i rádio, jehož zavedením do jednotlivých cel se tehdy plánovalo. Od počátku roku 191 se navíc počítalo s pravidelným sledováním kulturně výchovných filmů, jež měl jednou za dva týdny zajistit dojíždějící příslušník SVS vybavený zvukovým promítacím přístrojem.

Čas od času žádali odsouzení o přeložení z justičního statku. Kupříkladu Marie Erhartová chtěla přemístit na Plzeňsko, což zdůvodnila tak, že tam má své nejbližší příbuzné. Rovněž tak se objevovaly stížnosti na nedodržování práv, která potrestaní měli: „Vojtěch Dieba uvedl, že přes všechnu píli a přes usilovné pracovní nasazení nedostává balíky. Nemají vězňové trestního ústavu pro muže v Plzni, povolení balíků? Toto potvrzují všichni jeho spoluvězňové a více vězňů z uvedeného ústavu žádá o nápravu v tomto směru.“ Jiní žádali i o finanční podporu. K nim patřil i Jaroslav Perníček, který uvedl „...že měl na svém kontě při nástupu trestu před půl rokem 300 Kčs, že však tento obnos již vedlejšími požitky vyčerpá a že nyní nemá, přestože usilovně

666 Tamtéž.

667 Jaroslav ŠIMON – Antonín NEDVĚD, *Křížová setba*. Za vysoké výnosy, za vysokou užitkovost – Svazek 89, Brázda, 1951, s. 31.

668 ABS, citovaný pramen.

669 SOKA Most, citovaný pramen.

670 AV Plzeň, sign. K7-SLB, kart. 7, rozkaz velitele oddílu SVS č. 34 z 26. 4. 1950, odvolání příslušníků SVS z TPT.

pracuje, zač by si koupil vedlejší požitky. Prosí o podporu v tomto směru, eventuálně o průčtování jeho konta, pokud se jeho pracovní nasazení týká.⁶⁷¹ Několik střípků z každodenního života delikventů ve Slatinicích vlastně uzavírá souhrn informací o jeho existenci, takže zbývá již jen nastínit události spojené s ukončením provozu tohoto vězeňského zemědělského pracoviště.

Podle nařízení MNB ze dne 9. prosince 1952 došlo k předání justičního statku ve Slatinicích do správy Státního statku Most k 26. prosinci téhož roku. Odevzdání usedlosti se řídilo směrnici jmenovaného ministerstva,⁶⁷² jež nařizovala ocenění a zařazení hovězího dobytka do cenových tříd. K tomuto kroku došlo za účasti zástupců obou zúčastněných stran – hospodáře KONZ Ústí n. Labem, vedoucího justičního statku, odhadce KVP-HD Most a zaměstnance Státních statků Most.

Rovněž proběhlo vyčíslení nákladů na půdní investice, náklady na novou úrodu, dále pak veškerá podmínka, osevy ozimů, jetelů, vojtěšek, travin a podobně. Takto zjištěná suma zahrnovala i pracovní náklady za přípravu půdy, normální a potažní práce, orbu, osiva a hnojiva. Stranou vyúčtování nezůstaly ani ovocné stromy, kterých bylo ke dni předání celkem 996, z čehož během posledního roku existence odsouzení vysadili 80 kusů.⁶⁷³

Vedoucí statku, kterým v té době byl strm. J. Regner, musel všem odběratelům oznámit (mlékárna, sběrna vajec a jiným podnikům, se kterými statek udržoval hospodářské styky), že dnem 1. ledna 1953 převzal justiční statek ve Slatinicích Státnímu statek Most. Učinil tak neprodleně doporučenými dopisy. Ke stejnému datu odhlásil odběr elektrického proudu, telefon a veškeré hospodářské časopisy, které byly předplaceny. Inventární zařízení sloužící k potřebám výkonu trestu tj. vybavení vězeňských ubikací, kuchyně, kancelářské zařízení, knihovna, služební motocykl zn. Jawa 250 a dvě jízdní služební kola, zůstalo i nadále v majetku Správy nápravných zařízení (SNZ) MNB, ale po blíže nespecifikovanou dobu mělo být ponecháno ve Slatinicích.⁶⁷⁴

živý inventář	1 061 990,-
mrtvý inventář	720 780,-
půdní investice	203 624,-
zásoby	769 495,-
budovy	nehodnoceny
pozemky	nehodnoceny
celkem	2 756 089,-

Tab. č. 49. Přehled majetku justičního statku při jeho předání⁶⁷⁵

671 Tamtéž.

672 Viz pozn. 826.

673 NA Praha, f. S SNV, sv. 24/1, neuspořádáno, zápis o předání bývalého justičního statku ve Slatinicích u Mostu ze dne 9. 12. 1952.

674 Tamtéž.

675 Tamtéž, rekapitulace majetku justičního statku Slatinice.

Státní statek Most v rámci předávacího řízení vznesl žádost, aby dosavadní vězeňské pracovní síly byly ponechány na statku i s velitelem strm. Regnerem, jelikož byl obeznámen se všemi hospodářskými pracemi: „*V zájmu plynulého hospodaření statku, který přispívá k výživě národa, bylo by nutné alespoň pro první čas soudruha stržm. Regnera na statku ponechat.*“⁶⁷⁶ Zároveň přebírající subjekt akceptoval, že dnem 1. ledna 1953 na něj přešla veškerá odpovědnost za vedení hospodářství, a to po všech stránkách. Výjimkou zůstával dozor na vězni pracujícími i nadále v zemědělství, za něž odpovídal náčelník pracovního útvaru nápravných zařízení (PÚNZ).⁶⁷⁷

Stravování odsouzených, kteří i nadále pracovali ve Slatinicích, hradil PÚNZ. Vyúčtování práce vězňů, za kterou jim náležela mzda, prováděl od 1. ledna 1953 Státní statek v Mostě s tím, že dodržování stanovených výplatních termínů bylo podmínkou. Prodlužováním těchto lhůt se totiž vystavoval nebezpečí úroků z prodlení, v případě vyhocení situace i zrušení pracovního útvaru. KONZ v Ústí nad Labem si pak vyhradil právo co nejdříve sepsat pracovní smlouvu o propůjčení pracovních sil, kde měly být blíže specifikovány další podmínky. Trestanci tak na justičním statku zůstali i v dalším období v nezměněném počtu, není však možné přesně specifikovat termín ukončení této spolupráce.⁶⁷⁸ Avšak jeho spojování s likvidací obce v důsledku těžby uhlí, k níž došlo v první polovině 60. let, by bylo nepotvrzenou spekulací.

10.10. Šenov u Nového Jičína

V předcházejících kapitolách se již objevila zmínka o tom, že nejmenší justiční statek byl zřízen v obci Šenov ležící na severním okraji Nového Jičína. Roku 1945 neunikl pozornosti vedení tamějšího krajského soudu nevelký, ale ke zřízení vězeňského pracoviště vhodný konfiskát. Jednalo se o hospodářství č. p. 19, stojící v nároží ulic Školní a Malostranská (tehdy Nábřežní), jehož areál dnes bezprostředně sousedí s nájezdem na mezinárodní silnici E 462. Celek doplňoval ještě dům č. p. 181 se zahradou, vzdálený přibližně čtvrt hodiny chůze. Ten ale justiční správa nevyužívala, takže jej počátkem 50. let obývala N. Stodůlková, platící měsíční nájem 83 korun.⁶⁷⁹

Původními majiteli obou nemovitostí byli manželé Vincenc a Emma Schneiderovi, odsunutí po druhé světové válce.⁶⁸⁰ Není však jasné, jak dlouho jejich rodině patřil. Jediné dosud zjištěné údaje informují pouze o výstavbě nové patrové obytné budovy (1908) a dalších zemědělských objektů – konírny a chlévů (1901), kůlen pro vozy (1909), kůlen určených k uložení náradí

676 Tamtéž, zápis o předání bývalého justičního statku ve Slatinicích u Mostu ze dne 9. 12. 1952.

677 Po přesunu vězeňství do rezortu MNB došlo i ke změně terminologie, takže náčelníkem byl myšlen dosavadní velitel strm J. Regner a komplikované označení PÚNZ se vztahovalo k justičnímu statku.

678 NA Praha, citovaný pramen.

679 NA Praha, soupis národního nemovitého majetku užívaného SVS k 1. 8. 1952.

680 SOKA Nový Jičín, f. ONV Nový Jičín, nezpracovaná část, konfiskační výměr domu č. p. 181.

a sýpek (1901, 1913).⁶⁸¹ Neuvádějí ale, kdo v té době hospodářství vlastnil.

Z předešlého výčtu stavební činnosti na statku č. p. 19 vyplývá důležitá skutečnost, totiž to, že se jednalo o renovaci staršího areálu, protože vznik nových koníren, chlívů a kůlen sedm let před stavbou obytného domu postrádá smysl. Existenci usedlosti lze tedy doložit minimálně ke konci 19. století. Dalším pramenem, který tuto skutečnost posouvá ještě hlouběji do minulosti je Druhé vojenské mapování (tzv. Františkovno), probíhající na Moravě a ve Slezsku v letech 1836 až 1840. Na něm je zachycen blíže nespécifikovaný objekt stojící na parcele pozdější usedlosti Vincence Schneidera.⁶⁸² Přestože nelze prokázat přímou souvislost mezi uvedenými budovami, je v místě hustého zemědělského osídlení navazujícího na předměstí Nového Jičína dosti pravděpodobná.

Tolik tedy k pokusu o shrnutí starší historie statku č. p. 19. Pro předkládanou studii jsou ale stěžejní události, k nimž došlo po osvobození Československa na jaře roku 1945. V souvislosti s již mnohokrát zmiňovaným dekretem prezidenta republiky začaly konfiskace majetku obyvatel německé národnosti. Vincenc Schneider s manželkou přišli na řadu 15. června, kdy jim zástupci MNV v Šenově zabavili veškerý majetek. Z inventáře sepsaného při této příležitosti je zřejmé, že šlo o plně vybavené hospodářství, disponující řadou strojů usnadňujících každodenní těžkou práci v zemědělské výrobě.⁶⁸³ Další osudy členů rodiny Schneiderových se odehrávaly podle tehdy běžného scénáře. Nejspíš je po kratším či delším pobytu v jednom z jedenácti internačních táborů novojičínského správního okresu odsunuly do Německa. Opomenout nelze ani možnost jejich úmrtí v důsledku zásahu živelně vznikajících revolučních milicí nebo kvůli nelidským podmínkám, které panovaly ve většině středisek určených k zajištění Němců.⁶⁸⁴

O uvolněnou usedlost se záhy začalo zajímat Prezidium krajského soudu v Novém Jičíně, jelikož splňovala požadavky potřebné ke zřízení nového vězeňského pracoviště. Průběh počátečních jednání zůstává sice zahalen v míze nejasností, ale rozhodně netrvala příliš dlouho. Již 20. září 1945 se novým národním správcem stal velitel oddílu SVS krajské soudní věznice Josef Tenkrát⁶⁸⁵ – jeho svérázný přístup k výkonu služby poukazuje na řadu nešvarů, jimiž vězeňství trpělo během okupace i v prvních poválečných letech. Bude mu proto věnována závěrečná část této kapitoly. Ale zpět do Šenova. Výše uvedené datum je bezpochyby možné považovat za nejzazší termín počátku existence justičního statku, protože první vězni mohli být do Šenova přiděleni

681 NA Praha, f. S SNV, sv. 24/1, neuspořádáno, všeobecný popis budov justičního statku z 31. 12. 1952.

682 Druhé vojenské mapování, mapový list O 7 VIII, [online], [citováno 4. 1. 2012], http://oldmaps.geolab.cz/map_viewer.pl?z_height=70&lang=cs&z_width=0&z_newwin=0&map_root=2vm&map_region=mo&map_list=O_7_VIII.

683 SOKA Nový Jičín, f. MNV Šenov, neuspořádáno, kart. 5, inventář statku č. p. 19 z 15. 6. 1945.

684 T. STANĚK, *Poválečné „excesy“ v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*, Sešity ÚSD AV ČR 41/2005, Praha 2005, s. 291-294.

685 SOKA Nový Jičín, f. Národní pozemkový fond Nový Jičín, přidělové řízení Šenov 1945-1949, neuspořádáno, přihláška o přiděl půdy z 18. 10. 1945.

ještě před tímto úředním aktem.

Současně se zahájením provozu vězeňského pracoviště bylo neopomenutelné definitivně vyřešit majetkoprávní záležitosti spojené s držbou statku. Hned druhý den po jmenování do funkce národního správce J. Tenkrát nelenil a podal „*Příhlášku o přiděl půdy v osídlení*“ Místní rolnické komisi v Šenově.⁶⁸⁶ Formulář ale nevyplnil správně, takže jej musel 18. října odeslat podruhé s řadou údajů, které před tím vynechal. Tento požadavek zdůvodnil následujícím způsobem: „*K založení hospodářství k výchovným vězeňským účelům, příp. založení trestního výchovného ústavu.*“⁶⁸⁷ Po pěti měsících schválila v únoru 1946 přiděl místní i okresní rolnická komise, ale čekalo se ještě na rozhodnutí ministerstva zemědělství.⁶⁸⁸ Přestože se tak stalo v červnu téhož roku, trvala vlastní příprava oficiálního potvrzení statu quo až do počátku podzimu. Teprve 2. října vznikl protokol potvrzující předání justičního statku do majetku státu.⁶⁸⁹

Ačkoliv nebyla výměra pozemků justičního statku nijak rozsáhlá, došlo na počátku roku 1947 k oddělení více jak čtyř a půl hektaru, které připadly vojenské správě v Novém Jičíně za účelem zřízení cvičiště. Presidium krajského soudu proti tomuto kroku nevneslo námitky: „...*jde o pozemky nejvzdálenější, které trpěly při obhospodařování značně zvěř...*“, ale souhlas podmínilo zajištěním náhradních pozemků.⁶⁹⁰ Vedoucí Okresní osidlovací komise se však k tomuto požadavku vyjádřil zamítavě s tím, že je nejprve nutné vypracovat přidělový plán, k čemuž mělo dojít nejdříve v červenci téhož roku.⁶⁹¹ Nepomohla ani intervence ministerstva spravedlnosti, jež se nakonec ukázala jako kontraproduktivní, neboť na ministerstvu zemědělství rozhodli o zastavení jednání směřujících ke kladnému vyřízení případu: „...*sděluje ministerstvo zemědělství, že náhrada nemůže být poskytnuta, neboť vzhledem na nedostatek půdy nutno redukovatí výměr ostatních usedlostí pod 13 ha.*“⁶⁹² Situace tedy nevypadala nijak příznivě a zdálo se, že šenovskému hospodářství zůstane jen necelých 25 ha. Změna nastala na konci jara roku 1948, kdy armáda přestala počítat s využitím areálu poblíž Nového Jičína. Tehdy na základě požadavku ministerstva spravedlnosti opětovně scelili polnost náležející k usedlosti č. p. 19.⁶⁹³

---

686 Tamtéž, přihláška o přiděl půdy z 21. 9. 1945.

687 Tamtéž, přihláška o přiděl půdy z 18. 10. 1945.

688 Tamtéž, informace Osidlovací komise v Novém Jičíně adresovaná ministerstvu zemědělství v Praze z 27. 5. 1946.

689 Jednání se zúčastnil Bohumil Pánek zastupující osidlovací komisi v Novém Jičíně, vicepresident krajského soudu v Novém Jičíně Viktor Tereba a za věznicí Josef Tenkrát. Tamtéž, protokol o předání statku č. p. 19 v Šenově z 2. 10. 1946.

690 Tamtéž, korespondence Prezidia krajského osudu v Novém Jičíně s Okresní osidlovací komisí z 31. 1. 1947.

691 Tamtéž, korespondence Okresní osidlovací komise s Prezidiem krajského osudu v Novém Jičíně z 3. 2. 1947.

692 Tamtéž, informace ministerstva zemědělství z 21. 4. 1947.

693 Tamtéž, korespondence mezi ministerstvem spravedlnosti a ministerstvem zemědělství z 12. 6. 1948.

Je tedy zřejmé, že oproti jiným justičním statkům, jejichž velikost v nejednom případě dosahovala i 100 ha, bylo šenovské vězeňské hospodářství opravdu malým pracovištěm. Jak vyplývá z výše analyzovaných problémů spojených s činností vojenského velitelství v Novém Jičíně, v roce 1945 převzala krajská věznice nevelký areál o rozloze 29,3 ha.⁶⁹⁴ V letech 1947 a 1948 se ale výměra snížila o 4, 7 ha. Znovusjednocení polností v polovině roku 1948 přineslo návrat k původnímu stavu, což zachycuje přehled sepsaný právní komisí ÚV KSČ.⁶⁹⁵ Avšak podobně jako u dalších zkoumaných usedlostí přinášejí prameny rozdílné informace. Zápis o předání pozemků z konce roku 1952 uvádí v rámci podrobného rozpisu údaj 28,6 ha.⁶⁹⁶ Je tedy otázkou, jestli zachycený rozdíl činící 0,7 ha (přibližně plocha fotbalového hřiště pro mezinárodní zápasy) vznikl pouze statistickou chybou nebo zdali v rozmezí let 1951 a 1952 mohlo dojít kupříkladu k odprodeji majetku.

S rozlohou pozemků, na nichž odsouzení v Šenově pracovali, souvisí rovněž to, jaké plodiny pěstovali. Justiční statek v tomto ohledu nevykazoval žádná specifika, takže se pravidelně střídaly všechny běžné druhy obilí a kukuřice. Stejně tak tomu bylo i s živočišnou výrobou. Složení domácího zvířectva se proto nijak nevymykalo tehdy obvyklému složení na jakémkoliv hospodářství.⁶⁹⁷ Jediným významnějším problémem se stala až epidemie slintavky a kulhavky v roce 1952. Ta znehodnotila většinu chovu hovězího dobytka a napadla tažné koně.⁶⁹⁸

Po souhrnu základních informací týkajících se pozemků, které k justičnímu statku náležely, je třeba načrtnout představu o tom, jak vypadala vlastní zemědělská usedlost. Již úvodní odstavce této kapitoly přinášejí přehled budov, z nichž se areál, jehož půdorys představoval uzavřený čtyřúhelník, skládal. Celkem jich bylo sedm a s výjimkou jedné kůlny šlo o zděné stavby. Nicméně provoz vězeňského pracoviště, mezi jehož úkoly patřilo mimo jiné i plnění předepsaných povinných dodávek si vyžádal další rozšiřování. V letech 1946 až 1951 proto vznikl nový cihlový kurník, patrová kůlna, silo, tři letní vepřince a výběh pro dobytek.⁶⁹⁹

Technický stav budov při předání do správy krajské soudní věznice odpovídal v předchozích letech užívanému a pravidelně udržovanému hospodářství, na což poukazuje i výše citovaný inventář konfiskovaného majetku. V posledním roce existence tohoto pracovního oddílu pak „Soupis národního nemovitého majetku užívaného SVS“ konstatoval: „Až na menší nutné opravy

694 Tamtéž, protokol o předání statku č. p. 19 z 2. 10. 1946.

695 NA Praha, f. ÚV KSČ – právní komise, inv. č. 171, zpráva o průzkumu hospodaření na justičních statcích a jejich příprav na úspěšné provedení žní z roku 1951.

696 NA Praha, f. S SNV, sv. 24/1, neuspořádáno, seznam předaných pozemků z 22. 12. 1951.

697 V roce 1951 se na justičním statku v Šenově nacházelo 5 koní, 20 kusů hovězího dobytka (10 dojnic), 40 prasat a 115 kusů drůbeže. NA Praha, f. ÚV KSČ – právní komise, zpráva o průzkumu hospodaření na justičních statcích a jejich příprav na úspěšné provedení žní z roku 1951.

698 NA Praha, f. S SNV, sv. 24/1, neuspořádáno, protokol o předání justičního statku Šenov z 31. 12. 1952.

699 Tamtéž, všeobecný popis budov justičního statku Šenov z 31. 12. 1952.

budova zachovalá...,⁷⁰⁰ takže ani v pozdějších letech areál nijak nechátral, ba právě naopak, docházelo k jeho modernizaci. Zmíněna je také jeho dobrá vybavenost – plná elektrifikace, připojení k městskému vodovodu, státní telefonní linka. Jako slabina se jeví pouze absence kanalizace v ubikacích pro odsouzené a nutnost užívat záchodové kbelíky.⁷⁰¹

Zbývá ještě objasnit, kolik dozorců se podílelo na střežení vězňů a stranou nemůže zůstat ani počet odsouzených přidělovaných z Nového Jičína. Vyrovnat se s prvním z obou nastíněných témat je snadné. V Šenově po celou dobu existence justičního statku sloužil pouze jeden příslušník SVS. Veškeré povinnosti plynoucí ze specifických podmínek zemědělského pracovního oddílu zastával až do roku 1952 Jan Esteřák, jehož předešlým působištěm byly Valdice. Ten musel po svém příchodu na nové působiště splnit požadavek MNV v Šenově, protože vyplnil dotazník „Hlášení držby věcí z národního majetku“. Jeho odpovědi mimo jiné ukazují na chaos panující v prvních poválečných letech. K otázce směřující k tomu, jaké předměty vlastní, odpověděl: „*Vůbec žádné, používají vše ještě Němci.*“⁷⁰² Původní obyvatelé obce tedy ještě alespoň částečně disponovali svým majetkem a zároveň si již nově příchozí zabírali, co považovali za potřebné. Citovaný formulář navíc napovídá, že J. Esteřák si vlastně stěžoval na to, že ještě nedostal podobnou příležitost. V příslušné kolonce totiž nejprve vyplnil pouze „*Žádné*“ a teprve později přidal zmíněnou větu, což dokazuje i užití odlišného psacího náčiní (inkoustové pero a červená tužka, která se už dále nevyskytuje).

Přehled pohledávek účtovaných JZD	
Druh	Kč
Hovězí dobytek	167 806
Prasata	140 558
Koně	55 320
Drůbež	4 454
Mrtvý inventář	95 488
Půdní investice	10 474,20
Zásoby	122 138,10
Stavební investice	370 438,25
Okna do pařeniště	2 750
Celkem	969 426, 55
Haléřové vyrovnání	0,45
K úhradě	969 427

Tab. č. 50.

700 Tamtéž, soupis nemovitého národního majetku užívaného SVS k 1. 8. 1952.

701 Tamtéž.

702 SOKA Nový Jičín, f. MNV Šenov, neuspořádáno, kart. 5, dotazník MNV Šenov „Hlášení držby věcí z národního majetku“, vyplněný 13. 11. 1945

Neobjasněným problémem doposud zůstávají počty vězňů odpykávajících si svůj trest v Šenově. S ohledem na to, že nalezené archiválie jsou v tomto případě více než skoupé na informace, není možné daný problém uspokojivě vyřešit. Za ojedinělý lze považovat údaj, zachycený ve výkazu trestanců zaměstnaných ve zvláštních pracovních oddělech mimo areál krajské věznice. K 30. listopadu 1946 hovoří o dvou vězních umístěných v Šenově.⁷⁰³ Jedná se však o zcela nedostačující a nereprezentativní informaci, z níž nelze odvozovat žádná komplexnější data.

Ukončení činnosti šenovského vězeňského hospodářství je stejně jako u většiny justičních statků spojeno s koncem roku 1952. Po souhlasu ministerstva financí, ministerstva zemědělství a ČSSS z 23. prosince jej k 1. lednu 1953 převzalo JZD Šenov. Jeho zástupci se po ocenění areálu zavázali uhradit MNB veškeré investice vložené do budov, inventáře, zásob i polností (tabulka č. 50.). Zúčastněnými stranami podepsaný protokol o tomto jednání jim poté sloužil jako podklad žádosti o úvěr určený k proplacení požadované částky.⁷⁰⁴

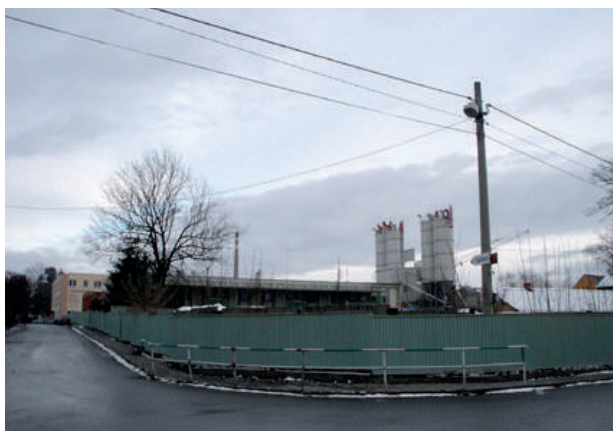

Areál bývalého justičního statku Šenov u Nového Jičína, archiv autorů

703 ABS, f. E 1, inv. j. 19, výkazu trestanců zaměstnaných ve zvláštních pracovních oddělech dle stavu z 30. 11. 1946.

704 Jednání se zúčastnili zástupci MNB, KONZ v Ostravě, ONV Nový Jičín, KNV v Ostravě, JZD Šenov, ÚNZ Nový Jičín, Výzkumné a šlechtitelské stanice Nový Jičín a justičního statku. NA Praha, f. S SNV, sv. 24/1, neuspořádáno, protokoly o předání justičního statku z 22. 12 a 31. 12. 1952.

Areál bývalého justičního statku Šenov u Nového Jičína, archiv autorů

10.10.1. Národní správce Josef Tenkrát aneb „kozel zahradníkem“

S prvním rokem existence justičního statku v Šenově je nerozlučně spjat na počátku připomínaný národní správce Josef Tenkrát. Rovněž tak bylo naznačeno, že jeho kariéru doprovázela řada problematických událostí. Tato skutečnost ale není jedinou příčinou vzniku následujících odstavců, druhým důvodem je i činnost, kterou z titulu funkce ředitele trestnice pro muže ve Valdicích vyvíjel v Javorníku. Nejprve však několik údajů o létech předcházejících.

Josef Tenkrát se narodil 28. srpna 1907 v Nuslích a léta dětství prožil symbolicky nedaleko pankrácké věznice, bydlel totiž v dnešní ulici Na Pankráci, která se tehdy jmenovala Benešova.⁷⁰⁵ Obecnou školu navštěvoval v letech 1913 až 1918, tedy v době, kdy zuřila první světová válka. Jednou z obětí tohoto konfliktu se stal i jeho otec Emanuel Tenkrát, který bojoval jako italský legionář. K tragické události došlo 20. srpna 1918 poblíž Verony.⁷⁰⁶ Dopad jeho smrti na rodinu úřední prameny neosvětlují, nelze ale pochybovat o tom, že ji těžce zasáhla. Stejně tak již není možné zjistit, jak se tato událost dotkla tehdy desetiletého Josefa. Naproti tomu je podrobně zmapováno, kde nabýval vědomosti. Po dokončení základního vzdělání studoval tzv. reálku na Vyšehradě (Státní československá reálka v Praze VI) a později docházel na vzdálenější Vinohrady (Státní československá reálka v Praze XII, ulice Na Smetance), kde také roku 1925 maturoval.⁷⁰⁷

Po složení „zkoušky z dospělosti“ nastoupil na Vysokou školu obchodní, která sídlila v Horské ulici.⁷⁰⁸ Přestože patřil mezi dobré studenty, absolvoval pouze čtyři semestry a zůstává otázkou, dostal-li se k takzvané první státní zkoušce, uzavírající dvouletý cyklus zaměřený na všeobecnou přípravu. Teprve její složení otevřelo cestu ke specializaci v jednom ze třech nabízených směrů – velkoobchod, bankovníctví nebo průmysl.⁷⁰⁹ Důvodem pro předčasné ukončení studia se stala špatná finanční situace jeho matky žijící pouze z vdovského důchodu. Od roku 1927 proto pracoval jako účetní u nábytkářské firmy Antonín Kadlec, sídlící na Pankráci. V novém zaměstnání setrval dva roky, po nichž obdržel povolávací rozkaz, na jehož základě musel

---

705 Dnešní ulice Na Pankráci v Praze 4 se v letech 1900-1933 jmenovala Benešova. Poté již nesla současný název s výjimkou okupace, kdy v období 1940-1945 nesla název Linecká.

Atlas Česka [online], [citováno 14. 1. 2012], <http://www.atlasceska.cz/praha/na-pankraci/>.

706 KDH, personální spis J. Tenkráta, úřední záznam ministerstva spravedlnosti z 19. 1. 1934.

707 Tamtéž, žádost J. Tenkráta o propůjčení místa aspiranta vězeňské správní služby z roku 1934.

708 Vysoká škola obchodní byla zřízena zákonem č. 461 Sb. z 23. 7. 1919 a přednášky byly zahájeny 15. 10. 1919.

709 Digitální parlamentní knihovna, Národní shromáždění republiky Československé 1925-1929, Poslanecká sněmovna, tisk 490, [online], Html. ed., [citováno 15. 1. 2012], http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t0490_00.htm.

nastoupit k výkonu základní vojenské služby u dělostřeleckého oddílu 256 v Jihlavě. Domů se vrátil v roce 1931 jako podporučík hospodářské a správní služby.⁷¹⁰

Návrat do civilu přinesl J. Tenkrátovi další existenční problémy. V době vrcholící hospodářské krize totiž nemohl nalézt práci, takže musel spoléhat na nevelký finanční příjem matky. K řešení neúnosné situace pravděpodobně přispěl jeho strýc František Tenkrát, který sloužil jako dozorce v pankrácké věznici.⁷¹¹ Není sice možné říci, jestli se na rozhodnutí svého synovce přímo podílel vlastní iniciativou, ale bezpochyby představoval inspiraci při řešení nelehké životní situace. Ať již došel J. Tenkrát k rozhodnutí pokusit se o kariéru v rámci justice jakýmkoliv způsobem, musel nejprve projít předepsanou oficiální procedurou. Za první krok je možné považovat povinnou tříměsíční neplacenou praxi pro zájemce o místo úředníka vězeňské správní služby, předepsanou nařízením ministerstva spravedlnosti z roku 1889.⁷¹² Její absolvování ale neznamenalo samozřejmý nárok na přijetí uchazeče, ten se stal pouze čekatelem. Jedinou výhodou bylo bezplatné ubytování a možnost odebírání vězeňské nemocniční stravy za režijní ceny během stáže.⁷¹³ Pro člověka bez vlastních finančních prostředků šlo o poměrně tvrdé podmínky, ale v době nejistoty panující na počátku 30. let tento krok představoval významné přiblížení k materiálnímu vzestupu.

J. Tenkrát tímto směrem vykročil v srpnu 1933, kdy zahájil stáž v pankrácké věznici. Po měsíci změnil působiště a do listopadu pracoval v Plzni na Borech. Závěrečný posudek vhodnosti kandidáta byl velmi příznivý: *„Projevil značné porozumění a pochopení pro vězeňství a pro službu vězeňského správního úředníka, sledoval všechny výklady s velkým zájmem a byl velmi pilný a snaživý.“*⁷¹⁴ To ale nebylo vše, následovala ještě zkouška způsobilosti určená úředníkům správní služby, kdy mu komisaři položili 58 otázek týkajících se služebních předpisů i každodenního provozu vězeňských ústavů. Výsledný verdikt komise zněl v případě J. Tenkráta *„Velmi dobře.“*⁷¹⁵

Po složení zkoušky v lednu 1934 musel ještě rok čekat, než se uvolnilo místo na Pankráci, kam byl přijat rozhodnutím ministra spravedlnosti 19. ledna 1935. Stal se z něj aspirant správní služby a zahájil kariéru trvajícím bezmála patnáct let. O rok později povýšil. Tehdy mu bylo propůjčeno služební místo eléva správní služby v chebské krajské věznici, kde poté pracoval jako kontrolor. Před okupací Československa změnil ještě jednou působiště a vrátil se do Plzně. Na Borech ho již jako adjunkta správní služby zastihl za-

---

710 KDH, citovaný pramen, žádost J. Tenkráta o propůjčení úřednického čekaatele vězeňské správní služby z 10. 5. 1933.

711 Tamtéž, kvalifikační tabulka z 6. 8. 1935.

712 Tamtéž, zpráva ředitelství trestnice pro muže v Plzni adresovaná ministerstvu spravedlnosti z 18. 11. 1933.

713 Tamtéž, doplňující zpráva ředitelství věznice krajského soudu trestního v Praze k žádosti J. Tenkráta ze 7. 8. 1933.

714 Tamtéž, posudek k žádosti J. Tenkráta o připuštění ke zkoušce způsobilosti pro úředníky vězeňské správní služby z 18. 11. 1933.

715 Tamtéž, protokol o ústní zkoušce J. Tenkráta z 20. 1. 1934.

čátek druhé světové války, který v jeho případě znamenal první problémy se zákony, ačkoliv ho nadřizení v předchozích letech hodnotili jako velmi spolehlivého úředníka.⁷¹⁶ Proč tedy došlo k nečekanému obratu? S ohledem na charakter archiváliemi zachycených prohřešků jej lze spojovat snahou o vylepšení vlastní materiální situace.

V letech 1939 a 1940 se J. Tenkrát dopustil řady machinací vedoucích k jeho obohacení. Mezi nejméně závažné patřila objednávka nového plnicího pera, kterou vykázal jako nákup 20 kg balicího papíru. Závažnější pak byly manipulace s dodacími listy potravin a úmyslné pozměňování účetních záznamů, případně nepovolený prodej ložnice, kterou si nechal vyrobit v ústavní truhlářské dílně. Na základě podmínek stanovených ministerstvem spravedlnosti totiž mohl dozorce za režijní cenu odebrat nábytek pro vlastní potřebu a nikoliv jako výhodný obchodní artikl, což mělo ochránit řemeslnou výrobu v okolí.⁷¹⁷

Kvůli popsáným prohřeškům byl po krátkém působení v českobudějovické věznici dne 17. září 1940 suspendován a bylo proti němu zahájeno kárné řízení. Jeho situaci ještě zhoršil návrh státního zastupitelství v Plzni na zahájení vyšetřování kvůli podezření ze spáchání trestného činu zpronevěry (§181 tr. zák.) a zneužití úřední moci (§101 tr. zák.).⁷¹⁸ Nepříjemným důsledkem se pro něj nestalo jen poškození dosavadní dobré pověsti, současně mu byl snížen plat na polovinu, což bezpochyby ohrozilo materiální zabezpečení domácnosti. Přesto pro něj kauza nakonec dopadla dobře a 18. května 1942 znovu nastoupil do služby.⁷¹⁹

Kárné řízení ale trvalo ještě další rok a půl a nakonec přeci jen neunikl trestu. V prosinci 1943 mu snížili plat o 10% na dva roky.⁷²⁰ J. Tenkrát se proti tomuto rozhodnutí odvolal, ale v důsledku si příliš nepomohl. Vrchní disciplinární komise ministerstva spravedlnosti sice částečně uznala jeho výhrady a zrušila část předchozího výroku, současně však vyměřila nový trest – zmenšení mzdy o 15% na tři roky.⁷²¹

Po návratu do služby mohl zpočátku zůstat v Plzni. Kvůli jeho dosavadní činnosti ale ministerstvo spravedlnosti v září 1942 doporučilo přeložení: *„...zda by nebylo vhodné přeložit Tenkráta na jiné služební působiště, ježto okolnost, že jmenovaný zaměstnanec setrvává i nadále na dosavadním služebním místě nemá příznivý vliv na výkon služby i mimoslužební poměry ostatních zaměstnanců...“*⁷²² Na počátku října proto nastoupil do krajské soudní věznice v Brně. Přemístění na nové působiště nezabránilo vzniku dalších problémů. Nějaký čas sice trvalo, než se J. Tenkrát „rozkoukal“, ale na počátku roku 1944 údajně navázal rozhovor s odsouzeným Stanislavem Kout-

716 Tamtéž, osobní výkaz J. Tenkráta.

717 Tamtéž, kárný nálezný disciplinární komise Vrchního soudu v Praze z 2. 12. 1943.

718 Tamtéž, informace ředitelství trestnice pro muže v Plzni adresovaná ministerstvu spravedlnosti z 10. 10. 1940.

719 Tamtéž, osobní výkaz J. Tenkráta.

720 Tamtéž, kárný nálezný disciplinární komise z 2. 12. 1943.

721 Tamtéž, odvolací disciplinární nálezný z 6. 6. 1944.

722 Tamtéž, vyjádření ministerstva spravedlnosti k přeložení J. Tenkráta z 23. 9. 1942.

ným, od něž chtěl, aby mu sehnal slivovici.⁷²³ Stanul tak opět před kárnou komisí, tentokrát však vyvázl bez postihu kvůli nedostatku důkazů.⁷²⁴

Zanedlouho se ale dostal do konfliktu s přednostou věznice, jímž byl Jan Pavelek, kterého po únoru 1948 „vyakčnili“ z pozice ředitele mírovské trestnice.⁷²⁵ Došlo k tomu kvůli svévolnému opouštění pracoviště během služby. Jeho představený po předchozích domluvách a výstrahách prohršek oznámil Presidiu krajského soudu v Brně, na což J. Tenkrát reagoval dosti provokativně, když mu řekl: „*Mohl byste se za své chování stydět a budete ujištěn, že za ně dostanete Svatováclavskou orlici.*“⁷²⁶ (vyznamenání „Čestný štít Protektorátu Čechy a Morava s orlicí sv. Václava“ – pozn. aut.). Opět ho neminulo disciplinární řízení, jež však nemělo tak hladký průběh jako předchozí jednání. Výsledkem se stalo další snížení platu, k předchozímu trestu přibýlo dalších 5% na dva roky, takže celkově mu kvůli služebním prohrškům strhávali 20%, což už představovalo citelný zásah do rodinného rozpočtu.⁷²⁷ Zbývá ještě dodat, že když v roce 1947 podal odvolání proti citovanému výměru, zakládal svojí obhajobu na poměrně svérázném vysvětlení svévolného nedodržování předpisů. Tvrdil, že šlo o jeho způsob boje proti okupační správě, přičemž odkazoval na rozhlasové vyslání z Londýna: „*Považoval jsem za svojí povinnost nekonat v době okupace řádně své služební povinnosti. K tomu jsme byli přímo vyzýváni našší vládou z Londýna. Tím, že jsem se samovolně vzdaloval ze služby, trpěla výkonnost věznice.*“⁷²⁸

Účelovost citovaného tvrzení je dosti zřejmá, protože J. Tenkrát nepracoval přímo pro okupační orgány, ale sloužil v krajské soudní věznici, kde si trest odpykávala řada kriminálních živlů, tak jako v meziválečném období. Tato skutečnost se stala také jedním z hlavních argumentů zdůvodňujících zamítnutí žádosti o zrušení kárného rozhodnutí z roku 1944: „*Uváží-li se však, že důvody výtky řed. Pavelka vůči obviněnému bylo, že tento opětovně samovolně, bez omluvného důvodu se vzdaloval ze služby, dlužno uznati, že k zánroku v tomto směru byl ředitel Pavelek oprávněn, ba povinen, neboť povinnosti obviněného bylo i v době okupace plniti shora cit. předpisy vězeňské správy. Jejich opětovné nedbání a k tomu urážlivý výrok vůči představenému byl hrubým porušením úředních povinností i podle československého právního řádu z doby svobody...*“⁷²⁹

Do roku 1945 se tedy personální spis J. Tenkráta zaplnil řadou písemností, které zachycovaly nejjeden prohršek a záznamy o výsledcích disciplinárních řízení. Bylo by tedy možné očekávat, že s takovýmto služebním

---

723 Porušil tak §24 a 35 služební pragmatiky a současně také § 3 a 5 služebního řádu pro úředníky věznic sborových soudů.

724 Tamtéž, kárný nález z 2. 5. 1944.

725 O. HLADÍK, *Únor 1948 a jeho dopad na Sbor uniformované vězeňské stráže*, in: *Historická penologie* 1/2011, s. 5.

726 KDH, citovaný pramen, zpráva o chování J. Tenkráta z 11. 10. 1944.

727 Tamtéž, kárný nález ze 14. 11. 1944.

728 Tamtéž, rozhodnutí Vrchní disciplinární komise ministerstva spravedlnosti z 23. 7. 1947.

729 Tamtéž, rozhodnutí kárné komise zemského osudu v Brně z 27. 6. 1947.

profilem po skončení války pracoval na místě odpovídajícím odloženému úřednímu postupu. Skutečnost ale vypadala zcela jinak. V září 1945 jej pověřili vedením krajské soudní věznice v Novém Jičíně.⁷³⁰ Zároveň tak převzal post národního správce právě vznikajícího justičního statku v nedalekém Šenově. Tuto funkci spojenou s velkou hmotnou zodpovědností, navíc skýtající řadu možností, jak zlepšit vlastní materiální situaci, tak převzal člověk v minulosti spojovaný s překračováním předpisů právě v hospodářské oblasti.

Čeho se tedy v čele novojičínské soudní věznice dopustil? V podstatě navázal na kroky, kvůli nimž měl problémy už na Borech. Prováděl finanční machinace s výtěžky za přesčasové hodiny odpracované odsouzenými, nechal si opravovat soukromé automobily (vlastnil tři) na náklady trestního ústavu a za přidělení pracovních sil soukromníkům požadoval úplatky – benzín, potraviny apod. Účast na surovém zbití trestance tak představovala pouze pomyslnou špičku ledovce.⁷³¹ Roku 1948 opět stanul před soudem, ale prozatím ještě nešlo o popsání skutky, zavinil totiž jízdu v protisměru dopravní nehodu, při níž zranil motocyklistu a jeho spolujezdkyni. Okresní soud v Místku jeho počínání ocenil dvěma týdny vězení, ovšem s roční podmínkou. Krajský soud v Ostravě při odvolacím řízení tento výrok potvrdil. Zůstal však ve funkci velitele věznice, načež došlo 19. června 1948 k amnestii prezidenta republiky, takže mu byl trest prominut.⁷³² Přes svoji pestrou minulost měl tedy opět štěstí a vyvázl pouze s udělením pořádkového trestu v podobě výstrahy Presidia krajského soudu v Novém Jičíně.⁷³³

„Vykutálený“ velitel soudní věznice J. Tenkrát kvůli poměrně pochybnému morálnímu profilu výčitkami svědomí příliš netrpěl. Navíc bez větších problémů prošel i očistou SVS po únoru 1948 a jeho předešlá činnost mu nijak neuškodila. Právě naopak, v lednu 1949 ho čekal další postup, byl postaven do čela trestního ústavu ve Valdicích. Dostal tak možnost zasáhnout do života dalšího justičního statku, tentokrát šlo o Javorník. Na novém působišti ale pokračoval v dosavadní praxi, jež se velmi podobala předešlým událostem. S vězeňským hospodářstvím v Podkrkonoší je pak přímo spojeno neoprávněné odebrání potravin pro vlastní potřebu a dokonce i přímé stravování příbuzných z vězeňské kuchyně. Není však jasné, jaký měli členové jeho rodiny důvod k návštěvě této dosti vzdálené usedlosti.⁷³⁴

Přestože J. Tenkrát v té době pravděpodobně nabyl dojmu, že mu všechno bude procházet tak, jako doposud, začaly se nad ním stahovat mraky. Provinění, kterých se dopustil v Novém Jičíně, vzbudila pozornost krajského velitelství StB v Ostravě, které proti němu na počátku dubna 1949 zahá-

---

730 Tamtéž, osobní výkaz J. Tenkráta.

731 Tamtéž, rozhodnutí Vrchní vojenské prokuratury o zahájení trestního sthání z 4. 8. 1949.

732 Tamtéž, zpráva krajského osudu v Ostravě pro ministerstvo spravedlnosti z 2. 7. 1948.

733 Tamtéž, zpráva Prezidia krajského osudu v Novém Jičíně z 28. 8. 1948.

734 Tamtéž, rozhodnutí Vrchní vojenské prokuratury o zahájení trestního sthání z 4. 8. 1949.

jilo vyšetřování, což ovšem netušil.⁷³⁵ Netrvalo dlouho a najevo vyšlo, jakým způsobem si počínal nejen na severu Moravy, ale i ve Valdicích a Javorníku. Zlomovým datem se stal 4. srpen, kdy vydala Vrchní vojenská prokuratura rozhodnutí umístit J. Tenkráta do vazby.⁷³⁶ Dosavadní velitel dvou věznic, do jehož pravomocí spadaly postupně i justiční statky Šenov u Nového Jičína a Javorník náhle skončil na opačné straně mříží. Na výsledek vyšetřování poté čekal v cele věznice krajského soudu v Hradci Králové a později na Pankráci.

Žaloba sepsaná vojenskou prokuraturou 13. října zahrnuje výše uvedené provinění s tím, že naplňují skutkovou podstatu trestného činu zneužití pravomoci veřejného činitele. Z dostupných pramenů je zřejmé, že Vrchní vojenský soud v Praze řešil kauzu J. Tenkráta 28. října, bohužel však neobsahuje informaci o tom, jak senát rozhodl. Jediné, co dokazují bezpečně je ukončení služebního poměru ke stejnému datu.⁷³⁷ Nepodmíněný trest je však dosti reálnou možností toho, jak ukončil dlouholetou kariéru v řadách SVS.

Jak je patrné už v kapitole o justičním statku na Mírově, nebyly postoje J. Tenkráta ničím neobvyklým a v základních obrysech se více či méně podobají chování L. Hoplíčka. Popsané analogie pak přímo vybízejí k myšlence, že poválečné vězeňství takovéto problémy silně poznamenaly s tím, že přešly i do poúnorového období, kdy přibýlo ještě potlačování dosud přežívajících prvorepublikových principů a úmyslné potlačování odbornosti.

10.11. Zálezly

Justiční statek Zálezly ležel v plzeňském kraji, konkrétně na katastrálním území obcí Skapce, Jivjany a Krtín, tehdy spadajících do okresu Stříbro. Při jeho předání 1. ledna 1953 vlastnil pozemky o celkové výměře 240 ha, skládající se ze 191 ha rolí, 7 ha pastvin, 24 ha luk, 0,5 ha zahrad, 3 ha rybníků, 5 ha lesů, 4 ha neplodné půdy a 5 ha zastavěné plochy. Pozemky byly vzdáleny od hospodářství průměrně 2 km, z části odvodněné, avšak bez potřebných drenážních plánů. Zahrada měla naopak zavlažovací zařízení.

V červnu roku 1948 zažádala správa justičního statku o přidělení dvou rybníků, nacházejících se v katastru obce Skapce do vlastnictví, přičemž svou žádost odůvodnili následovně: *„...jeden rybník nalézá se těsně podle dvora a oddělen jest pouze silnicí od zastaveného pozemku. V roce 1947 úplně vyschl a vyžádá si značného nákladu, aby mohl býti svému účelu přizpůsoben. Hráz rybníka jest protržena, všechna voda z rybníka odtéká, takže nemůže býti při dnešním stavu rybami osazen, čímž vzniká státu značná škoda. Tento rybník by však při náležitém napuštění a rozšíření vodní plochy poskytoval nejen výpary, ale i odpovídající vlhkost vzduchu, čímž by napomáhal vodním srážkám ve zdejších suchém pásmu tak potřebným. Druhý rybník*

---

735 Tamtéž, informace velitelství oddílu SVS v Ostravě pro ministerstvo spravedlnosti z 26. 4. 1949.

736 Tamtéž, rozhodnutí Vrchní vojenské prokuratury o zahájení trestního stíhání ze 4. 8. 1949.

737 Tamtéž, zpráva velitelství oddílu SVS Valdice o doručení propouštěcího dekretu z 10. 12. 1949.

*jest vzdálen od dvora asi půl kilometru, jest rovněž v desolátním stavu, hráze propouštějí vodu a rybník není rybami osazen. Oba dva rybníky jsou vázány na přítok vody, který může vyhovovati pouze tehdy, bude-li prokopána stoka v délce 1-1,5 km vedoucí k silným pramenům. Nad druhým rybníkem jest zanesená bažina, původně asi rybníček, na níž roste toliko ostřice a ze které by se vyvezením nánosů dala získati rovněž vodní plocha, kterou by bylo možno osaditi rybou.*⁷³⁸

Pohled na statek od rybníčka. AV Plzeň

V říjnu roku 1948 získal justiční statek do své správy přízemní cihlovou obytnou budovu č. p. 1 obdélníkového půdorysu s šindelovou střechou (určena k rozbourání), dále jednopatrovou podsklepenou cihlovou budovu č. p. 28 bez elektrických rozvodů s taškovou střechou. K tomu ještě bývalý kamenný deputátní domek, jenž měl být také demolován, konírnu a kravín, velkou stodolu, otevřenou kolnu, vepřinec, kurník, dřevník, hnojiště, jímku a studnu s čerpadlem. Na konci roku 1948 žádala pobočka Národního pozemkového fondu při ministerstvu zemědělství Osidlovací komisi ministerstva zemědělství ve Stříbře o urychlené zaslání návrhu přidělu pozemků a budov v katastrálním území Skapce pro justiční správu, aby mohla být stanovena úhrada za přiděl.⁷³⁹ Podle příslušné listiny takto statek získal celkem 191 ha v katastrálním území Skapce.⁷⁴⁰

738 SOKA Tachov, f. MNV Nedražice, žádost z 20. 6. 1948.

739 Tamtéž, návrh přidělu pozemků a budov z 3. 11. 1948.

740 Tamtéž, koncept přidělové listiny z 19. 12. 1950.

Stáj pro hřebce, stáj pro koně a stará sýpka určená ku zbourání. AV Plzeň

Stodola. AV Plzeň

Kravín. AV Plzeň

Drůbežárna. - kurník postavený v roce 1949. AV Plzeň

Hospodářské budovy justičního statku ležely na západní straně obce, směrem na Skapce.⁷⁴¹ Na počátku roku 1951 přidělil KNV v Plzni do majetku

⁷⁴¹ ABS, f. E 1, inv. č. 70, kart. 43, hlášení o pracovní poradě velitelů pracovních útvarů trestního ústavu Plzeň-Bory.

vězeňské správy ještě usedlost č. p. 19 po odsunutém Němci Steinbachovi.⁷⁴² „Sděluji, že bylo provedeno vyúčtování s odcházejícím přidělce Antonínem Steinbachem. Uvolněný příděl převzala správa justičního statku.“⁷⁴³ V této zděné budově, naprosto oddělené od vězeňského objektu, žili příslušníci SVS ve dvou dvoupokojových bytech s ústředním topením, dvěma sklepy a garáží. Dále zde v jedné místnosti úřadoval velitel. Správa měla k dispozici i jednu státní telefonní linku a dvě vnitřní. K zavedení druhé z nich existuje v archivním materiálu zmínka, kde se uvádí, že roku 1951 na poradě velitelů pracovních útvarů trestního ústavu Plzeň-Bory požadoval František Zoubek, velitel justičního statku Zálezly, bezodkladné zavedení samostatné telefonní linky pro spojení s nedalekým justičním statkem v Nedražicích: „Nyní se připojování v nočních hodinách provádí přes ústřednu ve Stříbře a spojení trvá někdy i několik hodin, nebo není vůbec navázáno.“⁷⁴⁴

Justiční správa dále získávala nemovitosti i během roku 1949, například budovu č. p. 9 po odcházejícím osidlenici Michalu Vrkočovi a jeho manželce Zuzaně. Během hospodaření byla předána i jedna kráva Ludvíka Kuneše z nedalekých Jivjan č. p. 58.⁷⁴⁵ Později se zemědělský pracovní útvar snažil získat i další mrtvý inventář z nemovitosti M. Vrkoče, což dokazuje poměrně početná korespondence s místní rolnickou komisí ve Skapci. Jednalo se především o dvouradlicový pluh pro koňský potah, který „...byl vzat bývalým národním správcem dvora Zálezly Josefem Kaisrem pro dvůr Zálezly z usedlosti v Zálezlech čp. 29 a tvořil složku mrtvého inventáře této usedlosti, kterou rovněž má ve vlastnictví p. M. Vrkoč. Potvrzení toto slouží jako doklad k návrhu o zpětné přidělení pluhu p. M. Vrkočovi.“⁷⁴⁶

Ke konci roku 1948 telefonoval osobní tajemník ministra spravedlnosti JUDr. Milana Klosse a žádal, aby ONV vyšel pokud možno vstříc správě trestnice Bory při vyřizování žádosti o příděl neobydlených usedlostí v obci Zálezly „... kterých má být použito k zřízení vepřinců, neboť ministerstvo spravedlnosti se zavázalo vykrmiti na statku v Zálezlech celkem 1500 vepřů a bez přidělení požadovaných nemovitostí, byl by tento úkol nesplnitelný.“⁷⁴⁷ Po této intervenci následoval příkaz ministerstva zemědělství, na jehož základě byly justičnímu statku přiděleny objekty v katastrálním území Zálezly určené ke zbourání. Materiál z těchto bouraček měl sloužit k výstavě vepřinců.⁷⁴⁸

---

742 SOKa Tachov, citovaný pramen, zúčtování a přidělení usedlosti justičnímu statku v Zálezlech z 25. 1. 1951.

743 Tamtéž, vyúčtování zemědělské usedlosti Skapce čp. 19 z 28. 7. 1949.

744 ABS, citovaný pramen, hlášení o pracovní poradě velitelů PÚ trestního ústavu Plzeň-Bory.

745 SOKa Tachov, citovaný pramen, vyúčtování zemědělských usedlostí č. p. 9, 8, 25 v Zálezlech z 6. 12. 1949.

746 Tamtéž, potvrzení místní rolnická komise Skapce z 25. 6. 1948.

747 Tamtéž, telefonická zpráva z 15. 11. 1948.

748 Tamtéž, přehled objektů justičního statku Zálezly určených na zbourání, 16. 11. 1948.

Neosídlené usedlosti určené ku zbourání. AV Plzeň

Neosídlené usedlosti určené ku zbourání. AV Plzeň

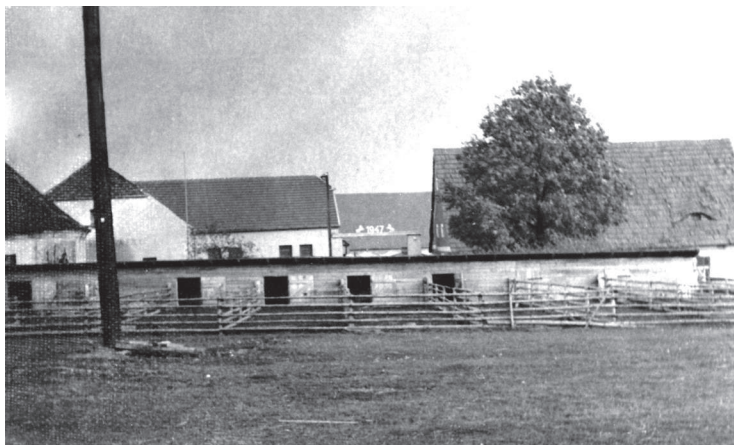
V roce 1949 měl justiční statek předložit kalkulaci na stavbu a provoz nové výkrmny prasat. Její zřízení přišlo celkem na 1 828 908 Kčs, z toho 1 158 683 Kčs stál stavební materiál, 81 886 Kčs činily mzdy, 39 204 Kčs na koňské potahy, adaptace práce stály 2 287 Kč a vlastní zařízení výkrmny 37 015. Veškeré dřevo (prkna, řezivo, latě) dodala Statní pila Zbiroh, cihly Západočeská cihelna Plzeň a drobné stavební potřeby z větší části zajis-

til Trestní ústav v Plzni – zhotovení různých druhů šroubů, hřebíků, kování, oken, drátěného pletiva atd.⁷⁴⁹ Druhou nejvyšší položku představoval nákup chovných prasat, dosahovala částky 455 048 Kčs. Podle záznamů k tomu došlo 3. ledna a následně 24. dubna 1949. Jeden kanec, tři prasnice a osm selat odprodal Tomáš Burda z nedalekých Jivjan. Další dva chovné kance a pětáčtyřicet chovných prasniček dodal 22. května 1949 podnik Metrants, Praha. K 31. prosinci tohoto roku se tak hodnota živého inventáře zvýšila z původních 455 04 Kčs na celých 664 110 Kč (tabulka č. 51).⁷⁵⁰

Nové výkrmny vepřů, v popředí zahradnictví. AV Plzeň

Letní boudy s výběhy pro prasnice. AV Plzeň

---

749 NA Praha, f. S SNV, sv. 24/2, neuspořádáno, kalkulace výkrmny justičního statku Zálezly.

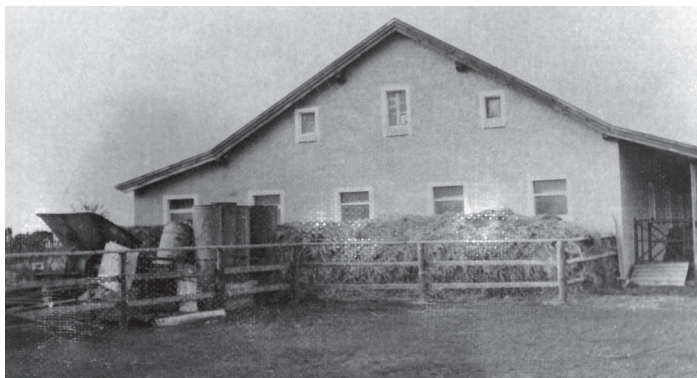
750 Tamtéž.

	kusy	kg	Kč
selata	129	2442	146 520
běhouni žírní do 30 kg	128	2258	195 239
31-42 kg	82	2448	131 159
43-50 kg	33	1715	67 745
51-70 kg	53	2814	64 722
71-80 kg	27	2025	58 725
celkem	452	13702	664 110

Tab. č. 51.

Nově vybudovaný chov vepřů začal záhy přinášet zisky. Justiční statek totiž vydělal 2 724 949 Kčs za prodej vepřů. K pravidelným odběratelům patřila jatka Stříbro společně hospodářskými družstvy ve Stodu a Stříbře. Další výtěžek přinášelo i skočné, za něž vybrali celkem 3300 Kč. Této možnosti využívali nejen obyvatelé v nedalekých Jivjanech, Černovicích, Krtíně, Skapcích, ale i ve Stříbře.

Dochované prameny dokládají také přítomnost dvou chladnokrevných hřebců, patřících Státnímu statku v Písku „...kteří jsou na stanici v držení, ošetřování a používání po celý rok.“⁷⁵¹ Za připouštění klisen pak justiční statek vybíral poplatek 100,- Kč a musel vést připouštěcí protokol, vystavovat připouštěcí lístky a podávat pravidelná hlášení. Chov koní ale nepřinášel jen zisk, znamenal i nutnost rozšíření strojového vybavení. Ze žádosti o přidělení mačkadla na oves sepsané v prosinci roku 1949 se dovídáme: „...ježto při statku jest zřízena připouštěcí stanice hřebců s dvěma chladnokrevnými a jedním teplokrevným hřebcem a dále na statku jest zakládán chov teplokrevných koní, žádá správa statku, aby žádosti bylo vzhledem k velmi naléhavé potřebě vyhověno.“⁷⁵²

Hřebárna a teletník. AV Plzeň

751 Tamtéž, sv. 24/2, protokol o převzetí justičního statku.

752 SOKA Tachov, citovaný pramen, žádost o mačkadlo na oves ze 17. 12. 1949.

Živočišná i rostlinná výroba přinášela ještě jeden problém. Velitel justičního statku (nejen v Zálezlech) se totiž dostával do konfliktu ohledně otázky, zda odevzdávat či neodevzdávat nadkontingentní zboží podle výnosu do závodních kuchyní. Právě jednání velitele vězeňského pracovního oddílu Zálezly tento problém dokumentuje. Již zmíněný F. Zoubek takto řešil dodávku drůbeže do Plzně: „...uvádí, že dodal 15 kohoutů do závodní kuchyně Plzeň-Bory a že byla věc kritizována a poukazováno na to, že je třeba veškerý nadkontingent odváděti do sběren.“⁷⁵³

Na justičním statku v Zálezlech samozřejmě probíhaly pravidelné kontroly, tak jako v jiných vězeňských zařízeních. Dne 15. června 1948 tak došlo k revizi účetnictví. Z protokolů sepsaných s bývalým pstrm. Janem Kostincem vyplývalo, že je v době, kdy řídil hospodářské práce v živočišné a rostlinné výrobě, nevedl správně. Kontrola zjistila velký schodek činící 59 184 Kčs. Z písemností ředitelství trestnice pro muže v Plzni pak jasně vyplývá značný zmatek ve financích. Kupříkladu při zběžné revizi, provedené u Hospodářského družstva ve Stříbře, vyšlo najevo, že justiční statek má k dobru celých 5 672 Kčs, a sice z koupě umělého hnojiva, které J. Kostinec proplatil dvakrát. Jen obtížně však mohli prokázat tehdy již bývalému dozorcí zpronevěru, ale na druhou stranu tehdy ručil za správný chod hospodářství a proto kontrolní komise doporučila, aby výše uvedenou částku uhradil.⁷⁵⁴

Jaké ale byly celkové stavy vězňů v Zálezlech, a co život dozorců? Maximální kapacita justičního statku představovala až 140 vězňů, průměrně se však jejich počet pohyboval kolem 80 osob.⁷⁵⁵ O místě jejich ubytování nejsou k dispozici podrobnější údaje, takže zřejmá je pouze výstavba nové jednopatrové budovy, kde se nacházelo 22 vězeňských cel o celkové plošné výměře 316,80 m², k níž došlo v roce 1952. Podle předávacího protokolu z roku 1953 se navíc plánovala oprava starších hospodářských budov, což už se ovšem nestalo.⁷⁵⁶

Ostrahu samozřejmě zajišťovali příslušníci SVS v počtu šesti osob. Velitelem byl strm. Václav Pechan, odpovídající za celkové hospodaření KONZ v Plzni. Tak jako na ostatních justičních statcích rozhodoval pouze o běžném provozu. V době jeho nepřítomnosti ho zastupoval strm. Karel Sedlák. V Zálezlech dále sloužili dozorcí Josef Kopecký, Jiří Šrámek, Stanislav Kříž a František Kilián.

Již zmíněný vedoucí statku V. Pechan se narodil 27. července 1911 v Hájích u Přeštic. Jeho otec byl rolníkem s osmnácti hektarovými polnostmi. Absolvoval čtyři třídy obecní školy a další dva roky nižší školy hospodářské. Později se vyučil zedníkem, přičemž toto řemeslo vykonával pouze dva roky. Avšak poté, co ovdověla jeho mladší sestra, opustil zaměstnání a pomáhal jí na rodinných polnostech. Během let 1932 až 1934 absolvoval vojenskou

---

753 AV Plzeň, citovaný pramen.

754 AV Plzeň, revize hospodaření bývalého pstrm. Jana Kostince na justičním statku v Zálezlech z 31. 12. 1948.

755 NA Praha, f. S SNV, sv. 32/2, tabulka č. 5, rozpis funkcí příslušníku SVS na justičním statku Zálezly z července 1952.

756 Tamtéž, sv. 24/1, neuspořádáno, soupis národního nemovitého majetku užívaného SVS k 1. 8. 1952.

službu a pak opět pracoval doma. Dne 1. září 1939 byl zatčen jako rukojmí, pročež celou dobu okupace prožil za mřížemi. Nejdříve na Pankráci, ale většinu času v koncentračním táboře Buchenwald, odkud ho v dubnu roku 1945 vysvobodila americká armáda.

Do SVS nastoupil 1. října 1945 a sloužil v Plzni.⁷⁵⁷ Členem KSČ se stal až po únorovém převratu 2. srpna 1948, přičemž ho přijala závodní organizace Plzeň-Bory. Během služby musel projít několikrát bezpečnostní prověrkou a odpovídat na řadu otázek. Například absolvoval přezkum na členské schůzi 13. prosince 1950, kdy odpovídal na otázky typu: „*Když si nechodil na schůze,*“ „*Co jsi dělal pro svoje sebevzdělání,*“ „*Co jsi provedl, že tě Němci zavřeli?*“, „*Kdo má nyní statek po rodičích?*“⁷⁵⁸ Výsledek celého pohovoru byl následující: „*Příznává, že pro stranu nic neudělal. O politiku se nestaral. Svoje drobné stranické povinnosti však koná. Chodí na schůze, pokud mu to služba dovozovala. Tisk odebírá nepravidelně, stejně tak byl školen v KSČ, neboť byl prý stále mimo svoje úřední stanoviště, kde se provádělo školení. Říká, že pro výstavbu státu a vlasti udělal dost, neboť vedl s úspěchem pracovní oddíl na statku, a to brzy po roce 1945, kdy byla pole ubohá, doživost byla malá a tak s plnou vervou zde pracoval. Málo jezdil domů 1x za 2 až 3 měsíce. Na svém posledním působišti konal službu dobře a opravdově. Pracuje bez odříkání přesčas a má kladný poměr k práci.*“⁷⁵⁹ Později se obhajoval tím, že „...výkon služby v pracovních oddílech zabraňuje mi zúčastnit se nynějšího politického života, neboť služba u těchto oddílů trvá denně více jak 14 až 15 hodin, nehledě k tomu, že ve většině případů nalézají se pracovní oddíly na samotách, kde není mnohdy ani řádného spojení, takže i zde nelze se zúčastnit jakéhokoliv politického života. Ježto zastávám i funkci velitele pracovního oddílu nelze mi vzdálati se ze sídla oddílu, jest možnost zúčastnit se politického života velice omezena, neboť dle služebních předpisů nesmí velitel pracovního oddílu vzdálati se od svého působiště.“⁷⁶⁰ Přestože argumentoval velmi důrazně, trest za vlašně politické postoje ho neminul. Musel odpracovat 40 brigádních hodin a přednést do 31. března 1951 referát o knize „KSČ v boji za svobodu“.⁷⁶¹

Součástí každodenního života však nebylo jen hospodářství, ale příslušníci SVS museli řešit i mnohem závažnější události. Například 1. srpna 1952 utekl z justičního statku odsouzený Moravec, kterého posléze zabili na útěku (zastřelen?). Docházelo však i dalším mimořádným událostem. Zálezy jsou poměrně ojedinělé několika zaznamenanými sebevraždami odsouzených přímo v areálu statku – oběšení trestance Schnaubela 27. října 1947 a trestance Škuthana v roce 1951.⁷⁶² Bližší důvody obou případů ale nejsou známy.

Druhý západočeský justiční statek se mohl, stejně jako blízké Nedražice, „pochlubit“ i jedním prominentním vězňem. Archivní materiál přináší

---

757 ABS personální spis, Václav Pechan, inv. č. 2298, zápis prověrky kandidáta KSČ z 13. 12. 1950.

758 Tamtéž.

759 Tamtéž.

760 Tamtéž.

761 ABS, citovaný pramen.

762 AV Plzeň, kniha zemřelých (1947-2011).

zjištění, že zde byl držen Adolf Hrubý, který se ve dvacátých a třicátých letech 20. století angažoval v agrárním hnutí a přispíval do časopisu *Venkov*. V roce 1935 pak zahájil kariéru poslance Národního shromáždění za agrární stranu. Na konci března 1939 jej prezident Emil Hácha jmenoval vedoucím Národního souručenství, jediné povolené politické strany v protektorátu Čechy a Morava. Z funkce ho odvolali v říjnu 1939 na nátlak nacistů pro údajný pokus o uplácení německého žurnalisty. Dne 19. ledna 1942 došlo poněkud překvapivě k jeho jmenování ministrem zemědělství a lesnictví v protektorátní vládě. Poté vystupoval na veřejnosti značně loajálně vůči okupačnímu režimu, snažil se však zároveň hájit zájmy českého rolnictva.

Na sklonku druhé světové války jej vybrali za nástupce Emila Háchy ve funkci prezidenta protektorátu Čechy a Morava, počátkem května 1945 byl přesto nacisty internován. Po osvobození jej zatkl československé bezpečnostní orgány a Národní soud jej odsoudil k doživotnímu žaláři. Jak již bylo řečeno, část trestu si odpykal na justičním statku v Zálezlech. O jeho přítomnosti se ve zprávě z občanské kontroly justičního statku opět zmínil poslanec K. Štekl: „*Trestance Adolfa Hrubého zastihl v Zálezlech na poli při sázení brambor pod dozorem příslušníka SVS – politického vězně.*“⁷⁶³

Podle §3 vládního nařízení č. 200/50 Sb. o nakládání s nemovitým národním majetkem ve správě ústředních úřadů,⁷⁶⁴ došlo 1. ledna 1953 k vyjmutí justičního statku Zálezly ze správy MNB a převodu do pravomocí ministerstva zemědělství.⁷⁶⁵ Následovalo předání hospodářského komplexu Středisku pracujícího dorostu v Zálezlech, k němuž došlo 17. února 1953. Tohoto úředního aktu se zúčastnil zástupce Krajského oddělení nápravného zařízení vrch. strm. Václav Potužník, náčelník ústavu nápravného zařízení Plzeň-Bory Stanislav Bláha, hospodář Vladimír Švehla a již zmiňovaný J. Leiss. Za justiční statek pak správce František Kozák. Mezi přebírajícími se zde setkali představitelé ministerstva zemědělství Ing. Josef Štěpek a Bohumil Skopec a zástupci správy Střediska pracujícího dorostu.⁷⁶⁶ Hospodaření bylo do konce roku 1952 vedeno na účet justičního statku, který měl vyrovnat veškeré finanční závazky a přijmout všechny pohledávky, což směřovalo k likvidaci povinnosti i práva vzniklá z provozu do 31. prosince 1952.

---

763 ABS, f. E 1, inv. č. 11, kart. 5, informace o provedení občanské kontroly provedené poslancem Karlem Šteklm z 9. 6. 1947.

764 § 3 citovaného zákona uvádí ve třech odstavcích následující:

1) Ústřední úřad převádí nemovitý národní majetek do správy jiného ústředního úřadu v dohodě s ním; převyšuje-li cena tohoto majetku 5 000 000 Kčs, postupují ústřední úřady v dohodě s ministerstvem financí.

2) Převody částí nemovitého národního majetku, které jsou ve správě ústředních úřadů, do správy národních výborů, národních a komunálních podniků a jiných socialistických právnických osob a naopak ze správy národních výborů, národních a komunálních podniků a jiných socialistických právnických osob na ústřední úřady upravují zvláštní předpisy.

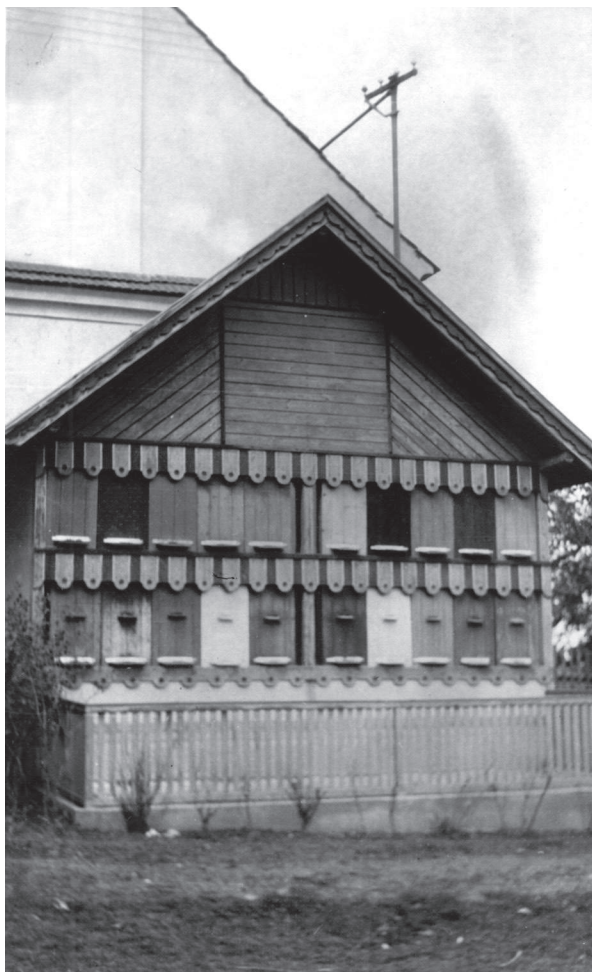
3) Při převodu správy budou zároveň učiněna opatření potřebná se zřetelem k závadám vážnoucím na nemovitosti a podle předpisů o státním hospodaření opatření potřebná k finančnímu zajištění účelového určení nemovitosti.

765 NA Praha, f. S SNV, sv. 24/2, neuspořádáno, předání justičního statku Zálezly.

766 Tamtéž, protokol o převzetí justičního statku Zálezly.

Avšak na základě výnosu MNB z 22. prosince 1952 byla na statku ponechána pracovní síla z řad odsouzených ve stejném rozsahu podle stavu k 17. únoru. 1953 až do doby než dojde k nahrazení dostatečným počtem civilních osob. Do té doby vězni plnili své dosavadní povinnosti ve prospěch Střediska pracujících dorostu Zálezly. Sepsání smlouvy definující podmínky jejich propůjčení měla být vyřešeno dodatečně,⁷⁶⁷ ale pokud k tomu došlo, do současnosti se nedochovala nebo alespoň nebyla objevena během podrobného archivního výzkumu.

Včelín postavený v roce 1949. AV Plzeň

---

767 Tamtéž.

Rekapitulace mrtvého inventáře		
druh	kusů	amortizovaná hodnota v Kčs
domácí nářadí	724	80 837,60
dopravní nářadí	126	182 507,20
lesní a polní nářadí	65	80 874,40
chlévní nářadí	112	5 531,70
nářadí jiná	26	22 066,50
řemeslnické nářadí	354	32 750
motory a stroje	102	369 735,60
přístroje	190	25 584,60
celkem		830 602, 40

Tab. č. 52. Inventář justičního statku Zálezly ke konci roku 1952

Rekapitulace zásob		
druh		hodnota v Kčs
osiva a sadba		168 740,40
krmiva	jaderná	296 344,40
	pícniny	459 742, 80
	siláže	159 216
	okopaniny krmné	333 296,30
stelivo		91 891,10
hnojiva umělá		159 372,60
hnojiva statková		71 965
paliva pevná		1 210,90
pohonné a mazací látky		26 206,70
ostatní zásoby		
veterinární léčiva		12 263,60
zeleninová semena		8 199,10
ostatní různé		63 840,80
celkem		1 852 289,70

Tab. č. 53. Zásoby justičního statku Zálezly ke konci roku 1952

Výkaz půdních investic		
druh		hodnota v Kčs
žito ozimé		56 776,50
pšenice ozimá		48 910,10
řepka ozimá		26 832,70
žito ozimé – námel		1 052,30
směsky ozimé		17 268,50
léčivé rostliny		6 335,50
jetelotrávy – podsevy		28 125,70
jetelotrávy dvouleté		13 562,20
vojtěška – podsev		10 216,-
kostřava luční – podsev		12 384,-
směska na zelené hnojení		2 530,40
hnojení chlévskou mrvou		9 174,70
orba		6 072,90
zahradnictví	skleník	189 780,30
	pařeniště	145 186,50
	mladý sad	8 641,80
	podzimní setí a sadba	5 244,10
celkem		588 094,-

Tab. č. 54. Půdní investice justičního statku Zálezly ke konci roku 1952.

10.12. Zámorsk

Posledním justičním statkem, jehož se staršími dějinami spojovala blízkost šlechtického sídla, byla Zámorsk. V tomto případě ale nezabíral přímo zámeckou budovu, jako tomu bylo v Nedražicích, ale vznikl v jeho nejbližším okolí, pravděpodobně z jeho hospodářského zázemí. Jeho historii je tak opět možné sledovat až do středověku. Tvrz stojící na místě pozdějšího zámku je poprvé zmiňována k roku 1469, kdy ji Vaňkovi ze Zámorsku vypálila vojska uherského krále Matyáše Korvína. Majitel stejného jména je pak připomínáný ještě v roce 1501. Roku 1533 koupil Zámorsk s příslušenstvím Jan Lukavský z Lukavice, jehož potomci areál renesančně přestavěli.

Od roku 1613 vlastnil Zámorsk Karel Kapoun ze Svojkova, kterému byl pro účast ve stavovském povstání zabaven. Konfiskát koupil Albrecht z Valdštejna a vzápětí jej postoupil Vincenci Muschingerovi z Gumpendorfu. Po několika dalších majitelích získal zámek Albrecht Libštejnský z Kolovrat a za jeho potomků, kterým patřil až do roku 1772, byl objekt barokně přestavěn. V témže roce přešlo panství dědictvím na Josefu z Bubna, jež ho zadlužila a stavba rychle pustla. Roku 1780 byl poškozený areál prodán v dražbě Jiřímu Jeníkovi z Gamsendorfu, jenž jej zrenovoval.⁷⁶⁸

V letech 1849 až 1945 patřil zámek v Zámorsku s přilehlým hospodářstvím šlechtickému rodu Gottlů, za nichž roku 1924 vyhořel. Poté zámek v letech 1925 až 1926 nechali opravit a po druhé světové válce byl zkonfiskován. Dne 11. května 1947 přidělili šlechtické sídlo s přilehlým statkem a ornou půdou o výměře 37,55 ha. Od roku 1950 pak v areálu fungoval trestní ústav pro mladistvé. Justiční statek v Zámorsku tedy výrazně ovlivňovalo, že byl bezprostředně spojen s vězeňským zařízením, takže vznikl jeden provázaný celek. To se projevovalo mimo jiné v důrazu na politickou výchovu, „osvětář“ věznic byl totiž po celou dobu i vedoucím živočišné výroby na justičním statku.⁷⁶⁹

Díky novému trestnímu zákonu č. 86/1950 Sb., který nahradil zákon č. 48/1931 Sb. o trestním soudnictví nad mládeží došlo k novému vymezení problematiky mladistvých. Jejich trestní odpovědnost tato úprava posunula ze 14 na 15 let. Ke změnám došlo i ve specifikaci účelu výkonu trestu. Oproti původnímu znění: „*Při výkonu trestu zavření je dbát toho, aby vězňové byli zaměstnáni užitečně, hledíc na jejich budoucí povolání a aby bylo pečováno o jejich výchovu tělesnou i duševní.*“⁷⁷⁰ došlo k pozměně dikce právní normy: „*Účelem trestu u mladistvého je především vychovat ho v řádného pracujícího člověka, a to se zřetelem k jeho osobním vlastnostem, k jeho rodinné výchově a k prostředí, z něhož pochází.*“⁷⁷¹ V druhém z citovaných paragrafů téměř zřetelně chybí: „*...řádného pracujícího socialistického člověka.*“ Akcent je o to silnější, že se jednalo právě o převýchovu mladistvých. Jedná se tak o výše zmiňovanou proměnu smyslu výkonu trestu po únoru 1948.

Dle § 72 nového trestního zákona realizovaly takzvanou ochrannou výchovu mladistvých ve výchovných ústavech, nebo také léčebných výchovných ústavech v případě, kdy to vyžadovaly zdravotní důvody. Soud mohl v trestním řízení nakázat ochrannou výchovu v případě že „*...o jeho výchovu není náležitě postaráno nebo že jeho dosavadní výchova byla zanedbána anebo že to vyžaduje prostředí, v němž žije.*“⁷⁷² Toto ustanovení se posléze stalo velmi zneužívanou normou v případě rodin, které nebyly nakloněny politice a zásadám vládnoucí strany. Institut ochranné výchovy je proto v souvislosti s počátkem 50. let možné hodnotit jako účinný nástroj perzekuce jinak smýšlejícího obyvatelstva, což dokazuje účelové věznění potomků zemědělců

768 kol., *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku – východní Čechy*, Praha 1989, s. 547, 548.

769 ABS, f. E 1, inv. č. 69 kart. 42.

770 Zákon č. 48/1931 Sb. o trestním soudnictví nad mládeží, § 14, odst. 1.

771 Trestní zákon č. 86/1950 Sb., § 57.

772 Tamtéž, § 71, odst. 1.

označených za kulaky. Jako cílová stanice mnoha z nich sloužil právě Zámorsk, kde roku 1949 umístili řadu chovanců z politických důvodů (66% celkového počtu).

Délku pobytu mladistvých v ústavu vymezoval především sledovaný cíl, tedy postih odpůrců režimu. V zásadě ji omezovala pouze věková hranice 18 let, případně 20 let, pokud se jednalo o „mimořádný“ případ: „*Vyžaduje-li to zájem chovance, lze ji prodloužit do dovršeného dvacátého roku.*“⁷⁷³ Toto ustanovení je sice možné z jedné strany hodnotit pozitivně, a to v případech, kdy chtěl konkrétní jedinec dokončit vzdělání, ale zároveň opět přinášelo možnost zkomplikovat jeho návrat na svobodu. K tomu stačilo tvrzení, že jeho situace ještě nenabyla takové podoby, aby se po odchodu zvládl osamostatnit. Do věznic v Zámorsku ale mohli umístit i děti mladší 15 let, konkrétně po dosažení 12 roku věku, pokud se jednalo o spáchání závažného trestného činu.⁷⁷⁴ I v tomto případě se však nabízí myšlenka snadné zneužitelnosti v letech omezeného dodržování zákonnosti.

Justiční správa převzala v roce 1947 se zámkem a statkem i mrtvý a živý inventář. Jak však uvádí již kapitola věnovaná dotačním programům UNRRA, kromě dvou starých téměř nepotřebných koní hospodářství nedisponovala téměř žádným vybavením: „*I motyčky na řepu si musela správa vypůjčit, protože tehdy nebyly k dostání ke koupi.*“⁷⁷⁵ Pracovní oddíl se skládal ze dvou strážmistrů a 13 potrestaných, kteří měli za úkol adaptovat budovu zámku a připravit ji pro ubytování mladistvých, opravit chátrající budovy statku. Opomenuta ale nezůstávala ani zemědělská výroba. Nicméně z výše uvedené výměry nebyla většina polí až šestnáct let hnojena, protože hnůj se prodával a jeho poslední zbytky hnoje zachránil velitel tak, že jej nedovolil odvézt, vystačil však pouze 3 ha polí. Tato třináctičlenná skupiny sice zvládala všechny stanovené povinnosti, ale je pochopitelné, že úroda zpočátku nestála za řeč „*...protože mimo výše uvedených okolností byla pole zaplavena tak, že stovky for píru bylo s pole odváženo.*“⁷⁷⁶

Dobová fotografie z justičního statku Zámorsk. KDH

773 Tamtéž, § 73, odst. 1.

774 Tamtéž, § 71, odst. 2.

775 NA Praha, f. ÚV KSČ – právní komise, inv. č. 171, justiční statek a ústav Zámorsk, nedatováno.

776 Tamtéž.

Drůbežárna. KDH

Zdejší velitel oddílu byl nucen si nejen náčiní, ale i veškeré nástroje a stroje nutné pro hospodaření jakož i vozy a tudíž celková situace byla velmi svízelná. Ani v roce 1948 se situace moc nezměnila a přibýly pouze dvě krávy. Tehdy totiž na ministerstvu spravedlnosti panovala nejistota ohledně setrvání mladistvých v Zámrsku. A skutečně, v září 1948 byli přemístěni do Komenského ústavu v Košicích.⁷⁷⁷ Teprve v únoru 1949, kdy se vrátili do zdejšího ústavu, a vedení se ujal nový mladý velitel, začalo urychlené doplňování mrtvého i živého inventáře, takže v roce 1950 měli na statku 50 kusů hovězího dobytka, 4 dobré koně, 173 žírných prasat, 45 selat, 35 prasníc a 1 kance. Hůře však vypadal stav mrtvého inventáře, který se přes veškerou snahu nedařilo zajistit. Přesto se roku 1949 živočišná i rostlinná výroba značně zlepšila, což vyvrcholilo překročením stanovených dodávek v roce 1950 (tabulka č. 55).

---

⁷⁷⁷ Organizaci podmínky pro přijímání chovanců do jediného Státního výchovného ústavu J. A. Komenského v Košicích upravovalo vládního usnesení č. 609/1919 Sb. ústavu měl dvě samostatná oddělení. Oddělení sociální péče pro 186 osob a justiční pro 143 mladistvých, určené pro ochrannou výchovu. Celý ústav byl určen pouze pro chlapce, kteří se v něm mohli vyučit jednomu z 21 řemesel. Pobyt v ústavu trval tak dlouho, dokud to vyžadoval jeho účel, nejdéle však do dvacátého roku věku. V případě potřeby do jednadvacátého roku věku. V. POLÁŠEK, *Vznik, vývoj a zákonodárná úprava výchovných ústavov v ČSR*, Bratislava 1977, str. 53.

Plodina	Předpis	Skutečná dodávka	Překročeno o
pšenice	141,45 q	216,45 q	75,- q
žito	84,85 q	97,35 q	12,50 q
ječmen	56 q	60 q	4 q
oves	17 q	17,80 q	0, 80 q
brambory	238,7 q	538,70 q	300,- q
olejny	31,20 q	51,70 q	19,87 q
vejce	5250 ks	10784 ks	5534 ks
mléko	28000 l	35883 l	7883 l
vepřové maso	40000 kg	43930 kg	2930 kg
hovězí maso	5962 kg	5964 kg	2 kg

Tab. č. 55. Přehled překročení dodávek v roce 1950.

Tím úspěšným mladým velitelem justičního statku byl Ladislav Hoplíček, narozený 25. února 1914 ve Vranové. Nejdříve navštěvoval obecnou školu a od roku 1929 vychodil čtyři třídy měšťanské školy. Poté pracoval na hospodářství své matky až do nastoupení vojenské prezenční služby, kterou zahájil 1. října 1936 u dragounského pluku 2 „Sibiřského“ v Olomouci. Tam absolvoval poddůstojnickou školu a dosáhl hodnosti desátníka. Z vojenské prezenční služby byl propuštěn 29. března 1939 a po návratu opět pečoval o rodinné hospodářství. Za německé okupace působil od 1. března 1943 až do 22. února 1945 jako vedoucí zemědělského podniku v Lošticích.⁷⁷⁸ L. Hoplíček nastoupil 4. března 1946 jako výpomocná dozorcí služba ve věznici krajského soudu v Mostě. 9. října 1947 ho přeložili do ústavu pro mladistvé v Zámrsku, kde se stal správcem justičního statku.⁷⁷⁹ Dne 30. listopadu 1948 byl jmenován podstrážmistrem a bez větších potíží prošel čistkami spojenými s reorganizací sboru. Zároveň došlo i k jeho povýšení na strážmistra.

778 ABS Brno, personální spis L. Hoplíčka, inv. č. 1864, životopis; tamtéž, žádost o přijetí za dozorce vězňů na Pankráci z 15. 11. 1945.

779 Tamtéž, kádrový posudek strm. L. Hoplíčka z 20. 9. 1950.

Velitel justičního statku L. Hoplíček. ABS

Podle kádrových posudků nejen, že organizoval celou adaptaci převzatých pozemků, ale během roku 1950 dokončil i jejich úpravu a vyčištění. Rovněž vedl velkovýkrmnu vepřů při zdejším justičním statku, která se v celostátní soutěži umístila na prvním místě. Získávala totiž při poměrně malých krmných dávkách vysoké váhové přírůstky, o čemž svědčí skutečnost, „...že jsme se stali za rok 1950 držitelí putovní krajské vlajky, protože jsme se umístili na prvním místě za rok 1950 a v roce 1951 za 1. pololetí jsme se umístili dle sdělení KNV v Pardubicích na prvním místě v celém státě.“⁷⁸⁰

Vepřín. KDH

780 NA Praha, f. ÚV KSČ – právní komise, inv. č. 171, popis výchovného ústav pro chlapce v Zámrsku z 10. 7. 1952.

Vepřín. KDH

V závodní organizaci KSČ zastával L. Hoplíček funkci pomocníka – učitele a desítkového důvěrníka. Současně ho vysílali jako instruktora do místního JZD, kde se snažil odborně pomáhat.⁷⁸¹ Na druhé straně během služby v Zámrsku porušil třikrát svoje povinnosti, takže mu jeho nadřízení uložili několik trestů. Například v květnu 1950 ho velitel sboru podplukovník M. Kloss potrestal 21 dny zostřeného domácího vězení za útěk dvou chovanců z areálu justičního statku. Následující rok ho postihl hned dvakrát během jednoho měsíce. Nejdříve mu velitel oddílu SVS poručík A. Richter zakázal vycházky z ubytovacího prostoru útvaru po dobu jednoho týdne a vzápětí absolvoval „prosté“ vězení v trvání pěti dnů kvůli útěku chovance „za zvláštních okolností“.⁷⁸²

Jak vypadal denní režim v ústavu pro mladistvé v Zámrsku? Personál tvořili příslušníci SVS a několik občanských pracovníků. Rovněž tak byl život chovanců řízen samosprávou, která se skládala z uvězněných jedinců schválených velitelem,⁷⁸³ přičemž se na organizaci podílel i justiční statek jako podřízená složka. Všichni nedobrovolní obyvatelé Zámrsku podstupovali vojenskou výchovu – budíček, všechny nástupy a večerku signalizovala trubka. Hned ráno museli absolvovat desetiminutové osvětové školení, prováděné staršími chlapci pod dohledem dozorců. Další důkladné přednášky probíhaly každý týden, s tím, že trvaly nejméně tři hodiny. Za určité zpestření snad mladiství považovali promítání jednoho výchovného filmu týdně.

Vzdělávací proces v zařízeních pro výkon ochranné výchovy byl

781 ABS, citovaný pramen, návrh na povýšení L. Hoplíčka ze 4. 6. 1951.

782 Tamtéž, přehled trestů.

783 KDH, výroční zpráva SVS, 1951.

v padesátých letech 20. století formován především osvětovými důstojníky a instruktory, kteří pocházeli z KSČ, ČSM, ROH a hospodářských organizací, jako národní podniky a státní statky. K této změně došlo již v roce 1949. Jeho hlavní náplní představovala především práce a pracovní výkon, který měl motivovat, lze říci i stimulovat poskytováním výhod, též naopak nevýhod či trestů. Především ale šlo o zařazení prvků politické indoktrinace neboli násilné formy převýchovy v duchu tehdejší stranické ideologie.⁷⁸⁴

Ve výchovném ústavu v Zámrsku byla k převýchově mladistvých používána ideová školení zprostředkovávaná lektory okresního sekretariátu KSČ, vzděláváním v učebních oborech a pracovní činností. Ta se samozřejmě vykonávala i odloučeně mimo ústav, kupříkladu právě na justičním statku. K volnočasovým aktivitám pak patřilo čtení knih, novin nebo jiných publikací, sledování projekce filmů a možnost výběru z nabídky zájmových kroužků, například jazykový (ruština), divadelní, hudební, pěvecký a recitační. Podíl na této zájmové činnosti pak přinášel atraktivní možnost účasti na dovednostních soutěžích mimo ústav. Volnější dny, především neděle, vyplňovaly sportovními hry (kopaná, v zimě hokej, stolní tenis a jiné). Organizovaly se také pochody a výlety do přírody, nebo různé kulturní či zábavné besedy (politické přednášky nebyly výjimkou, bohoslužby a duchovní semináře vzhledem k době a ideologii z programů výchovných ústavů vymizely). Popsané možnosti mladistvých ale nemohou poměrně tvrdý kasárenský režim, spojený s nástupy, používáním samotek a tělesných trestů. Rovněž tak uvedené pochody sledovaly především partikulární cíl, fyzicky unavit účastníky tak, aby večer neměli chuť na vymýšlení jakýchkoliv nepravostí zaměřených proti ústavnímu řádu.

Co se týkalo zaměstnávání chovanců, tak se řídilo především heslem „Práce je neúčinnější nápravný prostředek.“⁷⁸⁵ De facto existovaly tři možné varianty:

- a) řemeslná výuka – zde si mohli chovanci zvolit obor a to buď strojný zámečnický, elektroinstalatér, truhlář, krejčí anebo zelinář a absolvovat tak ústavní odbornou školu s kapacitou 40 žáků. Škola vznikla 1. září 1950 a hned v prvním roce své existence zde na konci roku absolvovalo závěrečné zkoušky 9 chovanců.⁷⁸⁶
- b) pracovat u zvláštního útvaru na dole „Jan Šverma“ v Žacléři
- c) zabezpečovat denní provoz justičního statku (práce ve stájích, chlévech, výkrmně, na zahradě a polích), což nezahrnovalo jen zemědělství, ale i stavebnictví v rámci oprav budov statku apod. Údržba areálu samozřejmě probíhala i po jeho předchozí rekonstrukci, na což poukazuje i výkaz potřeby pracovních sil z počátku roku 1951 (tabulka č. 56).⁷⁸⁷

---

784 Tamtéž.

785 NA Praha, citovaný pramen, popis činnosti ústavu pro mladistvé z 10. 7. 1952.

786 Tamtéž.

787 ABS, f. E 1, inv. č. 69, kart. 42, korespondence oddílu SVS v Zámrsku s velitelstvím SVS z 23. 1. 1951.

druh pracovníka	potřeba		skutečný stav	
	únor	březen	únor	březen
stavitelé	1	1	-	-
políři	1	1	-	-
pomocné síly	54	62	-	-
zedníci	23	23	8	8
tesaři	7	7	4	4
zámečníci	1	1	-	-
klempíři	1	1	-	-
pokrývači	1	1	-	-
truhláři	3	4	3	4
natěrači	1	1	-	-
malíři	1	1	1	1
instalatéři	1	1	-	-
elektrikáři	1	1	1	1
obkladači	3	3	-	-
dlaždiči	-	1	-	1
stavební asistent	1	1	-	-

Tab. č. 56.

Ve skutečnosti situace byla taková, že na polích justičního statku pracovalo průměrně osm až dvanáct ústavních chovanců, čtyři velitel statku přiřadil do výkrmny a k obsluze chléva, další dva pak jako kočí ke koním. Tito mladiství kromě plnění každodenních úkolů navštěvovali dvakrát týdně hospodářskou školu zřízenou v rámci ústavu. Současně při takzvaných „dobrovolných“ brigádách organizovaných samosprávou se museli všichni chovanci účastnit při takzvaných nárazových pracích například u místního JZD: „*Veškeré špičkové práce konají chovanci a zaměstnanci ústavu v dobrovolných večerních a nedělních brigádách.*“⁷⁸⁸ Každodenní povinnosti prodiskutovalo osazenstvo hospodářství při „*ranní osvětě*“ a podle toho posléze rozvrhli, co kdo bude dělat. Současně samozřejmě probíhalo i čtvrtletní plánování zpětně hodnocené každý měsíc.⁷⁸⁹

788 NA Praha, citovaný pramen.

789 Tamtéž.

Dobové fotografie z justičného statku Zámorsk. KDH

V únoru roku 1952 se statek dostal do poměrně velkého problému, když začali odstavovat většinu telat. Tím jim stoupl stav dobytka, pro který nebyl dostatek krmiva. Situaci nakonec vyřešili tak, že jalovičky přesunuly na justiční statek v Mlékojedech, kde jim zvýšený počet skotu nedělal takové problémy jako v Zámrsku.⁷⁹⁰

Samozřejmě tak jako jiné justiční statky nebyl výjimkou ani Zámorsk a své pozemky postupně rozšiřoval. V dubnu roku 1952 však došlo k ojedinělému přidělu půdy. Požádali totiž justiční statek v Javorníku o přiděl volné louky. Žádosti bylo nakonec vyhověno a Zámorsk tak dostal k dispozici komplex pozemků o výměře přibližně 34 ha zvaný „Na Klínovce“, poblíže Špindlerova mlýna. Zároveň dostali k dispozici dva obytné domy.⁷⁹¹

Výše zmiňovaný výchovný ústav v Zámrsku byl v roce 1959 zrušen. Mladistvé přemístili do nápravně pracovního tábora v Libkovicích. Zámorsk se tak roku 1960 stal sídlem Státního oblastního archívu a k tomuto účelu slouží dodnes. Justiční statek ale přestal existovat již o tři roky dříve, tedy v roce 1956. Přesto však šlo o jediné vězeňské zařízení tohoto typu, které přežilo až do druhé poloviny 50. let. Tento fakt plyne právě z právě jeho určení k převýchově mladistvých, pro něž považovali práci v zemědělství za vhodnou i po předání vězeňství do pravomocí MNB a později ministerstva vnitra.⁷⁹²

---

790 ABS, f. E 1, inv. č. 69 kart. 42, zápis z porady vedoucích justičních statků konané dne 25. a 26. 2. 1952.

791 NA Praha, f. S SNV, sv. 24/1, neuspořádáno, přiděl louky justičnímu statku v Zámrsku z 9. 4. 1952.

792 Tamtéž, věznice Zámorsk.

11. Další zemědělská pracoviště odsouzených

11.1. Cínovec

Mimo přesně definovanou skupinu dvanácti justičních statků, u nichž není nejmenších pochyb o jejich příslušnosti do této kategorie pracovišť, se nachází hospodářství v severočeském Cínovci (tehdy byla používána zkomolená varianta německého názvu Cinvald) nedaleko Teplic. V tomto případě totiž nelze jednoznačně říci, jestli také spadal mezi zkoumaná vězeňská zařízení.

Největším problémem spojeným s vyřešením této otázky je naprostý nedostatek archiválií, protože se vězeňským statkem na Cínovci zabývají pouze tři nepřilíš rozsáhlé jednotliviny z archivního fondu Správa Sboru nápravné výchovy, který je uložen v Národním archivu. Navíc ani z nich není zcela zřejmé, o jaký druh pracoviště se vlastně jednalo. Je sice zařazen do přehledu předpokládaných provozních a investičních výdajů justičních statků na rok 1949, ale tento dokument ztrácí na spolehlivosti tím, že neobsahuje informace o Javorníku, jenž v té době patřil mezi největší ústavní hospodářství. Ještě více problém zamlžuje korespondence Prezidia krajského soudu v Litoměřicích s ministerstvem spravedlnosti z května 1948. Ačkoliv je předmět konkrétní písemnosti specifikován jako: „*Justiční statky – návrh dílčího rozpočtu na rok 1949,*“ informuje nadřízený úřad o předložení plánu „*státního horského statku v Cínvaldě u Teplic.*“ Navíc se stejný dokument zabývá i mlékojedskou usedlostí, u níž je jasné specifikováno, že šlo o justiční statek. Zcela proti možnosti existence třináctého samostatného oddílu odsouzených tohoto typu pak svědčí přehled investic, jenž uvádí název „*Státní horský statek Cínovec*“.⁷⁹³

Co tedy z předešlých informací plyne? Jednoznačně je možné potvrdit pouze to, že v krátkém časovém rozmezí let 1948 a 1949 existovalo na Cínovci zemědělské pracoviště odsouzených, které pravděpodobně fungovalo na bázi justičních statků. Nelze vyloučit ani snahu představitelů nadřízené věznice krajského soudu v Litoměřicích o jeho zařazení do této kategorie. Ve svém úsilí ale nejspíš neuspěli, což dokládá absence jakýchkoliv dalších zmínek v celkových statistických přehledech o hospodářských výsledcích či plánovaných investicích, které zpracovávalo velitelství SVS. Rovněž tak dokumenty, vztahující se k renovacím financovaným z prostředků UNRRA, Cínovec ani jednou nezmiňují. Přes nedostatek informací tak nelze přehlédnout podobnost se situací ve Svatém Kříži u Chebu, o němž bude pojednáno níže.

Předcházející přehled archiválií mapujících existenci vězeňského hospodářství v Cínovci napovídá, že k jeho provozu nejsou dochovány žádné zásadnější informace. Nelze proto říci, kde se přesně nacházel a kolik na něm působilo odsouzených. Rovněž tak přesné stavy dozorců nejsou známy. K dispozici je pouze souhrnné číslo průměrného počtu všech stravovaných osob v roce 1949. Předpokládalo se, že delikventů a příslušníků SVS bude dohromady šest, což by při porovnání se situací s nejmenším justičním statkem

---

793 NA Praha, f. S SNV, sv. 24/1, neuspořádáno, korespondence k návrhu rozpočtu pro justiční statky z 25. 5. 1948; Tamtéž, přehled předpokládaných provozních a investičních výdajů na justičních statcích v r. 1949; Tamtéž, návrh dílčího rozpočtu státního horského statku Cínovec na rok 1949.

v Šenově u Nového Jičína znamenalo poměr 5:1. Návrh rozpočtu na rok 1949 uvádí ještě rozlohu polností – celkem 82 ha, z toho 81 ha nespécifikované obiloviny a 1 ha brambory. Zároveň přináší ještě stručný přehled živočišné výroby. V Cínovci chovali nevelké množství hovězího dobytka, čtyři prasata a deset slepic.⁷⁹⁴ Výměrou půdy tedy toto pracoviště nepatřilo k nejmenším, ale co se zázemí týká, poskytovalo jen skromné možnosti ubytování odsouzených, stejně jako nedovolovalo přílišný rozvoj tehdy akcentovaného chovu vepřů.

Plánované příjmy a výdaje plánované na rok 1949	
Plánované příjmy	324 200,-
Plánované výdaje	68 834,-
Očekávaný zisk	2 556,-

Tab. č. 57.

11.2. Svatý Kříž u Chebu

Okresní správní komise v Chebu určila národním správcem velkostatku Sv. Kříž věznicí tamějšího krajského soudu v Chebu. Učinila tak na základě ustanovení dekretu prezidenta republiky č. 6/1945 Sb. o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných soudech.⁷⁹⁵ Usedlost patřila až do konce druhé světové války Margaretě Putzschlöglové a hospodářství vedl její zeť Richard Stöhr, který provozoval i cihelnu. Majitelka opustila Sv. Kříž 14. listopadu 1945, když společně s manželem a třemi dětmi uprchla přes hranice do Německa.⁷⁹⁶ Současně s nimi utekl i šafář Karel Kühnl.

V průběhu přerozdělování německého majetku došlo k rozdělení obou provozů a cihelnu převzal na základě výměru Zemského národního výboru v Praze z 18. června 1945 nový národní správce Jan Kabátník ze Záluží u Čelákovic. Velkostatek a cihelna posléze vedly odděleně účetnictví, přestože nadále existovala jen jedna kancelář pro oba podniky.⁷⁹⁷

Velkostatek se nacházel v katastrálním území obce Háje-Šlapany. Celková výměra jeho pozemků tehdy činila 151 ha. Kromě toho se vězni přidělení na zemědělské práce starali o nemovitosti zapsané ve vložce č. 57 pozemkové knihy pro katastrální území Cheb a polnosti o rozloze 2,6 ha, které patřily R. Stöhrovi, avšak bez uvalení národní správy.⁷⁹⁸ Většinou se jednalo o těžší půdu, zejména na západní straně velkostatku, přičemž na severu vyka-

794 Tamtéž, návrh dílčího rozpočtu státního horského statku Cínovec na rok 1949.

795 ABS, f. E 1, inv. č. 11, kart. 5, opis výměru Okresního správní komise v Chebu z 21. 7. 1945.

796 Tamtéž, protokol sepsaný z příkazu prezidia krajského soudu v Chebu dne 22. 11. 1945.

797 Tamtéž, přehled peněžního hospodářství z 22. 11. 1945.

798 Tamtéž.

zovala ornice značný obsah jílu (tzv. červinka). Rovněž tak na jihu měla velké procento těžkého jílu se značnou vlhkostí.⁷⁹⁹ Záznam z kontrolní pochůzky uskutečněné 8. října 1945 popisuje situaci takto: „...půdy jsou převážně dobré a úrodné, čemuž nasvědčoval i stav plodin na poli i sklizených, z nichž zejména pšenice Karsten měla pěkné zrno převážně mučnaté a bohatý klas. Oves byl poškozen krupobitím.“⁸⁰⁰ Podle záznamů bývalé majitelky a šafáře zaseli do 8. října 1945 žito (10,34 ha), zimní pšenice (3,03 ha), řepu (5,66 ha), červený jetel (8,19 ha).

Pozemky statku Sv. Kříž	
role	89 ha
lesy	28 ha
louky	21 ha
pastviny	7 ha
zastavěné plochy	1 ha
zahrady	97 a
rybník	11 a

Tab. č. 58.

Národním správcem se statku se po jeho převzetí stal krajský soudce JUDr. František Titman, který zároveň složil předepsaný slib. Jeho zástupcem pak byl správce věznice Gustav Štětka. K vedení hospodářských prací na statku ustanovili dozorce Františka Klimeše, kterému předali určité dispoziční pravomoci.⁸⁰¹ Vlastní hospodářský areál se skládal z jednopatrové obytné budovy, která vyžadovala podle předávacího protokolu mnoho oprav, protože jí poškodili Němci stělbou při ústupu před Američany. V přízemí se nacházela velká kuchyň, obývací pokoj, spižárna se čtyřmi místnostmi, prostor určený k čerpání mléka, sklad a opravná koňských strojů a prádelna. První patro zabíralo celkem deset pokojů, z velké části obývaných bývalou majitelkou, její dcerou a zetěm.

Hospodářská budova sestávala ze dvou částí, a to ze stájí pro koně, z chlévů pro prasata a voly a z chlévů pro hovězí dobytek. V době prohlídky celého velkostatku, uskutečněné 22. listopadu 1945 objevili ve stájích celkem deset koní různých plemen a dvě hříbata. Čtyři byli zcela zdraví, dva měli prašivinu a třetí kůň měl velice oteklé nohy. Zaznamenané hospodářské zvířectvo dále zahrnovalo jednoho kance, šest prasnic, dvě selata, pět volů a 45 dojníc.⁸⁰² Velkostatek v té době odváděl průměrně 150 litrů do družstevní mlékárny (4 litry mléka na krávu a den).

799 Tamtéž, inv. č. 11, kart. 5, přehled zemědělských pozemků pro věznici krajského soudu v Chebu z 9. 10. 1945.

800 Tamtéž.

801 Tamtéž, protokol z 22. 11. 1945.

802 Tamtéž.

Naproti hlavní budově stála velká stodola s třemi betonovými mlaty. Ve všech jejích částech uskladňovali veškeré druhy obilovin (oves, ječmen, žito a pšenice). Po levé straně této budovy měl šafář malý domek se čtyřmi místnostmi v přízemí a pokojem v podkroví. V jeho těsné se nacházela bývalá drůbežárna, kde v jedné místnosti skladovali nářadí. Následovala kolna, sloužící k uskladnění hospodářských vozů a garáže. Uprostřed nádvoří stála další drůbežárna se sklepem pro uskladnění brambor. Po levé straně státní silnice vedoucí na Cheb stál ještě špejchar sloužící k uskladnění velkých hospodářských strojů, na půdě se nacházela velká sýpka se strojem na čištění obilovin na elektrický pohon. Po pravé straně silnice zcela mimo statek stály dva menší domky, obývané zemědělskými dělníky, pracujícími na velkostatku. Po dřívější majitelce převzala chebské věznice i několik zaměstnanců, účetního Františka Vinopala a dalších 22 Němců.

Je třeba zdůraznit, že tehdy šlo o pouze dočasnou národní správu a musela být vyřešena otázka zavedení národní správy definitivní, protože se jednalo o zemědělský objekt ve výměře přes 100 ha. Takovéto rozhodnutí měl vydat Zemský národní výbor v Praze, avšak vzhledem k nevyjasněnosti této otázky se ve Sv. Kříži nehosподаřilo ve vlastní režii.⁸⁰³ Ing. Dr. František Košťál předložil v říjnu 1945 prezidiu vrchního soudu v Praze posudek o možnosti vytvoření justičního statku: „*Jde o zcela zemědělský podnik, který vyhovuje požadavkům kladeným na vězeňský statek a žádost o jeho přidělení jest možno doporučiti. Vzhledem k jeho výměře jest nutno pověřiti trvalým vedením hospodářského úředníka, poněvadž 1. vedoucí síla, kterou by mohl býti dozorce podúředník Klimeš, by sama na správu nestačila zvláště, když by se pro potřebu věznice pěstovala ve větší míře i zelenina. Vedením zelinářství po přidělení hospodářského úředníka, by mohl býti pověřen Klimeš, který by současně byl druhou dozorcí silou v polním hospodářství (šafářem). Na přechodnou dobu bylo by snad řešiti tuto otázku tím, že by na statek častěji dojížděl hospodářský správce Vonásek z Plzně.*“⁸⁰⁴

období	příjem	výdej
listopad 1945	7 352,80 Kčs	7 044, 10 Kčs
prosinec 1945	30 836,30 Kčs	28 751, 90 Kčs
leden 1946	23 163, 60 Kčs	25 730, 70 Kčs

Tab. č. 59. Přehled hotovosti statku ve Sv. Kříži.

U Občanské záložny v Chebu měl velkostatek deponováno 180 728, 30 Kčs v nové měně a 372 693, 30 marek.⁸⁰⁵

V únoru 1946 byl na statku ještě stále zaměstnán účetní František Vinopal, jenž s celou svou rodinou žádal o přiznání československého občanství, dále sedm mužů a deset žen německé národnosti. Němci však postupně

803 Tamtéž, inv. č. 11, kart. 5, přehled zemědělských pozemků pro věznici krajského soudu v Chebu z 9. 10. 1945.

804 Tamtéž.

805 Tamtéž, zpráva o prohlídce statku ve Svatém Kříži u Chebu z 15. 2. 1946.

statek opouštěli a bez povolení přecházeli hranici na území amerického pásma. Vězeňská správa zde ubytovala osm trestanců a kromě toho sem denně docházelo dalších 12 až 15 vězňů, kteří jednak pracovali v lese, kde poráželi stromy poškozené dělostřeleckou palbou a za druhé se podíleli na opravách strojů.⁸⁰⁶ Dále zde postupně zřídila správa statku truhlářskou, kolářskou, sedlářskou dílnu a kovárnu. Potahy prováděly v Chebu různá stěhování a dokonce odvážely i odsunutě Němce do nedalekého Waldsassenu. Statek si za využití za jednu hodinu použití povozů s koňmi účtoval 45 Kčs.

Správce F. Klimeš dostával od národního správce F. Titmana měsíční odměnu 1000,- Kčs a jeho manželku, která od začátku prosince roku 1945 vařila jak pro trestance ubytované na statku, tak i pro zbylé Němce, honoroval stejnou částkou. Hospodářský správce Vonásek z Plzně na statek dojížděl každý měsíc na 2 až 3 dny, zkontroloval způsob hospodaření a dával F. Klimešovi instrukce pro další postup. Nemělo však zůstat při tomto částečně provizorním provozu. V Chebu totiž měli s usedlostí ve Sv. Kříži velké plány. Prvním krokem se stalo zřízení pobočky věznice pro 12 vězňů pracujících v dílnách. Do konce téhož roku se pak počítalo s rozšířením její kapacity na 100 osob. Dále sem v té době docházelo ještě 40 trestanců z věznice krajského soudu, kteří obstarávali veškeré zemědělské práce.⁸⁰⁷

Národní správce F. Titman, ale začal mít problémy s personálním obzavením, protože od chodu statku zasáhly odsuny: *„...dosavadní účetní na statku bude odsunut do Německa a správce Klimeš sám nestačí na vedení statku, proto sem bude nutné přidělit někoho jiného.*“⁸⁰⁸ Podle dochovaných zpráv proto navrhoval získat do služeb justice národního správce Horáka z Filipova, a v případě, že by to bylo možné, přidělit do Sv. Kříže J. Cibulku, prozatímního správce z justičního statku Slatinice.⁸⁰⁹ V srpnu 1946 tedy definitivně odsunuli účetního F. Vinopala i s celou rodinou a jeho dosavadní povinnosti převzal účetnictví František Bábovka, kterému náležela měsíční odměna 2 200,- Kčs.⁸¹⁰

Ještě před odsunem původního účetního proběhla na hospodářství prohlídka, jejímž výsledkem bylo především upozornění na poměrně špatný stav hovězího dobytka *„...neboť dobytek byl v zimní době podvyživen.*“⁸¹¹ Zbídačený stav krav se samozřejmě projevil i na jejich doživosti, která prudce klesla (tabulka č. 60). Avšak pro vedení velkostatku nepředstavovala problém jen jejich prokazatelná podvýživa, ale i to, že dřívější majitel údajně *„...úmyslně v době od února do listopadu 1945 dal připustit pouze dvě krávy, takže následkem toho prošla u krav laktační perioda.*“⁸¹²

---

806 Tamtéž.

807 Tamtéž, přidělení statku ve Sv. Kříži, 4. 4. 1946.

808 Tamtéž, statek Sv. Kříž, 15. 4. 1946.

809 Tamtéž.

810 Tamtéž, zpráva o prohlídce statku ve Svatém Kříži u Chebu ve dnech 20 až 22. 8. 1946.

811 Tamtéž, zpráva o prohlídce velkostatku Svatý Kříž u Chebu ze 14. 6. 1946.

812 Tamtéž.

období	odvedeno do mlékárny
leden 1946	3 953 l
únor 1946	3 048 l
březen 1946	3 198 l
duben 1946	2 635 l
květen 1946	1 900 l

Tab. č. 60. Přehled poklesu dojivosti na statku Sv. Kříž

Problémy ale nebyly jen v živočišné výrobě. Zaseté kultury totiž trpěly velkým suchem, ale také zde, stejně jako u mnoha jiných věcí, jež se nevyvíjely tak jak měly, svalovali vinu na bývalého majitele velkostatku, který před odsunem do Německa již údajně neměl zájem na řádném obdělání polí.⁸¹³

plodina	osetá výměra
žito	13,38 ha
pšenice zimní	9,27 ha
pšenice jarní	16,45 ha
ječmen jarní	6,12 ha
oves	15,47 ha
brambory	6,87 ha
špenát	0,75 ha
mrkev	0,75 ha
řepka	0,60 ha
mák	0,50 ha
jetel	9,15 ha
směska	5,96 ha

Tab. č. 61. Přehled ploch osetých v roce 1946

Na počátku měsíce září 1946 se F. Titman dostavil na ministerstvo, kde referoval, že „...u oblastní úřadovny žádaly o přiděl statku ve Svatém Kříži státní statky.“⁸¹⁴ Poté se hned odebral s ing. Košťálem na ministerstvo zemědělství, kde jim ing. Jánský sdělil následující informaci: „...ministerstvu zemědělství odboru IX/B/2 není nic známo o tom, že by o statek měly státní statky zájem.“⁸¹⁵ Navíc oba dva ubezpečil o záměru přidělit statek minister-

813 Tamtéž.

814 Tamtéž, zpráva o statku ve Sv. Kříži ze 14. 9. 1946.

815 Tamtéž.

stvu spravedlnosti. Situace se ale náhle změnila na počátku ledna roku 1947, poté co Osidlovací komise v Chebu navrhla přidělit hospodářství Státním lesům a statkům. Tento podnik ale údajně neměl o uvedený majetek zájem s tím, že bude vhodné, aby Sv. Kříž i s pozemky ve Šlapanově obhospodařovala justiční správa.⁸¹⁶

Před tímto jednáním ale na statku proběhla další kontrola. Dne 10. prosince 1946 přijel z Prahy již jmenovaný ing. Košťál a ve Sv. Kříži pobýval celé dva dny. V závěrečném protokolu uvedl ke stavům potrestaných, že v době jeho návštěvy bylo na statku celkem jedenáct osob (devět mužů a dvě ženy). Z chebské věznice docházelo po půl desáté ráno dalších osm až devět trestanců, kteří se vraceli kolem třetí hodiny odpolední. Zároveň však upozornil na problémy, souvisejících s jejich útekem. Z tohoto důvodu nebylo možné na práci v zemědělství zařadit jedince odsouzené lidovými soudy (zákaz se vztahoval i na vyšetřovance). Za velký problém ale ing. Košťál považoval neochotu příslušníků SVS sloužit na statku, protože „...střežení vězňů v důsledku blízkosti hranic a při zaměstnání vězňů jednotlivě ve chlévech a podobně je obtížné a obávají se následků útěku.“⁸¹⁷ Trestanci většinou utíkali výběhy pro vepře nebo telata. Avšak zamezit podobným pokusům se při plném zemědělském provozu jevílo jako technicky neproveditelné.⁸¹⁸

K takovéto události došlo i v roce 1948 a ukazuje problémy, které přinášely příslušníkům SVS. Pstrm. Josef Klesa, za jehož služby došlo k útěku, měl hlídat 16. června 1948 dva vězně, Aloise Geyera a Josefa Köhlera, kteří pracovali v Hájích na hospodářství pana Veselého.⁸¹⁹ Opravovali mu koňské postroje: „*Oba pracovali tehdy v předsíni hospodářského stavení. Já jsem byl stále v předsíni a oba jsem střežil. K útěku Geyera došlo ve ¼ 19 hodin, když už práce byla hotova. Tehdy šel Köhler na záchod, který jest ihned naproti vchodu do hospodářského stavení. Geyer hotové postroje odnesl do stáje. V okamžiku, kdy je odnášel, přijela z města paní Veselá, která tam byla shánět nějakou pracovní sílu ve sběrném středisku a já jsem se jí ptal, jak dopadla. Při tom jsem se k ní potočil bokem v tutéž chvíli vyšel ze záchodu Köhler, který se ptal, kde je Geyer, respektive volal do stáje. Poněvadž se Geyer neozýval, ptal se mně, kde je a já jsem mu řekl, že právě teď vešel do stáje s postroji. Běžel jsem pak ihned do stáje a zjistil jsem, že Geyer uprchl přes zahradu. Rovněž využil okamžiku, kdy jsem se potočil k paní Veselé, vběhl do zahrady a zmizel.*“⁸²⁰

Podle dostupných záznamů odsoudil Aloise Geyera mimořádný lidový soud v Chebu k dvacetiletému trestu. Záhy ho však měli podle směrnice o nucených pracovních oddílech eskortovat do trestnice v Plzni, protože na Borech tehdy neměli k dispozici dostatečný počet řádných obuvníků, aby mohly být plynule prováděny opravy bot dodávaných pracovními oddíly. Jeho přemístění bylo ale oddáleno, takže A. Geyer této situace využil a při první

816 Tamtéž, korespondence ministerstva spravedlnosti ke statku Sv. Kříž ze 7. 1. 1947.

817 Tamtéž, zpráva o prohlídce statku ve Svatém Kříži u Chebu z 10.-12. 12. 1946.

818 Tamtéž, korespondence ministerstva spravedlnosti ke statku Sv. Kříž ze 7. 1. 1947.

819 Oba dva byli přiděleni na statek Svatý Kříž, v Hájích jen vypomáhali.

820 AV Plzeň, sign. K6-SLH, kart. 6, protokol sepsaný v presidiu krajského soudu v Chebu dne 30. 6. 1948.

vhodné příležitosti utekl. Nakonec se celá situace vyřešila pouze napomenutím J. Klesy. Tomuto mírnému trestu hodně napomohl posudek velitele chebské věznice, který prezidium krajského soudu v Chebu informoval, že „... *podstrážmistr Josef Klesa chová se jinak ve službě řádně, je dobrým členem sboru SVS, lze se na něho spolehnout ve věcech služebních, je ukázněný, na venkovské práce chodí jen zřídka. V jarních a v letních měsících byl pověřen dozorem nad pracemi ve vězeňské zahradě a nad pracemi spojenými s pěstováním zeleniny pro potřebu věznice na pozemku statku Sv. Kříž. Tyto práce obstarával velice často i v neuvěřitelných hodinách a v čase svého volna.*⁸²¹

Přestože J. Klesa vyvázl jen s mírným postihem, musel vše vysvětlovat na prezidiu krajského soudu, což jistě nebyl příjemný okamžik. Navíc si v tu chvíli nemohl být jistý, jaký pro něj bude mít celá situace dopad. Nelze se tedy divit ostatním dozorcům, že pro ně služba na statku představovala neoblíbenou služební povinnost. Zcela pochopitelně se obávali o vlastní kariéru. Na místě je ještě připomenout, že hospodářství ve Sv. Kříži se v tomto bodě dosti odlišovalo od justičních statků, na nichž, jak bylo uvedeno výše, docházelo k útěkům velmi málo. Důvod však není zcela jasný, zmíněná blízkost státní hranice totiž v podstatě nehrála roli ve Chvalovicích a Mikulově. Otázkou však zůstává složení skupiny vězňů zařazených na práci ve Sv. Kříži. Její analýza a srovnání se zemědělskými pracovišti na jižní Moravě ale není z důvodu nedostatku archivních pramenů možné a nelze proto vyslovit myšlenku, že právě jejich charakteristika by mohla problém osvětlit.

Kontrola z ministerstva spravedlnosti ale v lednu 1947 zaznamenala i další závažné nedostatky spojené především se správním činností. Jednalo se vedení výkazů: „*O evidenci zásob nelze vůbec mluvit, poněvadž na statku mají jen záznamy o výmlatu a ne zásoby o spotřebě a proto veškeré údaje o zásobách jsem si musel opatřit pro krátkost času jen odhadem podle kubatury.*“⁸²² Vínu připisali vedoucímu statku F. Klimešovi, který se sice s veškerým nasazením staral o polní hospodářství, ale již neměl čas na živočišnou produkci a ve vedení některých záznamů se absolutně nezavyl. Na druhou stranu se ale ing. Košťál kritizovaného příslušníka SVS nestal, protože zastával povinnosti, které běžně vykonávali čtyři osoby – majitel statku, účetní, šafář a adjunkt. Výsledkem se proto nestal návrh na potrestání, jak by se dalo očekávat, ale naopak doporučení, aby F. Klimešovi přidělili nějakého způsobilého trestance do pozice zemědělského úředníka, jenž by mu pomáhal.⁸²³

Na začátku února roku 1947 zaslal viceprezident krajského soudu v Chebu F. Titman ministerstvu spravedlnosti žádost o zproštění funkce národního správce na statku Svatý Kříž. Jako důvod uvedl vážné zdravotní problémy, které musel řešit tříměsíční hospitalizací v nemocnici. „...*musím se bezpodmínečně podrobiti operaci pravé ledviny, která dle posudku zdejší nemocnice mi bude vyřata, aby bylo zabráněno uremii, neboť mám v ní kámen*

821 Tamtéž, informace věznice krajského soudu v Chebu pro presidium krajského soudu v Chebu z 6. 9. 1948.

822 ABS, citovaný pramen, korespondence ministerstva spravedlnosti ke statku Sv. Kříž ze 7. 1. 1947.

823 Tamtéž.

velikosti třešně, který mi způsobuje velké bolesti a záchvaty.⁸²⁴ Zároveň však předložil i řešení celé situace, aby tím neutrpěly justiční zájmy. Navrhnul ustanovit na své místo vězeňského adjunkta G. Štětku.⁸²⁵ V souvislosti s tímto sdělením F. Titman informoval, že v Chebu zaslechl zprávu o předání usedlosti přistěhovalcům z Volyně.⁸²⁶

Ohledně změny majitele hospodářství se celé tři měsíce nic nedělo. Poté však Ing. Košťál zareagoval tak, že spolu s F. Titmanem navštívil předsedu osidlovací komise ministerstva zemědělství. Opět se však dozvěděli, že *„...není námitek proti přidělu statků justiční správě a že osidlovací komise doporučí přiděl statku justiční správě, jakmile jí bude předložen znovu opis žádosti za přiděl pozemků.*⁸²⁷ Z organizačního hlediska měl být Sv. Kříž po definitivním předání justiční správě podřízen justičnímu statku v Nedražicích, neboť Ing. Košťál předpokládal, že plzeňská trestnice by měla mít větší výběr způsobilých trestanců než věznice krajského soudu v Chebu. Zároveň s tím měl na usedlost přijít zemědělský odborník.⁸²⁸ Na konci roku 1947, konkrétně 13. prosince, navštívil jmenovaný opět ministerstvo zemědělství, tentokrát vrchního ředitele Zahradníčka, který prohlásil *„...statek ve Sv. Kříži není vhodný pro justiční správu pro svou blízkost u hranic. Nepokládám za vhodné v nynější době žadat o rozhodnutí v této věci, když se jedná o přiděl statku v Javorníku. Statek ve Sv. Kříži je velice pěkný, ale nelze popřít, že jeho blízkost od státních hranic by mohla skutečně být závadou při zaměstnávání trestanců.*⁸²⁹ Oproti předchozím jednáním tedy nečekaná změna názorů, jež pravděpodobně zapříčinila i zvrat v postojích zodpovědných představitelů justice.

Ten se plně projevil 23. června 1948, kdy ministerstvo spravedlnosti navštívil vrchní odborový rada ministerstva zemědělství Viktor Vyskočil, kterému bylo sděleno, že došlo k odvolání žádosti o přiděl statku ve Sv. Kříži. Zajímavá je však jeho reakce, netajil se tím, že s přidělem tohoto objektu, případně s hospodařením na něm budou po odchodu vězňů potíže.⁸³⁰ Vlastně si tak jednotliví úředníci působící v zemědělském rezortu silně protřečlili. K likvidaci národní správy statku Sv. Kříž v Hájích u Chebu mělo nakonec dojít 1. ledna 1949 a převzít jej mělo ředitelství státních statků a rybníků ve Vildštejně (dnes Skalná). To se však oprávněně obávalo, že po odchodu vězňů zůstane hospodářství s veškerým živým inventářem bez jediné pracovní síly: *„...nemáme nikoho, koho bychom tam dosadili, neboť nyní přejímáme celé osady, kde odcházejí usedlíci a nemůžeme obsadit ani tyto obce. Mimo to*

---

824 Tamtéž, žádost JUDr. F. Titmana z 5. 2. 1947.

825 Tamtéž.

826 Tamtéž, změna národního správce, 15. 2. 1947.

827 Tamtéž, zpráva o prohlídce statku ve Sv. Kříži u Chebu z 23. 5. 1947.

828 Tamtéž.

829 Tamtéž, korespondence ministerstva spravedlnosti k přidělu statku Sv. Kříž z 16. 12. 1947.

830 Tamtéž, korespondence ministerstva spravedlnosti k přidělu statku Sv. Kříž z 28. 6. 1948.

*nám uteklo deset rodin rumunských reemigrantů.*⁸³¹ Z korespondence vyplývá návrh ministerstva zemědělství, aby si vězeňská správa objekt pronajala, nebo jestli by alespoň zaručila ponechání trestaneckého pracovního oddílu.⁸³² Rovněž doporučovalo obnovit žádost o přiděl a nastínilo možnost propachtování usedlosti na dobu šesti let, kvůli zajištění zásobování: „*Věznice totiž je zásobována ze statku zeleninou, kterou si tam pěstuje a bramborami. Závodní kuchyně si tam krmí svými odpadky prasata, což nemálo přispívá k splnění jejího účelu. Nyní je počet prasat na statku z 59 a zvyšuje se na 100 kusů a bylo v plánu zvýšiti jej na 150 kusů v rámci celostátní akce.*“⁸³³

Bohužel k dalšímu vývoji není možné zjistit jakékoliv bližší informace, což plyne z nedostatku archivních pramenů. Zůstane tak otázkou, jestli statek ve Sv. Kříži skutečně přešel do výše popsaného nájemního vztahu. Nelze proto ani rozhodnout, do kdy na jeho polnostech pracovali vězni.

Současný stav areálu statku Svatý Kříž u Chebu, archiv autorů

831 Tamtéž, převzetí statku ředitelstvím státních statků a rybníků ve Vildštejně, 3. 12. 1948.

832 Tamtéž.

833 Tamtéž, korespondence ministerstva spravedlnosti z 8. 12. 1948.

Současný stav areálu statku Svatý Kříž u Chebu, archiv autorů

12. Ukončení činnosti justičních statků

Ačkoliv se justiční statky z hlediska převýchovy vězňů osvědčily, nevyhovovaly představám o vězeňském systému postaveném na základě sovětských zkušeností, spojeným s celkovou ideologizací a upřednostňováním represe před odbornou prací.⁸³⁴ Důsledkem tohoto procesu byla jejich likvidace a následné předání JZD. Výjimku představovala první dvě zrušená hospodářství, kterým se stala osudná jejich zeměpisná poloha v bezprostřední blízkosti státní hranice s Rakouskem. Již k 1. lednu 1952 proto převzalo JZD Valtice mikulovský justiční statek a 1. dubna ukončilo svojí činnost zemědělské pracoviště ve Chvalovicích.⁸³⁵ V poslední třetině roku 1952 následně probíhala jednání o převzetí všech ostatních hospodářství mezi ministerstvem zemědělství a MNB, do jehož pravomocí vězeňství přešlo v září roku 1952, kdy vznikla nová Správa nápravných zařízení (SNZ) MNB. S jedinou výjimkou přestaly zbylé justiční statky jako vězeňská zařízení existovat k 1. lednu 1953, tehdy je začala spravovat místně příslušná JZD.⁸³⁶ Jen Nedražice a Zálezly připadly Středisku pracujícího dorostu.⁸³⁷ Jak již bylo řečeno, přežilo tyto události pouze hospodářství v Zámrsku, jež tvořilo součást věznic pro mladistvé, protože mohlo plnit svůj dosavadní účel až do roku 1956.⁸³⁸

Ukončení provozu justičních statků ale představovalo poměrně komplikovaný problém v ohledu vypořádání všech pohledávek, investic i dodávkových úkolů. Organizačně vše upravovala směrnice ministerstva zemědělství z února roku 1953. Její ustanovení ale ukazují na to, že pouze shrnula dosavadní praxi, což je patrné z písemností, které vznikly z agendy MNB ještě před koncem předchozího roku. Při převodech majetků se podle této normy musely státní úřady držet zásady předání všech stanovených povinností, avšak po vzájemné dohodě obou stran. Po ukončení předběžných jednání následovalo sepsání podrobných předávacích protokolů (ty v případě zkoumaných vězeňských pracovních oddílů pocházejí z prosince 1952), jež obdržela ministerstva zemědělství a výkupu. Jeden exemplář byl určen také pro krajské národní výbory.

Během skutečného dojednaného předání statků vstoupily do hry ještě ONV, jimž náležela povinnost sepsat další protokoly o převzetí. Ty musely obsahovat přesné výměry půdy, označení kultur a všechny dodávkové povinnosti, což stvrdily obě strany podpisem. Jednotlivé exempláře posléze obdržely zúčastněné instituce, což ovšem nestačilo, takže dalším adresátem

834 Ke změnám československého vězeňského systému v letech 1945-1955 blíže: D. JANÁK, citované dílo, s. 3-49; A. KÝR, *Zacházení s vězni na území ČSR v letech 1945-1955*, tamtéž, s. 50-66.

835 KDH, SVV – skupina III, podskupina g), neuspořádáno, nařízení velitelství SVS z 20. 5. 1952.

836 Ke stejnému dni byl zrušen také dosavadní SVS a všichni jeho příslušníci se stali členy Sboru národní bezpečnosti. D. JANÁK, citované dílo, s. 8.

837 NA Praha, f. S SNV, sv. 24/2, neuspořádáno, protokol o předání justičního statku Nedražice.

838 Tamtéž, věznice Zámorsk.

se stal ještě okresní plnomocník společně s krajskou plánovací komisí, jíž připadlo závěrečné posouzení transakce.⁸³⁹ Není však zřejmé, jestli v případě nedostatků mohla být změna majitele anulována.

Způsob vlastního předání jednotlivých součástí živého a mrtvého inventáře i zásob a jejich ocenění stanovila ještě před koncem roku 1952 směrnice MNB.⁸⁴⁰ Ta obsahovala podrobný rozpis povinností u jednotlivých položek. Tento dokument je sice vyčerpávajícím přehledem, ale na druhou stranu dovoluje podrobně nahlédnout do organizace tehdejšího zúřadování majetkových převodů v případě zemědělských usedlostí jako hospodářských celků spadajících do jednotlivých resortů státní správy. Bude proto užitečné si jej podrobněji přiblížit:

I. Živý inventář

Hovězí skot měl být oceněn a zařazen do tří kategorií za spoluúčasti krajského hospodáře, vedoucího justičního statku, krajského zástupce ČSSS a odhadce KVP-HD. Následovalo zvážení dobytka a zapsání stanovené ceny do inventární knihy, kam uvedli váhu a cenu pro každý kus.

- prasnice – zachován stejný postup jako u hovězího dobytka,
- selata sající – paušální cena dle dohody, do 10kg váhy 600 Kčs za kus, od 10kg váhy cena 85 Kčs za 1kg,
- prasata na žíru – dle váhy a ceny stanovené úředním listem (do 50kg cena běhounů, výše cena jatečného dobytka,
- telata – do tří týdnů stáří paušální cena 800 Kčs za kus, u starších telat cena 19,20 Kčs za 1kg,
- ovce – stejně jako hovězí dobytek, sající jehňata jednotková cena 200 Kčs za kus,
- koně – nutnost odhadu krajské výkupny koní,
- drůbež – uznaný chov podle stanovených cen, které sdělí nejbližší chovatelský podnik,
- kožešinová zvířata – běžná cena za kus podle spolku chovatelů drobného zvířectva,
- včelstva – cena stanovena dohodou s včelařským spolkem.

II. Mrtvý inventář

Předán za účetní cenu po odečtení amortizace. Inventář předaný s povinným pachtem podle zákona č. 55/1947 Sb. o pomoci rolníkům při uskutečňování zemědělského výrobního plánu předán kusově bez uvedení ceny.

---

839 Tamtéž, sv. 24/1, neuspořádáno, směrnice pro provádění převodů půdy mezi sektory se zřetelem na výrobní a dodávkové úkoly ze 7. 2. 1953.

840 Tamtéž, směrnice HO SNZ MNB ze 7. 12. 1952.

- III. Půdní investice
Zahrnovaly vyčíslení nákladů na novou úrodu, veškerou podmínku a osevy. Rovněž pracovní náklady na přípravu půdy, ruční i potažní práce, orbu, přípravu půdy, osiva a hnojiva. Stromy jen vysazené v roce 1952, ostatní pouze podle zápisu o předaném množství. Rovněž tak náklady na skleníky, pařeniště a zahradní hospodářství.
- IV. Zásoby
- krmiva – jadrná, bílkovinnové směsi cena podle naturálních deníků v ceně nákupní, jadrná krmiva z vlastní produkce v ceně výkupní,
  - osiva – stejně jako krmiva,
  - pícniny – uvedené v naturálním deníku podle pěstitelských cen, vážením, nebo odhadem podle objemových metrů,
  - sláma – stejně jako u pícnin (stelivová 60 Kčs za 1q, krmná 80 Kčs za 1q),
  - píče silážovaná – řepné vrchy, slunečnice 20 Kčs za 1q, siláž míchaná s řepnými řízky 15 Kčs za 1q,
  - brambory sadbové – uvedené v naturálních denících nákupní cena,
  - brambory krmné – cena 110,50 Kčs za 1q, včetně nákladů na uskladnění,
  - brambory silážované – stejně jako krmné,
  - krmná řepa – cena 45 Kčs za 1q,
  - umělá hnojiva – podle naturálních deníků, včetně dovozu a skladování,
  - pohonné hmoty – podle naturálních deníků, nákupních cen, dopravy a skladování, zapůjčené železné sudy nutné vrátit Benzinolu proti potvrzení o převzetí,
  - otop – podle naturálních deníků, včetně dovozu a skladování,
  - stavební hmoty – podle naturálních deníků, včetně dovozu a skladování,
  - statková hnojiva – chlévská mrva 5 Kčs za 1q.
  - komposty – odhadem 4 Kčs za 1q.
- V. Stavební investice
Novostavby a adaptace odhadem za přítomnosti okresního stavebního technika. U budov povinnost vypracovat všeobecný popis.
- VI. Všeobecná daň
Nařízena domluva s daňovým referátem příslušného ONV o paušalizaci všeobecné nákupní daně. Po jejím zaplacení připočtena k celkové předávací ceně.

VII. Seznam pozemků
Vyhotovit podle parcelních čísel a výměr s poznamenáním účelu užívání.

Současně musela správa justičního statku oznámit všem odběratelům, že hospodářství přebírají ČSSS nebo JZD, vyrovnat veškeré pohledávky, vrátit vypůjčený inventář a informovat nabyvatele o všech právních závazcích. Podle popsaného nařízeného postupu posléze ke konci roku 1952 proběhlo předání všech vězeňských hospodářství s výjimkou tří vyjmenovaných, jejichž osud byl poněkud odlišný.

Celý proces rušení justičních statků a jejich předání novým majitelům proběhl ve velmi krátkém čase na přelomu let 1952 a 1953 bez jakýchkoliv větších problémů – dodržení stanovených kroků dokládají i archiválie, které ukončení existence těchto pracovních oddílů podrobně mapují. Částečné komplikace způsobila v několika případech přebírající strana, která požadovala ponechání vězňů na hospodářství ještě nějaký čas po jeho odevzdání. Stanovisko SNZ k tomuto požadavku nebylo sice příliš vstřícné, ale přesto se tak nakonec v nejednom případě stalo.

Nedořešenou otázkou však zůstává přesné datum konce řepské usedlosti. Analyzované dokumenty jasně uvádějí k 1. lednu 1953 JZD Jeneč jako nového majitele, ale osobní vězeňský spis vězněného kulaka Františka Průchy z jihočeské obce Příbraz obsahuje informace o tom, že v Řepích na pracovišti „zahrada“ působil ještě roku 1954.⁸⁴¹ Jediné možné vysvětlení je nedochovaná, a pouze na základě komparace se situací na jiných justičních statcích předpokládaná, žádost JZD o ponechání oddílu odsouzených ještě po převzetí hospodářského komplexu. Avšak pokud tomu tak bylo, nejednalo se už o justiční statek jako specifickou kategorii vězeňských zařízení, protože ty už v té době ve vylíčené podobě neexistovaly. Bezpochyby se však jednalo o zemědělské pracoviště navazující na dosavadní praxi, stejně jako, když v roce 1949 velitelství SVS převzalo klášterní statek zabavený Boromejkám.

---

841 NA Praha, f. S SNV, neuspořádáno, osobní vězeňský spis F. Průchy.

13. Závěr

V závěru studie, která si za úkol vytyčila zmapovat nedlouhé období osmi let existence justičních statků, je na místě připomenout ještě jedno téma. Je to současnost hospodářských areálů, v nichž byla zkoumaná vězeňská pracoviště po roce 1945 zřízena.⁸⁴² Zařazení tohoto stručného přehledu je důsledkem snahy o jejich fotografické zdokumentování v rámci badatelských výprav do okresních archivů. Impulzem k této činnosti se však stal především objev snímků podkrkonošského Javorníku z roku 1936. Na nich se autorovi podařilo zachytit vzkvétající zemědělskou usedlost. O to větší překvapení nastalo na místě samotném, kde nezbývalo, než jen porovnat prvorepublikový stav s opuštěnou rozpadající se a zarůstající ruinou.

Zjištěná skutečnost posléze vedla autory ke snaze navštívit i další místa vztahující se k této problematice. Následující informace ale zachycují situaci v letech 2008 až 2010, takže nelze vyloučit další změny, ať již pozitivní či negativní. Každopádně i ostatní justiční statky zpravidla skýtal podobně zarážející pohled. Ve dvou případech je pak možné konstatovat, že se do současnosti nedochovaly. Jak již bylo řečeno, jedná se o Slatinice u Mostu, které padly za oběť těžbě uhlí a severomoravský Šenov u Nového Jičína, na jehož místě později vybudovali betonárku.

Javorník sice stojí, ale je v troskách, takže není vyloučené, že postupem času ho čeká podobný osud – společně s dalšími statky. Křiklavým příkladem jsou Nedražice s rozpadajícím se barokním zámečkem a bývalé ústavní hospodářství v Mikulově jako by čekalo na demolicí. O něco lepší vyhlídky na „přežití“ má mírovská usedlost, jež je ve velmi podobném technickém stavu, ale její majitel se jí snaží zpeněžit. To ovšem není výhrou, což dokazují Zálezly, chátrající po prodeji za zamčenými vraty. Optimističtější vyhlídka situace v Mlékojedech, kde dodnes hospodaří místní zemědělské družstvo. Nejlépe dopadly Chvalovice, jejichž obytná budova se proměnila v hotel při silnici vedoucí ze Znojma do Rakouska a přilehlý hospodářský dvůr se stal zázemím několika firem. Rovněž tak v Řepích je situace více než dobrá, původní ústavní statek provozuje několik soukromých subjektů, které v jeho prostorách sídlí, takže opravený areál je v dobrém technickém stavu.

U zbývajících dvou justičních statků (Zámorsk, Leopoldov) se přes veškerou snahu nepodařilo přesně identifikovat místo, kde se areál nacházel, takže ani není jasné, jaký byl jejich další osud. Snad však tento nedostatek příliš negativně neovlivnil celkovou hodnotu této publikace, jejímž hlavním úkolem bylo osvětlit důvody vzniku a přiblížit léta existence těchto specifických vězeňských zařízení, současně se snahou na jejich příkladu načrtnout přehled o dění ve vězeňství prvních poválečných a popřevratových let. Samozřejmě s vědomím, že jeden z jeho segmentů nemůže obsáhnout všechna hlediska, jež by si rovněž zasloužila podrobné zhodnocení.

Na druhou stranu je však nezpochybnitelné, že se podařilo podat ucelený přehled o sledované problematice, která doposud nebyla v historických studiích nijak významně reflektována, a pokud k tomu

---

842 V případě Nedražic a Slatinic byly tyto informace uvedeny již v příslušných kapitolách, ale kvůli vytvoření uceleného obrazu jsou v závěru zopakovány.

v omezené míře došlo, tak pouze v podobě stručné zmínky, někdy i zkreslené. Stalo se tak na devátém veřejném slyšení senátu s tématem „Právní posouzení vyhánění zemědělských rodin z půdy v 50. letech minulého století“, které se odehrálo v listopadu roku 2006. Tehdy historik Karel Jech, jinak uznávaný odborník na problematiku kolektivizace v souvislosti s vysídlováním rodin kulaků, pronesl: *„Cílovým určením byly pak převážně tzv. justiční statky s rozptýlenými farmami a s kádrově spolehlivým vedením, kde deportované rodiny byly pod neustálým dozorem a nesměly se vzdalovat, např. ani na pohřby do původního bydliště.“*⁸⁴³

Ačkoliv v případě jmenovaného nedávno zesnulého historika nelze předpokládat úmyslné zkreslení faktů, je potřeba citovaný výrok poněkud poupravit. Jak vyplývá z této monografie, justiční statky byly po celou dobu své existence součástí rezortu ministerstva spravedlnosti a předání vězeňství do pravomocí MNB se jim stalo osudným. Na základě tohoto dostatečně faktograficky podloženého tvrzení je jasné, že se jednalo o místa, na něž zařazovali výhradně vězně odsouzené soudem ke kratšímu či delšímu trestu odnětí svobody (trestu na svobodě). Není proto možné je zaměňovat se zařízeními určenými k mimosoudní perzekuci – jedná se především o dobře známé tábory nucené práce.

Kde však měla výše uvedená myšlenka svůj původ? Odpověď je s největší pravděpodobností možné hledat právě ve snahách o zařazení vězeňství do jednotného represivního aparátu podle sovětských vzorů. Nelze totiž vyloučit, že se podobný návrh mohl v rámci řady jednání směřujících k tomuto cíli objevit. Nicméně, stalo-li se tak, zůstal pouze v této formě a k jeho realizaci nikdy nedošlo, takže až do konce roku 1952 byli na tato zemědělská pracoviště odesíláni výhradně odsouzení z nadřizovaných věznic, což se v této publikaci bezpochyby podařilo prokázat. Zmíněná skutečnost ale samozřejmě nevylučuje přítomnost kulaků na justičních statcích, právě naopak jejich znalosti a zkušenosti je přímo předurčovaly k zařazení na zemědělské práce. Jednalo se však o ty příslušníky selského stavu, kteří nejprve prošli zatčením, vyšetřováním a nakonec si vyslechli ortel, jenž jim na dlouhou dobu zcela změnil život, a to tím nejhorším způsobem.

Dalším momentem, který má v závěru své místo, je zrušení justičních statků. Není pochyb, že v podobě zachycené předloženou analýzou existovaly do konce roku 1952 a k 1. lednu roku následujícího je převzala JZD. Ve většině případů to znamenalo zrušení vězeňského provozu, návrat odsouzených do „pevných“ věznic nebo jejich přesun do jiného pracovního oddílu. Archiválie ale přinášejí i informace o tom, že v některých hospodářských areálech zůstali na žádost přebírajících institucí ještě po nějaký čas. Avšak s výjimkou Mikulova není možné toto období přesněji vymezit. Z bývalých justičních statků se tímto krokem stala běžná pracoviště, jež nadále neutilovala tohoto specifického označení. Leč i k tomuto tvrzení existuje výjimka. V Řepích vydávali ještě v polovině roku 1953 dokumenty verifikované razítkem, na němž stálo *„Justiční statek Řepy – velitelství pracovního útvaru,“*⁸⁴⁴ přičemž jsou jako nový majitel doloženy Státní statky Jeneč.

843 Protokol o 9. veřejném slyšení senátu z 28. 11. 2006 [online], [citováno 13. 5. 2012], www.senat.cz/xqw/webdav/pssenat/original/39269/33159.

844 NA Praha, f. S SNV, osobní vězeňský spis F. Průchy.

Popsaná situace se však jeví jako dosti výjimečná. Svojí roli v ní pravděpodobně hrálo zřízení výcvikového střediska pro dozorce vězňů v přilehlých budovách bývalého kláštera. Zemědělský areál tak sice změnil oficiálního majitele, takže nově zřízená Správa nápravných zařízení MNB nebyla majitelem hospodářství, ale jeho provoz nadále zajišťovali odsouzení, přinejmenším do roku 1954, kdy se v osobním spisu jednoho z vězňů kulaků objevuje zařazení „Řepy-zahrady“.⁸⁴⁵

Vybraní vězni tedy v zemědělství pracovali rovněž po ukončení činnosti justičních statků. Rozličné pracovní oddíly zaměstnávající odsouzené jak v průmyslu, tak i v polnohospodářství, samozřejmě existovaly i v dalších letech. Později začala fungovat ještě takzvaná „Vězeňská pomocná hospodářství“ při jednotlivých věznicích, jejichž účelem bylo především zásobovat ústavní kuchyně. Ta už ale neměla stejnou podobu jako rozsáhlé hospodářské areály přelomu 40. a 50. let. Jednalo se spíše o menší celky přímo v rámci vězeňských ústavů. V popsané podobě fungovaly po celé období normalizace a k jejich zrušení došlo až v první polovině 90. let. Tyto skutečnosti se už ale přímo nedotýkají analyzované problematiky a jsou tak spíše tématem vhodným k dalšímu samostatnému výzkumu.

---

845 Tamtéž.

14. Summary

After the Second World War, the Justice Department decided to build on the good experiences with re-education of prisoners by farm working. Already during the First Czechoslovak Republic were established many large institutional gardens in all provincial prisons.

For this reason, the prison administration began to take over the farmhouses according to Presidential Decree No. 12/1945 Coll. about confiscation and accelerated allocation of property of Germans, Hungarians, as well as traitors and enemies of the Czech and Slovak nation. So began to emerge judicial estates, but the operation was accompanied by expensive construction works, which in the postwar years was a great financial burden on the prison system. Ministry of Justice had made use of rehabilitation programs of UNRRA organization. Overall, acquired 6,673,000 crowns.

After the opening of the operation on each judicial estate was a member of Uniformed prison guards in the function of the chief and his deputy. Other guards were allocated as auxiliary powers for a few months. Until the year 1951 on estates came well-behaved sentenced after the expiration of the half time of their sentence, then predominated sentenced in medical classifications C and D, thus unfit for work in heavy industry.

Although activities of these detention centers can be evaluated positively, their activities were terminated by the transfer of the prison service from the authority of the Ministry of Justice to the authority of the Ministry of National Security in the second half of 1952. The vast majority of judicial estates finished their activity on 1 First 1953, when they were taken over by locally relevant Agricultural cooperatives.

The task of this study is on the basis of detailed archival research to analyze the short existence of judicial estates, as from the point of view of prison service and conditions of imprisonment, as with regard to agriculture, particularly the strategy of crop and animal farming, the results achieved, etc. Last but not least, the study should describe individual judicial estates, at first analyzes their older history and then in detail monitor those events associated with the existence of the prison farm sites.

15. Použité prameny a literatura

15.1. Prameny:

Národní archiv Praha:

- f. S SNV, sv. 3, 9, 24/1, 24/2, 32/2, 35/2, neuspořádáno.
  - osobní vězeňský spis Františka Prouzy.
- f. ÚV KSČ – Právní komise, inv. č. 171.
- f. UNRRA:
  - inv. č. 90, kart. 10.
  - inv. č. 90, kart. 11.
  - inv. č. 116, kart. 51.
  - inv. č. 157, kart. 190.

Státní oblastní archiv Zámorsk:

- f. Trestnice Valdice, inv. č. 127, kart. 1.

Zemský archiv Opava:

- f. Státní zastupitelství Ostrava:
  - inv. č. 238-239, kart. 12.
  - inv. č. 252-256, kart. 15.

Státní okresní archiv Český Krumlov:

- f. Věznice okresního soudu Český Krumlov, kart. 4, neuspořádáno.

Státní okresní archiv Litoměřice v Lovosicích:

- f. ONV Litoměřice, Mlékojedy:
  - inv. č. 199, kart. 267.
  - inv. č. 363-3, kart. 667.
- f. MNV Mlékojedy:
  - inv. č. 23, kart. 5.
  - inv. č. 25, kart. 5.

Státní okresní archiv Louny:

- f. Okresní prokuratura Žatec, inv. č. 206, sign. Spr. 12, 1/51 – 36/51, kart. 72.

Státní okresní archiv Mladá Boleslav:

- f. MěNV Mladá Boleslav, inv. č. 467, UZ 204, kart. 155.

Státní okresní archiv Nový Jičín:

- f. ONV Nový Jičín, neuspořádaná část.
- f. MNV Šenov, kart. 5, neuspořádáno.
- f. Národní pozemkový fond Nový Jičín, přidělové řízení Šenov 1945-1949, neuspořádáno.
  - inv. č. 23, kart. 5.
  - inv. č. 25, kart. 5.

Státní okresní archiv Plzeň-jih v Blovicích:

- f. ONV Přeštice, inv. č. 49, kart. 75.
- f. Okresní prokuratura Přeštice, inv. č. 12, sign. Spr., kart. 2.

Státní okresní archiv Sokolov:

- f. ONV Loket, inv. č. 159, sign. III/8, kart. 40.
- f. MěNV Loket, inv. č. 847, sign. 584.5, evid. j. 51.

Státní okresní archiv Šumperk:

- f. MNV Mírov, inv. č. 13, kn. č. 13.

Státní okresní archiv Trutnov:

- f. ONV Vrchlabí, neuspořádáno.
- f. Archiv obce Javorník, inv. č. 1, kn. č. 1.
- f. MNV Javorník, neuspořádáno.

Státní okresní archiv Třebíč:

- f. Okresní soud Třebíč, inv. č. 899, sign. E.

Státní okresní archiv Uherské Hradiště:

- f. Okresní soud Uherský Brod, inv. č. 301, sign. Pres. 16, kart. 401.

Státní okresní archiv Znojmo:

- f. Berní úřad Znojmo, kn. č. 338.
- f. ONV Znojmo, zemědělský odbor, neuspořádáno.
- f. MNV Chvalovice:
  - inv. č. 120, sign K-I 57.
  - inv. č. 66, kart. 4.

Archiv Kanceláře prezidenta republiky:

- f. Kancelář prezidenta republiky, sign. 11/53.

Archiv bezpečnostních složek:

- Svazek č. H 130.
- Personální spisy:
  - inv. č. 1599.
  - inv. č. 2100.
  - inv. č. 2651.
  - inv. č. 3219.
- f. E 1:
  - inv. č. 10, kart. 3.
  - inv. č. 11, kart. 4.
  - inv. č. 69, kart. 42.
  - inv. j. 19.
  - přírůstek Brno č. 1988.

Archiv Národního zemědělského muzea v Praze:

- f. Firemní literatura:
  - J. Pracner, a.s., speciální továrna na secí stroje a rozmetadla umělých hnojiv, Roudnice nad Labem, ceník 1943.
  - Jan Červinka v Praze XI. Hrdlořezy, obrázkový ceník číslo 54, továrny na hospodářské stroje, 1936.
  - Knotek a spol. Jičín, speciální továrna na žací stroje, ceník, ročník 1919, číslo 1.
  - leták firmy V. Jindřich, speciální továrna šrotovníků Mělník.
  - leták firmy Spojené továrny na hospodářské stroje Fr. Melichar-Umrath a spol. akc. spol. v Brandýse nad Labem.

Archiv věznice Plzeň:

- sign. K2-SLO, kart. 2.
- sign. K3-SLC, kart. 3.
- sign. K6-SLH, kart. 6.
- sign. K7-SLB, kart. 7.
- kniha zemřelých (1947-2011).
- Sběrka nově vytvořených a získaných materiálů týkajících se historie vězeňství a věznice na Borech.

Kabinet dokumentace a historie VS ČR:

- SVV – skupina III, podskupina g), neuspořádáno.
- Výroční zprávy SVS 1950, 1951.
- Výroční zpráva o činnosti soudů a prokuratur /včetně finančních prokuratur/ za rok 1950.
- Personální spis Josefa Tenkrátá.
- Informace ministerstva národní bezpečnosti pro stálého zástupce ministra spravedlnosti dr. Karla Klose, 1951.

Knihovna Institutu vzdělávání VS ČR:

- Zpráva ministerského rady JUDr. Emila Lányho o návštěvě německých a švýcarských trestnic rakouské věznice zemského trestního soudu ve Vídni v září 1926.

15.2. Internet

- Digitální knihovna parlamentu ČR, [on-line]:
  - <http://www.psp.cz/sqw/hp.sqw?k=82>
  - http://www.psp.cz/eknih/1946uns/tisky/T0936_00.htm
- Domov sv. Karla Boromejského [online], <http://www.boromejky.cz/24.htm>
- Prezentace starých mapových děl z území Čech, Moravy a Slezska, II. vojenské mapování [online], http://oldmaps.geolab.cz/map_root.pl?z_height=330&lang=cs&z_width=700&z_newwin=1&map_root=2vm
- Atlas Česka [online], <http://www.atlasceska.cz>

- ÚAV NF 1949 [online], HTML ed., [http://www.totalita.cz/vysvetlivky/akcni_01.php]
- Přepis rozhovoru s Radovanem Procházkou z 5. 3. 2007 [online], <http://www.pametnaroda.cz/data/witness/68/recording/242-transcript.htm>
- Alois Staňa: z Čech až na konec světa [online], <http://www.policista.cz/clanky/reportaz/822/>
- M. VESELÝ, Rudolf Beran byl souzen za úspěšnou politiku agrární strany [online], HTML ed., <http://www.multiweb.cz/agnrivenkov/kolektivizace.html>.

15.3. Vydané prameny

Ondřej Hladík (ed.), *Studijní cesta JUDr. Vladimíra Solnaře – Švýcarsko*, in: *Historická penologie I/2007*.

Ondřej Hladík (ed.), *Studijní cesta JUDr. Vladimíra Solnaře – vězeňství v cizině a osnova československého trestního zákona*, in: *Historická penologie II/2008*.

15.4. Literatura

Rudolf BEUTL, *Die Güllewirtschaft: ihr Betrieb und ihre Bedeutung unter spezieller Berücksichtigung tsechoslowakischer Verhältnisse*, *Arbeiten der Deutschen Sektion des Landeskulturrates für Böhmen*, svazek 38, Praha 1926.

Jana BUREŠOVÁ: *Zemědělská politika v Československu v letech 1945–1948 v kontextu vývoje ostatních evropských zemí sovětské sféry vlivu*, in: Blanka Rašicová (ed.), *Zemědělství na rozcestí 1945–1948*, Uherské Hradiště 1998.

Jana BUREŠOVÁ, *Kolektivizace jako destrukční proces v životě venkova*, in: Petr Blažek, Michal Kubálek (eds.), *Kolektivizace venkova v Československu 1948–1960 a středoevropské souvislosti*, Praha 2008.

František ČAPKA – Jaroslav VACULÍK, *Nástin českých dějin 20. století*, Brno 2002.

Václav ČERNÝ, *Křik koruny české. Paměti II. 1938 – 1945*, Brno 1992.

Anton FÁBRY, *Vznik a vývin vězenstva*, in: Magdalena Letáková (ed.), *Zborník k dějinám väzenstva na Slovensku II.*, Bratislava 1993.

Jan GEBHART – Jan KUKLÍK, *Druhá republika 1938-1939*, Praha 2004.

František HAMERNÍK a kol., *Rajonizace zemědělské výroby v ČSSR*, Praha 1960.

Ondřej HLADÍK, *Vznik ústavu pro mladistvé provinilce a choré vězně ve Valdčích*, in: *Historická penologie 3/2007*, Praha 2007.

Ondřej HLADÍK, *Koně jako součást hospodářské pomoci UNRRA*, in: Prameny a studie Národního zemědělského muzea 43, Praha 2009.

Ondřej HLADÍK, *Únor 1948 a jeho dopad na Sbor uniformované vězeňské stráže*, in: Historická penologie 1/2011, Praha 2011.

Ondřej HLADÍK, *Čeněk Petelík – dozorce vězňů a jeho cesta na popraviště*, in: Historická penologie 2/2011, Praha 2011.

Ondřej HLADÍK – Šárka STEINOVÁ, *Justiční statky – vězni a zemědělství*, in: Historická penologie 2/2009, Praha 2009.

Ivan HLAVÁČEK – Jaroslav KAŠPAR – Rostislav NOVÝ, *Vademecum pomocných věd historických*, Praha 2002.

Ladislav HOSÁK, *Historický místopis země Moravskoslezské*, reprint vydání z roku 1938, Praha 2004.

Josef HŮLA a kol., *Zpracování půdy*, Praha 1997.

Jozef CHREŇO, *Prechodný ústav v Leopoldove*, in: Zborník príspevkov k dejinám väzenstva na Slovensku, M. Letáková (ed.), Bratislava 1998.

Jozef CHREŇO, *Nekuľturnosť zničila leopoldovský archív, a nielen archív*, in: Zborník príspevkov k dejinám väzenstva na Slovensku II., M. Letáková (ed.), Bratislava 2003.

James A. INCIARDI, *Trestní spravedlnost*, Praha 1994.

Dušan JANÁK, *Organizace a řízení československého vězeňství 1945-1955*, in: Vězeňství ve střední Evropě v letech 1945-1955, příloha časopisu České vězeňství 3/2001, Praha 2001.

Jindřich L. JANEČEK, *Co je to Mušlov a jaký je v něm život*, in: Mikulovský kraj, ukázkové číslo z 19. 12. 1936.

Jiří JELÍNEK, *Zemědělské družstevnictví*, in: Ludmila Němcová a kol., Vybrané kapitoly z českého družstevnictví, Praha 2001.

Alena KAFOVÁ, *JUDr. Jaroslav Krejčí a vězeňství*, in: Historická penologie II/2006, Praha 2006.

Alena KAFKOVÁ, *Cesta ke vzniku generálního ředitelství VS ČR (1865-1965)*, in: Historická penologie I/2010, Praha 2010.

Karel KAPLAN, *Československo v letech 1945-1948*, 1. a 2. část, Praha 1991.

Václav KOHOUT a kol., *Obecná produkce rostlinná*, Praha 1993.

Sebald KRKOŠKA, *Několik poznámek o pěstování léčivých a kořených rostlin*, Praha 1945.

Václav KŘUPKA – Zdeněk TRUNDA – Marek WILHELM, *Hrad Mírov – od založení až po současnost*, Mírov 2008.

Karel KVÍDERA, *Přehled o dislokaci vězeňských zařízení na území ČSR*, interní materiál SNV ČSR, Praha 1974.

Aleš KÝR, *Zacházení s vězni na území ČSR v letech 1945-1955*, in: *Vězeňství ve střední Evropě v letech 1945-1955*, příloha časopisu *České vězeňství* 3/2001, Praha 2001.

Aleš KÝR – Alena KAFKOVÁ, *Proměny odborné přípravy vězeňského personálu*, in: *Historická penologie* 2/2010, Praha 2010.

Jeroným LÁNY, *Kytička na hrob mého otce k 50. výročí jeho tragické smrti*, in: *České vězeňství* 2/1995, Praha 1995.

Jan LÁZNIČKA - Vladimír MICHÁLEK - Vladimíra Růžičková - Dana STRNADOVÁ, *Encyklopedie strojů a nářadí – Zemědělství*. Praha 201. s. 219.
Miloš NĚMEC, *Situace okolo zámku se za rok nezlepšila*, in: *Tachovský deník*, 2. 12. 2008, s. 5.

Otto NOVÁK, *Henleinovci proti Československu*, Praha 1987.

Jiří PERNES: *Politické a sociální předpoklady kolektivizace zemědělství v Československu*, in: Petr Blažek, Michal Kubálek (eds.), *Kolektivizace venkova v Československu 1948–1960 a středoevropské souvislosti*, Praha 2008.

V. POLÁŠEK, *Vznik, vývoj a zákonodárná úprava výchovných ústavov v ČSR*, Bratislava 1977.

Václav PRŮCHA a kol., *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918–1992*, 2. díl, Brno 2009.

Blanka RAŠICOVÁ, *Cesta k socialistické vesnici*, in: *Z historie JZD v okrese Uherské Hradiště*, Uherské Hradiště 1998.

Jaroslav ROKOSKÝ, *Zákaz agrární strany a pokusy o její obnovení v letech 1945/1948*, in: Blanka Rašicová (ed.), *Zemědělství na rozcestí 1945–1948*, Uherské Hradiště 1998.

Jan RYCHLÍK, *Pozemková reforma v českých zemích v letech 1945/1948*, in: Blanka Rašicová (ed.), *Zemědělství na rozcestí 1945-1948*, Uherské Hradiště 1998.

J. ŘECHKA, *Jak krmit tažné koně? Z Výzkumného ústavu pro výživu hospodářských zvířat v Praze XIX*, Praha 1940.

August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého XIII. – Plzeňsko a Loketsko*, reprint, Praha 1998.

Lubomír SLEZÁK, *Vratká stabilita poválečného zemědělství*, in: Blanka Rašicová (ed.), *Zemědělství na rozcestí 1945–1948*, Uherské Hradiště 1998.
Karel SOMMER, *UNRRA a Československo*, Opava 1993.

Tomáš STANĚK, *Poválečné „excesy“ v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*, sešity ÚSD AV ČR 41/2005, Praha 2005.

Jaroslav ŠIMON – Antonín NEDVĚD, *Křížová setba*. Za vysoké výnosy, za vysokou užitkovost – svazek 89, Brázda, 1951.

Prokop TOMEK, *Dvě studie o československém vězeňství 1948-1989*, Sešity ÚDV č. 3, Praha 2000.

Karel VODIČKA, *Politický systém české republiky*, in: *Historie a současnost*, Praha 2003.

Libor VYKOUPIIL, *Slovník českých dějin*, Brno 2000.

Jan UHLÍK, *Mírov*, in: *České vězeňství* 3/1994, Praha 1994.

Jiří URBAN, *Venkov pod kolektivizační knutou – okolnosti exemplárního „kulackého“ procesu*, Praha 2010.

Eduard VACEK, *Neslavný konec Miroslava Picha-Tůmy*, in: *Historická penologie* 1/2005, Praha 2005.

Karel ŽALOUDEK, *Encyklopedie politiky*. Praha 1999.

kol., *Vězeňství v Československé republice*, Ministerstvo spravedlnosti, Praha 1930.

kol., *Ministerstvo spravedlnosti v prvním desetiletí republiky*, Ministerstvo spravedlnosti, Praha 1928.

kol., *Praktická agrotechnika*, Praha 1955.

kol., *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku – východní Čechy*, Praha 1989.

Násazení lokomobil pro výmlat, *Mechanizace zemědělství*, roč. II, č. 12-13, 1952, s. 201.

Ochranný kotouč, *Hlídky zlepšovatelů*, *Mechanizace zemědělství*, roč. II., č. 2., 1952, s. 22.

Košický vládní program: program nové čs. vlády Národní fronty Čechů a Slováků, Praha 1984.

15.5. Periodika

Čechoslovák, Londýn, 21. 1. 1944.

Severočeská Mladá fronta, 3. 6., 5. 6., 6. 6., 19. 6. 1947.

Rudé právo, 3. 6. 1947.

Tachovský deník, 16. 1. 2008.

15.6. Zákony

Zákon č. 89/1885 ř. z. o robotárnách a polepšovnicích.

Zákon č. 103/1926 Sb. o úpravě platových poměrů státních zaměstnanců.

Zákon č. 102/1929 Sb. o zřízení nucených pracovních kolonií a o změně některých ustanovení trestního práva.

Nařízení vlády č. 218/1939 Sb. o správě soudních věznic a trestních ústavů.

Nařízení vlády č. 380/1942 Sb., kterým se mění předpisy o správě soudních věznic a trestních ústavů

Zákon č. 87/1947 Sb. o některých opatřeních k provedení národní mobilizace pracovních sil.

Zákon č. 319/1948 Sb. o zlidovění soudnictví.

Zákon č. 321/1948 Sb. o Sboru uniformované vězeňské stráže.

Zákon č. 69/1949 Sb. o jednotných zemědělských družstvech.

Trestní zákon č. 86/1950 Sb.

Vládní nařízení č. 200/50 Sb. o nakládání s nemovitým národním majetkem ve správě ústředních úřadů.

16. Rejstříky

Jmenný rejstřík

A

Aksamit, Václav – s. 222.
z Albenreuthu, Jiří Helm – s. 196.
Amler – s. 127.
Auermontová, Anna – s. 213.
Auermontová, Josefína – s. 213.

B

Bajer – s. 164.
Balík, Vladimír – s. 149-151.
Bábovka, František – s. 274.
Beneš, Edvard – s. 28, 34, 35.
Beran, Antonín – s. 222.
Beran, Rudolf – s. 28, 29, 165, 166, 211.
Bezděka, Josef – s. 192, 193.
Bilej, Vasil – s. 175, 178.
Bláha, Stanislav – s. 256
Bohdanecký, Josef – s. 23.
Brádlér – s. 162.
z Bubna, Josef – s. 260.
Bulín, Josef – s. 191.
Burda, Tomáš – s. 252.

C

Cibulka, Josef – s. 225, 274.
Cibulková, Anna – s. 225.
Crofton, Frederick Walter – s. 42.

Č

Čeloud, Jaroslav – s. 150.
Čepera, Karel – s. 185.
Čermák, Josef – s. 161, 166.
Černý, Josef – s. 191.
Černý, Karel – s. 23.
Černý, Václav – s. 55.

D

Dieba, Vojtěch – s. 232.
Dokoupil, Stanislav – s. 186.
Dragounová (Šnajdrová), Milada – s. 221.
Drtina, Prokop – s. 165-167.
Drobot, Vasil – s. 232.
Dubský, Jaroslav – s. 196.

Ď

Ďuriš, Julius – s. 31, 33.

Ďuriš – s. 171.

E

Erdödy – s. 51.

Erhartová, Marie – s. 232.

Esteřák, Jan – s. 238.

F

Feixová, Aloisie – s. 218, 219.

Fejlek, František – s. 191.

Fichtel, Franz – s. 141.

Fichtel, Johan – s. 141.

Fichtel, J. – s. 141.

Fišer, František – s. 207.

G

z Gamsendorfu, Jiří Jeník – s. 260.

Geyer, Alois – s. 276.

Gottwald, Klement – s. 10, 32, 35.

z Gumpendorfu, Vincenc Muschinger – s. 260.

H

Hahn, Anna – s. 191.

Hartl, František – s. 205.

Havelka – s. 186.

Hauptmann, František – s. 191.

Hácha, Emil – s. 211, 256.

Heininger, Bohumil – s. 205-210.

Hejhl – s. 186.

Hitler, Adolf – s. 211.

Hlávka, Karel – s. 205.

Hoffman, Jan – 164.

Hoplíček, Ladislav – s. 185-187, 246, 263, 265.

Horák – s. 274.

Hrubý, Adolf – s. 256.

Hřebík, Josef – s. 198, 208-210.

Horák, František – s. 149, 152, 153.

Hulcer, Josef – s. 227, 231.

Hušek, Miroslav – s. 62, 157-159, 164.

Ch

Chreňo, Jozef – s. 172.

J

Janák, Dušan – s. 14.

Janeček, Jindřich L. – s. 42, 50, 54, 175, 176.

Jánský – s. 275.

Jech, Karel – s. 286.
Jílek – s. 207.
Jura, Leopold – s. 188.

K

Kabátník, Jan – s. 271.
Kadlec, Antonín – s. 241.
Kaďůrek, František – s. 110.
Kaisr, Josef – s. 250.
Kammler, Amalie – s. 183.
Kapoun ze Svojkova, Karel – s. 260.
Kellerhals, Otto – s. 45.
Kilián, František – s. 254.
Klesa, Josef – s. 276, 277.
Klimeš, František – s. 272, 273, 274, 277.
Kloss, Milan – s. 18, 21, 250, 265.
Kluge, Hugo – s. 156, 157, 159.
Kluge, Josef – s. 156.
Knourková, Valerie – s. 192.
Kočí, František – s. 52.
Kohoutek, František – s. 222.
Konečný, Karel – s. 152, 153.
Kopecký, Josef – s. 254.
Korvín, Matyáš – s. 259.
Kosina, Karel – s. 9, 142, 145, 149-153.
Kostinec, Jan – s. 254.
Košťál, František – s. 180, 273, 275-278.
Koutný, Stanislav – s. 243.
Kozák, František – s. 231, 256.
Köhler, Josef – s. 276.
Kratochvíl – s. 224.
Kratochvíl, Josef – s. 222.
Kratochvíl, Karel – s. 151.
Krejčí, Jaroslav – s. 211.
Kritzbach, Josef – s. 207.
Krychtánek, Vladimír – s. 29.
Krýsl, Josef – s. 198.
Kříž, Stanislav – s. 205, 254.
Kučera, Josef – s. 179.
Kučera, Julius – s. 162.
Kuneš, Ludvík – s. 250.
Kühnl, Karel – s. 271.
Kvapil, J. – s. 183, 184.

L

Ladman, Václav – s. 18.
Lány, Emil – s. 44, 49.
Leiss, Jaroslav – s. 196, 256.
Libštejnský z Kolovrat, Albrecht – s. 260.

Lisý, J. – s. 52.
z Lukavice, Jan Lukavský – s. 259.

M

Machá, Stanislav – s. 153.
Machytka, Josef – s. 83.
Masopust – s. 193.
Mejdr, Oldřich – s. 18.
Mikeš, Jaroslav – s. 224.
Mladý, Jan – s. 205.
Mlynařík, Václav – s. 205.
Molkup – s. 220.
Moravec – s. 255.
Moravec, Václav – s. 185.
Moulis, Josef – s. 52.
Müller, Karel – s. 53.
z Merklína, Merklínští – s. 196.

N

Nečásek – s. 176.
Němeček, František – s. 208, 210.
Němeček, Václav – s. 197, 205.
Novák – 186.
Novák, Antonín – s. 205.
Novák, Leopold – s. 151-153.
Novák, Václav – s. 198, 208, 209.
Novotný, Josef – s. 83, 84, 87.

O

Otcovský, Kamil – s. 205.
Oumrt, Jaroslav – s. 162, 164, 165.

P

Pařízek – s. 210.
Pavelek, Josef – s. 23, 183, 244.
Pechan, Václav – s. 208, 254.
Perníček, Jaroslav – s. 232.
Petrův – s. 147.
Pich-Tůma, Miroslav – s. 21.
Piskáček, Bohumil – s. 224.
Potužník, Václav – s. 256.
Průcha, František – s. 284.
Průša, Čeněk – s. 224.
Prüher, Václav – s. 23, 158, 159, 161, 162, 164.
Putschlöglová, Margareta – s. 271.

R

Raková, Ema – s. 197.
Regner, Josef – s. 232-234.

Reichl, Alois – s. 183.
Reichlová, Marie – s. 183.
Richter, A. – s. 265.

Ř

Řechka, J. – s. 130.
Řezník – s. 63.

S

Sahula, Antonín – s. 193.
Sedlák, Karel – s. 208, 209, 254.
Sedláček, August – s. 196.
Scheithauer, Bohumil – s. 225.
Schejbal, Jaroslav – s. 198, 199, 203.
Schnaubel – s. 255.
Schneider, Vincenc – s. 234, 235.
Schneiderová, Emma – s. 234.
Schertler, Jan – s. 183.
Schertlerová, Anna – s. 183.
Schwarz, František – s. 183.
Schwarz, Josef – s. 183.
Schwarzová, Adolfina – s. 183.
Skopec, Bohumil – s. 256.
Skýva – s. 185.
Slepička – s. 207.
Solnař, Vladimír – s. 45, 46, 48, 49.
Soukup – s. 147.
Staněk, Tomáš – s. 17.
Staňa, Alois – s. 87.
Steinbach, Antonín – s. 250.
Stodůlková, N. – s. 234.
Stöhr, Richard – s. 271.
Stránský, Oldřich – s. 193.
Střída, Stanislav – s. 186.
Suk, Josef – s. 205.
Syrový, Jan – s. 165, 166.

Š

Ščipák – s. 174.
Šimandl, Antonín – s. 51.
Šindelář, Václav – s. 149-151.
Škuthan – s. 255.
Šlachtová, Josefa – s. 213.
Šlajs, V. – s. 212.
Šnajdr, Antonín – s. 220-222.
Špaček, Karel – s. 192.
Šrámek, Jiří – s. 254.
Štekl, Karel – s. 211, 256.

Štekl, Ladislav – s. 127.
Štěpek, Josef – s. 256.
Štětka, Gustav – s. 272, 278.
Švehla, Vladimír – s. 256.

T

Taicman – s. 213.
Tauffer, Emil – s. 43, 45, 48.
Tenk, Josef – s. 205.
Tenkrát, Emanuel – s. 241.
Tenkrát, František – s. 242.
Tenkrát, Josef – s. 16, 187, 235, 236, 241-246.
Titman, František – s. 272, 274, 275, 277, 278.
Thurn-Taxis – s. 51, 52.
Toman, Jan – s. 197.
Trojanová-Genyková, Marie – s. 167.
Turek, A. – s. 178.

U

Uher, Jindřich – s. 167.

V

z Valdštejna, Albrecht – s. 260.
Valenta – s. 207.
Venig, Václav – s. 81, 197, 210.
Veselý – s. 276.
Vinopal, František – s. 273, 274.
Vonásek – s. 273, 274.
Vondráková, Františka – s. 213.
Votava, Josef – s. 178.
Vrkoč, Michal – s. 250.
Vrkočová, Zuzana – s. 250.
Vyskočil, Viktor – s. 278.

W

Wolfová, Augustina – s. 183.

Z

Zaoral, Karel – s. 18.
Zahradníček – s. 278.
ze Zámrsku, Vaněk – s. 259.
Zelenský, Stanislav – s. 123.
Zoubek, František – s. 250, 254.

Místní rejstřík

A

Arnultovice – s. 159.

Albrechtice – s. 220.

B

Bellechasse – s. 46.

Bolkov – s. 159.

Brandýs n. Labem – s. 114, 120.

Bratislava – s. 15.

Brno – s. 58, 146, 147, 149, 150, 152, 153, 180, 183, 211, 243, 244.

Břeclav – s. 179.

Buchenwald – s. 255.

C

Castiadas – s. 47.

Cínovec (Cinvald) – s. 59, 270, 271.

Č

Čeminy – s. 53.

Černovice – s. 253.

České Budějovice – s. 24, 59, 243.

Český Krumlov – s. 85, 86.

D

Dolní Bousov – s. 191.

Dražovice – s. 206.

Dyjákovičky – s. 143, 146, 147.

F

Filipov – s. 274.

G

Gampelen – s. 44.

H

Hatě – s. 141, 143.

Háje u Přeštic – s. 254.

Háje-Šlapany – s. 271, 276.

Hodonín – s. 149.

Honezovice – s. 204.

Hostinné – s. 165.

Hradec Králové – s. 157, 161, 162, 246.

Ch

Cheb – s. 16, 24, 242, 271, 273, 274, 276, 277.

Choustníkovo Hradiště – s. 165.

Chrást u Plzně – s. 222.

Chvalovice (Kallendorf) – s. 9, 10, 58, 59, 63, 65-67, 88, 97, 111, 136, 141-155, 179, 222, 277, 281, 285.

I

Il'ava – s. 51, 54, 59, 171, 172.

Ivanovice – s. 127.

J

Javorník – s. 10, 58, 59, 61, 62, 64, 78, 80, 83, 85, 86, 88, 96, 98, 99, 104, 107, 111-113, 127, 128, 156-169, 211, 241, 245, 246, 269, 270, 278, 285.

Jeneč – s. 224, 284, 286.

Jičín – s. 118, 161.

Jihlava – s. 176, 242.

Jivjany – s. 246, 250, 252, 253.

K

Kanice – s. 225.

Kdyně – s. 225.

Kladruby – s. 123, 196.

Kolín – s. 150.

Kostelec – s. 204.

Košice – s. 27, 54, 262.

Krtín – s. 246, 253.

Kutná Hora – s. 24, 59.

L

Lázně Bělohrad – s. 83

Leopoldov – s. 10, 43, 45, 48, 53, 57, 58, 64, 76, 98, 169-174, 178, 188, 285.

Lepolgava – s. 48.

Libkovice – s. 269.

Litoměřice – s. 24, 69, 190-194, 205, 232, 270.

Loket – s. 17.

Londýn – s. 30, 44, 244.

Loštice – s. 263.

Lovosice – s. 191.

Lšelín – s. 203, 204.

M

Merxplas – s. 48.

Mělník – s. 119.

Mikulov – s. 42, 53, 54, 56-59, 66, 67, 78, 79, 82, 88, 96, 102, 146, 174-182, 194, 277, 281, 285, 286.

Mírov – s. 10, 23, 24, 54, 56-59, 63, 67, 68, 79, 88, 96-98, 102, 110, 112, 117-120, 149, 183-190, 244, 246, 285.

Mírov, Nové Sady – s. 183.

Míroveček – s. 183.
Místek – s. 245.
Mladá Boleslav – s. 58.
Mlékojedy – s. 41, 58, 61, 68, 69, 87, 88, 96, 102, 112, 114, 118, 119, 122, 159, 190-195, 269, 270, 285.
Mohelnice – s. 67.
Most – s. 24, 225, 227, 231, 232-234, 263.
Mušlov – s. 174-176, 178-180.

N

Nedražice – s. 57, 58, 63, 69, 70, 81, 83, 88, 97, 98, 102, 104, 107, 108, 111-114, 116, 117, 119, 123, 128, 130, 141, 174, 196-213, 250, 255, 259, 278, 281, 285.
Nezobice – s. 205.
Nitra – s. 51, 171, 172.
Nový Jičín – s. 64, 78, 187, 234-238, 245.
Nusshof – s. 46.

O

Olomouc – s. 15, 185, 186, 263.
Opava – s. 10, 15.
Opátka – s. 54.
Ostrava – s. 245.
Ostrov u Stříbra – s. 198.

P

Palonín – s. 186.
Pardubice – s. 186, 264.
Plzeň – s. 23, 24, 51, 53, 56, 57, 59, 69, 71, 111, 183, 198, 199, 205, 212, 213, 232, 243, 249, 251, 252, 254, 255, 276, 278.
Plzeň, Bory – s. 16, 18, 23, 51, 59, 70, 187.
Plzeň, Litice – s. 51-54, 183.
Písek – s. 253.
Pokratice – s. 191.
Postřelmov – s. 188.
Poštovice – s. 220, 221.
Praha – s. 9, 15, 19, 34, 58, 132, 145, 161, 162, 186, 196, 199, 211, 218, 219, 221, 241, 246, 252, 271, 273, 276.
Praha, Pankrác – s. 16, 18, 23, 55, 211, 220, 221, 241, 242, 246, 255.
Praha, Ruzyně – s. 21.
Praha, Řepy – s. 43, 53, 58, 59, 64, 79, 88, 90, 96, 107, 147, 149, 175, 206, 213-224, 284-287
Praha, Vinohrady – s. 241.
Praha, Vyšehrad – s. 241.
Prádlo – s. 205.
Prosmýky – s. 191.
Přeštice – s. 56, 69, 199.
Příbram – s. 6.
Příbraz – s. 284.

R

Roudnice n. Labem – s. 112, 113.

Rozsedly – s. 205.

Rudník (Heřmanovy Sejfy) – s. 159, 162-164.

Ř

Řepová – s. 183.

Řím – s. 219.

S

Skapce – s. 246, 247, 249, 250, 253.

Slatinice – s. 58, 63, 69, 70, 71, 88, 96, 107, 225-234, 274, 285.

Stockholm – s. 44.

Stříbro – s. 58, 196, 198, 199, 208, 212, 246, 247, 250, 253, 254.

Sušice – s. 205, 206.

Svatojánský Újezd – s. 83.

Svatý Kříž u Chebu – s. 59, 111-113, 115, 118, 119, 122, 270-280.

Š

Šenov u Nového Jičína – s. 15, 58, 59, 64, 78, 88, 97, 187, 234-246, 271, 285.

Šlapanov – s. 276.

Špindlerův mlýn – s. 269.

Šumperk – s. 188.

T

Tábor – s. 24, 59.

Terezín – s. 41, 193.

Trpísty – s. 212.

U

Uherské Hradiště – s. 59.

Ú

Úlice – s. 212.

Ústí n. Labem – s. 68, 71, 192, 194, 234.

V

Valtice – s. 180, 281.

Valdice (Kartouzy) – s. 10, 23, 24, 54, 57, 59, 78, 157-159, 161-165, 191, 238, 241, 245, 246.

Varaždín – s. 48.

Vildštejn (Skalná) – s. 278.

Vinoř – s. 221.

Vlčice – s. 127.

Vlčtejn – s. 52.

Vodňany – s. 14.

Vranová – s. 263.

Vrchlabí – s. 157-159, 161, 162, 166, 167.

W

Waldsassen – s. 274.

Witzwill – s. 44-46.

Z

Zalužany – s. 58.

Zábřeh – s. 67.

Zálezly – s. 58, 63, 69, 71, 72, 88, 97, 98, 100, 102, 103, 110, 113, 122, 123, 134, 184, 198, 208, 210, 212, 246-259, 281, 285.

Záluží – s. 271.

Zámorsk – s. 10, 58, 59, 61, 63, 73-75, 79, 81, 82, 107, 136, 185, 186, 259-269, 281, 285.

Zbiroh – s. 251.

Zenica – s. 48.

Zlonice – s. 220.

Znojmo – s. 141-147, 149-153, 180, 285.

Ž

Žacléř – s. 266.

Žalhostice – s. 68.